

International Scientific Conference

TRANSFORMATIONS AND CONSEQUENCES IN SOCIETY DUE TO COVID-19 PANDEMIC

September 5th, 2020 @AAB College
Pristina, Republic of Kosovo

Book of Proceedings

Hosted by: AAB College, Prishtina, Kosovo
<https://aab-edu.net/en/conference/transformations-and-consequences-in-society-due-to-covid-19-pandemia/>

In collaboration with:

Pedagogical University of Krakow, Poland

Faculty of Pedagogy - St. Clement Ohridski University-Bitola,
North Macedonia

Communication Institute of Greece, Athens

Department of Journalism and Communication, University of Tirana

Faculty of Criminalistics, Criminology and Security Studies,
University of Sarajevo

University of Structural Engineering & Architecture
'Lyuben Karavelov', Sofia

International Scientific Conference

TRANSFORMATIONS AND CONSEQUENCES IN SOCIETY
DUE TO COVID-19 PANDEMIC

September 5th, 2020 @AAB College
Pristina, Republic of Kosovo

Book of Proceedings

Hosted by: AAB College, Prishtina, Kosovo
<https://aab-edu.net/en/conference/transformations-and-consequences-in-society-due-to-covid-19-pandemia/>

In collaboration with:

Pedagogical University of Krakow, Poland
Faculty of Pedagogy - St. Clement Ohridski University-Bitola, North Macedonia
Communication Institute of Greece, Athens
Department of Journalism and Communication, University of Tirana
Faculty of Criminalistics, Criminology and Security Studies, University of
Sarajevo
University of Structural Engineering & Architecture 'Lyuben Karavelov', Sofia

International Scientific Conference

Transformations and Consequences in Society Due to Covid-19 Pandemic

Held online
September 5th, 2020 @AAB College
Pristina, Republic of Kosovo

ISBN 978-9951-494-95-3

Table of Contents

TRANSFORMATIONS AND CONSEQUENCES IN SOCIETY DUE TO COVID-19 PANDEMIC.....	5
Judicial hearings and the technological transition in Brazil and EU: effects of the COVID-19 pandemic	
Gabriel Moura Aguiar.....	9
Coronavirus Pandemic, Government, President and the Kosovo Constitutional Court	
Bashkim Rrahmani.....	21
Psychological effects and consequences for the population that caused the pandemic outbreaks: literature review	
Jonida Celoaliaj, Velide Pulomemoj, Ndrizim Krrashi, Idriz Sopjani.....	29
“Covid-19 Coronavirus: The Accelerator for One of the Greatest Workplace Transformations of Our Lifetime”	
Ananda Majumdar.....	43
Civilian invisibility in pandemic times	
Maiara Motta.....	53
Blended Learning in the Teaching of English as a Foreign Language	
Lela Ivanovska.....	65
Banks' strategy to prevent bank runs during a pandemic crisis	
Pranvera Dalloshi, Delvina Kycyku.....	77
Contracts and their execution during the Covid 19 Pandemic	
Majlinda Belegu.....	89
Teaching English Reading Skills to the University Students during the Pandemic COVID-19. Case study: AAB College English Department first - year students – Prishtina	
Mirsad Suhodolli.....	101
Comparison of Healthy Habits Before and During Quarantine Due to COVID-19, in the City of Vlora, Albania	
Brunilda Subashi.....	111

Kosovo System of Justice and the consequences from the Covid-19 Pandemic	
Emrush Kastrati.....	119
Can't Quarantine Art	
Besim Mikullovcı	125
Sfidat dhe përparësitë e mësimit virtual në shkollat e mesme të larta dhe fakultetet në Kosovë	
Besa Hoxha Beqiri.....	137
Sjelljet asociale të nxënësve të arsimit parauniversitar në Kosovë	
Besjana Rexhepi, Kastriot Veselaj	167
Kufizimi i të drejtave dhe lirive të njeriut në kohën e pandemisë Covid-19	
Egzon Doli	183
Globalizmi, i sfiduar apo i transformuar gjatë pandemisë Covid-19?	
Militant Plakolli	193
Përdorimi i teknologjisë së informacionit në shkollat fillore (Qyteti i Tiranës dhe Durrësit)	
Rita Loloçi.....	203
Përdorimi i rrjetit social para dhe gjatë pandemisë Covid-19	
Nida Santuri.....	213

TRANSFORMATIONS AND CONSEQUENCES IN SOCIETY DUE TO COVID-19 PANDEMIC

The Covid-19 pandemic changed almost every aspect of life and society. Some sectors of society were paralyzed and some were transformed. People faced the challenge of survival due to the dangerous virus. A number of services and some manufacturing sectors were blocked, others were transformed to adapt to the new way of managing in pandemic time. Traditional education was transformed and introduced online. Communication in society through technology was considered more useful than ever before.

Even the fear of economic and social difficulties increased. Many jobs were cut, production was halted in many services, and several of them were suspended for a period of time. Subsequently, economists raised concerns on major economic consequences with prolonged recessions. But on the other hand, e-business remained the sector that was not hit by a global pandemic. In addition to increased revenues, this sector has begun to be seen as the medium with the largest opportunities worldwide, and as the only one that generates jobs and payments in any crisis situation. This crisis, among other things, showed that the Internet through fibre optics is irreplaceable in transactions and online work including the impeccable role of programmers, online platforms, and similar activities.

Governments and their health systems, in order to contain and fight the pandemic, have faced challenges in: (i) offering health services to prevent pandemics and its non-recurrence, as well as, (ii) applying learned lessons, immediate planning in the event of future potential outbreaks. The world closed while the individual was quarantined on his/her return to his/her country. Freedom of movement and human rights were restricted. Various government crisis management strategies have emerged in the world, as well as various conducts in respecting government measures. There were also places where violators of the restriction of the movement were fined and punished.

The justice system was paralyzed and court hearings went beyond the procedures provided. The administrations went online to the extent possible. In international relations, diplomacy restored the discourse of close national values and interests. There were also individual nationalist outbursts of political actors in Europe. Kosovo proved to be a typical example where politics competed over pandemics control struggles.

Despite the isolation, the frequency of communication increased. Technology and the media emerged as the biggest mitigators of physical isolation. Virtual socialization strengthened. The closed individual became an even bigger consumer of the media, with a burst of unverified messages and information. The importance of media work increased, but at the same time, some were hit financially by the inactivity of other businesses.

Education turned almost entirely online. Schools, nurseries and kindergartens, as well as all other educational institutions, were closed. E-learning, distance learning were no longer concepts used only by a few institutions, but were introduced into mass use. There were also online graduation ceremonies. The challenge remains how it will be

applied in the future, but also what are the vulnerabilities and losses from this imperative and immediate transformation.

But the pandemic caused the foundation of the society, i.e. the family, to be more united than ever before. However, the isolated daily routine and the fear of the virus at the same time along with the concern for social security, also revealed cases of increased domestic violence in some countries, but with isolated effects on mental health.

Sports and other physical activities to strengthen the human immune system were transformed into home conditions, while cultural and artistic values were consumed by the media. Social distance measures have had a significant effect on sporting events. Every aspect of the sport has been affected, from athletes to media coverage. Exhibitions, concerts, musical performances, museum visits, and cultural heritage sites were transformed online. Online cultural tourism strengthened. Enjoying the aesthetics and evoking emotions from this type of consumption remains to be discussed.

Given the above reasons, the main purpose of the conference was to bring together researchers from different fields and countries to provide scientific knowledge on the transformations and consequences of pandemics, through an interdisciplinary approach and with an open, innovative, and widely distributed approach.

Key note speakers:

Prof. Assoc. Dr. Pierluigi Musarò, University of Bologna

Prof. Assoc. Dr. Derek El-Zein, Paris Descartes University, lawyer

Scientific Committee:

Prof. Asst. Dr. Lulzim Tafa – AAB College, Kosovo

Prof. Assoc. Dr. Silvia Pezzoli – Università degli Studi di Firenze, Italy

Dr. Bujar Demjaha – AAB College, Kosovo

Prof. Dr. Lukasz Tomczyk – Pedagogical University of Krakow, Poland

Prof. Assoc. Dr. Letizzia Materassi – Università degli Studi di Firenze, Italy

Prof. Dr. Nedžad Korajlić, University of Sarajevo, Bosnia & Hercegovina

Prof. Assoc. Dr. Mark Marku, University of Tirana, Albania

Prof. Dr. Margarita Kefalaki, Communication Institute of Greece, Athens

Prof. Assoc. Dr. Silvana Neshkovska - St. Kliment Ohridski University-Bitola, North Macedonia

Dr. Fatime Qosaj- AAB College, Kosovo

Prof. Asst. Dr. Venera Lljunji – AAB College, Kosovo

Prof. Asst. Dr. Shemsedin Vehapi – AAB College

Prof. Asst. Dr. Hasan Salju – AAB College, Kosovo

Organizing Committee:

Prof. Asst. Dr. Hasan Saliu

Prof. Asst. Dr. Petrit Bushi

Prof. Asst. Dr. Veton Vula

Prof. Asst. Dr. Jusuf Çarkaxhija

Prof. Asst. Dr. Shaip Bytyqi

Prof. Asst. Dr. Hysen Kasumi

Prof. Asst. Dr. Astrit Kuçi

Prof. Asst. Dr. Fatmir Pireva

Mr. sci. Dr. Bujar Gjikolli

Dr. Resul Sinani

Dr. Idriz Sopjani

Dr. Aida Alla

Mr. Fitim Aliu

Dr. Naim Telaku

Judicial hearings and the technological transition in Brazil and EU: effects of the COVID-19 pandemic

Gabriel Moura Aguiar

Specialist in Civil Procedure Law (EPM, Brazil),
bachelor in Law (UNESP, Brazil) and Lawyer.
aguiar.gma@gmail.com

Abstract

Court hearings are key elements of judiciary proceedings, and they are usually held personally. However, current technical development allows people to interact online, so Brazil and the European Union included in its judiciary systems possibilities of virtual acts, especially hearings. In most Brazilian courts, new lawsuits are fully electronic for a couple of years, and although it is possible the practice of some judicial acts by online means since 2009 in criminal procedure and 2015 in the civil procedure, the use of this feature was not common. Then, Covid-19 pandemic made traditional hearings a threat, causing their prohibition. However, the extended lockdown and the need for the continuation of judicial activity forced the rapid practical implementation of virtual hearings, even in ADR. So, the goal of the paper is to analyze these abrupt changes and how it can shape the future, using the more advanced EU Law as comparative mark.

Keywords: *Judicial procedure. Technological transition. COVID-19. Brazil. European Union.*

Introduction

Brazil is a diverse, populous country with continental dimensions, and has also a litigation culture, with a large number of lawsuits and structural and procedural difficulties to deal with this flow of cases. Among other measures taken, most of the country now has electronic-based lawsuits, both in state and federal jurisdictions, in order to reduce the demand for physical space in courts and bureaucracy, speeding up the duration of processes. The country also implemented the use of technological resources in the judicial proceedings and, mainly in civil procedure, incentives to the use of Alternate Dispute Resolution methods (ADR), such as conciliation and mediation.

Court hearings, which are key parts of proceedings in Brazil and in many other countries, are traditionally held with the presence of the people involved in the lawsuits: parties, lawyers, judges, prosecutors, judiciary staff, and others. Although it is important

that everyone involved is together, structural problems in Brazil's judiciary system make it a difficult mission to arrange those hearings in a reasonable time, making proceedings a long and tortuous path, which is particularly worrying in criminal procedure, where defendants are usually incarcerated.

Also, since March 2020 Brazil was severely hit by the COVID-19 pandemic, demanding social distancing measures and many other limitations to contain the spread of the coronavirus. Among those was the complete stop of court hearings, which had an immediate and negative effect in Brazilian judicial proceedings. In order to keep the system running, Brazilian courts and the National Council of Justice ("Conselho Nacional de Justiça – CNJ" in Portuguese), administrative organ that oversees the functioning of the judiciary, issued regulations and resolutions in order to adapt proceedings to the containing measures. Those emergency norms can be seen as an acceleration, in Brazil, of the virtualization process of the judiciary that started with the electronic lawsuits and the use of technological means in judicial acts, such as interrogations, depositions and small hearings.

In the European Union, looking in the community laws, many similar measures can be seen, such as electronic communication of judicial acts between the member States and punctual norms (Directives, Recommendations) that allow the implementation of electronic or virtual-based of judicial acts, both in civil and criminal procedure. Also, in the EU emergency measures had to be taken to contain the COVID-19 pandemic, that can be noted in national laws and regulations, and can be compared to the Brazilian history and current situation.

Therefore, the aim of the paper is to analyze the evolution of the implementation of electronic and virtual acts in Brazilian judiciary system and the effects towards an acceleration of this process due to the coronavirus pandemic, in comparison with the European Union. Also, it is necessary to study and point out how and if this speeding seems to be temporary or permanent.

Judicial system and the COVID-19 pandemic in Brazil: a rush to virtualization

Brazil, being a civil law country, follower of the Roman-Germanic judicial tradition, has its law based in codifications. Criminal procedure law is regulated by the Penal Procedure Code, from 1941, that was amended multiple times in the course of the decades. Civil procedure law, on the other hand, is regulated by a new codification, the Civil Procedure Code (CPC) of 2015, that was already enacted with provisions regarding the implementation of technological advances in judiciary proceedings, replacing the former Code from 1973.

The emergency measures due to the COVID-19 pandemic were not enacted through the regular legislative process, because it involves long parliamentary deliberations, and the urgency of the situation demanded immediate action. So, these measures were enacted directly by the courts itself and the National Council of Justice

(CNJ), without revoking the codes. Those measures are temporary, designed to last as long as the pandemic, but have the potential to increase the virtualization of Brazilian judiciary system, turning permanent at least some of the modifications imposed.

Judiciary reforms in Brazil

In the Criminal Procedure Code – law-decree 3.689 (1941) the possibility of virtual judicial acts came in 2009, in an amendment by the law 11.900. The new article 185, §2 of the Code states that the interrogation of the imprisoned defendant can be done by videoconference, only if the judge, in a motivated order, considers that the measure is necessary to: 1) prevent risk to public safety, when there is concrete suspicion that the defendant is a member of a criminal organization or can, by any other reason, escape during the transportation from the penitentiary to the court; 2) make possible the participation of the defendant, when his or her dislocation to the court is difficult due to disease or other personal circumstance; 3) prevent the defendant's influence over the victim or witness, when their deposition cannot be done virtually or 4) to address a serious public matter.

As indicated in the article, the deposition of the victim or witness can also be done through videoconference, or other judicial act involving the defendant apart from his or her interrogation, in accordance to §8 of article 185 and article 222, §3, but only when the physical act is not possible or the benefits of the videoconference are better. But the legal text states clearly that those virtual acts are exceptions, not a new rule, to be held only when the regular presential proceedings are not possible (Law-decree 3.689, 1941).

The majority of Brazilian authors received well these modifications, noting that they bring more security, efficiency, agility, cost reductions and modernization to the criminal procedures. However, some authors question if it is indeed an advance, considering that these practices increase the distance between defendants, inmates and the society, leading to a flexibilization of their rights and excessive punishments (Duarte & Garcia, 2016). Despite the critics, the benefits of a certain degree of virtualization are undeniable, especially in the current situation of Brazil's judiciary system, in difficulties to deal with a large number of lawsuits.

In civil procedure the modifications came in the form of a new Code, by the law 13.105, of March 16, 2015, enacted in March 18 2016. Being a 21st century law, the Civil Procedure Code has a general provision that allows the practice of acts electronically in article 193, and punctual provisions in the legislation, as seen in the Criminal Procedure Code. Together came rules about safety and publicity of those electronic acts. The CPC demands that the systems must respect the publicity of proceedings and assure the access and participation of parties and counselors, including hearings and trial sessions (Civil Procedural Code [CPC], 2015).

The computational systems also have to observe guarantees of independence, accessibility and operate jointly with other judicial systems, services, data and information under judiciary administration, and be able to certify the authenticity of acts. Although

publicity is the rule, some cases are considered legally confidential, the ones with sensible matters or information regarding the parties, such as divorces, custody and alimony claims, and the electronic systems must assure the confidentiality is respected (CPC, 2015).

Not only the practice of acts can be done in a virtual environment, the electronic official communications is also possible. Therefore, according to the CPC, parties and counselors should inform their e-mail addresses in the earliest participation in the lawsuit (CPC, 2015), which is more important for counselors, since the official publications of judicial acts are now fully electronic and, if previously registered, counselors can receive an e-mail warning them of movements in their cases. Signatures in decisions, orders and letters may also be electronic, using an encrypted personal and password-protected token, provided by government or certified authorities to judges, clerks, other public authorities and counselors (CPC, 2015).

The Civil Procedure Code's specific provisions are less restrictive than its criminal counterpart. The first hearing of the procedure, which is a conciliation or mediation hearing, can be done by videoconference or any similar mean, according to article 334. The use of videoconference or any method alike is possible in other procedural acts, such as depositions, statements and oral presentations in trials. In civil procedure, if the party or person lives in a different city or area of the court where the proceedings take place, that is enough reason for the virtual act (CPC, 2015), less restrictive, therefore, than criminal procedure, but still an exception.

In the Alternate Dispute Resolution methods, the regulations vary. In arbitration, Brazilian law 9.307 of 1996 gives the parties great margin of liberty to fix the proceedings, and they may, respecting the arbitration agreement, establish virtual proceedings, or choose an arbitration chamber that allows them, which is also possible in private mediation and conciliation (1996). On the other hand, in public mediation and conciliation the rule is, like judicial procedure, common presential hearings. This field was one of the most affected by the pandemics, but in every aspect of the judicial proceedings in Brazil the COVID-19 crisis demanded emergency action, notably about the continuity of activities with social distancing and quarantine obligations.

Measures during the COVID-19 period in Brazil

The Covid-19 pandemic started in China in late December of 2019 and spread around the world in the beginning of 2020. In Brazil the federal government issued a declaration of health emergency on February 3rd, to prepare the country, but despite suspicion of early infections, the first case was officially reported only on February 26th in the city of Sao Paulo. It was not until mid-March that the virus became a public health issue in the country.

Brazil is a Federal State, similar to the US, and due to the size of the country and the fact that some states were affected earlier, the lockdown orders came from state and municipal authorities. Nevertheless, National Congress passed legislation and the

President also issued Provisional Measures, a Brazilian constitutional tool that allows the head of state to make law-like decrees in relevant and urgent matters (Constitution, 1988), in order to stop the pandemic and regulate aspects of law and daily life most affected. In the Judiciary, those tasks were responsibility mainly of the National Council of Justice, as well as state courts. The most relevant of these measures concerning the Judiciary will be objects of study.

The National Council of Justice (CNJ) focused its attention in the criminal procedure, most affected by the pandemic and the area where the proceedings could not wait the end of the health emergency to carry on. Also, in civil procedure the Code already authorize virtual hearings that, in necessity and with all the means available, can be held without further problems. Although, the first CNJ act to be mentioned involves both criminal and civil procedure.

It is the Resolution 313, of March 19, 2020, that establishes an exceptional working method for the judiciary, in which judges and the staff will serve in shifts, in order to assure the maintenance of the services and the appreciation of urgent requests. Those shifts will take place during the regular working hours, with judges and staff working in home office, to prevent the spread of the coronavirus. The norm gives to state courts the power to decide which activities will remain in course, but at least those must: assignment of new cases, publication offices, attendance of the public, prosecutors, counselors, and police detectives (what can be done by distance, by e-mail, for example) and urgent cases. These urgent cases involve habeas corpus and writ of mandamus, communications of arrests, requests for preventive custody, preventive injunctions, pensions and other acts that cannot wait the return to normality (National Council of Justice [CNJ], 2020a).

Most, if not all Brazilian state and federal courts adopted similar regulations. Talamini and Amaral (2020) mention the state courts of Sao Paulo and Parana and, in the federal sphere, the Superior Federal Court. The authors also stress another important measure of the Resolution 313: the suspension of judicial terms. As of March 20, the terms were suspended for electronic and paper-based lawsuits; for electronic lawsuits the terms resumed from April 30, according to Resolution 314, and the suspensions were mandatory, giving no margin for judges to overrule them (Talamini & Amaral, 2020). The paper-based lawsuits resumed its terms in August 2020.

However, the suspension of terms did not mean the interruption of work. As seen above, judges and the judiciary personnel kept their activities in home office shifts, issuing orders, administrative acts and doing trial sessions and hearings. In the words of Talamini & Amaral (2020), “the judges and justice personnel are all on duty, obligated to do their jobs, even in remote labor. So, all that can be done in every lawsuit to keep it active must be done”. In order to help, the National Council of Justice put together and launched an online platform that can be used for virtual trial sessions, hearings and other judicial acts (Talamini & Amaral, 2020).

Since the procedural codes, mainly the Criminal Procedure Code, did not have provisions to allow full virtual hearings or large acts, the CNJ had to issue temporary regulations to do so, and they came in the form of Resolution 314, from April 20, 2020 and Resolution 329, from July 30, 2020, the latter about criminal procedure. The

Resolution 314 states that virtual trial sessions can take place in paper or electronic-based cases and, when fully replacing presential sessions, the courts must assure the participation of the parties and the right for the counselor to speak on behalf of his or her client before the trial, if requested, being that a counselor's right (CNJ, 2020b).

The Resolution 329 allows, during the health emergency, the performance of hearings and other proceedings by videoconference, in the digital platform provided by the Council or other similar tool. The goal is to keep the jurisdictional services, but depends on a justified order from the judge responsible for the case (CNJ, 2020c). The norm clearly goes beyond the provisions of Brazilian Criminal Procedure Code, that allows the virtual practice only of isolated acts.

The hearings, on the other hand, can be postponed or cancelled if any involved person claims that he or she is unable, due to technical issues, to participate in the act. In this matter, and considering that part of Brazilian population still does not have access to computers or internet connection, the Resolution demands that the government provide them to whoever they may need. The technological means should be fairly available to all participants in order to keep equality. For example, a slow internet connection of one party cannot put his or her in a disadvantage (CNJ, 2020c)

Those videoconference hearings must also observe the constitutional right of fair trial and the due process of law, especially with the participation of the defendant in all the acts, and guarantees of publicity (when not confidential), security of connection and information, protection from technical flaws, and the right for the defense to argue parties and witnesses directly. In general, the virtual hearings must be as equal as possible to the traditional hearings, including the respect of minimum of ten days prior to the act for the communication to the parties of its date, hour, the fact that it will be held in videoconference and the access link. Also, the hearing has to be fully recorded, stored and sent to the parties in 48 hours after its conclusion (CNJ, 2020c).

The success of the videoconference acts is clearly shown in the judiciary productivity statistics. The CNJ Panel that follows the number of accesses in the Council's emergency platform for videoconferences registered until September 25 2020 nearly 686.000 meetings, that include hearings, trial sessions and other acts such as interrogations, considering the whole country. However, the Panel analyzes only the statistics in one platform, and the courts may have also activities in its own platforms (CNJ, 2020d).

A practical example of the benefits of virtual acts, and also an example of the efforts to resume the regular activities was a jury held in the city of Chapeco, in the Brazilian state of Santa Catarina. The defendant was interrogated from the prisional facility through videoconference, and the defense attorney and prosecutor were separated from the jurors with acrylic barriers, and held safe distance from the judge, with plenty of hand sanitizer disposals available to everyone present. The result: a successful and safe procedure, that was concluded in ten hours with the defendant convicted (CNJ, 2020e).

In the public ADR field, in mediation and conciliation, the implementation of virtual hearings was also permitted. In this matter, states could decide by themselves, and the State Court of Sao Paulo (2020) authorized videoconference mediation and

conciliation hearings, in the platform used by the Court. Those videoconference hearings are optional, and the parties involved must all agree with the use of virtual means, having the Court to arrange a public official to oversee the proceedings and the designation of a mediator. Although there are no data available in public ADR hearings, considering that most of the parties that use this service comes from the low-income population, it seems difficult for them to actually have the means necessary (computers, internet connection) to participate.

It is clear, then, that the Covid-19 pandemic altered sensibly Brazil's judiciary system. In order to keep it functioning at least in essential activities and to deliver urgent judicial services, a fast and wide virtualization process was needed, fronted by the National Council of Justice, but followed by most of the courts throughout the country. Despite being designed to be temporary and exceptional, authors are already debating if they are harmonic with the parties' rights against abuses from the State, especially the defendants in criminal procedure. Talamini & Amaral (2020) also note that their enforcement might trigger future discussions, that could remain even after the end of the pandemic and the health emergency.

As happened in Brazil, the European Union and the member States also had already implemented the use of electronic and virtual resources in judicial procedures. The European continent was as well hit by the Covid-19 pandemic, demanding rapid measures from the communitarian and national organs regarding the virus' containment.

Virtualization measures in the European judiciary and pandemic times

The electronic justice (or e-justice) is a concern of European authorities since before the Covid-19 pandemic. The EU developed an Action Plan for European e-justice for the period of 2019-2023, that replaced the former Plan from 2014 to 2018. This Action Plan and its strategy for implementation is based on three objectives: access to information, "e-Communication in the field of justice" and interoperability (European Union, 2019). Along with the Plan there is the development of the pre-existing e-justice Portal, that has these goals:

the e-Justice Portal should provide general information to citizens, business, legal practitioners and judicial authorities about EU Member State's legislation and case law. In parallel, the EUR-Lex website should provide information on EU law and case law, along with information on how Member States transpose EU directives (European Union, 2019).

The Portal should also act as a single access point to national registers, that are interconnected and managed by authorities or professional groups, whose objective is to make the administration and access to justice easier (European Union, 2019). This aim is close to the main objectives of improving e-Communication, interoperability and access

to information, which are of great relevance in the day-by-day judicial activities, especially during the current health emergency.

From the EUR-Lex website comes the main legal acts from the European Union regarding the virtualization of justice, that are, more or less, related to the objectives of the e-Justice Action Plan, and also mutual judiciary cooperation between the Member States. The first is the Council Recommendation “Promoting the use of and sharing of best practices on cross-border videoconferencing in the area of justice in the Member States and at EU level”, published in the Official Journal of July 31st 2015 (European Union, 2015). Recalling the then enforced e-Justice Action Plan for 2014-2018, the Council:

Acknowledges that: 6. Videoconferencing is a useful tool which has great potential not only at national level but also in particular in cross-border situations involving different Member States and even third countries. In cross-border cases smooth communication between the judicial authorities of the Member States is crucial. Videoconferencing is one possible way of simplifying and encouraging such communication. The advantages of videoconferencing were acknowledged by Union Law, that encouraged its use, inter alia, in cross border taking of evidence in civil and commercial matters and in the European Small Claims Procedure, or regulated procedures for its use in criminal proceedings (European Union, 2015).

So, it is clear that European authorities see the use of videoconference indeed as a powerful tool in promoting justice in its many areas, encouraging such use, including in criminal procedures, which tend to be stricter, as seen in the analysis of Brazilian law, both in national and communitarian levels. In this sense, the Council considers that videoconferences provide to courts and prosecution officials more flexibility in conducting oral proceedings. It also helps in difficult procedures such as testimonies of children, safeguarding rights, saving costs and bringing more security as to avoid transports of persons in custody (European Union, 2015).

In criminal procedure, the Treaty on the Functioning of the European Union states on Article 82(1) that the judicial cooperation in criminal matters have to be based in the mutual recognition of judicial acts principle. Therefore, the Recommendation from the Council of 2015 is in line with this command, and also the Directive 2014/41 of the European Parliament and the Council, that regards to the European Investigation Order (EIO) in criminal matters. The EIO is a judicial decision issued by a Member State (the issuing State) to the fulfillment of investigative measures to obtain evidence in another Member State (the executing State). The Directive also authorizes and regulates the hearing by videoconference or other mean of audiovisual transmission (European Union, 2014).

According to Article 24, when a person of interest in an investigation of one Member State is the territory of another, it can issue an EIO to hear this person by videoconference in the executing State, following the rules of paragraphs 5 to 7, that mainly involves the respect for the executing State law, the heard person’s rights, and

formalities about the identification and registration of the hearing (European Union, 2014).

Other European law can be cited as mentioning virtual proceedings, such as Directive 2013/11 about ADR methods in consumer matters and Council Recommendation 396/2013, about collective redress' principles.

The European Union, then, had more tools and legal basis for a larger virtualization of justice systems than Brazil. The European continent was affected by Covid-19 earlier than Brazil, therefore, the measures were taken before, and, in general, were an amplification of the EU rules on virtual or electronical means of cooperation and a more intense application on national level. The EU e-justice Portal consolidated the impacts of the pandemic in the justice area. According to the Portal, what most happened were temporary problems in obtaining legal aid, communication with the public, access of information, delays in decisions enforcement or obtention of legal documents and interruption of judicial proceedings (European Union, 2020).

In criminal law more difficulties were experienced, notably regarding procedural rights of suspects and accused persons, the containment of the virus in prisons and especially in protection and support for victims of crimes. This was particularly troubling in victims of domestic violence. The mandatory social isolation and confinement aggravated the situation of people that were already in danger, and also limited their access to support and protection. The EU and Member States sought to minimize this issue by releasing channels for notifications of cases and support (European Union, 2020).

In this scenario, many Member States used electronic tools to mitigate the damages and keep essential judicial services operational. In various countries the strategy was strengthen "the use of digital tools by the judiciary in view of the crisis caused by the coronavirus" (European Union, 2020). That was the case, among others, of France, Italy, Finland, The Netherlands and Sweden. In France, along with the use of videoconference acts, it is also possible to transfer competences from one court that is unable to function correctly to another in a better situation. In Italy the rule was a suspension of activities, but judges could, based in the law, indicate cases that are of top priority and that they should continue. Especially for hearings involving inmates, videoconference systems were available. In Netherlands the videoconference hearings and written procedures were implemented, and in Sweden and Finland their use was increased (European Union, 2020).

Conclusion

The Covid-19 took the world by surprise and demanded a major and fast shift in patterns. The daily life was severely affected by the social distancing and isolation measures in order to contain the virus. Judiciary systems around the globe, mostly base in human contact, had to be abruptly interrupted or slowed down, with notable negative consequences to the population. Being an essential public service, the Judiciary could not fully stop for long, so the strategy found by many countries and regions was the implementation or the

increase in the use of technology, particularly in acts where personal contact is the rule, as in hearings.

In this sense, Brazil and the European Union, that were already in a slow virtualization of some judicial acts had to, in the health emergency, rush this process. That is far more visible in Brazil, where civil and mainly criminal procedure rules had few possibilities for the use of technological means, especially in hearings. Brazilian courts and the national judiciary regulatory organ, the National Council of Justice, issued temporary norms to make a legal base for a more intense use of videoconference and other virtual communication means, keeping the judiciary functional as much as possible during the pandemic.

Brazil tend to be an interesting object of study in this area. When the Covid-19 emergency decreases, judiciary members and everyone involved in the system, such as parties, counselors, conciliators, mediators and also regulators and legislators will face the dilemma of returning to the *status quo ante* or incorporating some of the technological advances brought by the pandemic in the regular legal practice in the country. This is a prominent discussion that shall affect directly the country's future.

References

- Constituição da República Federativa do Brasil de 1988 [Constitution of the Federal Republic of Brazil of 1988]*. Retrieved from: http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/constituicao/constituicaocompilado.htm.
- Duarte, E. P., Garcia, R.D. (November 2016). O uso de novas tecnologias de comunicação no sistema de justiça criminal: tensões entre propostas de eficiência da justiça e a maximização dos efeitos negativos do sistema penal [The use of new communication technologies in the criminal justice system: Tension between justice efficiency and the maximization of the negative effects]. *Revista de Processo [Review of Procedural Law]* (261), pp. 445-464.
- European Union (July 31st, 2015). Council Recommendations Promoting the use of and sharing of best practices on cross-border videoconferencing in the area of justice in the Member States and at EU level (2015/C 250/01). *Official Journal of the European Union* (58), C 250, pp. 1-5. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2015:250:FULL&from=PT>.
- European Union (June 19, 2020). European e-justice. *Impact of COVID-19 on the justice field*. Retrieved from: https://e-justice.europa.eu/content_impact_of_covid19_on_the_justice_field-37147-en.do?init=true.
- European Union (March 13, 2019). 2019-2023 Strategy on e-Justice (2019/C 96/04). *Official Journal of the European Union* (62), C 96, pp. 3-8. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2019:096:FULL&from=EN>.

- European Union (May 1st, 2014). Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April, 2014, regarding the European Investigation Order in criminal matters. *Official Journal of the European Union* (57), L 130, pp. 1-36. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2014:130:FULL&from=EN>.
- Law-decree 3.689, of October 3, 1941*. Criminal Procedure Code. Retrieved from: http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/decreto-lei/del3689compilado.htm.
- Law 13.105, of March 16, 2015*. Civil Procedure Code. Retrieved from: http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/_Ato2015-2018/2015/Lei/L13105.htm.
- National Council of Justice [2020a]. *Resolution 313, of March 19, 2020*. Establishes, in the Judiciary, regime of extraordinary shifts, to uniformize the functioning of judiciary services, with the objective of preventing the transmission of the new Coronavirus – Covid-19 and assure access to justice in this emergency period. Retrieved from: <https://atos.cnj.jus.br/atos/detalhar/3249>.
- National Council of Justice [2020b]. *Resolution 314, of April 20, 2020*. Extends, in part, in the Judiciary Power, the regime established by Resolution 313, of March 19, 2020, modifies the rules of suspension of procedural terms and other matters. Retrieved from: <https://atos.cnj.jus.br/atos/detalhar/3283>.
- National Council of Justice [2020c]. *Resolution 329, of July 30, 2020*. Regulates and establishes criteria for holding hearings and other procedural acts through videoconference, in criminal and penalty execution procedures, during the state of public calamity, recognized by Federal Decree n. 06/2020, due to the Covid-19 world pandemic. Retrieved from: <https://atos.cnj.jus.br/atos/detalhar/3400>.
- National Council of Justice [2020d]. *Emergency Platform of Videoconference for Procedural Acts*. Retrieved from: <https://paineisanalytics.cnj.jus.br/single/?appid=a89ef492-f81e-4679-a58f-f7caa7452d82&sheet=740707b2-b87f-4ac0-a185-b430f855e682&lang=pt-BR&opt=cursel&select=clearall>.
- National Council of Justice [2020e]. *Defendant is interrogated through videoconference in the resuming of jury trials in Chapeco (SC)*. Retrieved from: <https://www.cnj.jus.br/reu-e-interrogado-por-videoconferencia-na-retomada-das-sessoes-do-juri-em-chapeco-sc/>.
- Talamini, E., Amaral, P. O. (August 2020). Suspensão de prazos judiciais por força da pandemia [Suspension of judicial terms due to the pandemic]. *Revista de Processo [Review of Procedural Law]* (306), pp. 393-410.

Coronavirus Pandemic, Government, President and the Kosovo Constitutional Court

Ass. Prof. Dr. Bashkim Rrahmani

AAB College, Kosovo

E-mail: bashkim.rrahmani@aab-edu.net

Abstract

The Government of Kosovo and the Ministry of Health during the Coronavirus pandemic undertook some measures which were politically opposed by the opposition and by the President of the Republic, whereas Constitutional Court of Kosovo took the decision against the Government measures twice within a very short time period of time. The Measures of the government were opposed by the opposition with the justification that by those measures human rights were violated whereas in a moment The President of the Republic of Kosovo called on the people and even Kosovo institutions to not respect these measures. Later on, these measures were raised before the Constitutional Court and the court came out with the decision very quickly. With this paper the author will analyze Government measures and the Constitutional decision in the spirit of the Kosovo Constitution as well as the political activities of the opposition and the behavior of the President related to these issues. For the objective of this paper, the methods of legal analysis and the method of political analysis will be used whereas findings and the conclusions of the paper are expected to be contributing not only to the academic debate in Kosovo.

Keywords: *Pandemic, Government, Constitution, Constitutional Court, Opposition*

Introduction

Only in February 2020 political parties that won the elections which were held on October 06, 2019 managed to formalize coalition agreement for creating the new government. The biggest number of seats in the Kosovo Parliament were won by Lëvizja Vetëvendosje! followed by the Democratic League of Kosova (LDK). It took quite a long period of time until these two political parties reached an agreement to form the government. Agreement between these two parties was reached on February 02, and the government was formed and voted the next day after the reached agreement. Thus with 66 votes pro and 10 abstinent votes out of 120 number of parliamentarians the government of Kosovo was created. However, this long time negotiated government, lasted very shortly. Its life was

only fifty days. It lasted until the partner in the coalition (Democratic League of Kosovo) initiated the motion of no – confidence vote. With 82 votes in favour, 34 against and 1 abstention, Kurti Government was brought down, after many disputes regarding many important decisions these two parties had. This “new government in Kosovo has been divided and has been fragile from the start” (<https://balkaninsight.com>) and the reasons for this could be of various roots and backgrounds and even internationally there were differences on the approach related to the no-confidence vote. Indeed “international representatives in Kosovo have been deeply divided over the wisdom of the LDK action.” (<https://balkaninsight.com>). Following paragraphs taken from Balkan inside, show this division within internationals,

In a joint statement on Tuesday, the so-called QUINT countries – the US, Britain, France, Germany and Italy, – urged Kosovo leaders “to preserve and ensure the integrity and functionality of Kosovo’s government” in accordance with the constitution.

But the US ambassador to Kosovo, Philip Kosnett, appeared to support the LDK move, saying he was “pleased to see the Assembly will hold a session on the no-confidence vote tomorrow”.

However, the German EU rapporteur to Kosovo, Viola Cramon, slated the no-confidence motion as “unbelievable. Irresponsible. I feel terribly sorry for the citizens of #Kosovo. They don’t deserve this”.

“Really worrying political situation in #Kosovo. In times of crisis, politicians must stand together and protect their citizens! Crucial now to ensure effective response to #COVID-19 – not overthrow the government. Act responsibly!” she added.

Earlier on Tuesday, Germany and France, via a joint tweet from German ambassador Christian Heldt, also urged the LDK “to reconsider the no-confidence vote”. Heldt later emphasized in another tweet that it was “crucial now to ensure effective response to COVID-19 – not overthrow the government”. (<https://balkaninsight.com>)

The QUINT countries have an impact in the inner politics and they are listened by Kosovo political leaders in almost every issue. It is not the aim of this paper to analyze why this is so, and not at all if the internationals affected the decision of the Parliament in the issue of the no-confidence vote. However, the creation of the coalition between Lëvizja Vetëvendosje! and Democratic League of Kosova (LDK) was difficult and the government itself was fragile since the early days and it was difficult to believe that this coalition would have a long live. It was known that these political parties belong to different blocks; they have different background; they have different history; they had polemics and objections over many issues, etc. Moreover, Lëvizja Vetëvendosje! was never a part of government, whereas LDK in almost all of the time after the war in various ways was a part of the government. The fact that they cooperated while being the opposition of previous government gave the hope for changes but that cooperation obviously was not a sound foundation to guarantee long term cooperation. Disputes between two parties that formed the government obviously were deep. To these disputes, the COVID - 19 Pandemic is included also, but it could not be said, not at all, that the management with the pandemic was the main or the only reason for overthrowing the

government. But, overthrowing the government in the midst of pandemic was quite unexpected and to some extent shocking for many experts, citizens, etc. There are various viewpoints and thoughts about why government was brought down at a time when for a lot of thinkers this was unthinkable. Some argue that Government Kurti was pushed to be down with the “game” played by the President of Republic; some argue that parties which were parts of previous governments were afraid that the anticorruption activities and decisions driven by Kurti could touch them (including LDK); some argue that refusal of Kurti to take part in the process of negotiations for normalization of relations between Kosovo and Serbia is the reason; the other argue that behind the scene it was the US Envoy for Kosovo-Serbia negotiations; others link one reason to the other, etc. Obviously COVID - 19 was not the reason or at least not the only and not the main reason. Obviously, there were also attempts (in a way) made to use it as the pretext. The independent researcher should take into the consideration all of these reasons and may add other as well. Since the aim of this paper is not to do so, below will be presented, described and analyzed how COVID - 19 pandemic pushed several activities in which were engaged the President of the Republic; Government; political parties and the Constitutional court. And under the current political situation there is always a risk while writing from one side or the other to be considered as not impartial. However, this risk should not forbid writing.

Request for state of emergency

President of the Republic signed a decree (which never appeared in the parliament) by which he wanted to declare the state of emergency. He did so base on his authorization to declare the state of emergency in consultancy with the Prime Minister (art.84. p.22 of the Constitution), but Prime Minister Albin Kurti opposed it, since under the state of emergency it was a fear that control of the country would be lost by the government. The Prime Minister Chairs Kosovo Security Council (art.94. p.5 of the Constitution) and after the meeting public opinion was informed that there were discussions about the state of emergency and about the disagreement between President and the Prime Minister. After the meeting, President Thaçi said

I will propose decree to the Kosovo Parliament for declaring the state of emergency. State of emergency in Kosovo includes also the total mobilization of the Kosovo Security Force (FSK) in the entire territory of Kosovo. This decree is happening due to the natural disease, the spread of the COVID - 19 (<https://www.evropaelire.org>)

adding that “new which will be add to this decree will be known for citizens tomorrow when the session of the Parliament will be held”. It remains unknown if this decree was sent to the parliament, but it is known that there was no session of parliament on this issue and it is known that there was no state of emergency declared or approved by the

parliament. This was quite at the early stage of pandemic, when in Kosovo a very small number of people was infected.

The President of the Republic as the head of the state represents the unity of the people of the Republic of Kosovo (Art.83 of the Kosovo Constitution) but according to many analysts the current president in many cases failed to do so. He took that position after coalition LDK – PDK agreed to vote in the Kosovo Parliament. Ever since, depending in various issues and depending in various situations it is an opinion and/or perception that he was not impartial. Minister of Interior (he came from LDK) was dismissed from its position with the decision taken by Prime Minister Albin Kurti due to the disagreements regarding declaration of state of emergency. As noted, president requested so and for this he had a support from LDK. In an official statement issued by Prime Minister Office it is said that “Minister of Interior in a local TV gave a statement that was against the attitudes of the Prime Minister on the issue of state of emergency and with this he spreads panic by saying that the number of infected is being increased every hour”. Neither Ministry of Health nor the National Institute for Public Health didn’t say that the number of infected with COVID - 19 is increasing every hour. In these moments, when the entire public administration is making maximal efforts in order to minimize damaged caused by virus, the heads of institutions, including them from the government cabinet should demonstrate prudence over the acts and also in declarations” it is stated in the information from the Prime Minister Office. (<https://www.dw.com>). This was the information issued by the office whereas in the decision for dismissing the Minister of Interior there are three very short points, and in the first point it is stated that “Agim Veliu is released of his duties from the Ministry of Interior and Public Administration. In the last point it is stated that the decision enters into the force with the act of signature. (Decision nr.087/2020, date:18.03.2020). After this was made public the leader of coalition party reacted very quickly saying, among the other “I ask Prime Minister to cancel the decision for releasing Mr. Veliu and also to take a decision by the end of the week for abolition of tariffs for products of Serbia. Unilateral decisions of Prime Minister are not accepted and harmful. They lead towards the breakdown of the coalition”. (<https://www.dw.com>) Indeed after this reaction it was quite clear that the days of the government were being numbered. And the real reasons for overthrowing Kurti Government are to be found more in what was given and less in what is going to be presented during further part of the paper. Although things can be linked.

Government, President, Constitutional Court and their decisions

During the period of COVID - 19 Pandemic the Constitutional Court took a series of referrals by the authorized subjects and it decided on these referrals quite quickly. Some referrals came from groups of parliamentarians and one came from the President of Republic.

On March 23, 2020, Kosovo Government issued a decision by which

1. *The movement of citizens and private vehicles is prohibited starting from 24 March 2020 between 10:00 - 16:00 and 20:00 - 06:00, except for the one carried out for medical needs, production, supply and sale of essential goods (food and medicines for people and livestock/ poultry), and for services and activities related to pandemic management (essential government and municipal management and personnel of the following sectors: health, security and public administration).*
2. *Free movement is allowed for economic operators classified as the most important under the NACE codes and that the Ministry of Economy, Employment, Trade, Industry, Entrepreneurship and Strategic Investments allows to operate during period of emergency related to the COVID-19 pandemic, as well as for transport of goods/ services to ensure the functioning of the supply chain.*
3. *Movements on the road shall be carried out by no more than two persons together and always keeping a distance of two meters from the others.*
4. *Gatherings shall be prohibited in all settings - private and public, open and closed - except when necessary to perform pandemic prevention and fighting work, and where two meters distance is permitted between people. In the event of deaths, only close relatives of the deceased's family and persons performing the funeral service may attend the funeral.*
5. *Institutions of the Government of the Republic of Kosovo shall be obliged to take the necessary actions for the implementation of this Decision. (Government decision nr.01/15, date:23.03.2020)*

Measures taken by this decision were similar to the measures that were taken in various countries and in an atmosphere of fear for the public health everywhere. Unknown virus was something that among the other made various media all over the world to impact the measures of protecting the life of people but also created the fear about what was going to happen next. Scenes from Italy, Spain, etc., to some way could be something that justify whatever measures when it is a question of the life of people. Nobody likes to have its rights restricted, and nobody likes to die. Between these two attitudes/poles, acts and activities should be reviewed. As soon as this decision was made public, President Thaçi in a press conference publicly opposed these measures, arguing that these measures could be undertaken only during the state of emergency, and according to him the state of emergency could be only declared from the Parliament of the Republic. In a political debate, in academic debate, in different analysis, etc., this what President said related to that is quite OK. But President went further with saying:

citizens are not obliged to respect unconstitutional decisions and nobody could punish them for this. Neither police nor organs of security should implement this government unconstitutional act, because by doing so they commit criminal act. ([https:// www.evropaelire.org/](https://www.evropaelire.org/)).

This citation can be hardly understood neither constitutionally, nor politically. The President of the country has no authority to declare a decision unconstitutional. Had the

competent organ decided on and declared that decision as unconstitutional (Constitutional Court decides, as it will later on), then nothing would have to be not understood. But until the court decision, it had to be respected. Furthermore, from the citation it comes that President went even further on, with saying that the state organs should not respect this decision. President could have had good intentions; he could have had objections by good will against restricting human rights, etc., but this cannot be accepted as the justification. He undoubtedly is the authorized party to refer cases before the constitutional court (Article 84 of the Constitution). None of 30 provisions of the article 84 about his competences authorizes him to declare a decision of the government as unconstitutional or to conclude that citizens and the state organs are not obliged to respect government's decisions. He is obliged to guarantee the constitutional functioning of institutions set forth by this constitution (Art.84. p.2).

President on the other side, based on his authorizations is authorized to refer matter to the constitutional court, in the question of the compatibility with the Constitution of laws, of decrees of the President or Prime Minister, and of regulations of the Government (Art.84 and Article 113 of the Constitution). In this case he did so with the decision of government mentioned above, on March 24, 2020. With this he asked the court to before coming with the final decision to apply temporarily measures by which the decision would not be implemented until the final court decision is adopted. The temporarily measures were not declared, whereas constitutional court with its final decision (April 06, 2020) indeed constitutional court

Has decided a new date when the decision will enter into force, respectively April 13, 2020 exceptionally and by taking into the consideration: (i) the created circumstance with declaring the pandemic COVID - 19 at the global level; (ii) relevant recommendations of health institutions at the state and global level; (iii) potential harmful consequences for the public health as a result of immediate abrogation of restrictions determined by the government decision; and (iv) protection of public health and the public interest until the execution of this decision from the relevant institutions of the Republic of Kosovo. (Summary of Constitutional Court Decision KO54/20).

As seen from the summary of the court decision, even court that declared the decision of government did not decide to order execution of the decision at the date of adoption of its decision. It determined a specific date when the decision would enter into the force. Court requested that during this period of time and in accordance with the article 55 of the constitution with "restrictions" of human rights and freedoms asked especially Kosovo Parliament to undertake the necessary measures so it ensures that the restrictions of rights and freedoms are done be law and by this decision. It is not easy to make an analysis and to foresee potential consequences if the decision were not respected, especially when we out into this context the following statement of the acting minister of interior and the public administration (Xhelal Sveçla) which goes as follows:

Officials that call on non-execution of decisions of the government, are punished by the law. Decision of government on measures of restricting the movement as based on the article 55 of the

constitution, paragraph 1 and the Law nr.02/L-109 on preventing and fighting the infectious diseases. Therefore, President could not decide over the constitution and over the law. (<https://www.evropaelire.org/a/hashim-thaci-masat-qeveria-kufizimi-i-levizjes-/30505139.html>)

One can imagine what would have happened if the behavior of institutions and the people was found between declarations of president and the acting minister. Fortunately, imperturbability prevailed, and the court decision came quite quickly. At the end Court stressed out that “the Ministry of Health respectively the government continues to be authorized to adopt decisions with the aim of preventing and fighting pandemic as long as it is authorized through the Law nr.02/L-109 and the Law nr.04/L-125 on Health”.

It is worth of mentioning that the Constitutional Court during this period of time reviewed also Decision (no.214/IV/2020) of 12 April 2020 of the Ministry of Health, on declaration of the Municipality of Prizren “quarantine zone”; and Decisions (no.229/IV/2020), (no.238/IV/2020), (no.239/IV/2020) of 14 April 2020 of the Ministry of Health, on preventing, fighting and eliminating infectious disease COVID-19 in the territory of the Municipalities of Prizren, Dragash and Istog. As seen from the titles of decisions, they all had do to with the acts undertaken during the COVID - 19-19 pandemic. For some other paper/s it is good to focus into more deep analysis of referrals, authorized persons the impact of decisions and also an analysis of dissenting opinion in judgement KO 61/20 of the Constitutional Court of the Republic of Kosovo.

Conclusions and recommendations

COVID - 19 found Kosovo unprepared like it found many countries of the world. Kosovo still could be considered a new state that did not managed to establish a strong health system whereas none of the governments up until now did not manage to finish its mandate. All of them were either overthrown or wen by resignation. But the main problem is that still the system is not strong enough and the system with its institutions have to strengthen so they fulfill their duties no matter of political turbulences which may appear. Politicization of institutions should be avoided by all means especially when we talk about the division of powers. A lot more should be invested in the parliament. COVID - 19 is one from other arguments which show that Parliament has to strongly play its representative role so its legitimacy strengthens. As it was seen even when constitutional court asked parliament to adopt the law on COVID - 19, it took quite a lot until it came to the parliament.

The current constitutional procedure, no matter how good it is, under the political circumstances is not appropriate. Election of president from the parliament based on the current solutions creates a suitable terrain for politicization of the process. As long as political parties negotiate in their efforts to create coalitions and within these negotiations include the election of president as being from one or the other political party, makes the process of election and the candidate to be subjects of debates, doubts, objections, etc. On the other hand, election of the president based on the compromise of coalition parties

weaken the legitimacy of the president. By being so, a president elected in this way can hardly represent the unity of people, because there will always be political parties that oppose the candidate and even more that refuse to cooperate with such a president. Thus, president should be elected through a direct vote of people where majority of citizens decide who is going to be the head of the state.

Constitutional court of Kosovo even though a relatively new institution, during last years has managed to bring decisions which had impact in many situations. But nonetheless some decisions from various factors were considered controversial. This basically because of the way judges of this court were elected. Some judges before elected for the position in the constitutional court, they were political candidates of various political parties. By being so the doubts on their objectivity and impartiality were always present. Based on this, the procedure for electing judges should be changed. One possible good solution would be if three state organs elect the judges: president of the states three candidates, parliament three and the government three.

References

1. The Constitution of the Republic of Kosovo, 2008
2. Decision nr.087/2020 of March 18, 2020 of the Kosovo Government
3. Decision nr.01/15 of March 13, 2020 of the Kosovo Government
4. Constitutional Court Decision on Judgement case nr. KO 54 on constitutionality of the Government Decision nr.01/15 March 13, 2020
5. Constitutional Court Decision Judgement case nr. KO 61
6. Decision no.214/IV/2020 of April 12, 2020 – Ministry of Health
7. Decision no.229/IV/2020 of April 14, 2020 – Ministry of Health
8. Decision no.238/IV/2020 of April 14, 2020 – Ministry of Health
9. Decision no.239/IV/2020 of April 14, 2020 – Ministry of Health
10. Decision no.239/IV/2020 of April 14, 2020 – Ministry of Health
11. <https://www.dw.com>
12. <https://www.evropaelire.org>
13. <https://balkaninsight.com>

Psychological effects and consequences for the population that caused the pandemic outbreaks: literature review

Jonida Celoaliaj, Velide Pulomemoj, Ndiriçim Krrashi, Idriz Sopjani

Faculty of Nursing, AAB College, Kosovo
Email: jonaceloaliaj@gmail.com

Abstract

Introduction. By pandemic we mean the spread of a new disease all over the world. Viruses that have caused pandemics usually originate from animal flu viruses. Evidence has shown high prevalence of psychological distress, including stress or depressive symptoms as a result of pandemics.

Objective. Review of the literature regarding the identification of the psychological effects and consequences they have caused in pandemic populations.

Method. The search included basic electronic data from: Ovid PubMed, Cochrane Library, Medline. The inclusion criteria were studies published thematically identifying the effects and psychological consequences they have caused in pandemic populations during their outbreak. More than fifty potential items were identified, but the review included the original results of the fifteen studies related to the topic of interest.

Results. High psychological effects are observed in the population but also in the health personnel which is the first line of fire, during the outbreak of pandemics. The results of this review were: depressive symptoms at medium and high levels, anxiety, insomnia and stress perception were high, which negatively affect self-efficacy.

Conclusion. The review of the literature showed that the pandemics that have affected the population and that have had a major impact mainly on health personnel are Ebola, SARS, H1N1 and COVI-19 which were observed to have high levels of anxiety, stress and therefore should be controlled and kept in focus during mental health pandemics.

Keywords: *COVID-19, SARS, H1N1, psychological consequences.*

Introduction

By pandemic we mean the spread of a new disease all over the world. The viruses that have caused pandemics usually originate from animal flu viruses.¹ Evidence shows high prevalence of psychological distress, including stress or depressive symptoms due to pandemics.² According to the latest review, being forced to stay home as a result of pandemics leads to negative psychological effects such as fear, frustration, and anger.³ The negative impact of isolation can have long-term effects. Consistent with this review, people in China experienced boredom, loneliness, and anger while closed, as well as an increase in psychological problems, such as anxiety, stress, and depression.⁴ Some of the pandemics that have affected the population and that are part of the study are:

SARS: Acute Respiratory Syndrome (SARS) is a viral respiratory disease caused by a coronavirus called SARS-coronavirus (SARS-CoV). SARS was first reported in Asia in February 2003.⁵ Transmission of SARS-CoV is mainly from person to person. SARS-CoV is thought to be an animal virus from an equally unsafe animal reservoir, possibly bats, spreading to other animals (civet cats) and humans first infected in southern China's Guangdong province in 2002.⁶ Most patients with identified with SARS were previously healthy adults aged 25-70 years. Some suspected cases of SARS have been reported among children under 15 years of age. The SARS incubation period is usually 2-7 days but can be as long as 10 days.⁷ **EBOLA:** Ebola virus disease (EVD), formerly known as hemorrhagic fever, Ebola is a serious, often fatal disease that affects humans and other primates. EVD first appeared in 1976 in 2 simultaneous explosions, one in what is now Nzara, South Sudan, and the other in Yambuku, DRC. The latter occurred in a village near the Ebola River, from which the disease took its name. The 2014–2016 outbreak in the West Africa was the largest Ebola outbreak since the virus was first discovered in 1976. The eruption started in Guinea and then moved across land borders to Sierra Leone and Liberia. The incubation period, that is, the time interval from virus infection to the onset of symptoms, is from 2 to 21 days. A person infected with Ebola may not spread the disease until they show symptoms.⁸ **COVID-19:** COVID-19 is the infectious disease caused by the recently discovered coronavirus. This virus was unknown before the outbreak began in Wuhan, China, in December 2019. COVID-19 is now a pandemic affecting many countries globally. Coronaviruses are a large family of viruses that can cause disease in animals or humans. In humans, some coronaviruses are known to cause respiratory infections ranging from the common cold to more serious illnesses such as Middle East Respiratory Syndrome (MERS) and Severe Acute Order Syndrome (SARS). The most recently discovered coronavirus causes coronavirus disease COVID-19.⁹ **H1N1;** The H1N1 pandemic first appeared in April 2009, which began in Mexico and quickly spread globally.¹⁰ H1N1 is an acute disease that infects the upper respiratory tract and can cause inflammation of the upper respiratory tract, trachea and possibly the lower respiratory tract.^{11,12} This virus was a unique combination of influenza virus genes not previously identified in animals or humans. The virus genes were a combination of genes closely related to North American swine flu viruses of H1N1 origin and swine flu viruses of H1N1 origin.^{13.}

The routes / modes of transmission of the viruses that caused these pandemics.

- SARS - COVID-19 virus in the air and can be spread through small sprays when an infected person coughs, coughs or comes in contact with someone else's face. ^{7,13,9,14}
- SARS, having contact with a person's body fluids (blood, feces and vomit) with SARS, kissing, hugging, touching or sharing dishes to eat or drink with an infected person. ^{13,15}
- You can also become infected with SARS by touching an area contaminated with airborne droplets by an infected person and then touching your eyes, mouth or nose. ^{13,15,9,14}
- Saliva and tears can also carry some risk ¹⁵
- The Ebola virus has also been detected in breast milk, urine and semen. ¹⁵

Symptoms they show

- Temperature (fever, chills, tremor) (SARS) (Ebola) (COVID-19) (H1N1) ^{6,8,9,14}
- Myalgia, (SARS) (Ebola) (COVID-19) (H1N1) ^{6,8,9,14}
- Headache, (SARS) (Ebola) (COVID-19) (H1N1) ^{6,8,9,14}
- Sore throat (Ebola) (COVID-19) (H1N1) ^{8,19,15}
- Diarrhea (SARS) (Ebola) (COVID-19) ^{6,8,9}
- Cough (initially dry), (SARS) (COVID-19) (H1N1) ^{6,18,14}
- Heartburn (SARS) ⁶
- Vomiting (Ebola) (COVID-19) ^{8,9}
- Conjunctivitis, (COVID-19) ⁹
- Loss of taste (COVID-19) ⁹
- Internal and external bleeding (for example, from the gums, or blood in the stool) (Ebola) ⁸

Behaviors / Steps to prevent the transmission of viruses:

- Clean your hands regularly and thoroughly with an alcohol-based hand scrub or wash them with soap and water.
- Put on a face mask (mask should be changed every 6-8 hours).
- Avoid touching your eyes, nose and mouth
- Keep at least 1-meter (3 feet) distance between yourself and others. Avoid going to crowded places
- Make sure you and the people around you follow good respiratory hygiene. This means covering the mouth and nose with elbow or bent tissue when coughing or sneezing.
- Disinfect surfaces that may have been contaminated with the virus
- Wear gloves.
- Stay home and isolate yourself even with minor symptoms like cough, headache, mild fever, until you recover.
- If you have a fever, cough and difficulty breathing, seek medical attention, but call for advance if possible and follow the instructions of your local health authorities. ^{12,13,16,17,18}

Objectives

A review of the literature on the psychological effects and consequences of pandemic outbreaks in populations:

Method

Research procedure

The research included electronic databases of: Ovid PubMed, Cochrane Library, Medline. Inclusion criteria were published in thematic studies highlighting the psychological effects and consequences they have caused in pandemic populations during their outbreak. More than fifty potential articles were identified, but the review includes the original results of fifteen studies related to the topic of interest

Inclusion and exclusion criteria, categorization and data synthesis

Dissertations, book chapters were excluded from the research. Inclusion criteria were published studies on the topic of evidencing the psychological effects and consequences that have caused in pandemic populations during their outbreak; and systematic literature reviews. More than fifty potential articles were identified, but the review included the original results of fifteen studies related to the topic of interest.

Quality assessment was performed using quality assessment criteria.¹⁹ Categorization was performed; for the first author and year of publication of the article, methods and main results. The application of meta-analysis was not possible due to the heterogeneity of the method. However, the analysis focused on identifying significant outcomes related to the identification of psychological effects and consequences they have caused in pandemic populations.

Results and Discussion

The results include the analysis of fifteen studies. The analysis revealed the psychological consequences were more evident in health care workers.

First author / year and country	Sample and instrument	Main results
<p>Chan et al (2004)²⁰</p> <p>Singapor</p> <p>SARS</p>	<p>N=661.Doctore and nurse Depression (GHQ-28), anxiety (GHQ-28) and PTSD (IES)</p>	<p>177 (27%) participants had a GHQ 28 score ≥ 5 , indicating the presence of psychiatric symptoms . GHQ-28-depression means (SD) were 0.6 (1.1) for group A doctor (HCWs who were first-generation contacts or who had direct contact with suspect or probable SARS patients), 0.4 (0.9) for group B doctor (HCWs who did not have direct contact with any suspect or probable SARS patients), 0.3 (0.6) for Group A nurse and 0.4 (1.0) for group B nurse. GHQ-28- anxiety means and SD were 0.9 (1.8) for group A doctor, 0.8 (1.4) for group B doctor, 0.7 (1.1) for group A nurse and 0.6 (1.2) for group B nurse. Physicians [P= 0.026, OR = 1.6 and 95% CI = 1.1 to 2.5] and single HCWs were at higher risk (P= 0.048, OR = 1.4 and 95% CI = 1.02 to2.0) compared to nurses and those who were married. Approximately, 20% of the participants had IES scores ≥ 30, indicating the presence of PTSD.</p>
<p>Leslie et al (2004)²¹</p> <p>Toronto</p> <p>SARS</p>	<p>Questionnaires were distributed to all willing employees of Sunnybrook and Women's College Health Sciences Centre between Apr.The survey included questions regarding concern about SARS, precautionary measures, personal well-being and sociodemographic characteristics; a subsample also received the 12-item version of the General Health Questionnaire (GHQ-12)</p>	<p>Of the 4283 questionnaires distributed, 2001 (47%) were returned, representing 27% of the total hospital employee population of 7474. The proportions of respondents who were allied health care professionals, nurses and doctors and who worked in areas other than patient care were representative of the hospital staff population as a whole. Of the 2001 questionnaires, 510 contained the GHQ-12. Two-thirds of the respondents reported SARS-related concern for their own or their family's health. A total of 148 respondents (29%) scored above the threshold point on the GHQ-12, indicating probable emotional distress; the rate among nurses was 45%. Masks were reported to be the most bothersome infection control precaution. Logistic regression analysis identified 4 factors as being significantly associated with increased levels of concern for personal or family health: perception of a greater risk of death from SARS (adjusted odds ratio [OR] 5.0, 95% confidence interval [CI] 2.6–9.6), living with children (adjusted OR 1.8), personal or family lifestyle affected by SARS outbreak (adjusted OR 3.3) and being treated differently by people because of working in a hospital (adjusted OR 1.6). Four factors were identified as being significantly associated with the presence of emotional distress: being a nurse (adjusted OR 2.8), part-time employment status (adjusted OR 2.6), lifestyle affected by SARS outbreak (adjusted OR 2.2) and ability to do one's job affected by the precautionary measures (adjusted OR 2.9).</p>

<p>Grainne et al (2007)²²</p> <p>Hong Kong</p> <p>SARS</p>	<p>Health care workers N=176 Depression, anxiety (DASS-21), PTSD (IES), stress (PSS-10)</p>	<p>In 2003, high-risk health care workers had elevated stress levels (PSS-10 score = 17.0) that were not significantly different from levels in low-risk HCW control subjects (PSS-10 score=15.9). More high-risk HCWs reported fatigue, poor sleep, worry about health, and fear of social contact, despite their confidence in infection-control measures. By 2004, however, stress levels in the high-risk group were not only higher (PSS-10 score=18.6) but also significantly higher than scores among low-risk HCW control subjects (PSS-10 score=14.8, P<0.05). In 2004, the perceived stress levels in the high-risk group were associated with higher depression, anxiety, and posttraumatic stress scores (P<0.001).</p>
<p>Anna et al (2008)²³</p> <p>Hong Kong</p> <p>SARS</p>	<p>A total of 302 older adults (age 65 + years) and 158 younger adults (age 35–46 years) were recruited from different districts. Data were collected by individual face-to-face interviews.</p>	<p>While elderly people living in severely infected districts showed significantly lower levels of SWB, these levels and those of the younger sample were found to remain within the normative range. A major mitigating factor was an increased sense of community-connectedness. Other characteristics linked to low wellbeing levels included chronic illness, female gender, low education and unemployment. The living districts, characterized by varying extents of infection, had stronger associations with SWB than participants' age. The PWI demonstrated good psychometric performance and also more robustness with elderly people, including its sensitivity to the sense of population threat.</p>
<p>Benjamin et al (2010)²⁴</p> <p>Hong Kong</p> <p>H1N1</p>	<p>Using random digit dialing, we sampled 12,965 Hong Kong residents in 13 cross-sectional telephone surveys</p>	<p>Respondents reported low anxiety levels throughout the epidemic. Perceived susceptibility to infection and perceived severity of H1N1 were initially high but declined early in the epidemic and remained stable thereafter. As the epidemic grew, knowledge on modes of transmission did not improve, the adoption of hygiene measures and use of face masks did not change, and social distancing declined. Greater anxiety was associated with lower reported use of hygiene measures but greater social distancing. Knowledge that H1N1 could be spread by indirect contact was associated with greater use of hygiene measures and social distancing.</p>
<p>Lau et al (2010)²⁵</p> <p>Hong Kong</p> <p>H1N1</p>	<p>Population of Hong Kong N = 999.Using random telephone numbers, respondents completed a structured questionnaire by telephone interviews</p>	<p>This study found that 76.5% of the respondents currently avoided going out or visiting crowded places or hospitals, whilst 15% felt much worried about contracting H1N1 and 6% showed signs of emotional distress. Females, older respondents, those having unconfirmed beliefs about modes of transmissions, and those feeling worried and emotionally distressed due to H1N1 outbreak were more likely than others to adopt some avoidance behaviors. Those who perceived high severity and susceptibility of getting H1N1 and doubted the adequacy of governmental preparedness were more likely than others to feel emotionally distressed.</p>

<p>Goulia et al (2010)²⁶</p> <p>Greece</p> <p>H1N1</p>	<p>N=469 Health care workers (HCW) of tertiary teaching hospital.</p> <p>20-item questionnaire, Cassileth's Information Styles Questionnaire (part-I) and GHQ-28.</p>	<p>More than half of the study health care workers 56.7% reported being worried about A/H1N1 influenza pandemic. The level of anxiety was moderately high (median 6/9). The most frequent concern was infection of family and friends and the health consequences of the disease (54.9%). The perceived risk of being infected was moderately high (median 6/9). Few HCWs (6.6%) had restricted their social contacts and fewer (3.8%) felt isolated by their family members and friends because of their hospital work, while a low percentage (4.3%) intended to take a leave to avoid infection. Worry and degree of worry were significantly associated with intended absenteeism ($P < 0.0005$), restriction of social contacts ($P < 0.0005$), and psychological distress $P = 0.036$.</p>
<p>Matsuishi et al (2012)²⁷</p> <p>Kobe</p> <p>H1N1</p>	<p>Hospital HCWs N=1625</p> <p>Anxiety (19 stress-related questions), PTSD (IES)</p>	<p>Workers at a hospital with intense liaison psychiatric services felt less psychological impact. Workers at a hospital that provided staff with information about the pandemic less frequently, felt unprotected. Workers in work environments that had a high risk of infection felt more anxious and more exhausted. The total IES score was higher in workers in high-risk work environments.</p>
<p>Lehmann et al (2016)²⁸</p> <p>Germany</p> <p>Ebola</p>	<p>Hospital and research institute HCWs and general staff. N=86</p> <p>Depression (PHQ-9), anxiety (GAD-7), general mental health (SF12)</p>	<p>Ebola patient treatment group experienced significantly higher levels of social isolation than both other groups. The best predictors of poor physical and mental HrQoL were perceived lack of knowledge about the Ebola virus disease (physical: $\beta = -1.2$, $P = 0.05$; mental: $\beta = -1.3$, $P = 0.03$) and fatigue (physical: $\beta = -0.3$, $P = 0.02$; mental: $\beta = -0.53$, $P < 0.001$).</p>
<p>Ji et al (2017)²⁹</p> <p>Sierra Leone / China</p> <p>Ebola</p>	<p>Hospital N=161 Sierra Leone (SL) medical staff (n= 59), SL logistic staff (n= 21), SL medical students (n= 22), and Chinese medical staff (n = 41), the other group consisted of 18 EVD survivors. Psychological symptoms (SCL-90-R)</p>	<p>The mean of General Severity Index in EVD survivors, SL medical staff, SL logistic staff, SL medical students, and Chinese medical staff were 2.31 ± 0.57, 1.92 ± 0.62, 1.88 ± 0.68, 1.68 ± 0.73, and 1.25 ± 0.23; Positive Symptom Total (PST) were 62.00 ± 18.93, 43.83 ± 22.87, 38.43 ± 24.25, 34.95 ± 28.10, and 16.76 ± 10.79; Positive Symptom Distress Index (PSDI) were 3.43 ± 0.47, 5.07 ± 2.64, 6.85 ± 5.47, 7.79 ± 7.00, and 11.85 ± 6.79, respectively. The order of total general severity index (GSI) scores from high to low was EVD survivors, SL medical staff, SL logistic staff, SL medical students, and Chinese medical staff. There were 5 dimensions (obsession-compulsion, anxiety, hostility, phobic anxiety, and paranoid ideation) extremely high in EVD survivors. GSI was inversely associated with university education.</p>

<p>Jianbo Lai et al (2020)³⁰</p> <p>China</p> <p>COVID-19</p>	<p>Hospitals HCWs N=1,257 Depression (PHQ-9), anxiety (GAD-7), insomnia-(7-item Insomnia Severity Index), distress (IES-R)</p>	<p>Participants reported symptoms of depression (634 [50.4%]), anxiety (560 [44.6%]), insomnia (427 [34.0%]), and distress (899 [71.5%]). Nurses, women, frontline HCWs, and those working in Wuhan, China, reported more severe degrees of all measurements of mental health symptoms than other HCWs. Frontline HCWs engaged in direct diagnosis, treatment, and care of patients with COVID-19 were associated (P<0.05) with a higher risk of symptoms of depression (OR=1.52), anxiety (OR=1.57), insomnia (OR=2.97), and distress (OR=1.60). Nurses, women, front-line health care workers, and those working in Wuhan, China, reported higher rates of all mental health symptom measurements than other health care workers.</p>
<p>Rodríguez-Rey et al (2020)³¹</p> <p>Spain</p> <p>COVID-19</p>	<p>In the general adult population (N = 3055) . Impact of Event Scale-Revised (IES-R) Depression, Anxiety, and Stress Scales (DASS-21</p>	<p>Our results show that Spanish consider the current COVID-19 health crisis as fairly severe, and the majority felt that the COVID-19 crisis had greatly impacted on their daily life, including changes in their daily routines and cancelation of important activities. About 36% of the participants reported moderate to severe psychological impact, 25% showed mild to severe levels of anxiety, 41% reported depressive symptoms, and 41% felt stressed. Women, young, and those who that lost their job during the health crisis showed the strongest negative psychological symptoms. What worried Spaniards the most was the likelihood of suffering an economic crisis derived from the pandemic.</p>
<p>Kaustav et al (2020)³²</p> <p>West Belgan</p> <p>COVID-19</p>	<p>It was an online survey which was conducted using Google Forms with link sent using WhatsApp. A 38-item self-designed questionnaire was used for the study. The survey questionnaire would take around 5–7 min to complete. Total 507 responses were received by the stipulated time</p>	<p>Results: Near about five-seventh (71.8%) and one-fifth (24.7%) of the respondents felt more worried and depressed, respectively, in the past 2 weeks. Half of the respondents (52.1%) were preoccupied with the idea of contracting COVID-19 and one-fifth (21.1%) of the respondents were repeatedly thinking of getting themselves tested for the presence of COVID-19 despite having no symptoms. Majority (69.6%) of the respondents were worried about the financial loss they were incurring during the period of lockdown. One-fourth (25.6%) and one-third (30.8%) of the respondents found that COVID-19 pandemic had threatened their existence and they found it difficult to adjust to the new routine during 21-day lockdown period, respectively.</p>
<p>Cuiyan et al (2020)³³</p> <p>China</p> <p>Covid-19</p>	<p>This study included 1210 respondents from 194 cities in China. Psychological impact was assessed by the Impact of Event Scale-Revised (IES-R), and mental health status was assessed by the Depression, Anxiety and Stress Scale (DASS-21)</p>	<p>This study included 1210 respondents from 194 cities in China. In total, 53.8% of respondents rated the psychological impact of the outbreak as moderate or severe; 16.5% reported moderate to severe depressive symptoms; 28.8% reported moderate to severe anxiety symptoms; and 8.1% reported moderate to severe stress levels. Most respondents spent 20–24 h per day at home (84.7%); were worried about their family members contracting COVID-19 (75.2%); and were satisfied with the amount of health information available</p>

		(75.1%). Female gender, student status, specific physical symptoms (e.g., myalgia, dizziness, coryza), and poor self-rated health status were significantly associated with a greater psychological impact of the outbreak and higher levels of stress, anxiety, and depression ($p < 0.05$). Specific up-to-date and accurate health information (e.g., treatment, local outbreak situation) and particular precautionary measures (e.g., hand hygiene, wearing a mask) were associated with a lower psychological impact of the outbreak and lower levels of stress, anxiety, and depression ($p < 0.05$).
Rodolfo et al(2020)³⁵	All Italian 18 years old.18147 individuals completed questionnaire ,79,6% women. Selected outcomes were post-traumatic, stress, symptoms (PTSS), depression, anxiety, insomnia, perceived stress and adjustment disorder symptoms (ADS)	Results Respondents endorsing PTSS, depression, anxiety, insomnia, high perceived stress and adjustment disorder were 6604 (37%), 3084 (17.3%), 3700 (20.8%), 1301 (7.3%), 3895 (21.8%) and 4092 (22.9%), respectively. Being woman and younger age were associated with all of the selected outcomes. Quarantine was associated with PTSS, anxiety and ADS. Any recent COVID-related stressful life event was associated with all the selected outcomes. Discontinued working activity due to the COVID-19 was associated with all the selected outcomes, except for ADS; working more than usual was associated with PTSS, Perceived stress and ADS. Having a loved one deceased by COVID-19 was associated with PTSS, depression, perceived stress and insomnia.
Italy		
Covid-19		

Discussion:

Previous data on mass phenomena and major escalating health events are strongly associated with adverse effects on mental health such as - post-traumatic stress disorder (PTSD), being topics that are often followed by depression, anxiety and disorders and other psychological behavior.³⁵ Uncertainty of the illness is a major reason for the psychological stress that is evidenced.³⁶ Reducing physical interaction, popularly known as 'social distancing', has been implemented by many countries during pandemic outbreaks. However, since people failed to practice adequate social distance during the initial stages, the severely affected countries had to go through severe blockades and quarantine of its citizens. As more countries await stalemate, the long-term psychological impact of the circumstances remains controversial. There is very limited data available on the mental health aspect of previous medical outbreaks. Studies in relation to previous outbreaks such as Ebola, swine flu (H1N1) or MERS have found that such situations cause a deep and wide range of negative psycho-social impacts. Common psychological reactions are fear of being infected with the virus, suffering if infected, separation from relatives, and death. Such negative emotions tend to intensify with restrictions usually taken by the authorities to improve the spread of the virus, such as the closure of schools and businesses.²³

Studies show that during the Sars eruption in Toronto and Taiwan, emotional reactions were the same in both populations, expressing feelings of fear of infection of relatives, feelings of boredom, loneliness, anxiety and anger^{37,38} which increase the level of psycho-social swmundshmwris.^{37,38,39} According to the studies, psychological influence can continue or evolve over time. Longitudinal studies will allow an assessment of important determinants of psychological distress, as well as the protective effects of certain coping strategies, with potential use in early identification of cases requiring more intervention involving individual or group-based interventions. assisting in public education sections as well as continuous updating of information related to COVID-19:⁴⁰

References

1. https://www.who.int/csr/disease/sëineflu/frequently_asked_questions/pandemic/en/
2. Vindegaard, N., & Benros, M. E. (2020). COVID-19 pandemic and mental health consequences: Systematic review of the current evidence. *Brain, behavior, and immunity*, S0889-1591(20)30954-5. Advance online publication. <https://doi.org/10.1016/j.bbi.2020.05.048>
3. Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., et al. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *The Lancet* 395, 912–920. doi: 10.1016/S0140-6736(20)30460-8 CrossRef Full Text | Google Schola
4. Duan, L., and Zhu, G. (2020). Psychological interventions for people affected by the COVID-19 epidemic. *Lancet Psychiatry* 7,, 300–302 . Google Scholar
5. <https://www.cdc.gov/sars/>
6. <https://www.who.int/ith/diseases/sars/en/>
7. https://www.who.int/health-topics/severe-acute-respiratory-syndrome#tab=tab_1
8. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ebola-virus-disease>
9. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/q-a-coronaviruses>
10. Kshatriya, R. M., Khara, N. V., Ganjiwale, J., Lote, S. D., Patel, S. N., & Paliwal, R. P. (2018). Lessons learnt from the Indian H1N1 (swine flu) epidemic: Predictors of outcome based on epidemiological and clinical profile. *Journal of family medicine and primary care*, 7(6), 1506–1509. https://doi.org/10.4103/jfmpc.jfmpc_38_18
11. <https://www.cdc.gov/h1n1flu/cdcresponse.htm>
12. Jilani TN, Jamil RT, Siddiqui AH. H1N1 Influenza (Swine Flu) [Updated 2020 Jul 20]. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2020 Jan-. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK513241/>
13. <https://www.healthline.com/health/severe-acute-respiratory-syndrome-sars#transmission>
14. [https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/influenza-\(seasonal\)](https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/influenza-(seasonal))
15. <https://www.who.int/mediacentre/news/ebola/06-october-2014/en>

16. <https://www.healthline.com/health/severe-acute-respiratory-syndrome-sars#outlook-and-prevention>
17. <http://professionals.site.apic.org/bugs-and-outbreaks/ebola/>
18. [https://bjanaesthesia.org/article/S0007-0912\(20\)30098-2/fulltext](https://bjanaesthesia.org/article/S0007-0912(20)30098-2/fulltext)
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.bja.2020.02.008>
19. Kmet LM, Lee RC, Cook LS. (2004) Standard quality assessment criteria for evaluating primary research papers from a variety of fields. Alberta Heritage Foundation for Medical Research: Edmonton, 2004.
20. Chan, A. O., & Huak, C. Y. (2004). Psychological impact of the 2003 severe acute respiratory syndrome outbreak on health care workers in a medium size regional general hospital in Singapore. *Occupational medicine (Oxford, England)*, 54(3), 190–196. <https://doi.org/10.1093/occmed/kqh027>
21. Nickell, L. A., Crighton, E. J., Tracy, C. S., Al-Enazy, H., Bolaji, Y., Hanjrah, S., Hussain, A., Makhlof, S., & Upshur, R. E. (2004). Psychosocial effects of SARS on hospital staff: survey of a large tertiary care institution. *CMAJ : Canadian Medical Association journal = journal de l'Association medicale canadienne*, 170(5), 793–798. <https://doi.org/10.1503/cmaj.1031077>
22. McAlonan GM, Lee AM, Cheung V, et al. Immediate and sustained psychological impact of an emerging infectious disease outbreak on health care workers. *Can J Psychiatry*. 2007;52(4):241-247. <https://doi.org/10.1177/070674370705200406>
23. Lau AL, Chi I, Cummins RA, Lee TM, Chou KL, Chung LW. The SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome) pandemic in Hong Kong: effects on the subjective wellbeing of elderly and younger people. *Aging Ment Health*. 2008;12(6):746-760. <https://doi.org/10.1080/13607860802380607>
24. Benjamin J, Cowling, Diane M. W. Ng, Dennis K. M. Ip, Quiyan Liao, Wendy W. T. Lam, Joseph T. Wu, Joseph T. F. Lau, Sian M. Griffiths, Richard Fielding, Community psychological and behavioral responses through the first wave of the 2009 influenza A(H1N1) pandemic in Hong Kong, *The Journal of Infectious Diseases*, Volume 202, Issue 6, 15 September 2010, Pages 867–876, <https://doi.org/10.1086/655811>
25. Lau, J.T., Griffiths, S., Choi, K.C. et al. Avoidance behaviors and negative psychological responses in the general population in the initial stage of the H1N1 pandemic in Hong Kong. *BMC Infect Dis* 10, 139 (2010). <https://doi.org/10.1186/1471-2334-10-139>
26. Goulia, P., Mantas, C., Dimitroula, D., Mantis, D., & Hyphantis, T. (2010). General hospital staff worries, perceived sufficiency of information and associated psychological distress during the A/H1N1 influenza pandemic. *BMC infectious diseases*, 10, 322. <https://doi.org/10.1186/1471-2334-10-322>
27. Matsuishi K, Kawazoe A, Imai H, et al. Psychological impact of the pandemic (H1N1) 2009 on general hospital workers in Kobe. *Psychiatry Clin Neurosci*. 2012;66(4):353-360. <https://doi.org/10.1111/j.1440-1819.2012.02336.x>

28. Lehmann M, Bruenahl CA, Addo MM, Becker S, Schmiedel S, Lohse AW, et al. Acute Ebola virus disease patient treatment and health-related quality of life in health care professionals: A controlled study. *Journal of psychosomatic research*. 2016;83(376333):69-74. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychores.2015.09.002>
29. Ji, D., Ji, Y. J., Duan, X. Z., Li, W. G., Sun, Z. Q., Song, X. A., Meng, Y. H., Tang, H. M., Chu, F., Niu, X. X., Chen, G. F., Li, J., & Duan, H. J. (2017). Prevalence of psychological symptoms among Ebola survivors and healthcare workers during the 2014-2015 Ebola outbreak in Sierra Leone: a cross-sectional study. *Oncotarget*, 8(8), 12784–12791. <https://doi.org/10.18632/oncotarget.14498>
30. Lai, J., Ma, S., Wang, Y., Cai, Z., Hu, J., Wei, N., Wu, J., Du, H., Chen, T., Li, R., Tan, H., Kang, L., Yao, L., Huang, M., Wang, H., Wang, G., Liu, Z., & Hu, S. (2020). Factors Associated With Mental Health Outcomes Among Health Care Workers Exposed to Coronavirus Disease 2019. *JAMA network open*, 3(3), e203976. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2020.3976>
31. Rodríguez-Rey, R., Garrido-Hernansaiz, H., & Collado, S. (2020). Psychological Impact and Associated Factors During the Initial Stage of the Coronavirus (COVID-19) Pandemic Among the General Population in Spain. *Frontiers in psychology*, 11, 1540. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01540>
32. Chakraborty K., Chatterjee M. Psychological impact of COVID-19 pandemic on general population in West Bengal: a cross-sectional study. *Indian J Psychiatr*. 2020;62:266–272. [Google Scholar]
DOI: 10.4103/psychiatry.IndianJPsychiatry_276_20
33. Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C. S., & Ho, R. C. (2020). Immediate Psychological Responses and Associated Factors during the Initial Stage of the 2019 Coronavirus Disease (COVID-19) Epidemic among the General Population in China. *International journal of environmental research and public health*, 17(5), 1729. <https://doi.org/10.3390/ijerph17051729>
34. Rossi, Rodolfo Socci, Valentina Talevi, Dalila Mensi, Sonia Niolu, Cinzia Pacitti, Francesca Marco, Antinisa Rossi, Alessandro Siracusano, Alberto Di Lorenzo, Giorgio-2020/04/14 COVID-19 pandemic and lockdown measures impact on mental health among the general population in Italy
<https://doi.org/10.1101/2020.04.09.20057802>
35. Makwana N. Disaster and its impact on mental health: A narrative review. *J Family Med Prim Care*. 2019;8(10):3090-5. doi: 10.4103/jfmpc.jfmpc_893_19
36. Nigam C, Kumar A. Covid- 19 pandemic: Depression, anxiety go viral as nation observes lockdown. *India today* [Internet]. 2020 Mar 26 [cited 2020 Mar 31]. Available from: <https://www.indiatoday.in/mail-today/story/covid-19-pandemic-depression-anxiety-viral-nations-observes-lockdown-1659774-2020-03-2>.
37. Maunder R, Hunter J, Vincent L, Bennett J, Peladeau N, Leszcz M, et al. The immediate psychological and occupational impact of the 2003 SARS outbreak in a teaching hospital. *CMAJ* 2003;168(10):1245-51. [PMC free article] [PubMed]

- 38.. Cohen RE, Anderson DL. Botulism: emotional impact on patient and family. *J Psychosom Res* 1986;30(3):321-6. [PubMed
39. National Advisory Committee on SARS and Public Health. *Learning from SARS: renewal of public health in Canada*. Ottawa: Health Canada; Oct 2003. Available: www.hc-sc.gc.ca/english/protection/warnings/sars/learning.html
40. Sim, K., & Chua, H. C. (2004). The psychological impact of SARS: a matter of heart and mind. *CMAJ* : Canadian Medical Association journal = journal de l'Association medicale canadienne, 170(5), 811–812. <https://doi.org/10.1503/cmaj.1032003>

Covid-19 Coronavirus: The Accelerator for One of the Greatest Workplace Transformations of Our Lifetime

Ananda Majumdar

MA, MBA

Harvard Graduate School of Education- Certificate in Early Education Leadership
(CEEL)

anandamajumdar2@gmail.com

Abstract

The term VUCA (volatile, uncertain, complex, and ambiguous) emerged in the media in 1987 by the Army War College. The impact of the Coronavirus in the workplace was conducted among 350 Human Resource leaders in the United States to explore the situation. According to them, companies are dealing with the situation by mandating and encouraging employees to work from home. Working from home is now a new normal for employees due to the spread of the virus. Companies are taking initiatives for largest work from home by providing training on how to successfully work from home. Objective of the article is to explore impacts and influences of pandemic over workforce and the HR leaders about decisions. Outcome of the article is to understand about the market and employment in the situation and post-Covid-19 situation. Feature question is how do we work, and where do we work, are going to change?

Keywords: *Corporate Digital Learning, Work from Home (WHF), Gender Disparities, Work-Life Balance, Inclusion in New Normal Working Environment.*

Introduction

The era of digital transformation has been spread and fully recognized by the corporations due to the pandemic situation. It is a lesson for every organizations through their shutdown or slowdowns. The stage of the era of digital transformation has become popular in working place due to the mega event of Coronavirus worldwide. It has been implemented through work form home, video conferencing, webinar, and through various electronic medias such as Zoom, YouTube, Facebook live, Google meet, Discord etc. This is how the remote working outside the formal office has been popular through those electronic communication from around the world. The Coronavirus global disaster is a shock for everyone. Business leaders are shocking and taking time to implement those inclusion and productivity rules of the pandemic due to their inexperience practice.

However, it is a guess that remote workers will be trained or equipped by remote working skill such as; working out and loud, coordination, have access and training on various productivity apps, intranet, mobile, email, team chat, WhatsApp, telegram, desktop, ESN, culturally open participation, and inclusion, digital learning, network leadership etc. these are few tools that the employees and the managers must know for work from home, or any message, meeting with management. Those strategies and tools ultimately will offer improvement in the workplace surroundings, higher productivity, more engagement, a good and real work-life balance etc. The quality of work will be better due to the crisis of jobs and financial incapability's. Therefore, a revolutionary change in the workplace will be shown in the new normal scenarios and ethics of work rule. Remote work strategy must be equipped with secure access of information technology within the business and in internet. The revolutionary changes have setup our mind in a way that we can work safely. Therefore, a safety issue arises through the practice of storing toilet paper, hand sanitizer, arranging more space for physical existence for workers etc. on the other side contactless payment process, voice and motion activated technology, automatic door are also the changes of materials in working place etc. Changes is revolutionary in the context of its permanent image such as plexiglass screen to protect cashiers of any retail stores, pickup from retail commercials, conducting virtual meetings etc. on the other side temporary changes like wearing masks is also a part of this scenarios of reformation. The Coronavirus has changed corporate minds by findings individual way to managing the circumstances. The aim is one that is to work on a completely different practice by every corporate and its leaders; but through a free and independent technology that can differ all corporate for the ratio of their productivity. Therefore Covid-19 is an impactor to create a personal values and knowledge for the entire productivity. Reopening of the organizations are in progress worldwide for a new start. There are few things should follow by all business leaders for the reopening or for the process of reopening. They should be franked about the challenges they faced during the lockdown and over all Corona situation; should be focused on a new policy and accepting input from their investors; should be organized through documentation and thus protect their stakeholders; maintaining and declaring a timetable for the re-open; update any information in the context of business plans and its continuation; and finally, be calm and patient for the current situation. A change is everywhere in the world for an innovation and to protect business emphasis and learning from any future crisis. Change is a success behind the canopy, therefore change in business is a corner stone of its base. Through change has given pressure to the business leaders to retain customers and market share, but Coronavirus is a lesson for every business leaders and workers for a change to become more originative in any responses.

Methodology: Journal reviews, article newsletters, are the sources to write this paper. The paper is based on the Covid-19 scenario and has discussed over working place changes and scenarios in the context of employee development and inclusive program and their financial alternations. Therefore, the paper has various scenarios in working place through the narratives of economic, mental, and the characteristic of various promotional biased. The methodology to write the paper has been also taken by the description of sources, by

reading, gathering in-depth insights on topics, focuses on exploring ideas, summarizing, and interpreting and mainly expressed in words (documentary analysis through qualitative approach). The paper has written on a global based scenario from Europe to America to show its global scenarios in the working places and the decisions made by workers and leaders of the corporations. The global impact of Coronavirus in working sector has been places here elaborately.

Literature Review

Business leaders are expecting more women participation in the new normal workplace; while workers are cynical of their employer based on their full inclusive package. Workers are suspecting about full inclusion program based on its real application. If the optimism is more gender equality in the new normal working place, then the pessimism is to lose managerial promotion. Managers are fearing about their further promotion due to legitimate budget for the returning of the business on its normal way. The fear is greater for women employees than the men. Women are in high risk in the context of the pandemic; therefore, their health and medical care has undoubtedly fallen on a question of disparities based on gender-related compensation. Women physician and scientist always receives less compensation, salary compare to their male counterpart, sometime the scenario was opposite as well. Covid-19 therefore creates a huge inequality among various groups. Ethnic workers are in most danger due to racial and ethnic disparities, lack of morality and policy responses. The optimism has explored by the business leaders and the workers no doubt, but it is not a conclusion due to its various ups and down. The initiatives have been taken but is it a fair distribution among every communities of the society? Undocumented refugees are human as well and the situation makes them to apply for appealing in the context of humanistic demand. Various initiatives have been taken by the global governance nationally, regionally, and locally for the undocumented refugees under a firewall instruction. But it is not through a regular pathway for the solution. Therefore, changes have weaknesses as well for its proper implementation in the new normal working environment.

Result and Discussion:

¹ According to Gartner, a famous scholar estimated 88 percent workers were interested to work from home after the COVID-19 situation worldwide. It was not a based on whether affected or not affected. It is a complete change in the working environment, a new phase to work from home through technology such as through video conference, computer etc. Estimated 350 HR leaders commented over the situation especially its impact in the working place. According to those Leaders working from home is one of the first priorities for the companies, they are encouraging their employees to follow this new normal rule for conducting their job performance from home. Companies worldwide

¹ The Impact of The Coronavirus on HR and The New Normal of Work. Paragraph 4th

are dealing with remote working and conducting training for the groundwork. Training have been shared within employees and managers through mentoring, coaching, paper instruction etc. Employee Resources Groups is another way which has been taken for the training of remote work among remote workers and their families. Microsoft has taken a measure such as a guide for working home and has been shared with Microsoft Global Workforce(staff). This guide also has been shared within their customers as an editable text to follow in their own business. ²According to Rachell Russell one of the designers of the Microsoft document; the document has been designed to keep a balance between work and life (work-life balance). It will be a great joy for Microsoft employees to work from home and on the others, side take their them, their family wellbeing. The document prioritizes the area of mental health satisfaction of employees (a combination of physical wellbeing, happiness, and virtual performance). For the workers, narratives of the remote work are physical happiness, use video, setting up physical and virtual workshop, recording workshop, webinar, conversation and meeting, and open conversation during online meeting which shows inclusiveness among the workers for a clear and better concept and understanding. Therefore, remote work has been ordered on physical and mental happiness, inclusiveness through positive and frank communication, and a work-life incorporation. These are the most important tales of the new normal workforce rule that has been designed and implemented for the handling of COVID-19 and in future strategy against any disaster. ³ According to Wellbeing Leader Celia Tse, they are dedicated to build people's wellbeing through physical, mental, emotional and spiritual way to making sure that everything is alright to keep safe from the pandemic situation and on the other side to keep their job safe. Workers tension about their job security, health, and wellbeing and about Corona Virus is the vital scenario in the working place. Organizations from around the world have taken major steps to create safety and normalcy among their employees (worker's, managers etc.) those steps are, formation of Employee Resource Group for remote workers, setting-up senior leaders municipality center, and check-in's, arrangement of health specialist for online questionnaires, remainders of company employee assistance program frequently, formation of water cooler chances for an employee connection each other, formation of employee hotline staffed by the doctors, counselors for employee and their immediate family, various company beneficiary assistance announcement such as about adjustment of paid leave, carry-over vacation (Walmart Canada Corp. has announced two weeks carry-over vacation for this year to the next year which will be added with next year vacation and thus to provide a longer paid vacation for the following year), formation of online wellbeing resource lists for the workers, managers, and other staffs etc. , acknowledgement of personal anxiety on one by one taskforce and/or group meeting for the answer. The impact of the Coronavirus is expecting to bring forth industrial revolution in the workplace worldwide through its changing workforce and materials nature. The Artificial Intelligence and Super-computing are tools of the new normal world that can bring this industrial revolution. The influence

² The Impact of The Coronavirus on HR and The New Normal of Work. Paragraph 11th

³ The Impact of The Coronavirus on HR and The New Normal of Work. The Future of Work Is the Future of Worker Wellbeing. Paragraph 3rd

has been seen by the re-thinking of products, services, business model, training, and the exploration of new product, as a better groundwork for the future pandemic. Remote work, re-skilling, skilled-based-hiring, alteration of business learning are new changes in the workplace due to pandemic. The new normal scenario after the pandemic is expecting from hiring based degree to hiring-based skill and more apprenticeship jobs to fulfill the workplace. It is expecting to implement a method in the post-COVID world by the reformation of workforce talent models and digitalizing their talent value manacles. Online is going to be a major technological innovation for business learning, corporate training, lesson plan etc. Walmart Corp. already has digitalized education. Walmart, Amazon, SAP, PwC, Guardian Life Insurance have already declared to re-skill their large workforce by adapting an intra artificial intelligence system and thus by creating an AI powered skills inventory. They have also declared to re-skilling and inventing new private partnership with traditional corporation of teaching and learning, that encourages to adapt educational technology. ⁴According to business leader Shunryu Suzuki, business leaders have chance to explore things that can match with the new normal scenarios in the working place, of course there are pros and cons, but the encouragement of creation will finally win against COVID-19 for a sustainable work place. There will be a major impact over diversity and gender equity in the post-Covid-19 workplace. Business leaders are expecting more women participation in the new normal workplace; while workers are cynical of their employer based on their full inclusive package. Workers are suspecting about full inclusion program based on its real application. If the optimism is more gender equality in the new normal working place, then the pessimism is to lose managerial promotion. Managers are fearing about their further promotion due to legitimate budget for the returning of the business on its normal way. The fear is greater for women employees than the men. It has been said that overall picture of the expectation in workplace is good. ⁵Estimated 49 percent working staffs are expecting a good hope in the new normal working place as a good start, while estimated 16 percent working staffs are expecting a worse scenario. In the wake of pandemic, the ratio of gender equity has been predicted by ⁶estimated 69 percent of women, while estimated 74 percent of man, estimated 69 percent of corporate leaders, and estimated 72 percent of employee equity. It is a trust by majority workers that new normal workplace environment will provide them more flexibility. COVID-19 has shown that genders are needed evenly in the workplace because of no difference between men and women, but a quality of the work performance or outcome. Remote work will be done by performance and quality instead of person's looking. ⁷Estimated 41 percent of people think about an arrangement of perfect working environment by the corporate leaders and has commented positively

⁴ The Impact of The Coronavirus on HR and The New Normal of Work. Organizations will Double Down on Re-Skilling Workers. Paragraph 3rd

⁵ The Impact of Covid-19 on Workplace Inclusion: Survey. Seven in 10 believe workplaces will accelerate gender equity in the wake of Covid-19. Paragraph 1st

⁶The Impact of Covid-19 on Workplace Inclusion: Survey. (2020). Optimism and the Impact of Covid-19 on Workplace Inclusion.

⁷ The Impact of Covid-19 on Workplace Inclusion: Survey. Skepticism About Company Commitment to Gender Equity and Inclusion. Paragraph 1.

about their group leaders in the context of the creation of inclusive working environment from the distance, inclusive hiring, and promotion. Corporate leaders of the organizations are more hopeful about their arrangement of inclusive workplace (remote work, stress building, counseling, inclusive hiring and promoting and equity) while employees are not much hopeful over their commands. Employees have been asked that whether they are optimistic about workplace equality? Majority said no. Estimated 44 percent of the employees said yes, while estimated 56 percent of employees said no. Coronavirus made employees and leaders life stressful. Especially women in leadership. ⁸Estimated 43 percent of women employees are stressed while estimated 37 percent of men are stressed. Estimated 62 percent of women business leaders are stressed, while estimated 56 percent of men business leaders are stressed. Estimated 60 percent of general employees are afraid of their job promotion while estimated 28 percent of corporate leaders are afraid of their job promotion in the context of COVID-19 working place environment. The shifting of workplace from the organization to home has created more household responsibilities. Most women employees were responsible for children parenting than men employees during their home stay. They managed to take care their children while performing job from home during the pandemic. ⁹Estimated 86 percent of corporate leaders had trust over their working place compare to estimated 67 percent of employees for the creation of the best work environment post-Covid-19. According to business leaders, HR leaders there are estimated six ways that can change the working place environment in the post-Covid-19 scenarios. ¹⁰corporate office (Headquarters) will look and function in a different way through a reformation approach. Conference rooms, meeting spaces and video studios will become major office place for the digital function. The workplace will turn into a social environment for the nurturing and promoting interaction and community development. ¹¹Internet in homes (work-ready home) will improve, Home offices and even home video studios will be given prioritized. New Home and the remodeling home will be given prioritized on work from home. ¹²post COVID-19, e-learning (online learning for everyone) will become a bigger part of ongoing learning and the learning of corporate industries. Walmart Canada has already a vast internet system for product and business knowledge and education. Walmart has scholarship on e-learning about its functions and business education. E-learning platforms will thus bring a revolution through a digitalized reformation for a quick move. Through a process company will ensure that their people are still building important skills and developing professionally in a new learning model. ¹³Company dress code especially for a business leaders' attire is still essential while work from home but not mandatory. Therefor put on heels and suit in everyday corporate life will no more a mandatory corporate rule for upmost professionalism (retiring of business attire). ¹⁴Creation of many online technology will be

⁸The Impact of Covid-19 on Workplace Inclusion: Survey. Stress. Paragraph.

⁹ The Impact of Covid-19 on Workplace Inclusion: Survey. Trust in Companies. Paragraph.

¹⁰ 6 Ways COVID-19 Will Change the Workplace Forever. Headquarters.2. paragraph.

¹¹ 6 Ways COVID-19 Will Change the Workplace Forever. Work ready home paragraph.

¹² 6 Ways COVID-19 Will Change the Workplace Forever. E-learning for everyone paragraph.

¹³ 6 Ways COVID-19 Will Change the Workplace Forever. Retiring of business attire paragraph.

¹⁴ 6 Ways COVID-19 Will Change the Workplace Forever. Video virtuosos' paragraph.

prioritized for essential meetup, meeting, conference such as through Zoom, WebEx, Hangouts, Skype, Google meet, Discord etc. Video will play a major role as a workplace communication (Video virtuosos). Video will become fully integrated into the work experience in various ways.¹⁵ Corporate business will become more flexible through various places for the operation, especially for the business leaders and professionals. This is how corporate level function in organizations will become more virtual and thus maintain virtual workforce (Corporate flexibility). Health sector is always a big market and has been recognized as essential sector. Gender pay gap, job facilities has been observed in this area. Women are an essential part of the health care aide and in the industry, but Covid-19 scenario has changed the picture of women employees in the health and cure. In the United States and in Great Britain estimated 3 out of 4 women employees are infected with Covid-19 and thus damaged their physical and emotional life. Women are in high risk in the context of the pandemic; therefore, their health and medical care has undoubtedly fallen on a question of disparities based on gender-related compensation. Women physician and scientist always receives less compensation, salary compare to their male counterpart, sometime the scenario was opposite as well.¹⁶ A Canadian study shows that estimated 3,275 surgeons are involved in surgical industry where estimated 24 percent of women surgeons are involved and receive hourly earning lower than for male surgeons. The study ended with an outcome that there are no equal earnings between male and women surgeons for equal hours spent working. Women in minority group are facing more trouble because of hidden intersectionality. In the context of pandemic various medical centers have financial crisis. They have reduced employee hours, compensation and benefit and laid-offs many physicians as well. Women as a target group is facing bias in decision making, this is how they are discriminating on holding jobs, wages, benefits etc. Historically women have taken many works in various fields that was not for promotion(non-promotable) than men. Those disparities are major contributors of women burnout. Financial stress made them mentality disable and uncertain in life and career.¹⁷ Women as an essential employee during the pandemic is facing struggle to get paid properly. It is not a fair pay and an equal promotional opportunity compare to male essential workers. Ethnic women are in the most vulnerable situation to save their own lives because of inadequate facilities. Coronavirus has affected on women earnings through the damage of their financial health and it has a profound affect in the long run for them. It will put them at a disadvantage for the rest of their career and promotional, educational development.

Conclusion

Gender disparities has affected in the society during the pandemic.¹⁸ In the United States and in the United Kingdom this disparity is in high volume. Racial discrimination is in full

¹⁵ 6 Ways COVID-19 Will Change the Workplace Forever. Corporate flexibility paragraph.

¹⁶ Covid-19 and the effect on the gender pay gap in medicine. Paragraph 3rd.

¹⁷ Covid-19 and the effect on the gender pay gap in medicine. Paragraph 2nd, 4th, 5th

¹⁸ Covid-19 and the effect on the gender pay gap in medicine. Paragraph 2nd

swing. In Europe especially in Italy the image of gender disparity is not that high and focused than in the U.S. and in Britain. Women, children, and undocumented immigrants are in high alert in the context of Covid-19. The health and beauty are one of the demandable areas for the cure of humanity. It has been discussed that the women are in biased in the area. Undocumented, and under documented migrants and refugees are not getting proper health treatment during the covid-19 and they are the group in society who themselves are in vulnerable condition and are making the environment more vulnerable for others due to unsecured health condition. Minority workers are in poor health conditions due to disparities everywhere. Hate speech is a common term for Asian migrant workers in various countries. Much lower income and household's wealth, residing in lower quality housing makes ethnic workers poorer health conditions, shorter longevity than the major group of the society (Whites). Surrounding poor condition makes an unsustainable environment, which creates an environmental threat such as air pollution, toxic waste sites, lower quality childcare, schools etc. Covid-19 therefore creates a huge inequality among various groups. Ethnic workers are in most danger due to racial and ethnic disparities, lack of morality and policy responses. Feature question is how do we work, and where do we work, are going to change? The answer is mostly yes. The change has come through various working rule as an essential worker and it will continue in the new normal working place. Wearing gloves, putting mask, washing hands, sanitize hands, social distancing, no sharing food, washing products properly, complete hygiene are narratives in the working place for the safety of workers and all. It is a feature inclusive work for the development of workers health and beauty. Work from home is the biggest change in the workplace for the creation of social distancing and flexibilities, which is an indication of a balanced work and family life. Balanced work and family life help to provide access for a secure mental health promotion to all workers and corporate leaders. The COVID-19 scenario has taught society a quarantine life through which an idea has been explored for a shared living instead of loneliness and the idea is matching with the concept of Eco-museum and Co-living. This is how the idea of shared living promotes Post-COVID-19 social sustainability with an amalgamation of all classes of the society such as from refugees, immigrants to the major classes of the society. The goals of educational sustainability ensures that all girls and boys have access to quality early childhood development, care, and pre-primary education so that they are ready for primary education, ensures equal access for all women and men to affordable and quality technical, vocational and tertiary education, including university, eliminate gender disparities in education and ensure equal access to all levels of education and vocational training for the vulnerable, including persons with disabilities, indigenous peoples and children in vulnerable situations, ensures that all youth and adults, both men and women, achieve literacy and numeracy, ensures that all learners acquire the knowledge and skills needed to promote sustainable development, including, among others, through education for sustainable development and sustainable lifestyles, human rights, gender equality, promotion of a culture of peace and non-violence, global citizenship and appreciation of cultural diversity and of culture's contribution to sustainable development, ensures that all girls and boys complete free, equitable and quality primary and secondary education

leading to relevant and Goal-4 (UN) effective learning outcomes, ensures inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all. Educational substantially increases the supply of qualified teachers, including through international cooperation for teacher training in developing countries. UNESCO aims to improve access to quality education on sustainable development at all levels and in all social contexts, to transform society by reorienting education and help people develop knowledge, skills, values, and behaviors needed for sustainable development. It is about including sustainable development issues, such as climate change and biodiversity into teaching and learning. Individuals are encouraged to be responsible actors who resolve challenges, respect cultural diversity, and contribute to creating a more sustainable world. The narratives of sustainable world have roles in the workplace as well. Work from home is a part of sustainable living for an inclusive life with families. Therefore, it is our responsibility to retain all those sustainable narratives through better education, better living to making a better working place for better professionalism and human safety from any future error. This is Building Back Better (BBB) is a new formulation of the reformation of all working place worldwide.

Bibliography:

1. Meister, J. (2020, March 31). The Impact of The Coronavirus on HR and The New Normal of Work. *Forbes*. Retrieved from <https://www.forbes.com/sites/jeannemeister/2020/03/31/the-impact-of-the-coronavirus-on-br-and-the-new-normal-of-work/#1a283682b60>
2. The Impact of Covid-19 on Workplace Inclusion: Survey. (2020). CATALYST. Retrieved from <https://www.catalyst.org/research/workplace-inclusion-covid-19/>
3. Arruda, W. (2020, May 7). 6 Ways COVID-19 Will Change the Workplace Forever. *Forbes*. Retrieved from <https://www.forbes.com/sites/williamarruda/2020/05/07/6-ways-covid-19-will-change-the-workplace-forever/#1d30576323e7>
4. Silver, J. K., Larson, A. R., & Jagsi, R. (2020). Covid-19 and the effect on the gender pay gap in medicine. *The Bmj Opinion*. Retrieved from <https://blogs.bmj.com/bmj/2020/07/31/covid-19-and-the-effect-on-compensation-and-financial-stress-for-women-in-medicine/>
5. McKendrick, J. (2020, April 22). COVID-19 crisis pushing organizations deeper into digital transformation. *ZD Net*. Retrieved from <https://www.zdnet.com/meet-the-team/us/joe-mckendrick/>
6. The Inequality of COVID-19. (2020, April 22). *The Claude Pepper Centre*. Retrieved from <https://claudepeppercenter.fsu.edu/coronavirus-covid-19-and-you/the-inequality-of-covid-19/>
7. Hinchcliffe, D. (2020, February 11). Working in a coronavirus world: Strategies and tools for staying productive. *ZD Net*. Retrieved from <https://www.zdnet.com/article/effective-strategies-and-tools-for-remote-work-during-coronavirus/>
8. Carson, R. (2020, July 13). How Covid-19 Will Influence the Way We Work for Years to Come. *Forbes*. Retrieved from <https://www.forbes.com/sites/rcarson/2020/07/13/how-covid-19-will-influence-the-way-we-work-for-years-to-come/#781dd75223ef>

Civilian invisibility in pandemic times

Maiara Motta

Master in Law (UNESP, Brazil), specialist in Civil Procedure Law (EPM, Brazil)
and bachelor in Law (UNESP, Brazil).
maiara.motta@live.com
<https://orcid.org/0000-0001-9850-2938>

Abstract

In Brazil, under-registration of birth certificates is still a reality, even though these numbers have decreased during previous years. Those who are not registered are considered invisible to the State and, consequentially, they depend on informal jobs, which were severely affected by the pandemic. Since they do not have identification documents, they cannot even apply for government emergency aid. This research aims to analyze how, albeit being free, the under-registration of birth certificates in Brazil is an issue unveiled in the midst of a pandemic, raising awareness of the absence of this essential human right. In order to do so, it will be studied how personality rights are regulated in Brazil, presenting the analysis of official data regarding under-registration estimative and evaluating how this subject affect those Brazilian citizens on being visible and, consequentially, receiving Government assistance.

Keywords: *Brazil, civil rights, personality rights, civil registration, pandemic.*

Introduction

The dignity of the human person principle is established by Brazil's Federal Constitution in its first article, item III. It is a right that aims to guarantee the freedom and protection for citizens to fully develop in society. It is also defined that all citizens are to be treated equally before the law (article 5).

But personality rights are regulated currently by the Brazilian Civil Code from 2002, which dedicates articles 11 to 21 to supervise these rights. Even though the law lists some, Hironaka states that “personality rights are all those that concern the exercise of dignified life, since conception, and not only those regulated among articles 11 and 21 from the Civil Code. This means – which, by the way, is an old topic – that personality rights are not limited to the ones listed on the law” (2019, p. 416).

Some of those listed are rights to personal image and honor (article 20), physical integrity (articles 13 to 15), privacy (article 21) and the right to have a name and a personal identity (articles 16 to 19). All these rights are untransferable and they cannot be waived

(article 11), which means they cannot be sold and they belong to each person for the rest of their lives. On top of that, both damage or even threat to damage generates the duty to compensation (article 5, items X and XXXV from the Federal Constitution and article 12 from the Civil Code).

In order to rule public records, the Law of Public Registries was published in 1973 and must be observed. Combining both laws, the general rule is that when a person is born in Brazil, the parents receive a document confirming that a child was born with life. After that, they have a time limit to register this child and obtain their birth certificate, which is free as stated by the law (for example, as seen on Law 8,935, from 1994, in its article 45, and Law 9,265, from 1996, in its article 1, item VI). The general rule is a 15-day period, but on cities farther than 30 km from a head of registry office, it is up to three months (article 50 from the Law of Public Registries), with the possibility of both deadlines being extended for more 45 days if needed (article 52, 2°, Law of Public Registries).

Despite that, there are still thousands unregistered citizens in the country for several reasons: whether the child is not born in the hospital and does not have the certificate stating they were born with life, or the parents live on distant places and they lose the 15-day or 3-month term (plus the extension time period), or even because one of the parents is not registered and, therefore, the child cannot be registered either, being complicated to regularize their own situation in a vicious cycle.

Statistics

For obvious reasons, the lack of registration cannot be measured with exact numbers. Nevertheless, there are official statistics estimative. In 2017, an estimated 2,949,798 citizens did not have their birth certificate (IBGE, 2017c). According to the federal agency responsible to provide official data, IBGE (“Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística”, or Brazilian Institute of Geography and Statistics, in English),

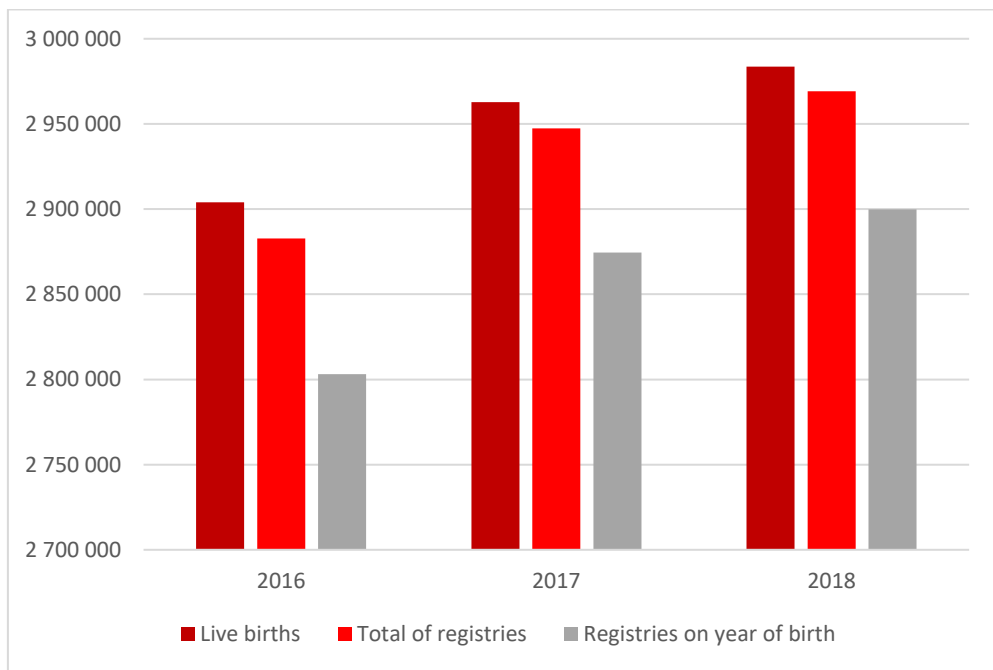
As it is difficult to attest the distance from the baby’s house to the registry office, the IBGE considers since 2003 that the births of a given year include the registries made up to the third month of the year that followed that of the birth. As a consequence, late registries are those births registered as of the fourth month of the year that followed that of the birth. The difference between the births registered by the Vital Statistics survey and the births forecast in the Population Projection by Sex and Age, both of them carried out by the IBGE, generates the percentage of under-reporting of births, i.e., the percentage of births expected for a given year that was not registered in the registry office up to the first quarter of the following year. (<https://www.ibge.gov.br/en/statistics/technical-documents/other-documents/22179-script-to-access-the-information-on-under-reporting-of-births.html?=&t=o-que-e>, retrieved October 10, 2020)

Even though under registry is still an important issue, these number have been decreasing over time. For example, the statistic report from 2015 informs that in 2003, the first year with the methodology considering registries including the first 3 months from the following year, 9,4% of all registries were late ones from children with up to 3 years. In 2002, that only represented only 2,6% from all registries, representing a decrease of 72,8% (IBGE, 2016, p. 16).

IBGE have been organizing and publishing data since 1974, changing the way they are presented over time. Data from 2019 are yet to be published, therefore, there were analyzed the three complete previous ones that share the same methodology.

Figure 1

Data comparison: years 2016 to 2018

On Figure 1, there are data from 2016 to 2018 comparing each year the number of live births, the total number of registries considering the current year and the first three months of the following one, and the total of registries on the same year of the birth, respectively. Despite registries on year of birth being far from the total of live births, it is noticeable how the difference between these two situations have been reducing, indicating a tendency to eradication in the future (Netto, 2018).

In order to better compare and understand this subject, these numbers have been organized on the following table:

Table 1*Number comparison: years 2016 to 2018*

Year/ data	Live births	Total of registries	Registries on year of birth	Not registered on year of birth	Late registries	Not registered
2016	2,903,933	2,882,743	2,803,080	100,853 (3,47%)	79,663	21,190 (0,72%)
2017	2,962,815	2,947,353	2,874,466	88,349 (2,98%)	72,887	15,462 (0,52%)
2018	2,983,567	2,969,234	2,899,851	83,716 (2,80%)	69,383	14,333 (0,48%)
Total				272,918	221,933	50,985

Note. These are the same IBGE official numbers from Figure 1 and numbers calculated

Considering the same 3-year period, the columns shows, respectively: 1) the year; 2) the number of live births; 3) the total of registries on year of birth and on the next 3 months of the following year; 4) the total of registries on the same year as the birth occurred or within the time frame allowed by the law; 5) the number of children not registered on this time frame, obtained by subtracting on time registries from the total of live births; 6) late registry, obtained by subtracting the number of children registered on the legal time frame from the total of registries and; 7) number of children nor registered at all, obtained by subtracting late registries from the children not registered on regular time. The last one must take in consideration the fact that it does not exclude the possibility of the some not registered on one year to be counted as a late registry in the future.

The percentages on the “Not registered on year of birth” column were obtained by dividing the respective number from the quantity of live births on that year, then multiplying by 100. Similarly, the percentage on the last column is obtained by dividing the respective numbers by the total of live births on the same year, then multiplying by 100.

Considering the remarks made, the percentage of children not registered on the birth year or the people not registered at all may seem low, but in absolute numbers, still over 80,000 children are not registered on time each year. Even though there is a considerable high number of later registry (around 70,000 each year), the math does not add up, meaning around more 15,000 people are each year legally invisible to the State, in addition to those who do not legalize their situation over the years.

According to a study published in 1984 by Girardelli and Wong (IBGE, 2003, pp. 21-22), proportionally those children on first year of delay tend to have their situation regularized more than older children, considering absolute numbers. A late peak would happen at 7 years old, which was the age in which children were obliged to go to school (today, the current age is 6 years old). Then another peak would happen at 18 years old,

which they assume would be due to the search of formal jobs and applying for military service, which is a duty to men and an option for women.

Effects to lack of civil registration

In Brazil, in possession of the birth certificate, citizens can apply to have two official registrations that are required through their lives. One is called “Registro Civil” (civil registration), provided by the state in which they live, and the other, “Cadastro da Pessoa Física” (individual registry), is provided by the Federal Government.

Without the birth certificate (which also states where the person was born, when, the mother’s name or both parents’ name), the person legally does not have a name, and therefore, cannot apply for an official identification number. As a consequence, they are invisible to the state.

Without formal registry, children and teenagers cannot be vaccinated on free public campaigns, nor enrolled to schools. As they grow up, at 18 years old, men have the mandatory obligation to present themselves for the Military, where they can be dismissed or they may have to work for a year. Either way, men need to present a military certificate throughout their lives. According to the law, women may present themselves if they want to.

Men need this certificate until they are 45 years old, otherwise, according to article 74 from Law n. 4,375 (1964), they cannot take advantage of many rights. For example, they are not allowed to have passports, sign contracts with the Public Administration, work for the Government, enroll to schools and universities, obtain worker’s document, etc. Without personal documents, citizens cannot exercise their rights to vote and cannot get legally married.

CTPS (“Carteira de Trabalho e Previdência Social”, which can be translated to Document of Employment and Social Security) is an essential document to have a registered, formal job. By law, citizens over 16 years old are allowed to work. For those between 14 and 16 years, they can only work as apprentices (article 403 from Labor Law Consolidation from 1943).

Anyone who receives salary in the country as a registered employee has to pay fees to the National Institute of Social Security (“Instituto Nacional do Seguro Social”, INSS). In exchange, these employees can benefit from working rights. For example, after having illnesses from work activities, permanent disabilities due to which the person cannot work anymore, when employees are laid off, etc. Fulfilling the requirements, financial aid can be asked. Even citizens who do not work can pay for Social Security if they want to. And in some very specific cases, it is possible to obtain a benefit even without previous payments. However, in order to be able to request any of these benefits, the person has to identify themselves.

As a consequence, unregistered citizens cannot work on formal jobs and cannot pay for social security, preventing them from having rights and benefits in case of illnesses,

accidents, in case of temporary or permanent disabilities, maternity assistance and after being dismissed from their work posts.

These unregistered people depend on informal jobs, which were severely affected during the pandemic. After all, since the COVID-19 virus is transmitted by air, it was necessary to take measures to avoid or at least reduce contamination so that the hospitals could have service capacity to attend the patients.

The main measures taken involved social distancing measures. Therefore, borders were closed, transportation was limited and in a majority of places around the world, for some time was maintained operation of essential services only, such as hospitals, pharmacies, supermarkets and gas stations. That means that the services branch, the main area in which informal workers rely on, were severely affected, meaning their income was completely lost or abruptly reduced, resulting in difficulties for covering food and housing expenses.

Difficulties during the pandemic

Due to the closing of services considered non-essential, many economical fields had their activities shut down temporarily, decreasing their incomes and forcing enterprises to dismiss many employees. In Brazil, the Federal Government approved laws allowing employers to reduce working hours and, as a consequence, the salary of the employees to try to prevent dismissals.

However, this does not help or reach informal workers. For them, the option was an emergency aid created in April, which was supposed to last for only three months, paying those who were qualified based on the law to receive around 60% of the national minimum wage, in the value of R\$600.00 (six hundred reais) each month, or R\$1,200.00 (one thousand, two hundred reais) for single mothers (single fathers were not included on this specific situation).

On September 30, the Government started making new payments. After much discussion in the Congress, it was granted a continuation to this aid until the end of the year 2020, but with half of the previous value: R\$300.00 (three hundred reais) as a general rule, which represents a third of the national minimum wage established for this year, or R\$600.00 (six hundred reais) for single parents.

In order to receive this aid, those who were qualified had to register themselves on a government app. However, this is not as simple as it sounds. Several social factors should be taken in consideration: lack of internet access, older cellphones which could not download the app, differences in the government database (for example, names written differently in some databases or because people that got married or divorced did not alter their names thoroughly). On top of that, there is the issue that matters the most for this paper: people who don't have civil registry and, therefore, do not have documents and are invisible to the State, being unable to request such aid.

According to a preliminary report from the Federal Court of Auditors ("Tribunal de Contas da União", TCU), it has identified that there was a risk that 8.1 million people

have improperly received the emergency aid, whilst 2.3 million people who should have access to the program were left out. The court estimates that 2.7 million Brazilian who could fit the aid's criteria do not have access to internet and that 734 thousand people do not know how to read or write (Doca, 2020).

Regarding unregistered citizens, to make the situation worse, since the Judiciary system had many deadlines suspended during the pandemic, and considering that some ancient process that are physical, not digital, were paralyzed even longer, they do not even have the opportunity to legalize their situation and seek this financial aid. The access to registry offices was also affected by the pandemic, restraining personal access to the public and with staff dealing with overwork due to the increase of reported deaths that needed to be registered.

Civil registry was supposed to be one of the basic human rights, but still in 2020 it is denied to many citizens and that disturb their well-being and access to other rights, such as education, registered work places, access to healthcare and social insures, to housing and, in this specific time, prevents them from seeking government aid.

How this issue can be solved

In Brazil, the number of unregistered citizens has been declining over years. Still, there are millions of people on this situation and, despite being less people unregistered each year, the total number of people in this situation still rises annually. According to IBGE, birth under-registration results from aspects such as precarious access to information, to health services and justice, ultimately, from basic citizen rights. These elements are aggravated by other obstacles such as the distance to the registry office, lack of social assistance to a part of the population, specially the most vulnerable ones, and the absence of needing to use registered documents, since goods and services provided by the State do not reach effectively the parcel of the population that needs them the most. When there are campaigns and enrollments to benefits and social programs, it is created the need to obtain such document, which is the birth certificate (IBGE, 2004, pp. 20-21)

This excerpt from 2004 strengthens how it is not a problem arising only during the COVID-19 pandemic, but a situation that repeats itself over time. As conclusion, the population with less economic capacity is more affected by this issue than richer people. In the same way, wealthier states, especially those on South-Eastern and Southern Brazil, have lower rates of under registration than states with less money, especially Northern and North-Western areas.

Even though the Law of Public Registries establishes deadlines to registration (15 days as a general rule or up to 3 months if the nearest head of registry office is over 30 km, with the possibility to extend this time for more 45 days), since Law n. 9,534, from 1997, there is no fines for late registry and the first birth certificate is free for all citizens (article 30 from the Law of Public Registries).

At first, late registry could only be obtained by a legal action. However, recognizing the importance of this subject, things have changed. The Government and federal agencies have organized national campaigns stimulating the regularization. The results were positive, but these actions were not enough to eradicate the problem.

One of the most significant changes happened in 2008, with Law n. 11,790 allowing late registry directly on extrajudicial registry offices. The new wording of article 46 from the Law of Public Registries would then state that two witnesses were required and that a legal action would only be necessary if there was still doubt of the statement and the proof shown.

Minors under the age of 12 in possession of the declaration that they were born alive (“Declaração de Nascido Vivo”, DNV), this procedure is even easier, dismissing the witnesses, as stated by article 7 from Provision n. 28 from the National Council of Justice (“Conselho Nacional de Justiça”, CNJ).

That means that a legal action that could last months could be replaced by an extrajudicial office, which would have to decide the request in no more than 5 days (article 46, § 5º, Law of Public Registries).

In 2010, CNJ published Provision n. 13, which provided easier access to registration by allowing the healthcare facilities in which the birth happened to use an informatized system to register the child, if these facilities chose to sign an agreement with the Government.

As seen, in theory, the formalities were simplified. As a result, there has been seen a decrease in under registry numbers over the years. Yet, thousands of people still are not registered on legal time or at all. In order to eradicate this problem, more investment on public policies should be made.

Not long after the pandemic reached Brazil, the Federal Government created a new program to reduce birth under registries. The Fomentation Program to Implement Civil Registry Facilities Connections (“Programa de Fomento à Implantação de Unidades Interligadas de Registro Civil”) reinforces the CNJ measures from 2010, but does not provide new alternatives to late registries, which is also very important problem during the pandemic.

Fortunately, it seems that the Brazilian government is trying its best to facilitate the registry process, not only right after the birth, but also for those unregistered longer than the time frame stipulated by the Law of Public Registries. However, despite the decrease of unregistered citizens, each year there are more people legally invisible to the State. With more investments on public policies, especially on education, information, access to closer registry offices, healthcare facilities affiliated with online registration and public campaigns aiming to help with late registry, the decrease of unregistered citizens can be enhanced, hopefully leading to eradication of undocumented citizens.

Conclusion

Although unregistered citizens are not acknowledged by the Government, they survive through informal employment. In Brazil, it is estimated there are over 3 million people in this situation. Even with less under registration cases each year, the number of people not registered goes up annually.

During the COVID-19 pandemic, the duty to stay at home and the closure of non-essential stores triggered high unemployment rates. Since both formal and informal jobs were affected, many Governments around the world created welfare policies. In Brazil, millions of people still have not been granted their and one of the reasons is due to absence of civil identity.

Without the birth certificate, identification documents cannot be requested. Legally, these people are invisible to the State and, consequentially, they are not able to request the aid offered. In this paper, it was analyzed how this situation is currently in Brazil, comparing present data to the past couple of years, studying the effects endured on normal circumstances and during the COVID-19 pandemic and examining possible solutions.

Even though there is not a right answer or a clear path, it is noticeable how the Brazilian government has acknowledged this problem and is trying to solve through campaigns, education and information on the importance of personal documents. Some of the most important measures are not charging any fees regardless of the date of the registration and, since the past decade, expanding access to Justice and to simplified means of extrajudicial registration on registry offices.

Under registration is an issue that has to be addressed so that we all, as society, can find ways to help these citizens legalize their situation in the best and fastest way possible, so that they can exercise their human rights, personality rights, and have more quality of life not only during the pandemic, but also with better opportunities after that.

References

- Constituição da República Federativa do Brasil de 1988*. [2020]. [Constitution of the Federative Republic of Brazil from 1988]. Retrieved October 10, 2020, from http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/constituicao/constituicao.htm
- Doca, G. (2020, June 3). TCU vê risco da pagamento irregular de auxílio emergencial para 8,1 milhões de pessoas. [TCU observes risk of irregular emergency aid payment to 8.1 million people]. *O Globo*, Economy. Retrieved October 14, 2020, from <https://oglobo.globo.com/economia/tcu-ve-risco-da-pagamento-irregular-de-auxilio-emergencial-para-81-milhoes-de-pessoas-24460196>
- Estatísticas do registro civil*. (1979-). [Civil registry statistics]. Rio de Janeiro: IBGE. Retrieved October 10, 2020, from <https://biblioteca.ibge.gov.br/index.php/biblioteca-catalogo?view=detalhes&id=7135>
- HIRONAKA, G. M. F. N. (2019). Direito de família, direitos da personalidade, direitos fundamentais e direitos humanos: correlação entre o ser familiar e o ser humano.

- [Family law, personality rights, fundamental rights and human rights: correlation between the familial being and the human being]. In A. Correia & F. J. Capucho (Coord.), *Direitos da personalidade: a contribuição de Silmara J. A. Chinellato*. Barueri: Manole.
- IBGE. (2003). *Estatísticas do Registro Civil* (30 vol.). [Civil Registry Statistics]. Rio de Janeiro: Author. Retrieved October 10, 2020, from https://biblioteca.ibge.gov.br/visualizacao/periodicos/135/rc_2003_v30.pdf
- IBGE. (2016). *Estatísticas do Registro Civil 2016*. [Civil Registry Statistics]. *Estatísticas do Registro Civil*, 43, 1-8. Retrieved October 10, 2020, from https://biblioteca.ibge.gov.br/visualizacao/periodicos/135/rc_2016_v43_informativo.pdf
- IBGE. (2016). *Tabela 1.1 - Nascidos vivos, por ano do nascimento, segundo o lugar de residência da mãe - antes de 2008 e 2008-2016*. [Table 1.1 – Born alive, by year of birth, according to the mother’s residency – before 2008 and 2008-2016]. Retrieved October 10, 2020, from ftp://ftp.ibge.gov.br/Registro_Civil/Tabelas_de_Resultados/2016/xls/01nascidosvivos_xls.zip.
- IBGE. (2017). *Estatísticas do Registro Civil 2017*. [Civil Registry Statistics]. *Estatísticas do Registro Civil*, 44, 1-8. Retrieved October 10, 2020, from https://biblioteca.ibge.gov.br/visualizacao/periodicos/135/rc_2017_v44_informativo.pdf
- IBGE. (2017). *Tabela 1.1 - Nascidos vivos, por ano do nascimento, segundo o lugar de residência da mãe - antes de 2009 e 2009-2017*. [Table 1.1 – Born alive, by year of birth, according to the mother’s residency – before 2009 and 2009-2017]. Retrieved October 10, 2020, from ftp://ftp.ibge.gov.br/Registro_Civil/Tabelas_de_Resultados/2017/xls/01nascidosvivos_xls_20200428.zip
- IBGE. (2017). *Tabela 1.1 - Total Estimado e Sub-registro de Nascidos Vivos por Grandes Regiões e UF de residência da mãe - 2017*. [Table 1.1 – Total Estimated and Under Registry of Born Alive by Major Regions and State of the mother’s residency]. Retrieved October 10, 2020, from ftp://ftp.ibge.gov.br/Estatisticas_Vitais/Estimativas_sub_registro_nascimentos/2017/xls/01nascidosvivos_xls_20200625.zip
- IBGE. (2018). *Estatísticas do Registro Civil 2018*. [Civil Registry Statistics]. *Estatísticas do Registro Civil*, 45, 1-8. Retrieved October 10, 2020, from https://biblioteca.ibge.gov.br/visualizacao/periodicos/135/rc_2018_v45_informativo.pdf
- IBGE. (2018). *Tabela 1.1 - Nascidos vivos, por ano do nascimento, segundo o lugar de residência da mãe - antes de 2010 e 2010-2018*. [Table 1.1 – Born alive, by year of birth, according to the mother’s residency – before 2010 and 2010-2018]. Retrieved October 10, 2020, from ftp://ftp.ibge.gov.br/Registro_Civil/Tabelas_de_Resultados/2018/xls/01nascidosvivos_xls_20200428.zip

- Lei nº 10.406, de 10 de janeiro de 2002.* [2020]. Institui o Código Civil. [Civil Code]. Retrieved October 10, 2020, from http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/leis/2002/110406compilada.htm
- Lei nº 11.790, de 2 de outubro de 2008.* (2008). Altera o art. 46 da Lei no 6.015, de 31 de dezembro de 1973 – Lei de Registros Públicos, para permitir o registro da declaração de nascimento fora do prazo legal diretamente nas serventias extrajudiciais, e dá outras providências. Retrieved October 14, 2020, from http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/_ato2007-2010/2008/lei/111790.htm
- Lei nº 6.015, de 31 de dezembro de 1973.* [2020]. Dispõe sobre os registros públicos, e dá outras providências. [Law of Public Registries]. Retrieved October 10, 2020, from http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/leis/16015compilada.htm
- Lei nº 8.935, de 18 de novembro de 1994.* [2017]. Regulamenta o art. 236 da Constituição Federal, dispondo sobre serviços notariais e de registro. (Lei dos cartórios). [Registry Offices Law]. Retrieved October 10, 2020, from http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/leis/L8935.htm
- Lei nº 9.265, de 12 de fevereiro de 1996.* [2020]. Regulamenta o inciso LXXVII do art. 5º da Constituição, dispondo sobre a gratuidade dos atos necessários ao exercício da cidadania. Retrieved October 10, 2020, from http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/leis/19265.htm
- Ministério cria programa para diminuir taxas de sub-registro de Nascimento* (2020, May 11). [Ministry creates program to reduce rates of birth under registries]. Retrieved October 14, 2020, from <https://www.gov.br/mdh/pt-br/assuntos/noticias/2020-2/maio/ministerio-cria-programa-para-diminuir-taxas-de-sub-registro-de-nascimento>
- Netto, V. (2018). Brasil está próximo de erradicar o subregistro civil de nascimentos. [Brazil is close to eradicate civil birth sub registry]. Retrieved October 13, 2020, from <https://www.ufrgs.br/humanista/2018/07/16/brasil-esta-proximo-de-erradicar-o-subregistro-civil-de-nascimentos/>
- Provimento nº 13* (2010). Dispõe sobre a emissão de certidão de nascimento nos estabelecimentos de saúde que realizam partos. Retrieved October 14, 2020, from https://atos.cnj.jus.br/files//provimento/provimento_13_03092010_26102012171643.pdf
- Provimento nº 28* (2013). Dispõe sobre o registro tardio de nascimento, por Oficial de Registro Civil das Pessoas Naturais, nas hipóteses que disciplina. Retrieved October 14, 2020, from https://www.cnj.jus.br/wp-content/uploads/2013/02/provimento_tardio.pdf
- Script to access the information on under-reporting of births. (n.d.). Retrieved October 10, 2020, from <https://www.ibge.gov.br/en/statistics/technical-documents/other-documents/22179-script-to-access-the-information-on-under-reporting-of-births.html?=&t=o-que-e>

Blended Learning in the Teaching of English as a Foreign Language

Lela Ivanovska, PhD

Assistant professor, Faculty of *Information and Communication Technologies- Bitola, North Macedonia,*
E-mail: lela_bt@yahoo.com

Abstract

Blended Learning (BL) is the integration of Face-to-Face classes with a virtual component where students work on different interactive activities. It extends learning foreign language through the innovative use of information and communication technology. It is the combination of different training media such as technologies, activities, and types of events and accommodates a variety of learning styles. Through BL, students become far more active in their own learning, feeling more technologically empowered and able to learn anywhere and anytime in the manner that best suits their lifestyle. Blended learning environments provide educators with a variety of features and tools that effectively foster social interaction. Teachers can encourage their students to engage in social interaction by using one of the social media tools. In blended learning environments, students can express thoughts and feelings. They can also assess their own work and become aware of others. Through blended learning that promotes inquiry processes by providing designed tasks, Internet resources, and interaction with others, students can develop language skills more effectively. The aim of the paper is to display **interactive activities** that can be used to build a blended learning experience for students. More precisely, these additional activities include visually rich images to help students approach the development of their language skills.

Key words: *blended learning, English language, students, interaction*

Introduction

In the present digital age, there is a need for students to acquire ideas and information that provide a series of challenges for them. In response to these challenges, the education involve strategies that are more student-centered through incorporating blended learning (BL) in teaching context.

English Language Teaching (ELT) is a productive component which relies upon teachers and learners by applying creative methods. Through BL is necessary to introduce

a new way of teaching English in order to obtain a useful learning (Bonk & Dened, 2003; Schmidt, 2004). Face-to-face learning as a way of teaching in a classroom traditionally is integral part of BL because the term blended is a combination between face-to-face learning and online learning (Welker & Berardino, 2005). According to Neumeier, (2005:164) BL is a combination of face to face (FtF) and computer – assisted learning (CAL) in a single teaching and learning environment”. BL environments incorporate technological tools that facilitate effective communication and enable students to explain opinions, develop arguments and prepare them for the 21 first century workforce. Huang at al. (2012) state that BL increase collaboration among students and strengthen foreign language learning.

The purpose of the paper is to provide readers with recent literature on BL in English foreign language contexts and to display **interactive activities** that can be used to build a blended learning experience for students. More precisely, these additional activities include visually rich images to help students approach the development of their language skills.

Blended English language learning

The term BL in the field of English Foreign Language Teaching (EFLT) is difficult to define because there is no definitive definition (Kerres & de Witt, 2003; Oliver & Trigwell, 2005; Sharpe et al. 2006; MacDonald, 2006; Sharma & Barrett, 2007). It is assumed that the term blended learning in ELT context was first used in the publication of Sharma and Barrett's book *Blended Learning* in 2007. According to Smith and Kurthen (2007) in Gruba and Hinkelman (2012: 4) there are other terms related to blended learning: web-enhanced (subjects with a minimal number of online materials); blended (subjects that use some online activities, but less than 45 per cent); hybrid (subjects that use online activities which replace 45-80 per cent of face-to-face class meetings) and fully online (subjects in which 80 per cent of learning materials are conducted online). Also, Dudeney and Hockly (2007) make a difference between online courses (the course is a 100 per cent online), blended language learning courses (the course is 75 per cent online and 25 per cent face-to-face), and face-to-face language learning (the online tools are used as additional materials).

Driscoll (2002) defined the term BL as: the combination of modes of Web-based technology (e.g., live virtual classroom, self-paced instruction, collaborative learning, streaming video, audio, and text); the combination of various pedagogical approaches (e.g., constructivism, behaviorism, cognitivism); the combination of any form of instructional technology (e.g., videotape, CD-ROM, Web-based training, film) with face-to-face instructor-led training; and the combination of instructional technology with actual job tasks in order to create a harmonious effect of learning and working. According to Bonk and Graham (2005) BL is part of two learning environments: face to face learning environment and distributed learning environments that expand in new ways of interaction and communication skills (Table 1).

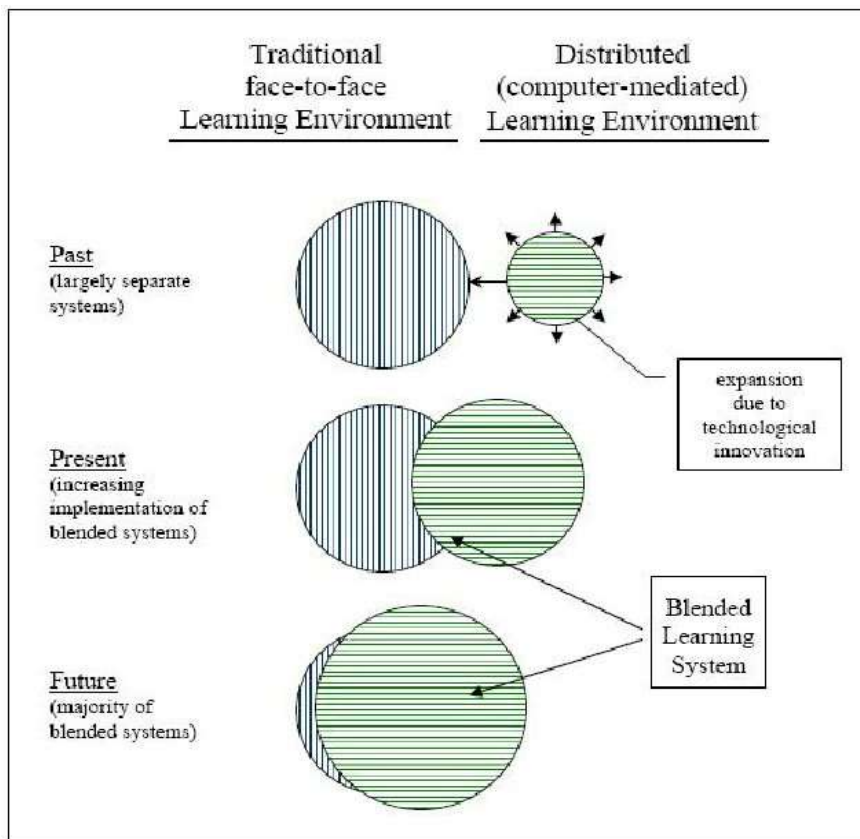

Table 1. Development of the Blended Learning Systems (Bonk, Graham, 2005)

Singh and Reed (2001) in Tomlinson and Whittaker (2013:12) describes blended learning as a learning program including more than one delivery model. In correlation with this explanation, Valiathan (2002) in Tomlinson and Whittaker (2013:112) gives a more explicit definition, he suggests that the delivery modes may include ‘face-to-face classrooms, live e-learning, and self-paced learning’. Banados (2006: 534) defines blended learning as: a combination of technology and classroom instruction in a flexible approach to learning that recognizes the benefits of delivering some training and assessment online but also uses other modes to make up a complete training programme which can improve learning outcomes or save costs’. Dudeney and Hockly (2007) and Sharma and Barrett (2007) as ELT practitioners in the field of blended learning, provide similar definitions to Neumeier (2005) with the only slight difference in using the CAL term. Sharma and Barrett (2007: 7) use the term ‘technology’ instead of the CAL mode: ‘Blended learning refers to a language course which combines a face-to-face (F2F) classroom component with an appropriate use of technology’. Dudeney and Hockly (2007: 137) also substitute the term CAL with ‘online’: ‘Blended learning is a mixture of online and face-to-face course delivery’.

In response to the question ‘Why employ a blended language learning?’ Dziuban et al. (2004) in Tomlinson and Whittaker (2013:18) found that their blended learning courses had ‘the potential to increase student learning outcomes’. Lin (2003) in Tomlinson and Whittaker (2013:18) also found that EFL learners ‘had a positive attitude towards blended learning and opportunities to extend their language abilities and develop their reading skills’. Adair-Hauck et al. (1999: 293) state that blended learning mode is effective in helping students improve their speaking, listening and writing skills and cultural knowledge. A study conducted by Banados (2006: 542–543) indicates an improvement in speaking skills listening, pronunciation, vocabulary and grammar’. Graham et al. (2003) listed the following reasons: 1) it improves pedagogy- learning activities focus on interaction, rather than content, 2) it increases access/ flexibility-learners can access materials at any time, it means higher stimulation for them and 3) it increases cost effectiveness-people who are busy all the time have an opportunity to start learning after finishing their work. In terms of foreign language education, Marsh (2012, p.4) displays the following BL benefits:

1. BL “provides a more individualized learning experience”
2. BL “provides more personalized learning support”
3. BL “supports and encourages independent and collaborative learning”
4. BL “increases student engagement in learning.”
5. BL “accommodates a variety of learning styles”
6. BL “provides a place to practice the target language beyond the classroom,”
7. BL provides a potentially “less stressful practice environment for the target language,”
8. BL “provides flexible study, anytime or anywhere, to meet learners’ needs.”
9. BL “helps students develop valuable and necessary twenty first century learning skills”

BL helps EFL learners to get deep understanding toward a lesson (Ginns & Ellis, 2009; Driscoll, 2002); to increase the effectiveness of vocabulary learning (Byrd & Lansing, 2016) and enable learners to learn both in the classroom and online (Chen & Jones, 2007). In the context on learners’ attitudes towards blended learning, a number of studies indicate that the attitudes are positive. Leakey and Ranchoux (2006:367) state that ‘the students found the blended experience motivating and effective.’ Brett’s (1996) results show that blended learning delivers a high-quality independent learning experience for learners.’

Example of an EFL Blended Learning Course

Nik Peachey is a freelance teacher trainer, writer, course designer, conference speaker and learning technology consultant. His book “Conversation and listening” contains lessons on a wide range of topics that encourage students to respond to the materials in a personal and authentic way. The pedagogical approach to the use of the materials draws on a more

student-centered and humanistic understanding of the way language skills are learned and developed. The activities have been structured to help students develop their writing skills, activate their vocabulary, improve their pronunciation and further develop their listening skills. Each unit contains at least 5 interactive activities that students can do either on their computer or mobile device. The units have been designed to be use- friendly for both the physical and the virtual classroom with audio files built into the slides and a wide range of materials that students can scan onto mobile devices to make listening or role play type activities easier to manage.

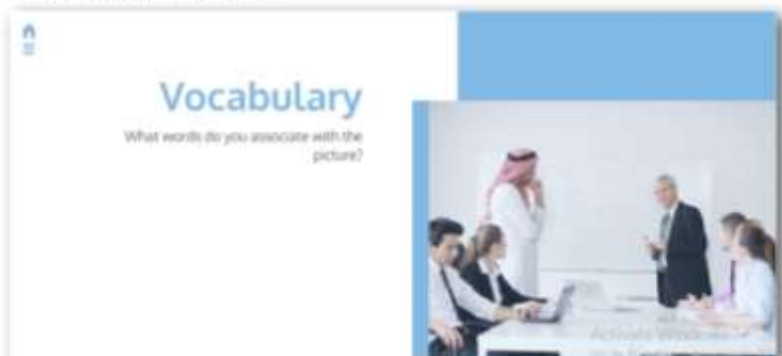
Each unit includes a number of tasks that move students through brainstorming and activating their collective vocabulary to discussion and listening tasks that require them to use language in a creative way to talk about themselves, their opinions, views preferences and beliefs. Listening comprehension tasks encourage students to respond to the speaker in a more personal way, so students are encouraged to find common ground with the speaker by looking for how they are similar to them. Most units progress towards some form of role play or simulation which gives students the opportunity to use language and the knowledge they have developed in a more creative way. Each unit ends with a reflection task that encourages students to think about what they have learned and how they will remember, share and use it. This is also an opportunity for the teacher to get some feedback about what the students enjoyed and valued about the lessons and the materials (Peachey, 2020).

The lesson called “*The Product Pitch*” is presented below. In this lesson students learn about startup companies and how to give a product pitch. They listen to a short product pitch from a startup company and work in teams to create their own product pitch. They finish by pitching their products to the class and deciding which project they would invest in.

Vocabulary

This lesson starts with a vocabulary activity. This should help you to understand what vocabulary students already have and where any gaps may be that you can help to fill.

The lesson starts with a vocabulary activity that helps teachers to understand what vocabulary students already have.

Procedure:

- students work alone and write down as many associated words as they can.
- students work into pairs in order to compare their word lists
- students use their words to create sentences.
- students share some of their longest sentences with the highest number of words in.

Imagine

In this task students try to imagine what is happening in the picture and the kind of language and expressions that would be used in this situation.

In this task students try to think what is happening in the image and what the relationship is between the people in the room.

Procedure:

- students work into pairs and try to create a short dialogue between the two men in the image.
- students read out their dialogues.

Discussion

In this activity students think of questions a group of investors may ask during a product pitch.

In this activity students imagine that these people are entrepreneurs and that they invest money in new startup companies to help them grow. The students discuss the questions on the image into small groups and think of some questions the people may ask in the image.

Listening 1

In this listening text students listen to a short product pitch and try to find out if their questions were answered.

The students think of questions a group of investors may ask. Next, they are going to listen to a woman pitching a product from her company to the investors and try to find out if their questions were answered.

Listening 2

In this listening activity, students listen to find the answers to more specific questions.

Listening 2

1. What's the name of the company?
2. What's the name of the product?
3. What does the product do?
4. How is it fit?
5. How much will it cost?
6. What's the value proposition?
7. How much money do they think the product will make in the first year?
8. How much money do they need to start the company?
9. How much equity are they offering?
10. What for the investment?

In the second listening activity, students listen to the pitch and give answer to more specific questions and they should justify their opinions whether they think the company would be a good investment.

Pronunciation

This pronunciation task uses parts of the audio script. It helps the students to hear the text and to identify the words before they try to say them.

Note: You can do this activity together as a class or you can give students a link to the activity to do using phones of other devices.

Link: <https://bit.ly/pitch-dict>

Pronunciation

Listen to the sentences and try to write down the words.

ACTIVATE WINDOWS
Go to Settings to activate Windows.

The students will hear 6 audios and write down the sentences. There is a 'Check' button that helps them to see the results.

Create

This task gets the students working together to create their own product pitch.

Create

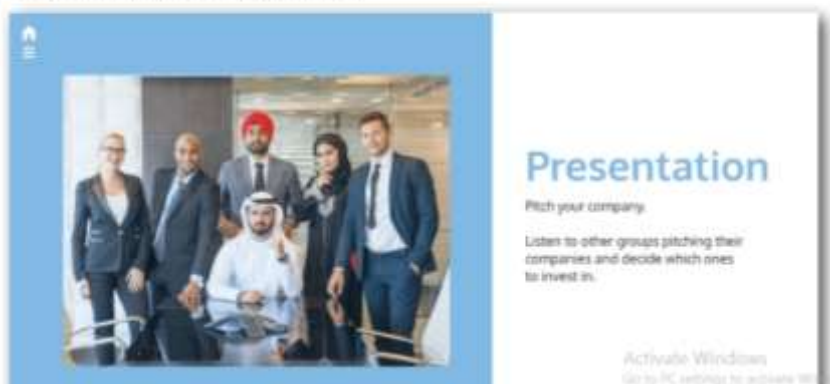
Try to create a startup company.

1. What's the name of your company?
2. What's the name of the product?
3. Describe the product.
4. Who is it for?
5. How much will it cost?
6. What's the value proposition?
7. How much money do you think your product will make in the first year?
8. How much money do you need to start the company?
9. How much would you like to invest in return for the investment?

This activity gets the students to create a startup company and a product pitch. They will pitch their idea and talk for some ideas how they can improve their pitch.

Presentation

This task enables students to practice pitching their ideas to the whole class. They also get the chance to listen to other students' pitches and decide whether they would invest in them.

Presentation

Pitch your company.

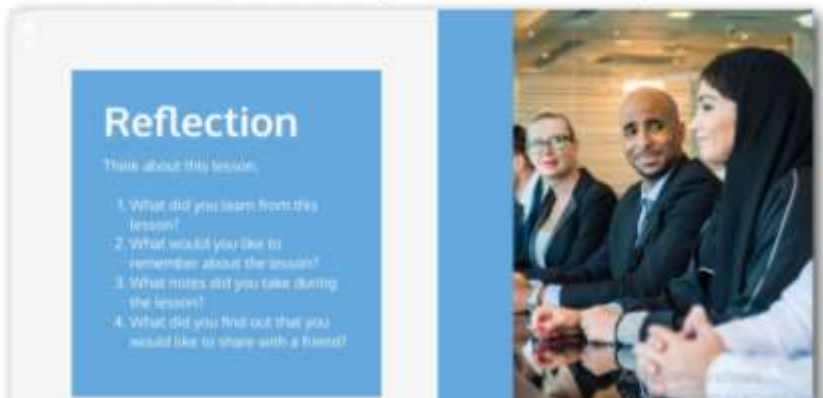
Listen to other groups pitching their companies and decide which ones to invest in.

Activate Windows
Go to PC settings to activate Windows

This task enables students to pitch their products to the class. The students must decide which of the products they would invest their money in.

Reflection

This final task gives the students the opportunity to reflect on what they have learned from the lesson and how they intend to use what they have learned.

Reflection is the final task where students think about the questions posted on the image and share their reflections.

Conclusion

The present study investigated Blended Learning in English Foreign Language teaching context. The study was mainly focused on **using interactive activities** with visually rich images to help students approach the development of their language skills through blended learning.

BL as an integration of face-to face classes with a virtual component is a growing trend in this age of IT that offers students a lot of resources and online activities through the English learning process. Studies have shown that using blended learning results in many benefits not only on students' learning but also on the learning environment such as developing language skills and enhancing the English learning process. It is an iterative process that will evolve only through the practice, evaluation and reflection in order to enhance the quality. Blended learning in a language learning curriculum supports collaborative learning, it provides a place to practice language skills beyond the classroom, it aims to foster social interaction and autonomous learning. Through BL students can assess their own work and become aware of others, it allows them to interact with each other. The presented lesson above shows that BL could be useful if it is well-planned. It must be implemented gradually. In other words, it requires a carefully organized methodology to be useful for students. Therefore, Blended Courses are a creative way to experience foreign language learning process. It is necessary to bear in mind that teachers have to know the students' cognitive processes and understand their different behavior in face-to face by using technological tools. The responsibility of the EFL teacher is significant in blended learning environment. The teacher should promote and encourage students, manage their activities and direct their language learning.

References

1. Adair-Hauck, B Willingham-McLain, L and Earnest Youngs, B (1999) *Evaluating the integration of technology and second language learning*. CALICO Journal 17/2: 269–306.
2. Anderson (Eds.), *Handbook of Distance Education* (pp. 331-348). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
3. Banados, E (2006) *A blended-learning pedagogical model for teaching and learning EFL successfully through an online interactive multimedia environment*. CALICO Journal 23/3: 533–550.
4. Bonk, C., & Dennen, V. (2003). *Frameworks for research, design, benchmarks, training, and pedagogy in web-based distance education*. In M. Moor & W.
5. Bonk, C.J., Graham, C.R. (2005). *Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs*. San Francisco, CA: Pfeiffer Publishing.
6. Brett, P (1996) *Using multimedia: an investigation of learners' attitudes*. Computer Assisted Language Learning 9/2–3: 191–212.
7. Byrd, D. R., & Lansing, B. (2016). *Electronic flashcards inside the classroom: Practical and effective*. The Journal of Language Teaching and Learning, 6(2), 1-13.
8. Chen, C.C., & Jones, K.T. (2007). "Blended Learning vs. Traditional Classroom Settings: Assessing Effectiveness and Student Perceptions in an MBA Accounting Course". The Journal of Educators Online, 4(1).

9. Driscoll, M. (2002). *Blended Learning: Let's Go beyond the Hype. Learning and Training Innovations Newsline*. Retrieved Oct 1, 2020 from https://www-07.ibm.com/services/pdf/blended_learning.pdf
10. Dudeney, G and Hockly, N (2007) *How to... Teach English with Technology*. Harlow: Pearson Education Limited.
11. Ginns, P. & Ellis, R.A. (2009). "Evaluating the quality of e-learning at the degree level in the student experience of blended learning". *British Journal of Educational Technology*, 40(4), 652-663.
12. Graham, C.R. et al. (2003). *Benefits and Challenges of Blended Learning Environments*. In: M. Khosrow-Pour (Ed.), *Encyclopedia of Information Science and Technology I-V*. Hershey, PA: idea Group Inc.
13. Gruba, P and Hinkelman, J (2012) *Blended Technologies in Second Language Classrooms*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
14. Huang, K. H., Hung, K. C., & Cheng, C. C. (2012). *Enhancing interactivity in geography class: Fostering critical thinking skills through technology. Problems of Education in the 21st Century*, 50.
15. Kerres, M and de Witt, C (2003) *A didactical framework for the design of blended learning arrangements*. *Journal of Educational Media* 28/2-3: 101-113.
16. Leakey, J and Ranchoux, A (2006) *BLINGUA. A blended language learning approach for CALL*. *Computer Assisted Language Learning* 19/4: 357-372.
17. MacDonald, J (2006) *Blended Learning and Online Tutoring*. Aldershot, Hampshire: Gower.
18. Marsh, D. (2012). *Blended learning: Creating learning opportunities for language learners*. New York: Cambridge University Press.
19. Neumeier, P (2005) *A closer look at blended learning – parameters for designing a blended learning environment for language teaching and learning*. *ReCALL* 17/2: 163-178.
20. Peachey, N. (2020). "Conversation and Listening". Book 1- Blended Learning Edition. PeacheyPublications.
21. Schmidt, K. (2004). *A Model to Integrate Online Teaching and Learning Tools Into Classroom*. *Journal of Technology Studies*, 30(2).
22. Sharma, P (2007) Try a blend that creates a new class of learning. *Guardian Weekly*.
23. Sharma, P and Barrett, B (2007) *Blended Learning*. Oxford: Macmillan.
24. Sharpe, R and Oliver, M (2007) 'Designing courses for e-learning', in Beetham, H and Sharpe, R (eds) *Rethinking Pedagogy for a Digital Age*. Abingdon, Oxon: Routledge, 41-51.
25. Shaw, S and Ignieri, N (2006) Effectively Implementing a Blended Learning Approach.
26. Tomlinson, B., & Whittaker, C. (2013). *Blended Learning in English Language Teaching: Course Design and Implementation*. British Council.
27. Welker, J. & Berardino, L. (2005). *Blended Learning: Understanding the Middle Ground between Traditional Classroom and Fully Online Instruction*. *Journal of Educational Technology Systems*, 34(1), 33 - 55.

Banks' strategy to prevent bank runs during a pandemic crisis

Pranvera Dalloshi

Faculty of Economic, AAB College
e-mail: pranvera.dalloshi@aab-edu.net

Delvina Kycyku

University of Prishtina “Hasan Prishtina”
e-mail: delvinakycyku@gmail.com

Abstract

The outbreak of COVID-19 pandemic coincided with severe impacts on the economy. This paper discusses the strategies employed by banks in order to avoid cash withdrawal in the pandemic time. The main aim is to see how does banks behave in situations of economic shocks. Based on Diamond–Dybvig model (1983) due to high uncertainty for the future consumption depositors favour liquid assets, but the bank will be unable to pay all the depositors at the same time if they want to withdraw their deposits. The data provided by CBK on the cash and other banks' liquid assets show that banks in Kosovo managed this situation very well. Balance sheet data regarding liquid assets seems to be stable therefor the main aim of this paper is to show what kind of strategy was used by banks' in Kosovo in order to convince the depositors to stay with them. In order to answer the main question, we analysed the situation in several ways. First, a survey with depositors was conducted, then the survey with banks in Kosovo and also the bank social media was analysed. The results show that banks expected a bank run but did not hurry to take decisions. The risk of a bank run was assessed as medium to high and that they expected to be affected by contagion effect and they were provided by their parent companies with concrete directives on how to prevent bank runs. On the other side, 65% of respondents thought that they should keep more cash during this time, but in fact they did not hurry to withdraw due to well-developed long-term bank-depositor relationships. Another indirect factor that should be taken into consideration is the perception of cash as a tool for coronavirus spread which changed the way how consumers chose to pay during this time. The results of these findings are important for another possible pandemic crisis and other economic shocks.

Keywords: *bank runs, economic shocks, COVID-19*

Introduction

Systemic risk is the risk of a collapse of the entire financial system, typically triggered by the default of one, or more, large and interconnected financial institutions (Borri et al. 2014). What does trigger a bank or a financial system to fail? One reason may be the bank panic or a bank run. Bank runs are situations where depositors withdraw their deposits from banks for the fear of the safety of their deposits. Bank runs can mostly occur in an extreme crisis. Does the coronavirus COVID-19 is an extreme circumstance? For sure Yes. This situation has created fear and instability. In these circumstances the consumer behaviour cannot be foreseen, nor the consumers themselves know how does the others will behave. Having a tangible asset, in this case cash, gives consumers a feeling of safety. The virus outbreak brought fear of deposit outflows, therefor The Federal Reserve Bank and European Central Bank undertook actions to be prepared for it. On May 2020 FED announced an interim final rule that modifies the agencies' Liquidity Coverage Ratio (LCR) rule. The LCR rule requires large banks to hold a buffer of high-quality liquid assets so that they can meet their short-term liquidity needs.¹⁹ Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC) also released COVID-19 Information for American bank customers **ensuring them that their money is safe in the bank and enough resources are available to handle customer needs**. On the other side the ECB in an effort to prevent bank run in Europe, committed to lend to banks through its long-term refinancing operations (LTROs). Like many other central banks all over the world, the Central Bank of Kosovo also has assured Kosovo citizens that all banks have sufficient liquidity and that there will be no problems with the supply of cash.²⁰

The main aim of this paper is to explore the vulnerability of banking sector in the situations of economic shocks and the strategies employed to prevent a bank run. In this case, the economic shock is COVID-19 and the best theory for this situation is the **Diamond–Dybvig model (1983)**. This model points out the desire of depositors to be able to withdraw their deposits when they are uncertain about future consumption and also when they expect other depositors to withdraw. Bank runs can occur due to other reasons such as bank insolvency which is named *the information-based bank run theory* proposed by Jacklin & Bhattacharya (1988). Another reason to cause bank run is the seasonal demand for liquidity assets named *the seasonal bank run theory* by Champ et al. (1996).

Bank runs prevention depends on effective policies and strategies and the speed in decision making. There is a wide framework on how the financial supervision can prevent financial crises from occurring, but there is a lack of guidance on how to act once the crises occur (Dijkman, 2010).

In this paper, we take advantage of conducting a questionnaire with depositors and banks immediately after the first lockdown from COVID-19. We treat the problem in two sides suggesting the possibility of bank run occurrence, the panic view, and on the

¹⁹ <https://www.federalreserve.gov/newsevents/pressreleases/bcreg20200505a.htm>

²⁰ <https://bqk-kos.org/index.php?id=104&l=1731>

other side, we analyse the banks' expectations and strategies to avoid it. This paper is distinguished from others because treats unprecedented factor of economic shock which could trigger a bank run due to the fear of the lack of consumption goods after the "world lockdown". Our paper suggests that social network and payment infrastructures, such as POS, ATM and e-banking are important, but the strengthening of long-term bank-depositor relationships is the best strategy to reduce the propensity to run.

The paper proceeds as follows. In the next section, we present the literature review and the bank runs occurred during different times. Then we analyse the liquidity ratios of the banking sector in Kosovo, banking payment infrastructure and banks' behaviour during the pandemic. Data and methodology are described in the third section followed by results and conclusions.

Literature review

The literature shows that bank runs occur due to different reasons. In this context, the literature shows that bank run comes from depositors' side problems or the panic view (Diamond and Dybvig, 1983; Ennis and Keister 2009). On the other side, the literature evidence suggests the bank runs as a result of bank side problems, such as insolvency (Jacklin and Bhattacharya, 1988; Chen, 1999; Goldstein and Pauzner, 2005). So, to summarize, bank runs could be caused either by bank insolvency or due to sheer panic. The problem of insolvency may be present only to one or some banks, but the bank run could be spread by contagion effects. Saunders and Wilson (1996) argue that the theoretical models tend to ignore individual bank differences and therefore the contagion effect. Moreover, Iyer & Peydró (2011) find that in the case of idiosyncratic and sudden shock and higher interbank market, the effect of contagion is higher. The contagion effect is important to be analysed because it shows the fragility of the banking system. If we look back the Greece's debt crisis, we see that other European Union countries were in stress due to the possibility of the crisis spread.

Andolfatto, Nosal and Sultanum (2014) point out that the bank may not know whether a run is on, there are agents in the economy that do. This may be true in a normal situation but when a threat is obvious, such as the pandemic situation, banks should have strategies in place to prevent or to manage the run if it happens. The behaviour of economic agents will be according to the situation in place. Nash Equilibrium is very good manner to describe the behave of economic agents, in this case the depositor, so everyone is behaving optimally given beliefs about how others are going to play. But the equilibrium is not unbroken, there comes a systematic risk that pushes the depositors to act. Ennis and Keister (2009) show that a run naturally occurs in waves, giving time for further reaction by the banking authority. On the other side Andolfatto, Nosal and Sultanum (2017) present a strategy to prevent a bank run. They assume that if depositors communicate their collective beliefs about the bank run occurrence, such information might prevent the bank run from occurring in the first place. They think that this can be done by rewarding the depositors for this.

The literature shows many factors that could trigger a bank run, but the pandemic is a different situation. Nor the bank insolvency, neither the depositors panic by rumours is the reason in this case. It is the need for consumption and the uncertainty about the future is what could cause it. Since 2000, there are many bank runs happened in different countries. Some bank runs happened due to economic and financial crises. Starting with a bank run experienced in Argentina, in 2008-2009 due to the financial crisis, bank run in Greece in 2015 etc. Some other bank runs were caused by rumours mostly speeded through social media. Such as bank run in Sweden 2011, Metro Bank branches in the United Kingdom, 2019. The latest bank run happened in July 2020 in China when the rumours about bank collapsing were spread through social media.

Banking regulation and supervision, and deposit insurance fund are preventive forms of bank runs but the question is what do banks, supervisory institutions and governments do in the case of a bank run? Ennis and Keister (2009) show that governments typically respond to a run by temporarily freezing deposits and rescheduling payments to depositors. Using deposit insurance funds and the lender of last resort²¹ are two other mechanisms that can be used. Iyer & Puri (2008) find that deposit insurance is only partially effective in preventing bank runs. This because depositors who are over the deposit insurance limit are more likely to run.

Methodology

In this chapter, we present an overview of some factors which may help banks to prevent a bank run such as payment Infrastructure and communication channels, Liquidity coverage ratio and Guarantee fund. The data were provided by Central Bank of Kosovo and are commented as they are. We also collected data though conducted questionnaire of 164 respondents. The target respondents were the bank depositors. The questionnaire was conducted through survey monkey while the data were analysed using STATA. The intention of the depositors' survey was to see the potential of a bank run. On the other side, a survey with banks was developed in order to see their perception of the possibility of the run occurrence and the strategies used to prevent it. The questionnaire was delivered to 7 banks in Kosovo. Only two of them responded. Considering the low response, we conducted a close look at banks balance sheets to undertake comparative analysis as of June 2020 with March period of the same year.

Possibility of bank run in Kosovo

Kosovo has a stable financial sector. The performance and stability indicators are in line with supervisory requirements. The last time the bank run could occur in Kosovo was the financial crisis of 2008. Since then there was no other situation which could trigger a run until the COVID-19 appeared on the horizon. At the begging of the COVID-19 spread

²¹ A lender of last resort is whoever you turn to when you urgently need funds and you've exhausted all your other options (ECB, 2019). <https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me-more/html/what-is-a-lender-of-last-resort.en.html>

the lockdown was announced, people started to buy food reserves for an unknown period. Non all the merchants had the banking payment infrastructure, so the probability of paying by cash increased. There are several reasons why people during the COVID-19 lockdown, despite they had fear of a bank run occurrence, did not withdraw much money. First, the age of electronic banking. Regarding this, we can say that banks in Kosovo are very well prepared. The payment infrastructure was well established, which combined with the widespread of internet access create an advantage. Customers are escaping from spending time in crowded public spaces, therefore are looking at ways to conduct banking without physical interaction. Second, there was the fear of virus spread via banknotes and coins. At the beginning of the virus spread there was not so much information about where does the virus lives and how long, so people believed that avoiding using banknotes and coins lowers virus transmission. Contactless cards played an important role in this regard.

Payment Infrastructure and communication channels

How much of the products and services were accessible on digital channels before the lockdown? There were many, but banks were very flexible by adding product/service range during quarantine time. Years ago, banks in Kosovo started to orient their clients to electronic services. The 24/7 centers were introduced and e-banking and m-banking are widely used by bank clients.

A weak payment infrastructure, like the POS distribution network and a small number of ATM terminals could worsen the problem of bank run. Number of ATM terminals in Kosovo is lowest compared to the countries in Central and South Eastern Europe. As per CBK Annual Report on Payment Instruments, Kosovo in 2018 has 276 ATM per 1 million people, which is the least after Albania with 237. The same situation consists with number of POS and the number of e-banking. In 2018 Kosovo had only 7,406 POS per 1 million people, whereas in other countries this number is double or triple. It is important to state that the number of debit cards is 1,011,888, considering the population size of 1.78 million, it is high.²² It is worthy to say that these figures are improved by time, but the lack of comparative data with other countries push us to comment on older reports.

²² Central Bank of Kosovo - Annual Report on Payment Instruments, Kosovo compared to the countries in Central and South Eastern Europe, www.bqk-kos.org, 29.10.2019

Table 1. Payment indicators trend in million euros

	Pre-COVID-19 lockdown			After the lockdown (March 2020)		
	Dec '19	Jan '20	Feb '20	Mar '20	Apr '20	May '20
ATM Withdrawals	222	173	186	218	144	187
POS payments	25	18	18	20	13	20
e-banking payments	1,191	803	755	749	627	788

Source:

https://bqk-kos.org/wp-content/uploads/2020/07/BQK_BMS_225_al.pdf pp.82

The data on payment indicators shows that ATM withdrawals on March 2020 increased for 17% comparing to February 2020. If we have a look at the ATM withdrawals of the same period of previous year, we also notice an increase of 15% (as of March 2019: 190). It would be worthy to have a deep analysis of withdrawals on March, the data show the existence of fear especially for the possibility of the lack of consumer products. We also notice an increase of POS payments for 10% comparing March with February 2020, while there is not a big difference regarding e-banking payments.

In this paper, we also examined banks' behaviour on social networks and found that banks were very active trying to convince the costumers to use digital channels. A close monitor of banks' social media shows daily posts about payment methods, such as e-banking usage. Banks were very flexible to respond to the newly situation. The increase of contactless cards payment limit was undertaken, this to avoid cash withdrawals. Most of the surveyed respondent, about 42%, said that they were informed by their bank about changes that have occurred during this time (new payment options, new products, etc.) by social media, while 27% of them was contacted by SMS. According to Iyer & Puri (2008), social network effects are important factor to prevent the run but are mitigated by other factors, in particular the length and depth of the bank-depositor relationship. We think that fast connecting channels and social media played an important role to keep a close relationship with clients during this time.

Liquidity Coverage Ratio in Kosovo banking sector

During the 2008 financial crisis, Basel Committee has developed the LCR-Liquidity Coverage Ratio with the main objective to promote the short-term resilience of the liquidity risk profile of banks by ensuring that they have sufficient HQLA to survive a significant stress scenario lasting 30 calendar days. LCR is the report of High-quality liquid assets to Total net liquidity outflows over 30 days. Banks develop strategies and policies for liquidity risk management. Liquidity risk management policies should be reviewed on a regular basis. Liquidity ratio (Liquid Assets (broad)/short-term liabilities) is monitored

by CBK. As of March, the indicator was 35.3%, while in June 36.1%²³. Even though the liquidity indicator seems to be stable from one period to another the pandemic could trigger a financial crisis or a bank run would worsen the situation considering the short-term bank debts. Andolfatto, Nosal and Sultanum (2017) argue that short-maturity debt has long been viewed by economists and regulators as an inherently fragile financial structure. Most of bank deposits in Kosovo are without maturity. Only a small proportion is a term deposit (As of March: 27%²⁴). With years banks have charged high interest rates on loans and have extended the term of the loans, while on the other side the interest rates on deposits were at a minimum thus increasing their short-term liabilities.

Guarantee fund

How to maintain trust with customers and assure them that Financial Institutions are still safe? This is a question to be raised by supervision authorities in situations such as COVID-19. A preventive factor to the bank panic is the deposit insurance or other guarantees. Deposit guarantee scheme can smooth bank risk due to banking panic. Kosovo has the fund for deposit guarantee and covers about €840 mil²⁵ while the total deposits as of April 2020 were €3,699 (CBK, 2020). Banks pay an insurance premium to the DIFK (Deposit Insurance Fund of Kosovo). The insurance premium is according to the risk they pose to the DI Fund. Starting at 1st January 2018, the deposit insurance limit is €5000.

Banking sector in Kosovo has no lender of last resort. This is a problem itself which comes from the lack of monetary policy in the country.

Surveys results

Depositors survey results

Following the Diamond–Dybvig model (1983) Andolfatto, Nosal & Sultanum (2014) classify agents as patient, P_n , those who are going to withdraw in $T=2$ period and impatient agents, Q_n , those who are going to withdraw in $T=1$ period. The problem is that banks does not know how many clients belong to the first category and how many to the second. Knowing that depositors have utility Diamond–Dybvig model (1983) express this as the probability-weighted sum of utility flows depending on which type it ends up being:

$$E[U] = tU(c_1) + (1 - t) U(c_2)$$

Our survey's intention was to see what does impact the classification of the depositors as patients or impatient but we didn't ask about their needs to consume. The survey results show that more than 65% of the respondents thought that they should keep more cash.

²³ *Monthly Report of Financial System March and June 2020*

²⁴ Authors calculations based on banks' balance sheet data

²⁵ <https://fsdk.org/en/homepage-en/>

About 40% have withdrawn more cash than usually. While 52% declared that used bank cards to purchase, comparing to 48% who used cash.

These results show that we have to categories of clients:

$$Q_n = 1; P_n = 2$$

P_n - stand for patient agents, those who thought they should keep more cash during the period but didn't withdraw; Q_n - stand for impatient agents, those who thought they should keep more cash during the period and withdraw. Considering this classification, we raised two hypotheses. The null of the first and second hypotheses are as follows:

H01: The classification of depositors as patient and impatient does not depends on the long-term bank-client relationship.

H02: The classification of depositors as patient and impatient does not depends on the short-term bank-client relationship.

To see the long-term and short-term bank-depositor relationship, we asked respondents about the satisfaction with bank services and about the way they were informed by the bank about changes that have occurred during this time (payment options, new products, etc.). We removed from our calculations the clients who did not thought to withdraw and did not withdraw. So, at the end we have considered the data for only 107 respondents. Considering that the data used in the survey are categorical and the intention of hypothesis, the best statistical method is Chi-square test (χ^2). The chi-square analysis is a useful tool for determining if categorical variables are related. Here are the results of the long-term bank-depositor relationship.

Table 2

QnPn	bankinform				Total
	1	2	3	4	
1	15	45	3	0	63
	8.8	7.9	-3.4	0.00	13.3
2	4	25	6	9	44
	-5.4	-7.0	5.8	16.0	9.4
Total	19	70	9	9	107
	3.4	0.9	2.4	16.0	22.7

Pearson chi2(1) – 19.3180 Pr - 0.000

Here is given a table of observed frequencies, followed by the chi-square value and p-value.

The Chi square test result shows that we should refuse null hypothesis and conclude that the client satisfaction with bank services is a key factor to the classification of depositors as patient and impatient. Using the same procedure, we test the second hypothesis.

Table 3

QnPn	bankinform		Total
	1	2	
1	48	15	63
	0.6	-0.6	0.0
2	33	11	44
	-0.6	0.6	0.0
Total	81	26	107
	0.0	0.0	0.0

Pearson chi2(1) – 0.0200 Pr - 0.888

The Chi square test result shows that we cannot refuse null hypothesis and conclude that the short-term actions do not impact the classification of depositors as patient and impatient.

Banks survey results

As we pointed out above the bank may not know whether a run is on, but it should be prepared for that. Until there is no sign of shock the market is in equilibrium. Figuring out the effect of COVID-19 spread, even it has already appeared in China months earlier, it was not straightforward. The responses of two banks show that banks in Kosovo expected to have a bank run with high possibility. Considering the structure of deposits which are mostly consisted of households, banks expected to have a high withdrawal from this category.

What was their strategy to respond to the newly situation? The response shows that banks did not increase the liquid assets but they monitored the liquidity indicators on a daily basis. Banks' main strategies to convince depositors to stay with them was to ensure normal operation of ATMs and self-service areas and by promoting alternative payment channels. Banks' in Kosovo do not agree that virus spread through banknotes, neither the structure of the type of deposits, which is mainly consisted of current account, could worsen the situation. They also do not agree that deferral of loan instalment payment had any impact on maintaining the deposit level. They confirmed that mother companies provided them with directives for preventing bank run, confirming so the fear that has prevailed in the banking sector about the possibility of banking panic. Considering that in times of such situations, the bank's objective may shift from profit maximization and focus more on maintaining stability, we asked banks if this stood during this time. Banks in Kosovo confirmed this.

(Schoemaker, 1996) The contagion effect could happen due to local banks' problems or at international level, considering that the banking system in Kosovo is consisted mostly by foreign banks who are parts of international networks. The two banks confirmed that they were afraid of this impact.

Conclusions

Based on the results shown in this paper, we can conclude that the probability of the bank run occurrence was high but the banks used the proactive approach to prevent the bank run by developing a long-term bank-depositor relationship. Our findings are in line with Iyer & Puri (2008). The preventive actors of the bank run are commercial banks itself and the supervisory authorities such as central banks. Despite capital controls and other performance and stability indicators, Central Bank of Kosovo played an important role by assuring the public about the safety of their deposits. On the other side, banks were in close contact with their customers ensuring the smooth running of banking services. They were focused on the promotion of alternative banking channels, increasing the contactless limit etc.

This paper shows that the development of market segmentation analyses to find places (branches) with high cash demand would help banks to know their client's actions. It also shows that in some cases, it is better to "Stay calm" or "do nothing". "No reaction" gives the feeling of stability. This is what banks seem to have done during this period. So far banks remain stable and seems to be prepared despite the economic uncertainty that reigns from the coronavirus event.

References

1. Alvarez, F. and Lippi, F. (2017). Cash Burns: An Inventory Model with a Cash-Credit Choice. *Journal of Monetary Economics*, Vol. 90, pp. 99-112.
2. Agarwal, S., Mazumder, B. (2013). Cognitive abilities and household financial decision making. *American Economic Journal: Applied Economics*, 5(1), 193-207.
3. Auer, R, G Cornelli and J Frost (2020). Covid-19, cash, and the future of payments. *BIS Bulletin*, no 3, April.
4. Bhattacharya, B. and Thakor, A (1993). Contemporary Banking Theory. *Journal of Financial Intermediation*, 1993, vol. 3, issue 1, 2-50
5. Bhattacharya, S. and C. Jacklin (1986). Distinguishing Panics and Information Based Bank Runs: Welfare and Policy Implications. *Working paper, University of Chicago*, 1986.
6. Borri, N & Caccavaio, M. & Giorgio, G & Sorrentino, AM (2014). Systemic Risk in the Italian Banking Industry. *Economic Notes, Banca Monte dei Paschi di Siena SpA*, vol. 43(1), pages 21-38, February.
7. Dijkman, M. (2010). A framework for assessing systemic risk. *Policy Research Working Paper Series 5282*, The World Bank.
8. Calomiris W. C & Gorton, G. (1991). The origins of Banking Panics: Models, Facts, and Bank Regulation. *Rodney L. White Center for Financial Research Working Papers* 11-90
9. Champ, B. & Smith, B. & S. Williamson (1996) . Currency elasticity and banking panics: theory and evidence. *Canadian Journal of Economics* XXIX (4), 828-863

10. Cecchetti, S G and K L Schoenholtz (2020). Bank Runs and Panics: A Primer. *www.moneyandbanking.com*, 2 March.
11. Claessens, S., Laeven, L., Klingebiel, D. (2005). Crisis Resolution, Policies, and Institutions: Empirical Evidence. Patrick Honohan and Luc Laeven (Eds.), *Systemic Financial Crises: Containment and Resolution*, Chapter 6, Cambridge: Cambridge University Press.
12. Andolfatto, D. Nosal, E. and Sultanum, B. (2017). Preventing Bank Runs. *Theoretical Economics*, September, vol. 12, no. 3, pp. 1003–1028.
13. Andolfatto, D. Nosal, E. and Sultanum, B. (2014). Preventing Bank Runs. *FRB of Chicago Working Paper* No. 2014-19, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2537536> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2537536>
14. Diamond D. W, Dybvig P.H (1983). Bank runs, deposit insurance, and liquidity. *Journal of Political Economy*. 91 (3): 401–419
15. Douglas W. Diamond and Raghuram G. Rajan (2005). Liquidity Shortages and Banking Crises. *The Journal of Finance* Vol. 60, No. 2 (Apr., 2005), pp. 615-647
16. Ennis, H. M., Keister, T. (2009a). Bank runs and institutions: The perils of intervention. *American Economic Review* 99, 1588-1607
17. Ennis, Huberto M. & Keister, Todd (2010). Banking Panics and Policy Responses. *Journal of Monetary Economics*, May 2010, vol. 57, no. 4, pp. 404–419.
18. Ferre De Graeve and Alexei Karas (2014). Evaluating theories of bank runs with heterogeneity restrictions. *Journal of the European Economic Association* Vol. 12, No. 4 (August 2014), pp. 969-996
19. Financial Stability Board (2020). FSB members take action to ensure continuity of critical financial services functions, April.
20. Gangopadhyay, Sh. & Singh, G. (2000). Avoiding bank runs in transition economies: The role of risk neutral capital. *Journal of Banking & Finance*, Elsevier, vol. 24(4), pages 625-642, April.
21. Garratt, R., Keister, T. (2009). Bank runs as coordination failures: An experimental study. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 71(2), 300-317.
22. Goldstein, I. and Pauzner, A. (2005). Demand Deposit Contracts and the Probability of Bank Runs. *Journal of Finance* 60, 1293-1327.
23. Gorton, Gary (1988). Banking Panics and Business Cycles. *Oxford Economic Papers*, Oxford University Press, vol. 40(4), pages 751-81, December.
24. [Hernández, L. & Esselink, H. \(2017\). The use of cash by households in the euro area](#). Occasional Paper Series 201, European Central Bank.
25. Halili F., Jashari B. and Haxhijaj G. (2019). Use of mobile banking in Kosovo - challenges and priorities. *Advanced Information Sciences and Service Sciences (AISS)*, Vol 11(2) Apr.2019
26. Gu, C., (2011). Herding and bank runs. *Journal of Economic Theory* 146, 163-188
27. Huberto M. Ennis & Todd Keister (2009). Bank Runs and Institutions: The Perils of Intervention. *American Economic Review*, American Economic Association, vol. 99(4), pages 1588-1607, September.

28. Iyer, Rajkamal and Jose Luis Peydr'o (2011). Interbank Contagion at Work: Evidence from a Natural ' Experiment. *Review of Financial Studies*, 24, 1337–1377.
29. Iyer, Rajkamal and Manju Puri (2008). Understanding Bank Runs: The Importance of Depositor Bank Relationships and Networks. *American Economic Review*, 102(4), 1414–1445.
30. Iyer, Rajkamal and Manju Puri (2012). Understanding Bank Runs: The Importance of Depositor-Bank Relationships and Networks. *American Economic Review Vol. 102* No. 4 June 2012
31. Kiss, H. J., Rodriguez-Lara, I., & Rosa-Garc'ia, A. (2016). Think twice before running! Bank runs and cognitive abilities. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 64, 12-19.
32. Kiss, H. J., Rodriguez-Lara, I., & Rosa-Garc'ia, A. (2018). Does response time predict withdrawal decisions? Lessons from a bank-run experiment. *Review of Behavioural Finance*
33. Lawrence Schmidt, Allan Timmermann, and Russ Wermers (2016). Runs on Money Market Mutual Funds. *American Economic Review*, September 2016, vol. 106, no. 9, pp. 2625–2657.
34. Madies, Philippe (2006). An Experimental Exploration of Self-Fulfilling Banking Panics: Their Occurrence, Persistence, and Prevention. *Journal of Business*, 79(4), 1831-1866.
35. Niinimäki, Juha-Pekka (2002). Bank panics in transition economies. *Bank of Finland Discussion Paper, Institute for Economics in Transition, BOFIT*
- Saunders, Anthony & Wilson, Berry (1996). Contagious Bank Runs: Evidence from the 1929-1933 Period. *Journal of Financial Intermediation, Elsevier*, vol. 5(4), pages 409-423, October.
36. Song, Fenghua, and Anjan Thakor (2007). Relationship Banking, Fragility, and the Asset Liability Matching Problem. *Review of Financial Studies*, 2129-2177.
37. Schoenmaker, D. (1996). Contagion Risk in Banking. Bagehot, Lombard Street (1873, p.51-2)

Contracts and their execution during the Covid 19 Pandemic

Prof. Ass. Dr. Majlinda Belegu

Kolegji AAB

E-mail: majlinda.belegu@aab-edu.net

Abstract

The consequences of Covid 19 Pandemic are heavy worldwide. They are even harder in Kosovo. These consequences are faced everywhere: in education, economy, health and in justice as well.

Based on the measures undertaken by the Kosovo Government and the Ministry of Health the life in Kosovo was in a way entirely suspended in the field of justice and this had in the contracts whereas the volume of impact depends from the types of contracts. The created circumstances had a bigger impact in the contracts of transport, labor, sale, rent, etc. Many of contracts due to the pandemic were not signed or even if signed and agreed they were not realized. Some of them were suspended, some were revoked and some of them continued to be realized as parties agreed. Number of contracts was reduced and their conclusion was done online. Paper will analyze the conclusion of contracts and nonfulfillment of contracts. Thus, the paper will analyze violation and nonfulfillment of main obligations from contract parties. All this due to the insolvency of parties derived from pandemic. The author for the needs of this paper uses the methods of comparison analysis, method of legal analysis so the findings and conclusion will be drawn which are expected to serve the practice and the academic debate.

Keywords: *pandemic, law, contract, fulfillment, nonfulfillment*

Introduction

Contract is the main resource of the law on obligations. In order to achieve different goals it is necessary to conclude contracts. During his life a person concludes various contracts starting with the contract of rent, working-employee contract, sale, transportation, borrowing, usufruct, licence, lizing, etc.

For a contract to be concluded general and special conditions shall be fulfilled. Non-fulfilment of general conditions leads towards annulment of contracts due to the fact that by this the public interest is violated, whereas non-fulfilment of special conditions could lead towards violation of individual interests of contract parties. Paper

enumerates general conditions for concluding contracts as following: working abilities of contract parties, the will of parties, basis of the contract and the object of contract. During the period of pandemic all types of contracts are concluded by fulfilling all general conditions. If the concluded contracts during the pandemic contracts are read by attention it could be seen that they fulfilled all conditions.

Paper describes the ways of termination of contracts according to the law. As the ways for termination of contracts there are foreseen as follows: by agreement of parties, when the object of contract disappears, when contract party dies, by annulment of the contract and the cases when the contract is not executed. During the pandemic Covid 19 a part of contracts in Kosovo is executed and continue to be executed according to the contract provisions. During pandemic the biggest number of contract terminations comes through the non-execution of contracts. The most frequent contracts that are terminated due to the non-execution are the contracts of rent and contracts of transportation. Most of persons who were lessees have not fulfilled their obligations before their lessors. Most of contracts of sale are terminated due to the fall of buying power where we had people buy only necessary food and various medicines. Contracts of transport of order were not fulfilled at all since the transportation of passengers was interrupted completely as a consequence of Covid 19 pandemic. The transportation of goods was not interrupted for cases of transporting the essential goods. Due to the fact of bankruptcy of some judicial subjects there were also terminated many working contracts-lost jobs.

Notion of contract

In our life everything is exchanged by offered price or by offered service which should be fulfilled from a person who has that burden before the person that ordered the action. Starting from this it is always by a second person something realized based on the request of the first person. One of the most important figures of the civil legal relations that arise, change or terminate from the realization of different legal acts is contract (Nuni, Mustafaj, Vokshi, 2008, p.48).

In order to realize a legal relationship, it should firstly be created, changed and finally terminated. Its creation depends on the conditions set by parties, depends on the will of parties, depends on the price and it always depends on the object based on which the contract is concluded.

Each agreement in order to reach these exchanges, no matter if we think that the interest is a little bit small. Or we think for a long period of time, it is important for us that in both situations we will come up with a contract (Chirelstein, 1996, p.1). Buying items in a shop store presents a contract and this is the most simply buy. The contract of sale is one of the most important contracts which is realized through the circulation of wealth from a person to the other. (Nuni, Mustafaj, Vokshi, 2008, p. 9).

During the period of Covid 19 pandemic due to the fall of buying power the number of purchases has been limited. During this period of time, and especially during the total lack down the sale of food and medicaments/medicines was permitted. Every

citizen had no possibilities to buy any other article except the essentials. Thus, it was forbidden every other object of contract of selling except food and medicines.

Law on Obligation Relations forbids only selling items as arms and drugs. According to this, it is shown that the violation of human right appeared in regard to sale contract concluding. Apart from food, people need also other items and especially clothes that based on the law do not belong to the list of items that damage the health of people's integrity. Taking a location for sale makes a contract. Lease could be various and the most frequent is lease of an item. Lease of imovables, if we talk about houses, could be lease to be used for housing, for professional use or for trade use (Vermelle, 2008, p.100). Lease of movables has no specific rules.

During the period of Pandemic this contract had functioned as it was concluded. Most of the contracts, or differently said in 80% of cases (based on interviews the author developed) they were not fulfilled. There are few or rare cases when they were partially fulfilled. Rent was not paid since lessees had no financial means to pay the rent, because some of them have lost their jobs whereas the others were paid half of pay. In addition to this, needless to mention that shops were closed for two and half months with no circulation or incomes, with the exception, as mentioned groceries and pharmacies that worked with the reduced staff and with the reduced timetables. According to the interviews with the lessors only a small percentage (around 20%) were paid based on the contracts.

Transportation of goods and passengers from a place to the other notes a type of contract. At the recent times, in addition to this the number of buying has increased, online shopping also is considered contract as well. Transportation of goods to the consumers is contract. Online shopping had increased in Kosovo during the pandemic. Contract is a mutual legal act, it is an agreement between parties with the aim of creating legal consequences, it creates, changes or terminates the rights and duties of civil legal nature (Tutulani-Semini, 2006, p.37-38). It is legal relationship established between two or more persons for realizing a determined job. In the time of pandemic most of these contracts and relationships were established online by transporting of items via post services. In addition, there were concluded two types of contracts, the contract of sale and the contract of transport in which cases the seller and the buyer have concluded the contract of sale and at the same time seller and transporter (posts) have concluded contract of transporting the articles to the buyer.

Contract is a means on the legal circulation by which the dynamics of exchange of goods is expressed (Gams, 1981, p. 247).

By the contract, goods are exchanged, they are sold or bought, goods and people are transported, they are ordered, they are given under the rent, trips are organized, etc. During the pandemic number of trips was minimized or it could be freely said that they were split into half. In about 70% of cases contracts for transportation of passengers and restaurants were terminated based on non-fulfillment. Non-fulfillment happened as a consequence of closing the borders or the requests made by the custom authorities when asked people to provide PCR tests in cases while crossing the borders.

Contract is a legal act by which one or more parties create, change or terminate a legal relationship (Kodi Civil, i Shqipërisë, neni 659). According to this definition we understand that parties based on their will determined the content of the contract and they act always within these legal norms.

The use and naming of contracts during the pandemic

During the pandemic contracts have various namings like in the normal life. It is used dependently on the needs we talk about. In addition to the term contracts there are used other namings as: convention, treaty, pacts, accordance, agreements, etc. (Dauti, 2001, p.58).

Contracts during the entire period of pandemic were used similarly at the continental and the common law system. Contract is also used in all fields of law with the exception of criminal law; in the civil law (where it makes one of the most important resources of the law on obligations); constitutional-administrative law; financial and the business law and the international law. Pacts are solemn agreements which refer to various political issues. (Dauti, 2001, p.58).

Conditions for concluding contracts

All contracts are concluded based on the free will of contract parties. The will of parties shall always be present in all phases of the contract concluding. Apart the will it is necessary to mention subject parties without whom we cannot talk about the contract. Even though we are not in a normal situation based on which parties would conclude contract based on their free will, there should be fulfilled also series of conditions foreseen with the Law on Obligations that has divided into general conditions and the specific conditions.

To the group of general conditions belong: working ability of contract parties, the consent of will, object of the contract and the basis of the contract (Dauti, 2001, p.63).

To the group of specific conditions belong: the form of the contract, conclusion of contract by delivery of item and the agreement to conclude contract (Dauti, 2001, p.63).

Working ability of contract parties

The working ability of parties according to the positive law in Kosovo is gained on the age of 18. Working ability of contract parties in some cases is gained before the age of 18, respectively on the age of 16, based on the institute of emancipation (Belegu, Rrahmani, 2019, p.735).

If the contract is concluded before the mentioned age, then the contract could be considered null because the main condition (general) is not fulfilled.

Te consent of will

The second condition for concluding contract is the consent of will. After the requested age, parties can conclude contract according to their will. The contract is concluded when parties agree on the basic elements of contract (Ligji për Marrëdhëniet e Detyrimeve, 2012, neni 15).

Consent of will of contract parties should be similar for each party, which means that each party should agree on all elements of the contract. The consent of will to conclude contract could be expressed by words, by ordinary signs or by any other behavior from what it could be understood the existence of will (Ligji për Marrëdhëniet e Detyrimeve, 2012, neni 18). Their will, even though motivated from their personal interests, produce effects only if they are in mutual accordance. (Krasniqi, 2014, p.133). Thus for all essential elements of the contract parties should agree so the contract could be concluded. Judicial subjects shall agree on the time of delivery, respectively on the payment (salary), debt or to conduct a determined act. During the pandemic all online agreements were realized in time. Delivery of items based on orders have been executed via posts and it was similarly the payment done. Salaries were paid through the bank system on time and the system has functioned with no obstacles. The consent of will should have the determined characteristics: will shall be serious, free, possible and real. The consent is free when there was not manifested any kind of mislead, fraud, threat or violence (Dauti, 2012, p.35). Will is serious when it expresses the goal of pleader who likes to conclude the contract (Dauti, 2012). The will is real if parties have expressed it as being theirs (Dauti, 2012). Will should be possible, and it will be possible if by the contract their goal is going to be achieved (Dauti, 2012). (If the will of contract parties is not respected and if the contract is concluded under these circumstances, that contract will be annulled by court. Contract will be declared nule. When parties were not free on expressing their will on concluding contract, then that contract will be invalid (Tutlani-Semini, 2006, p. 41). In most cases of working contracts and the rent contract parties have agreed to split into double the rent or the salary or even the rent not to be paid. In cases when the agreement was not done between parties then it would be considered that the contract was not respected and that that it was terminated because the will of one of the parties was not respected. Contract in such cases even though concluded will be turned into the point zero and it will be considered like it was not at all concluded. Such contracts do not produce legal effects and it will be considered that they are terminated and to the injured party will be compensated for the caused damage by the party that violated agreement.

Object of the contract

The other condition for concluding the contract is the object of the contract. Object of the contract is that on what parties have agreed or that “for what the contract has been concluded” (Dauti, 2001, p.65). Object of the contract could be an item, an act or a non-action. Object of the contract could be an immovable or movable item, consumed and

non-consumpted, simple or complex, principal or accessor. Items are also the value papers and the money. During the pandemic only a small number of contracts were concluded, e.g. sale contracts on buying the essentials that were movable items. After the release from some measures the normalization began in sense of concluding contracts on sale of imovables. Transport of passengers began, initially the road transport and after some time the air transport. Since the Republic of Kosovo there are no navigable rivers with the huge number of waters and since there is not access to sea, the transport with the ships is not regulated by law.

Basis of contracts

This is a general condition for concluding the contract. Basis of the contract is the cause based on what the contract obligation is created. Basis could be differently named cause, legal title or cause. In cases when their absence of the basis, that contract is either forbidden or fictive (Dauti, 2008, p.43). When the basis is forbidden that means it is against the legal provisions and against the norms of social moral. Basis is fictive when parties by purpose hide the real basis in front of third parties (Dauti, 2008, p.43).

Special conditions for concluding the contract

In order to conclude some determined contracts, there should be fulfilled some specific conditions as: concluding contract by item delivery, giving consent for concluding contract and the form of contract.

Concluding contract by item delivery

To some types of contracts, in order to consider that the contract is concluded, the item shall be delivered. Such contracts are called real contracts. In the period of isolation all items were delivered through posts and the buying was done online-in this case the contract is concluded online. Most of these deliverances were done when the items were movables. The items that were allowed to be bought in the shop stories were movables. There are cases when the delivery has to be at the determined place and there are cases when the delivery is done in a symbolic way, e.g. delivering the keys of house or of a vehicle. There are cases when for deliverance it is necessary the registration in the public books and this happens when we talk about the sale of imovables. By registering in the public books and by paying it is considered that the obligation is fulfilled. Such cases during the pandemic and during the total isolation were very rare or did not at all appear, but after the release from some measures the registration in the public books had started, but not of the same intensity as it was before the pandemic. Now the work according to the job contract the working timetables are being respected even though there are places where the work is being done with the half of staff due to the pandemic, or because the

staff is obliged to stay isolated, since they have been infected by virus. Whereas contracts of transport now are being respected but there are cases with difficulties.

Consent for concluding contract

There are cases when for concluding of a contract the consent of parties is needed. This special condition for concluding contract is usually applied in order to protect the general interest and also for protecting the individual interest. Giving consent sometimes is done by the third party. Consent in most cases is done by the third party before the contract is concluded, but there are cases when the consent is given after the contract is concluded.

Form of the contract

The form of the contract is the third condition in order to conclude a contract. Form of a contract is the external manifestation in determined forms of will and the content of the contract. Some contracts apart from the general conditions need to have a specific form of it. Contracts which need to fulfill such a condition are known as formal contracts. They are called formal because they are determined as such by the law. Contracts which should be of determined form could be contracts for selling immovables, contracts of rent, contracts of leasing, contracts of insurance, bank contracts, contract of authorization, etc. During the pandemic insurance contracts were not concluded because the entire activities of companies have been suspended. There were suspended the vehicle insurances for a short period of time. Bank contracts have continued to be concluded because the bank system had functioned at the time of isolation without any interruption. During the time of interruption bank contracts were concluded whereas the bank staff has been split into half. The form of the contract is: solemn, probative, written, real, legal and contractual. If the law foresees that contract has to be formal and contract parties did not respect such a condition, then the concluded contract would be treated invalid. Such contract will be considered as it was never concluded and it doesn't produce any effects.

Subjects of the contract

Apart of the object of the contract, in order to have a contract concluded there shall exist the presence of contract parties. As contractual parties are physical and judicial persons. Physical and judicial persons could appear in the role of debtor and creditor. Subjects of authorizations are credit parties, whereas obligation parties are debtor parties (Smaka, 2008, p.124).

Judicial subjects could conclude contracts in one side and they may conclude contracts with the physical persons as well. In the Roman experience there may be found various subjects, "judicial persons who traditionally have been put in front of physical persons" (Mandro, 2005, p.110-112).

Judicial persons are represented by a competent person. Representation is exercised based on the authorizations given to a determined person based on the statute of the judicial person. Legal subjectivity of subjects of law is composed of two types of qualities: ability and the attributions (Krasniqi, 2015, p.33)

Ability could be also judicial which is not gained by the determined age and it is gained by birth. In order to have acting ability person should be born alive. Working ability is gained and is extinguished by the death of the person. Judicial ability is ability to have the rights and obligations (Kondili, 2008, p.111). Judicial ability differently is called physical ability which is extinguished with the death of physical person. As stated above ability could be ability to act which is gained at the age of 18. The acting ability is extinguished by the death and only with the competent court decision after a determined legal procedure. The death is a factual act and there is a specific procedure to conclude the death by being based on the decisions of forensic or general medicine (Aliu, 2013, p.236).

Ability could be wrongful/delinquent as well. Delinquent ability presents possibility for a person to assess his abilities, if they are in accordance with the law and if with these acts the damages are caused to other persons. (Aliu, 2013).

Physical and judicial persons have their attributes that are: name (title), residence, seat, and nationality.

Classification of contracts

Contracts are various depending on the judicial relationships and the obligations contract parties have. Law on obligations of the Republic of Kosovo classifies contracts in various categories as: bilateral and unilateral, contracts by name and without name, contracts with the rewards and without it, formal and informal contracts, consensual and real contracts, commutative and ally contracts, contracts with immediate fulfillment and with the continual fulfillment, individual and collegial contracts, independent and accessory contracts, *intuita personae* and *non intuita personae*, etc.

Contract extinguishing

After concluded, contracts produce legal effects. They produce legal effects for the subjects who have concluded contracts. There are cases when they are renewed if parties think that such a contract should be continued. There are cases when contracts are not fulfilled or are violated and in this way they should be extinguished. There are cases when contracts have not fulfilled the general conditions and the specific conditions and in this way they are annulled by the competent court. Reasons of extinguishing of the contract are various whereas the Kosovo Law on Obligations numerates the following ways: by the agreement of contract parties, when the object of the contract disappears, by annulment of the contract and when the contract is not executed. During the period of

pandemic most of extinguished contracts were extinguished due to non-fulfilment according to the determined conditions by the contract.

Extinguishing of contracts by agreement

All contracts are concluded by the agreement between parties. All contracts also are extinguished based on the will of parties no matter if they are judicial or physic persons. Most of contracts and especially those of rent are extinguished with the agreement of contract parties because the lessee has been insolvent during the period of isolation but some of them continue with the same rhythm by not paying rent at the determined time or not at a contracted amount. According to all data contracting parties have agreed to extinguish contracts as a consequence of pandemic.

Extinguishing contract due to the disappearance of the contract object

Extinguishing the contract when the object disappears happens quite often as it is the case of vis maior. This contract in such cases is extinguished when the item has been missing or when it is demolished by third parties. Always the cases of disappearance goes in the burden of debtor. Law on Obligations foresees case when contract is extinguished due to the fact of vis maior.

Anullement of the contract

We have noted since the beginning that in order to conclude a contract the general and special conditions should be fulfilled. The lack of general conditions leads automatically towards its anullement. We have stressed out that as general conditions are listed with the law as: working ability of parties, the consent of will, the object of the contract and the basis of the contract. If contract is concluded while not being respected some of these conditions then it will automatically will be annulled. Such contract doesn't produce legal effects and it is considered as not concluded at all. It should be stressed out that there exist two tyes of anullement as: absolute anullement and relative anullement.

Contract extinguishing based on non-fulfilment

In the mutual contracts, when one side does not fulfill its obligation, the other party can, if something else is not determined, request fulfilment of obligation or under the conditions regulated by provisions of the Law on Obligations, to terminate the contract with a simple declaration if the termination itself is not regulated by the law (Ligji për Marrëdhëniet e Detyrimeve, 2012, neni 106). In every case it has the right to damage compensation. From the moment of contract conclusion up to the fulfillment of the contract there may appear circumstances which prevent the fulfilment of obligations.

Non-fulfillment of contract comes as the consequence of objective and subjective reasons.

Related to this to the party that has respected contract the principle that the other party has to fulfil the obligation is applied and thus the other party cannot arbitrarily terminate contract just because the other party did not fulfil the obligation (Gorenc, 2010, p.173). It is also that the creditor cannot request the obligation fulfillment because of the created a situation which is not dependent in debtor.

Non-fulfilment of contracts based on the reasons coming from Pandemic Covid 19

Most of contracts that failed to be realized, failed because of the situation of pandemic in what Kosovo was found. For a determined period of time, about two months and a half, Kosovo has been isolated with the aim of preventing the spread of Covid 19. In Kosovo with the exception of trading food and medicines the other field were suspended. In this case all contracts were suspended with the exception of those as mentioned above.

Due to such a situation a number of contracts was suspended and and number was interrupted. During some interviews developed with various judicial subjects (Judicial subjects (companies) are known for the author, but author was asked to keep the anonymous and therefore the anonymity has been kept) it was declared that many contracts were terminated for many workers since legal subjects were insolvent. In order to survive and to overcome the situation many contracts had to be terminated beginning with: employee contracts, contract on act, contract of transportation, rent contract, contract of lending, contract of ensurance, contract of passenger transportation, etc.

Because of the lock down and the quarantine most of shops and gastronomies were closed and based on this these subjects have stoped their activities. Many bookings in the hotels and in the field of transportation either passengers or road and air transport were annulled. In addition to this many contracts were not fullfild even those that were concluded few months before. Some of the contracts began to be renewed after the release of some measure and some are concluded under other conditions.

Other ways of for termination of contracts

The other forms of termination of contracts may be numerated as: compensation, debt forgiveness, expiration of time and resignation, confusion and renewal of contract (novation).

Conclusions

Contract is the main resource of the law on obligations. Through the contract various agreements which make possible the life of people. In order to live various contracts have to be concluded and the most frequent is the contract of transactions. By passing the time

other contracts are concluded as: contract of rent, contract of ensurance, contract of transport, contract of licences, contract of lizing, employee contract, contract on loans, bank contract, etc.

In order to conclude contracts fulfilment of general and special conditions is needed. Non-fulfilment of these conditions leads towards the anullement of contract.

After the contracts are concluded they produce legal effects and they after realise their mission also extinguish. Extinguishing of contract happens for some cases as: termination of contracts after the obligation is fullfiled; termination when the object disappears; extinguishing based on vis maior; extinguishing by anullement; and like it was said with non-fullfillment. Non-fulfilment happened due to the created situation as a consequence of pandemic in the entire world as well as in our country. Most of contracts of sale have not been executed because our state was isolated in about three months. Only a determined number of contracts could have been concluded like the sale contract and the contract for transportation of goods.

Contract of sale because based on that food and medicines could have been bought and also the contract for transportation of goods from a place to place could have been concluded.

Most of contracts for rent were terminated because the lesee has not been able to pay rent at the determined time or they did not pay contracted price. In this case parties have agreed that for this period of time to not pay rent, or for rent to be paid the other sum and not the contracted one and thus, lessor had not been able to ask the entire contracted price.

As a consequence of the pandemic many contracts were terminated.

Contracts of transport, especially those of transporting passengers were suspended because the train and bus transport was suspended. It could even not be mentioned the case of ganstronomy services, especially those related to trips outside of the country. This happened as a consequence of border closing and also based on the fact that many countries required PCR test for travelers. The air traffic was also non functional for passengers and the transport of goods was not suspended.

As a consequence of created situation many jobs were lost. Many jobs were los due to the bankruptcy and liquidation various judicial subjects.

References

- Aliu, A. (2013). *E Drejta Civile*, Universiteti i Prishtinës, Prishtinë.
- Gams, A. (1981). *Hyrje në të drejtën civile*, Prishtinë.
- Nuni, A., Mustafaj, I. & Vokshi, A. (2008). *E Drejta e Detyrimeve I*, Universiteti I Tiranës, Tiranë.
- Krasniqi, A. (2014). *E Drejta Biznesore*, Dukagjini, Pejë.
- Krasniqi, A. (2015). *E Drejta Kontraktore Biznesore*, CSARA, Pejë.
- Mandro, A. (2005). *E Drejta Romake*, ribotim, Tiranë.
- Vermelle, George. (2008). *E Drejta Civile-Kontratrat –pjesa e posacme*, Papirus, Tiranë.

Kodi Civil, i Shqjërisë, 1994.

Ligji për Marrëdhëniet e Detyrimeve. (2012) Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës, Ligji nr-04/L-077, Prishtinë.

Belegu, M & Rrahmani, B. (2019). Leasing Contract – Similarities and Differences with the Contract of Rent, The 3rd Conference of Economics and Management, EMAN, conference Proceedings, Ljubljana, Slovenia, 2019, <https://doi.org/10.31410/EMAN.2019.735>

Tutulani –Semini, M. (2006). *E Drejta e Detyrimeve dhe kontratave*, Pjesa e përgjithshme, Skanderbegbooks, Tiranë.

Chirelstein, Marvin A. (1996). “Contracts”, Westbury, New York, The Foundation Press. Inc.

Dauti, N. (2001). *E Drejta e Detyrimeve*, Universiteti i Prishtinës, Prishtinë.

Dauti, N. (2008). *E Drejta e Kontraktues-Praktikum*, Universiteti i Prishtinës, Prishtinë.

Dauti, N. (2012). *Kontratat*, Universiteti i Prishtinës, Prishtinë.

Smaka, R. (2008). *E Drejta Biznesore*, Universiteti Mbretëror “Iliria”, Prishtinë.

Kondili, V. (2008). *E Drejta Civile I - pjesa e përgjithshme*, Geer.

Gorenc, V. (2010). *Bazat e së Drejtës Tregtare Statusore dhe Kontraktore*, Prishtinë.

Teaching English Reading Skills to the University Students during the Pandemic COVID-19. Case study: AAB College English Department first - year students – Prishtina

Dr.Sc. Mirsad Suhodolli

AAB College - Prishtina

E-mail: mirsad.suhodolli@universitetiaab.com

Abstract

Various circumstances impose changes on teaching and learning. This is the case nowadays when nearly everything from businesses to teaching has almost come to a halt. Being creative as a professor is not only helpful but also aims to help students prove progress despite the difficulties that they are facing. This will further help students overcome the obstacles during the pandemic. Of course, this is not easy for professors or students but finding the right ways out of this all makes it possible. The present research paper deals with teaching of English reading skills to university students during the pandemic COVID-19. It is based on the researcher's experience in teaching reading skills to the first - year students online. Besides, it takes a closer look at the students' participation and interest for the online lectures despite difficulties and other issues that may have impeded participation in the lectures. This, as the research paper in question points out, may serve as a good ground for future online teaching at university level not only during pandemic but also when there are no such situations. The paper is also based on some of the students' seminar papers prepared dealing with the current situation caused by the pandemic.

Keywords: *Teaching English, reading skills, online teaching, pandemic, effect, motivation*

Introduction

In Kosovo, since March 2020, private and public universities have faced difficulties delivering lectures to their students due to the pandemic COVID – 19 so they had to make a decision: to bring the lectures to a halt meaning to change the way lectures were delivered; that is to say, from face-to-face (on site) to online lectures. This had to be done in order to abide by the orders given by the National Institute for Public Health of Kosovo (hereinafter as NIPHK) / the Ministry of Health (MH) in order to stop the spread of the

virus. At the beginning, no one knew whether online teaching would be effective enough or not. This had to be found out somehow. Possibility of boosting lectures was the professors' dilemma.

At the beginning, it seemed as if this was something which could not be done properly but issues turned out to be different; luckily positive. This paper, however, deals with teaching English reading skills to the first-year students at the AAB University English Department in Prishtina during the pandemic. It is worth emphasizing that there were three groups of students that had to be merged into one single group: two groups from Prishtina campus and one from Gjakova campus therefore all three groups were included in the paper.

This paper takes into account some components, such as: students' attendance, activity, the difficulties faced by the students as well as the professor in learning/ teaching process and above all some of the students' seminar papers dealing with the current situation due to the pandemic. Besides, the research paper takes into consideration the students' comments (opinions) at the end of each lecture (the researcher along with his students reflected at the end of each lecture on how everything went). The students' comments were very positive meaning they all claimed to learn and develop their reading comprehension skills online. The study was conducted by the professor during March 12 - May 28, 2020 when he taught reading skills online.

Online teaching according to some researchers and some ways to motivate students in learning

Various researchers wrote about online teaching. They underlined that it is not a fast-paced process; rather it takes time to establish it. It is also known as 'distance learning'. Some researchers emphasize the fact that some students find it easier to participate in online lectures and they learn effectively. Sun, A. & Chen, X. (2016, p.165) maintain that: "An online learning community provides a potential environment that enables students to learn effectively through the growth of teaching, cognitive, and social presence. (Social presence is briefly defined as students' participation)". Apart from this, undertaking some steps in trying to teach students online is necessary for greater success. Some of them are showing empathy for the students and having course goals. Sun and Chen dealt with the issue of online teaching and underlined the importance of having course goals, thus,

Interviewing 15 online instructors, all of whom had received South Dakota Board of Regents' ELearning Award, Bailey and Card (2009) addressed the importance of setting course goals, learning objectives, and expectations. These awardees shared eight pedagogical practices that they considered to be highly effective in practice: (1) fostering relationships; (2) engagement; (3) timeliness; (4) communications; (5) organization; (6) technology; (7) flexibility; and (8) high expectations (p.154) (Sun, A., & Chen, X. 2016, p.166).

It is very important to focus on motivating students as much as possible. There are many ways to achieve this but one of them is by focusing on and setting expectations as cited above. Apart from this, the researchers in question put emphasis on the necessity of providing students with as many choices as possible in teaching online courses. Referring to other researchers as well as students' preferences, Sun, A., & Chen, X. (2006, p.166) argue that: "Uppermost among the students' preferences were the wide range of options and choices the online course provided". These researchers further give examples of this stating that,

They found, for instance, that if the instructor's course design presented materials in various formats – using videos, audios, other technologies or software – that can make required text-based materials more interesting and can also allow students to respond in multiple formats as well (Sun, A., & Chen, X. 2006, p.166)

Based on these researchers' study, professors (in his study referred to as 'instructors') have to be flexible and prepared in cases when there are technical problems and therefore find solutions to the problems encountered.

The difficulties faced by the students / the professor in improving reading skills during online teaching

Teaching online was something new to both the professors and students. However, taken that pandemic imposed it as the only means of teaching students then this meant having to deal with challenges ahead. There were some challenges that the students on the one hand, and the professor in general on the other, faced in learning / teaching reading skills online. Some of the challenge's worth mentioning are: internet connection, proper equipment; such as: microphones, web cameras, lap tops, PCs et cetera and most importantly the fact that two or three groups of students had to be merged into one single group.

This implied additional burden for the professor and the students and consequently the difficulty for the students to be active in the lectures. It actually took some time for the students to get used to each other as some of them were a bit reserved in expressing themselves due to the presence of the students from the other two groups. This also made it more difficult for the professor/s keep track of who was active for a later reference when grading his/their students.

Apart from this, professor/s had to review the syllabus for the possible changes in evaluating the students, especially the activity, due to the possibility of students to be unsatisfied as not all of them could be active enough supposedly due to the group mergence. The students had to be motivated to attend online lectures in reading skills as much as possible as well as be as more active as possible. In spite of the difficulties, the students showed a great interest in participating in online lectures and many of them, if

not all, were very active (as active as they were when the lectures were delivered in the lecture halls).

Last but not least, the students had a different cultural background which is not a difficulty only during online lectures but during face-to-face lectures, too. This means that the students also came from different regions of Kosovo. It is this issue that the professor also had to pay attention to.

The students' attendance in online lectures in improving reading skills

Students' participation was also a very important indicator in finding out more on whether online teaching in general and teaching reading skills in particular was appreciated by the students as well as whether it was effective or not. Of course, this was not a definite indicator as, in some cases, some students could not attend the lectures due to work or other factors. Most importantly, despite being very difficult for the IT technicians, they managed to make the system fully functional meaning it worked well and hardly ever there were technical problems, if never.

In the first weeks following pandemic and announcement of restrictions, be it in movement or gatherings including physical lectures in the campuses, the students seemed to be a little confused and unsure of whether it all was going to work well for them. This was exactly when a professor's skills in activating students came into play. Luckily, as the students got used to online lectures, their participation increased satisfactorily. It is also worth reiterating that even though the study has been carried out with the first-year students from Prishtina campus, the group from Gjakova campus was also included the reason being that they had online lectures with the other two groups from Prishtina. The students' participation can be seen in the table below:

The number of students attending lectures	The percentage of attendance
8	0 %
30	4 %
26	7 %
74	10 %
The total number of students: 138	

Table 1. The percentage of the students' attendance in online lectures – Prishtina campus

As it can be seen in the table above, out of 138 students in total: 8 students had no attendance (as it appeared in the system), 30 students appeared to have had 4 %

attendance, 26 = 7 % and 74 out of 138 students which is 53.62 % of the students = 10 %. It is worth underlining that some of the students reported to have either forgotten to swipe their students' cards or their cards not having been recognized by the card reader placed at the university halls. A clearer picture of the students' attendance can also be seen in the chart below:

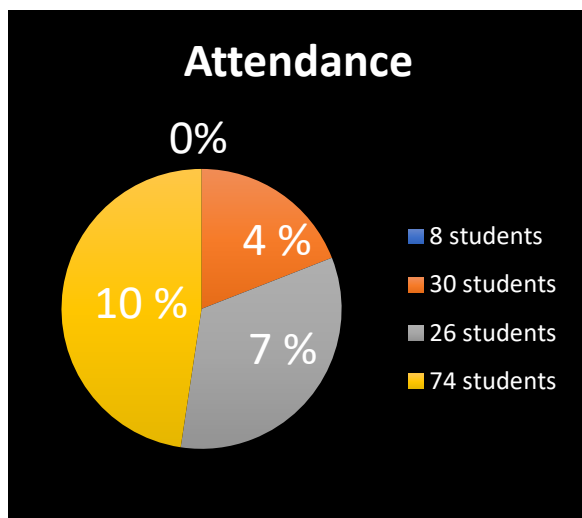

Chart 1. Students' attendance expressed in percentage and numbers for Prishtina campus

The above chart, just like the table, shows the attendance of the two groups of the students from Prishtina campus. The table and the chart for Gjakova campus are given separately as this is how they appeared in the system despite having had lectures together: as one single group after they had been merged. Below is given the table that shows the attendance of the students from Gjakova campus.

The number of students attending lectures	The percentage of attendance
1	0 %
2	4 %
2	7 %
23	10 %
The total number of students : 28	

Table 2. The percentage of the students' attendance in online lectures – Gjakova campus

The above table shows that out of 28 students in total, only 1 student had no attendance (as it appeared in the system), 2 students had 4 % attendance, 2 = 7 % and 25 out of 28 students which is 89.28 % of the students had the maximum attendance = 10 %. A clearer picture of the students' attendance can also be seen in the chart below:

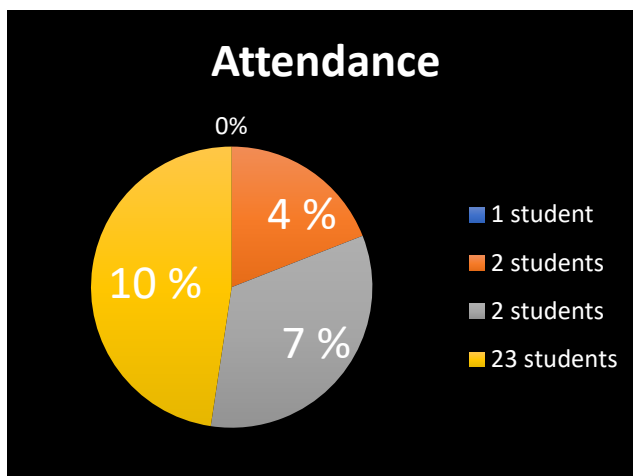

Chart 2. Students' attendance expressed in percentage and numbers for Gjakova campus

Teaching students reading skills during online lectures

In general, reading skills seem rather easy to be taught. However, various studies suggest the opposite. In many cases, when reading a text, students are often based on their native language meaning they try to understand every single word from the beginning to the end of the text. This is time-consuming and a bit tiring. In this way, some students, not to say many of them, give up and not only get confused but also convinced that understanding the gist of what they read is far more difficult than they might have thought of before.

The students were given various reading comprehension exercises. At the end of each unit, the professor reviewed the vocabulary learnt and then tested the students on their improvement of reading skills and vocabulary. In fact, the students proved progress in developing their reading skills online. Of course, teaching students reading skills in a classroom still remains more appropriate and more successful but it is something that can be done when necessary.

In teaching reading skills to the students, some issues had to be taken into account: the students' engagement in reading comprehension exercises (everyone's opportunity to express himself / herself was to be given priority), the students had to be enriched with new vocabulary, they also had to be guided in finding the main ideas, supporting details

and much more. The textbook the professor (researcher) was teaching from was very good as it provided great lessons and vocabulary. Apart from this, the professor provided a variety of additional exercises to the students which they liked and learnt from a lot. The students received the exercises in advance in e-service. Sometimes, the professor sent the exercise after the lecture started so as to see the students' ability to solve tasks within a given time without having them in advance.

The students were also given exercises which required critical thinking. Likewise, quizzes were organized in order to further motivate and engage the students. This worked very well as it really made the students aware of the necessity of participating in as well as being active during online lectures. The students found teaching reading skills online very useful and claimed to have gained a lot of knowledge unlike what they had thought about online teaching before. Apart from what has been written earlier herein, the students had to fill in a questionnaire to evaluate the professor/s for a particular subject, in this case reading skills where they were also supposed to give their opinions / comments about it. This will further be explained in the next chapter.

Some of the students prepared seminar papers on online learning during the pandemic but for the sake of remaining anonymous, they have not been cited or included in the reference at the end of this paper. The students in question wrote about some of the advantages and disadvantages of online learning. Some of the advantages of online learning mentioned by the students are: flexible schedule and environment, self-discipline and responsibility, students can review course materials repeatedly (at any time), easy accessibility. These students also mentioned some of the disadvantages of online learning. According to these students, online learning/teaching causes social isolation which further means that they don't have social interaction, as they do during face-to-face communication.

The students' evaluation for the way they were taught reading skills online / the professor and online teaching in general

As mentioned in the previous part, the students were required to evaluate each of the subjects they were taught online (they were also required to evaluate each of their professors), so did they for the reading skills, too. So, they filled in questionnaires. It is worth mentioning that the students fully agreed on some points: a) the professor was prepared in teaching online; b) The professor has used methods which kept the students active at all times; c) The professor has involved the students in discussion just like in the face-to-face lectures; d) The professor was available to the students for giving them additional clarifications/ information/ consultations if there was something unclear eventually. They appreciated the way they were taught reading skills by the professor. Some of the comments were:

- Very good
- Everything was all right
- Prepared for his subject

- Prepared and motivating
- Excellent
- He was well prepared for online lectures
- He has had very good content of his lectures and he is always well prepared. His explanation was very clear.
- He was clear in everything.
- He gives us extra exercise so that we can understand better
- He is very close to the students

There were other comments as well but they have not been included herein (they were excluded by the professor in this case researcher on purpose) in order to avoid self-appraisal.

Conclusion

This research paper aimed at clarifying the process of teaching reading skills online based on the experience of the professor. The research is based on teaching first-year students online during the pandemic COVID-19 from March to May, 2020. It also considered what some researchers claimed about online teaching in general as well as about teaching reading skills in particular.

Moreover, some of the researchers who wrote about online teaching were referred to. In this respect, clarifications were also given on some of the goals of online teaching which relate to teaching reading skills online. Giving students as many choices as possible was one of the goals mentioned earlier herein. This is highly important the reason being that having goals motivates students make efforts in achieving them. In this way, the students are much more likely to be successful.

In this paper, some of the difficulties of the professor on the one hand, and the students on the other, were presented. One of the difficulties worth putting emphasis on is the fact that three groups of students, as mentioned earlier herein, were merged: two groups from Prishtina campus and one group from Gjakova campus. It is because they were taught as one single group that the study in question, despite dealing with Prishtina campus, included this group as well. Another difficulty was proper equipment needed for the virtual (online) classes, such as: lap tops or PCs, earplugs, web cameras, etc. It is what some of the students claimed to have had problems with.

The paper also gives an insight into teaching reading skills online based on the fundamentals of online teaching. The results showed that the students' participation in online lectures was quite satisfactory. This, however, doesn't mean that online teaching can fully replace face-to-face teaching as the latter always gives something which online teaching cannot: the body language that professors and students use, the warmth of the classroom which cannot be felt in online teaching and the closeness of the professor with the students in order to achieve the main goal which is to transfer the knowledge to the students.

Finally, apart from what has been written about so far, the students also showed great interest by being active as much as they could. They also showed their appraisal for the online lectures by giving their answers as well as comments to the questionnaire questions, thus, appraising the way they were taught the reading skills. As a summary, the paper in question has included a lot about teaching reading skills online but there is still room for improvement or other issues to be mentioned / added. In other words, no work is perfect neither this paper.

References:

1. Farrell, T (2008) *Teaching Reading to English Language Learners: A reflective guide*. Corwin Press. Grellet, F (1987) *Developing Reading Skills*. Cambridge University Press. Nation, I (2008) *Teaching ESL/EFL Reading and Writing*. Routledge. Nuttall, C (2005) *Teaching Reading Skills in a Foreign Language*. Macmillan. Osborn, A (2012) *Reading B1+*. Collins
2. Hadfield, J. and C. (2001) *Simple Writing Activities*. Oxford University Press. Nation, I. (2009) *Teaching ESL/EFL Reading and Writing*. Routledge. Palmer, G. (2004) *Writing Extra: A resource book of multi-level skills activities*. Cambridge University Press. Scrivener, J. (2011) *Learning Teaching*. Macmillan. Sokolik, M. (2012) *50 Ways to Teach Them Writing: Tips for ESL/EFL teachers*. Wayzgoose Press.
3. Hill, C. (2015) *10 Principles of Effective Online Teaching: Best Practices in Distance Education*. Faculty Focus Special Report. Magma Education, 2015. Retrieved on 06.08.2020 from:
<https://www.facultyfocus.com/wp-content/uploads/2015/02/10-Principles-of-Effective-Online-Teaching.pdf>
4. Sun, A. & Chen, X. (2016). *Online education and its effective practice: A research review*. *Journal of Information Technology Education: Research* 15, 157-190 Retrieved on the 17th of July, 2020 from:
<http://www.jite.org/documents/Vol15/JITEv15ResearchP157-190Sun2138.pdf>
5. Suhodolli, M. (2020) *The Effect of Context on Acquisition of Idioms by Albanian EFL Learners at University Level in Kosovo*. South East European University – Tetova, Macedonia, January, 2020.

Comparison of Healthy Habits Before and During Quarantine Due to COVID-19, in the City of Vlora, Albania

Brunilda Subashi

Research Center of Public Health, Faculty of Public Health
University of Vlore "Ismail Qemali", Vlore, Albania.
E-mail: brunilda.subashi@univlora.edu.al

Abstract

The aim of the study was to identify healthy habits before and during quarantine due to COVID-19. This is a transversal, comparative study of healthy habits in the citizens of Vlora, conducted during two different time periods, July 2019 and March 2020, before and during quarantine due to COVID-19, through the distribution of an online questionnaire to social networks, attended by 174 entities in July and 222 entities in March, respectively. Comparing the two study samples, before and during quarantine, it resulted in that: 73% and 68% of participants consumed at least 2 fruit rations; 85% and 79% consume at least one salad ration per day; 52% and 49% consume whole foods; 62% and 49% consume meals on a regular basis; 88% and 79% drink 4 - 8 glasses of water a day; 83% and 74% defecate once a day; 78% and 81% sleep regularly 7 hours a day; 89% and 68% rest and rest 1 day a week; 77% and 80% take situations calmly and each according to its importance; 52% and 38% practice any sport or exercise every week; 64% and 77% breathe deeply several times a day. The results highlighted changes and the impact of healthy eating habits and lifestyle as a result of quarantine. In conclusion, quarantine: increased sleep and stress management (take situations calmly and deep breathing), and decreased healthy habits (consume of fruits, salads, integral foods, regular meal, drink of water, defecation, relax and resting, practicing any sport or exercise).

Keywords: *COVID-19, quarantine, healthy habits, lifestyle*

Introduction

Lifestyle and healthy habits

A healthy lifestyle is the result of a series of healthy habits that allow "a state of complete physical, mental and social well-being".

Adapting healthy habits is very important to protect and enhance the immune system for disease prevention.

Following a healthy lifestyle eliminates many diseases, such as cancer, COPD (chronic obstructive pulmonary disease) or obesity, in addition to improving people's quality of life. (ARBOIX, 2013)

Lifestyle in quarantine due to COVID 19

The COVID-19 pandemic changed almost every aspect of life and society, and also represents a massive impact on human health, causing sudden lifestyle changes, through social distancing and isolation at home, with social and economic consequences.

COVID-19 is causing a global pandemic with a high number of deaths and infected people. (Mattioli, 2020)

To contain the diffusion of COVID-19 virus, Governments have enforced restrictions on outdoor activities or even collective quarantine on the population. (Mattioli, 2020)

The lockdown strategies adopted to limit the spread of COVID-19 infection may lead to adopt unhealthy lifestyles. (Di Santo, 2020)

The COVID-19 pandemic, and its consequent self-isolation, has imposed changes on various aspects of people's lifestyle. (Nikjoo, 2020)

One important consequence of quarantine is a change in lifestyle: reduced physical activity and unhealthy diet. (Mattioli, 2020)

According to the study 'Quarantine lifestyle because of COVID 19 in 2020' realized in the City of Vlora (n=503), COVID 19 has raised fears among most respondents, yet they have become more patient and caring about their health and that of their families, have been informed about protective measures against COVID 19, and are taking more care of their hygiene, food, sleep and spend time qualitatively reading books or performing various fun activities.

The only negative aspect that results from the study is that almost half of the respondents do not perform physical activity or various exercises at home. (Subashi, 2020)

Purpose

Comparison of healthy habits before and during quarantine due to COVID 19, in the city of Vlora.

Methodology

This is a transversal, comparative study of healthy habits in the citizens of Vlora, conducted during two different time periods, July 2019 and March 2020, before and during quarantine due to COVID 19, through the distribution of an online questionnaire

on social networks, in the citizens of Vlova, where participated 174 subjects in July and 222 subjects in March, respectively.

Results

Respectively from the comparison of the two study samples, before and during quarantine, resulted that:

Chart 1. Do you consume at least 2 servings of fruits per day?

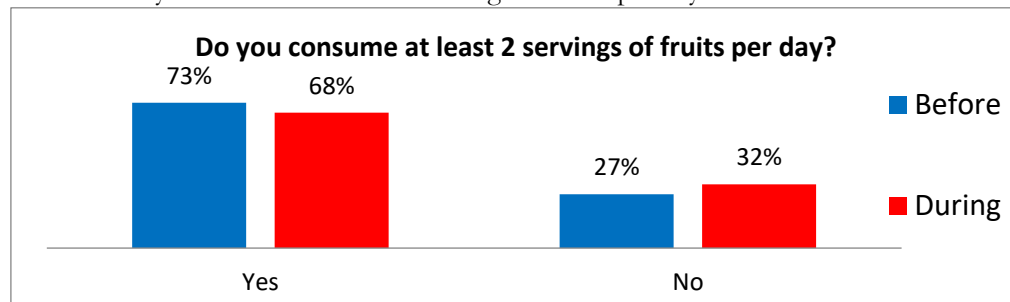

Chart 1 shows that 73% and 68% consume at least 2 servings of fruit per day, respectively before and during quarantine. There is a decrease in the percentage of fruit consumption per day during quarantine.

Chart 2. Do you consume at least one ration of salad per day?

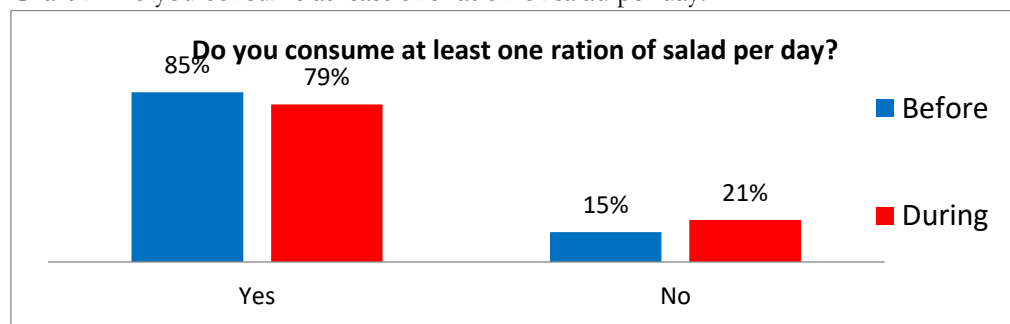

Chart 2 shows that 85% and 79% consume at least one salad ration per day, respectively before and during quarantine. There is a decrease in the percentage of salad consumption per day during quarantine.

Chart 3. Do you consume whole food?

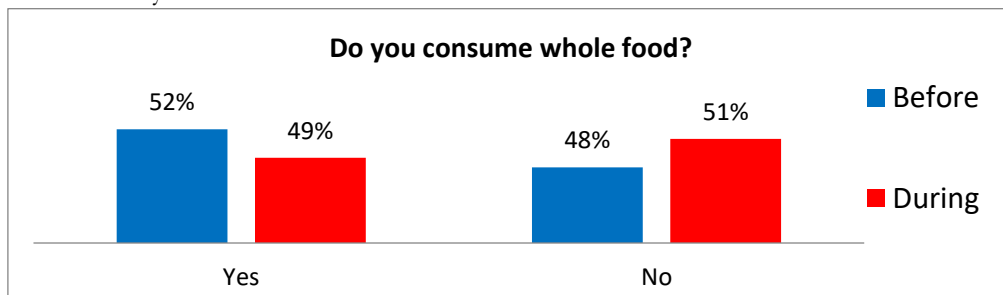

Chart 3 shows that 52% and 49% consume integral food, respectively before and during quarantine. There is a decrease in the percentage of integral food consumption during quarantine.

Chart 4. Do you eat meals at regular meal time?

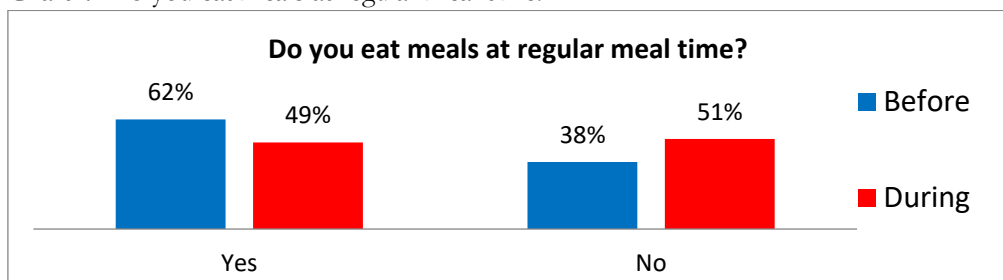
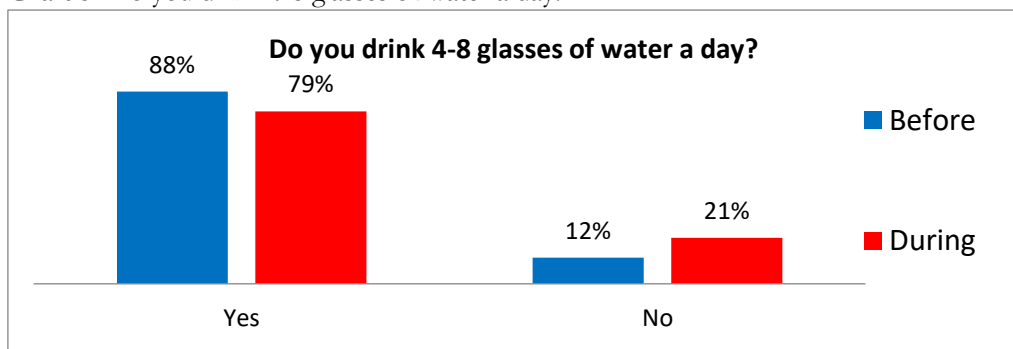

Chart 4 shows that 62% and 49% consume meals on a regular meal time, respectively before and during quarantine. There is a decrease in the percentage of consuming meals on a regular meal time during quarantine.

Chart 5. Do you drink 4-8 glasses of water a day?

Graph 5 shows that 88% and 79% drink 4-8 glasses of water a day, respectively before and during quarantine. There is a decrease in the percentage of water consumption per day during quarantine.

Chart 6. Do you defecate once a day?

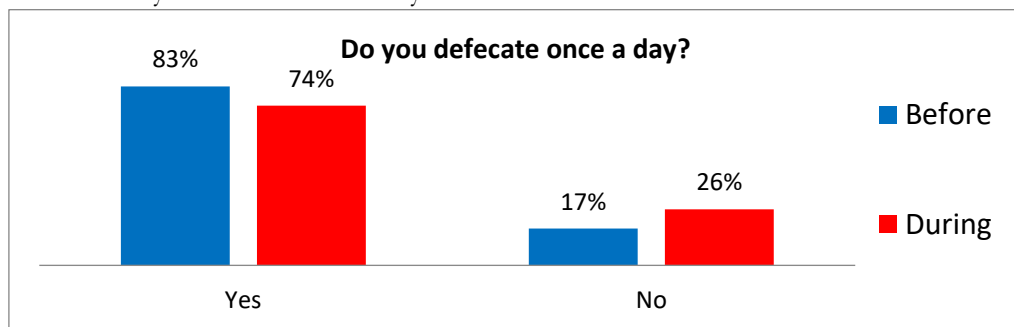

Chart 6 shows that 83% and 74% defecate once a day, respectively before and during quarantine. There is a decrease in the percentage of defecation per day during quarantine.

Chart 7. Do you sleep regularly 7 hours a day?

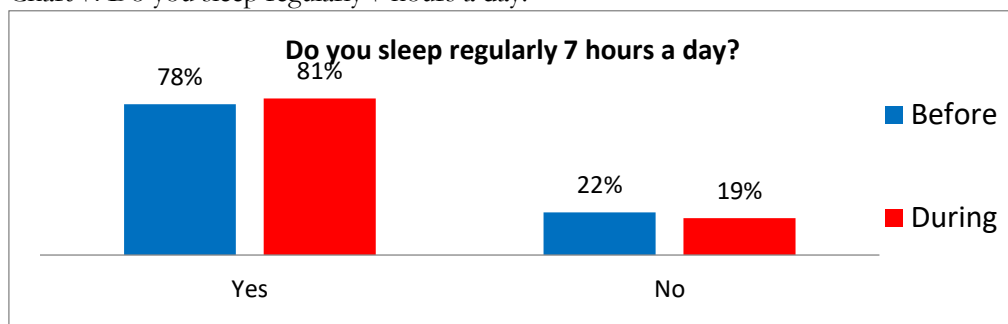

Chart 7 shows that 78% and 81% sleep regularly 7 hours a day, respectively before and during quarantine. There is an increase in the percentage of sleeping regularly 7 hours per day during quarantine.

Chart 8. Do you relax and rest 1 day a week?

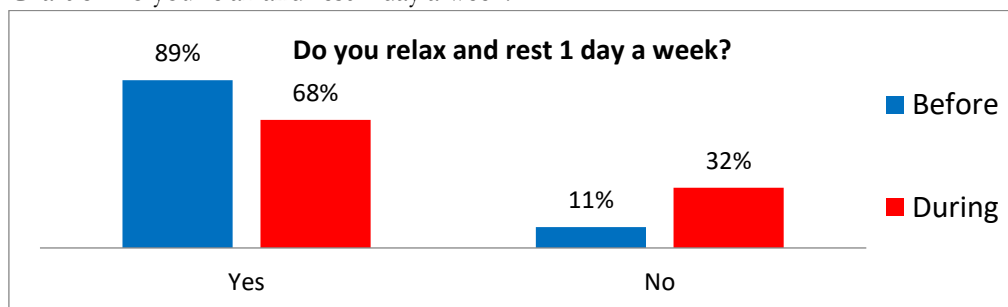

Chart 8 shows that 89% and 68% relax and rest 1 day a week, respectively before and during quarantine. There is a decrease in the percentage of relaxing and resting one day per week during quarantine.

Chart 9. Do you practice situations calmly and each according to its importance?

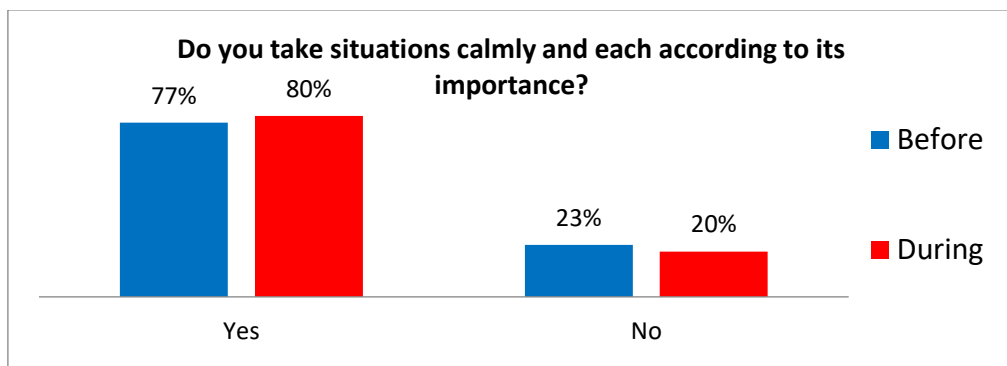

Chart 9 shows that 77% and 80% take situations calmly and each according to its importance, respectively before and during quarantine. There is an increase in the percentage of taking situations calmly and each according to its importance during quarantine.

Chart 10. Do you practice any sport or exercise every week?

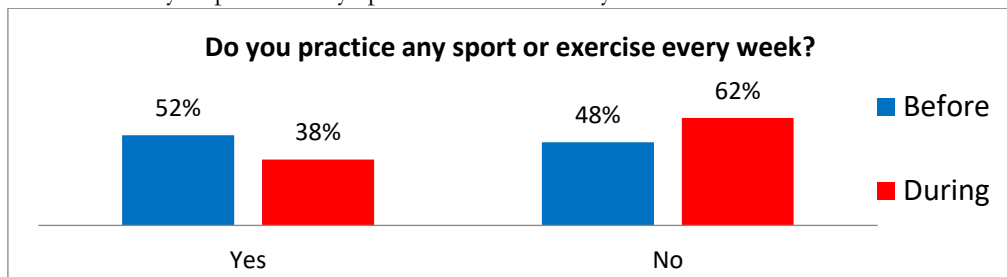

Chart 10 shows that 52% and 38% practice any sport or exercise every week, respectively before and during quarantine. There is a decrease in the percentage of practicing any sport or exercises every week during quarantine.

Chart 11. Do you practice deep breathing several times a day?

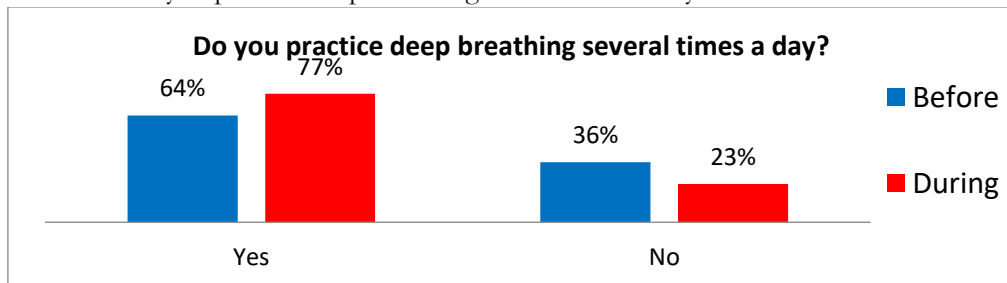

Chart 11 shows that 64% and 77% practice deep breathing several times a day, respectively before and during quarantine. There is an increase in the percentage of practicing deep breathing several times a day during quarantine.

Conclusions

The results highlighted changes and the impact of healthy eating habits and lifestyle as a result of quarantine.

In conclusion, quarantine:

1. Increased sleep and stress management: taking situations calmly and practicing deep breathing.

2. Decreased healthy habits: consuming of fruits, salads, integral foods, and regular meals, drinking of water, defecation, relaxing and resting, practicing any sport or exercise.

Recommendations

I recommend the adoption of a healthy lifestyle for a quality life, for a long and disease-free life.

A healthy diet with lots of fruits, vegetables and legumes is recommended.

Avoiding fast foods, reducing saturated and trans fats as well as excessive use of sugar and salt intake.

For adults over 18 years 30 minutes of physical activity every day is recommended.

Also important are sleep and rest, stress management, hygiene, maintaining a healthy body weight and periodic health checks.

References

- [1] ARBOIX, M. (2013, Mayo 19). *Estilo de vida y salud, ¿hasta qué punto se relacionan?* Retrieved from <https://www.consumer.es>: <https://www.consumer.es/salud/estilo-de-vida-y-salud.html#:~:text=Seguir%20un%20estilo%20de%20vida,de%20vida%20de%20las%20personas>
- [2] Cortes, S. V. (n.d.). *Salud física y emocional*. Retrieved from <https://www.uaeh.edu.mx>: https://www.uaeh.edu.mx/docencia/VI_Lectura/licenciatura/documentos/LECT103.pdf
- [3] CSATARI, J. (2020, September 14). *11 Healthy Habits to Make Your Immune System Stronger*. Retrieved from <https://www.eatthis.com>: <https://www.eatthis.com/habits-strengthen-immune-system/>
- [4] Di Santo SG, Franchini F, Filiputti B, Martone A and Sannino S (2020) The Effects of COVID-19 and Quarantine Measures on the Lifestyles and Mental Health of People Over 60 at Increased Risk of Dementia. *Front. Psychiatry* 11:578628. doi: 10.3389/fpsy.2020.578628

- [5] Esposito, L. (2020, Aug 5). *Habits for a Healthy Immune System*. Retrieved from <https://health.usnews.com: https://health.usnews.com/health-care/patient-advice/articles/habits-for-a-healthy-immune-system>
- [6] Family Doctors. (2020, 09 08). *Hábitos saludables para reforzar sistema inmunológico*. Retrieved from <https://www.familydoctors.es: https://www.familydoctors.es/b/habitos-saludables-para-reforzar-sistema-inmunologico->
- [7] Jeffrey A. Woods, a. N.-C.-J. (2020). The COVID-19 pandemic and physical activity. *Sports Medicine and Health Science* , 55-56.
- [8] Levine, H. (2020, Mayo 5). *5 maneras de reforzar tu sistema inmunológico*. Retrieved from <https://www.aarp.org: https://www.aarp.org/espanol/salud/vida-saludable/info-2020/aumentar-las-defensas-del-sistema-inmunologico.html>
- [9]Mattioli, A.V., Ballerini Puviani, M., Nasi, M. *et al.* COVID-19 pandemic: the effects of quarantine on cardiovascular risk. *Eur J Clin Nutr* **74**, 852–855 (2020). <https://doi.org/10.1038/s41430-020-0646-z>
- [10] MustansarHussainb, A. I. (2020). Environmental perspective of COVID-19. *Science of The Total Environment* .
- [11] Nikjoo A., Shabani B. & Hernández-Lara A.B. (2020) What do people share from quarantine?, *Current Issues in Tourism*, DOI: 10.1080/13683500.2020.1808598
- [12] OECD. (2020, March 31). *COVID-19: Protecting people and societies*. Retrieved from <https://www.oecd.org: https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/covid-19-protecting-people-and-societies-e5c9de1a/>
- [13] Sersaludables. (2020, Marzo 3). *En busca de un estilo de vida saludable*. Retrieved from <https://sersaludables.org: https://sersaludables.org/en-busca-de-un-estilo-de-vida-saludable/>
- [14] Simona Gabriella Di Santo, F. F. (2020). The Effects of COVID-19 and Quarantine Measures on the Lifestyles and Mental Health of People Over 60 at Increased Risk of Dementia. *Frontiers in Psychiatry* .
- [15] Subashi, B., Sinanaj, G., Jaho, J., Jaupaj, K., Kamberi, F., Bilushi, Y., et al. (2020). QUARANTINE LIFESTYLE BECAUSE OF COVID 19 IN 2020. *EUSEM*
- [16] Vijande, M. (2020, Agosto 18). *6 hábitos para potenciar el sistema inmunitario*. Retrieved from <https://mejorconsalud.com: https://mejorconsalud.com/6-habitos-para-potenciar-el-sistema-inmunitario/>
- [17] Weider. (2020, Abril 3). *Hábitos saludables para proteger nuestro sistema inmune*. Retrieved from <https://victoryendurance.com: https://victoryendurance.com/habitos-saludables-para-proteger-nuestro-sistema-inmune/>

Kosovo System of Justice and the consequences from the Covid-19 Pandemic

Dr. Emrush Kastrati

AAB College, Kosovo

E-mail: emrush.kastrati@aab-edu.net

Abstract

Covid 19 Pandemic, which emerged in March of this year in Kosovo, caused changes in every aspect of life and society. Thus, it affected many sectors starting with the production up to public services. In a way, it seemed the pandemic came as a surprise and these institutions were not able to act and offer services to citizens under the created situation. In this respect, Kosovo Justice Council took a decision (nr.53/2020) without any engagement and cooperation with the responsible institutions and without any deep analysis of the created situation. This was undertaken for the sake of implementing the decision of the Government of Kosovo (dated March 03, 2020), by means of which all of its activities were reduced essentially, thus authorising the heads of the courts to reduce court activities. In this way, the courts continued its work with a limited number of working staff, who would work in order to ensure requests of the presence in procedure or the requests made by the State Prosecutor to determine custody so that the cases of domestic violence continue. Such an action of the KJC is considered unfair by the legal community, because the judicial system in Kosovo has excessive delays in the adjudication of cases. In such circumstances, there could have been a possibility to work within the Courts if there had been cooperation with the bodies with the aim of clarifying the issues of the effect of the pandemic and take measures to protect themselves from this virus. It is estimated that without endangering the health of anyone, work would continue in some sectors of civil cases, which would reduce the number of unresolved cases.

Key words: *pandemic, court, efficiency, consequence, analysis.*

Situation in the system of justice before the Covid 19 pandemic

In order to assess how the system of justice was affected, it is inevitable to review the situation in the system of justice in the Republic of Kosovo²⁶ before the Covid 19 Pandemic. Apart from the fact that pandemic has affected the effectiveness of the work of courts, the work of courts since after the war is continuously unsatisfactory. As a result,

²⁶ Regarding this it is thought about the situation with the courts during pandemic.

the lack of trust in the work of courts, in their effectiveness, in their professionalism and impartiality was permanent, as well as there were huge objections in the long-time trials in the courts.

Thus, when the trust of citizens on justice is not satisfactory it shows that we have a justice system where we have a lack of timely solution by the court, then there are a lot of cases that are turned back to the principal courts from the second instance courts, and this makes the system unprofessional and biased.

Pandemic and the justice system in the Republic of Kosovo

Until March 11, 2020 related to pandemic it was reported that the epidemic appeared in some countries of the world, whereas in Europe this appeared some months later in a broad sense in Italy. Thus, World Health Organization, in order to prevent the spread of the virus and to fight against it, officially declared this disease a pandemic and in this regard, Kosovo Government, in order to prevent the virus spread and the fight against it, took the decision nr.01/07 on March 11, 2020 where amongst, other things, it took some preventive measures²⁷, by including also closing schools and other restrictions in the public life and especially restrictions on free movements of citizens in groups. This was not the only decision of the government on pandemic and the fight against it, because there were taken also other decisions and such decision continue to be taken.

In this direction, KJC took the decision nr.52/2020 (March 12, 2020) by which several limiting measures were declared for the justice system by reducing essentially the presence of staff in the Kosovo courts and also by suspending some trials which lasted quite long in the Kosovo courts.

How KJC managed the work of courts during the pandemic

KJC is the highest administrative organ within the Kosovo system of justice who based on the legal authorisations has the competence to administer courts²⁸ so among the others it decides for organizing, management, administration and supervision of courts based on the law; it decides on the number of judges in every jurisdiction; it recommends establishment of new courts and the branches in accordance with the Law on Courts; it administers courts; it decides with the cases overloaded in courts; it ensures efficiency of courts; it approves regulations for executing duties and fulfilling responsibilities based on the positive legislation, etc.

Thus, KJC is seen as an exclusively independent organ who manages with courts and based on this, it is responsible for the efficiency of work of courts solving cases. Additionally, it adopts regulations for better work of the Kosovo justice system. Regardless of this aspect, a question comes out and that as follows: did KJC, based on its competences, work properly and did it react in a proper way during the pandemic? Quite

²⁷ See decision nr. 01/07 dt.11.03.2020 – Kosovo Government.

²⁸ More broadly: article 7 of Law nr.06/L-055 on Kosovo Justice Council.

rightfully a conclusion may be drawn that KJC had not acted properly and in the interest of parties so the cases could have been solved even during pandemic along with respecting WHO instructions, respectively the instructions of the Kosovo Institute for Public Health. An opinion is created that KJC faced the final act and analysis could have not been developed, so it comes that there was no deep analysis developed in order to accommodate the work of courts in consultancy with the health experts in the favor of organizing court trials by respecting social distance measures and other measures, saving the health of judges, parties and other employees.

Anulled and those undetermined sessions

The Government of the Republic of Kosovo with the decision nr.01/07 (March 11,2020) in order to prevent the spread of the pandemic, adopted eleven measures to be implemented by public and private institutions so the public health and the citizens could be saved.

In this respect, KCJ also came up with a decision nr.52/2020 (March 12,2020) consisted of five points, where temporarily the court activities were limited; public was excluded from all courts; presidents of courts together with the case judges had the discretionary power to administer issues; public presence had to be avoided; one from the parents (court officials) based on his/her request was released in order to take care of their children and this restriction would have lasted until March 27 whereas presidents of courts were obliged to undertake all measures related to implementation of the mentioned decision. Now, all courts in the Republic of Kosovo, in the name of the mentioned decision, and with the aim of saving the public and citizen health, suspended all sessions which were to be developed during March and April. This created additional difficulties to the system which was anyway very overloaded and weak and this brought the system to almost an entire collapse.

From these restrictions cases of custody were excluded so when there were requests for custody, court hearings were held along with the cases of domestic violence.

In Kosovo's system of courts, it is estimated that there are around 300 judges. It is supposed that in their daily work, judges could judge 20 cases per month and based on this, it could be calculated that 600 trials could be held within a month.

In the mentioned circumstances when many trials were not held, in that this continued during the period of release from some measures it results that the court system (anyway not efficient) increased the inefficiency bringing to the total failure of the system during the pandemic.

What KCJ undertook during the pandemic and what it undertook after the release from some measures

KJC, with the decision nr.83/2020 (May 08,2020), decided to increase its activities and the activities of all Kosovo courts whereas with the decision nr.85/2020 (May 29,2020)

decided to restart the job of KCJ itself and the courts, accompanied by the recommendations to respect the measures which aimed to stop the spread of virus.

Initially, the mentioned decisions resulted in a situation where it seemed that the work of the system renewed, so in June trials began to be held. This renewal was quickly diminished, because the increased number of infections made courts again suspend sessions. Consequently, there was an unclear situation about what KCJ was going to undertake to reach successful management of the daily work of the courts. In this respect, it should be stressed out that most of the courts in Kosovo began to organize sessions but this was not the case with the Principal Court of Prishtina, since in this body many sessions were suspended based on the fact that many officials and other staff were infected and unfortunately there were also some death cases. Hence, under the created circumstances things worsened badly so the Principal Court of Prishtina remains to be the top court with the biggest number of unsolved cases. This situation worsened even more given that this court covers almost half of the cases in all the country.

KCJ decisions, after the decisions of the government

If we consider the time that the decisions by KCJ related to pandemic have been issued, it is noted that these decisions followed the government's decisions. This shows that KCJ appears not to be independent as the third power since everything in form of the decisions is quite dependent on the decisions of government and the National Institute of Health. Respect towards instructions is something different from the independent decisions which belong to the authorities that one organ must possess. Every one had to respect guidelines issued by WHO and nothing is to be questioned. However, decisions about the work of the courts and the system of justice should be in some aspects taken independently and not be obliged to follow the government decisions.

Thus, the Government of Kosovo took the decision 01/07 (March 11, 2020), which had to deal with the improvement of measures on preventing the spread of pandemic whereas KCJ came up with the decision nr.52 (March 12, 2020) on preventing the pandemic spread. Such a decision put limitations on the court activity in up to 90%, by reducing the staff as well as pausing several trials. It was noticed that no sessions were held for the period of three months, with the exception of the courts dealing only with custodies and domestic violence.

KCJ, as the responsible body for the management of the courts, without any analysis and without consultancies with the health experts, took decisions which later on resulted to be unconstitutional given that the human rights were neglected. All decisions were based on the government decision which were against the Constitution of the Kosovo²⁹, more specifically against article 55 of Constitution related to article 35 on freedom of movement, article 36 on the right of privacy, article 43 on gathering, article 8 on private and the family rights, article 11 of the European Convention on the right to free gathering and the article 2 of the same convention --- protocol nr.4.

²⁹ DECISION nr. KO54/20 Prishtina, April 06, 2020 Nr. ref. AGJ 1543/20.

Moreover, the Government's decision was not in accordance with the article 56 of constitution related to the rights and freedoms during the state of emergency, since in that situation decision could not be applied. It could not be applied in this case because we do not have to deal with "avoidance" from the freedoms and the basic rights and that the decision was not in accordance with the article 55 on limitation of the freedoms and rights, and because these limitations could be done "only by law" passed by the Parliament of Kosovo.

Were courts able to function by sessions and trials?

Based on the number of persons who had to be present in the courts, it results that, in the Republic of Kosovo sessions in the courts could have been organised if anti-Covid - 19 measures such as social distances, as well as other measures of National Institute of Health, were respected. This is possible given that the halls of the courts could make room for 3 up to 30 and even 50 persons without any violation of the social distance.

Thus, this means that the first instance courts could have held sessions for civil contests, because in these types of trials usually authorised-lawyers take part, in which there would be two lawyers. Similarly, in the economic and administrative contests as well there would be present three to four persons, thus respecting the social distancing and other anti-covid 19 measures. It could be freely said that in all Kosovo courts, the court sessions could have been organised also for criminal issues in cases when presence of small people was necessary and where the social distance was not to be violated at all. In addition to this, sessions could have been organised at the second instance courts as well as at the Kosovo Supreme Court. This is due to the fact that, at these levels, the sessions of the civil issues, economic issues, administrative and criminal issues could have been held without violation of any anti pandemic measure, since 90% of the cases are ruled by three judges, without the presence of parties. Moreover, such sessions could have been organised even when the presence of parties was needed.

Conclusions

1. Kosovo Judicial Council with the taken decisions has restricted the court activities and violated the rights and freedoms of citizens for a trial at a reasonable time.
2. Kosovo Judicial Council, with the restrictions of court activities acted against article 6 of the European Convention for Human Rights- rights for a proper court process.
3. The Courts in the Republic of Kosovo, by not solving cases during an appropriate time, are continually violating the human rights for a trial at a reasonable time, whereas during the pandemic these rights are being violated even more.

Recommendations

1. Kosovo Justice Council should urgently undertake acts to improve the work of the courts in order for the courts to be more efficient, in order for the courts to solve cases at a reasonable time and to avoid the processes that last for ten years.
2. Kosovo Judicial Council should be more efficient with the procedures of recruiting of judges in order to complete the vacant positions.
3. Kosovo Justice Council in cooperation with the courts should urgently recruit judges so the vacant positions for professional staff and legal officers in all courts of the country be completed.

Literature

1. Law nr. 06/L-055 for Kosovo Justice Council
2. Law nr. 06/L – 054 on courts
3. Criminal Procedure Code 2012
4. Criminal Code of Kosovo 2019.
5. Law on contested procedures 2008
6. Law nr. 03/L-202 for Administrative Conflicts
7. Kosovo Constitution 2008
8. Constitutional Court Decisions nr. KO54/20 and Nr. ref. AGJ 1543/20.
9. European Convention for Human Rights
10. Government Decisions related to pandemic
11. Kosovo Justice Council decisions related to pandemic

Can't Quarantine Art

Besim Mikullovc

AAB College, Pristina, besim.mikullovc@aab-edu.net

The first half of 2020 delivered unprecedented global challenges of many kinds. All elements of society were almost completely unprepared as there was no known model of how to act in such an emergency. The safe and logical answer was to quarantine.

As the pandemic began to appear in the Far East to spread rapidly towards us, no study was done on how life should be organized in general. In education, specifically, almost everything came to a standstill when Covid 19 swept across the whole of Europe.

The virus then arrived in our country and has resulted in some of the highest death rates in Europe. We were informed that the continuation of lectures should be considered virtually since lectures had already been interrupted.

We had very little understanding of the term "Virtual" in regard to the development of learning strategies during the pandemic. No study by the Ministry of Education had been done, and we felt that we had to act alone. So, we decided to make our own, independent study.

While studying pandemics from a century ago, I noticed that some interesting methods had been applied. Open schools were the main models for the continuity of education.

The first open-air schools were established in Germany and Belgium around 1904. The model was rapidly applied in France, England, Italy and Switzerland (1907), the United States (1908), Hungary (1910) and Sweden and Spain (1914).

In the early years of the 20th century, in American cities, tuberculosis had turned into a pandemic affecting mostly young people and the poor.

The introduction of open-air schools in Germany was a great success and, not long after, the concept was applied in America and across Europe. The first open-air school building had windows on all sides that were the height of the ceiling and these remained open almost all the time. Such conditions during the winter were very difficult and it was very challenging to continue the lectures. However, the experiment was a great success, none of the children got sick. Thus, within two years there were 65 open-air schools.

Today, however, virtual learning in primary education has turned out to be a major failure. In rural areas there is often no internet and cable tv. The Minister of Education and Science, Ramë Likaj, on the Committee for Education, Science, Technology, Innovation, Culture, Youth and Sports, discussed the organization of distance learning during the COVID-19 pandemic period.

It was announced that 32,864 students did not attend online classes during the pandemic, due to lack of proper facilities, while 89 percent of Kosovo students attended classes. The very fact that we have over 32,000 scholars without access to online learning

is an extremely large number for Kosovo. My personal view is that this number is potentially even higher as governments always tend to present lower numbers when it comes to bad situations and lack of overall performance.

The question arises, what will happen to these students in the new school year, as at this time, it is planned that the lessons will be developed as follows: 2 days in school and 3 days online.

It would appear that no one has seriously questioned the mental state of students after effectively losing a whole academic year and the chances that the next school year will mark a radical change from 2020 are equal to zero.

In the case of primary school students, younger children spend significantly more time in front of the TV and computers and a 6-7 year old child, watching on the computer all day, is not seen as advisable by child development experts. From personal experience with my own child, virtual learning was an almost complete failure. The teachers demanded different methods and schedules of homework to be sent, such as viber, email, e-school, for example, and some of them would accept homework only within a prearranged time slot. I can freely say that children were too busy with homework, and in a novel situation that no one had previously experienced, that this created anxiety for both children and parents.

Today I learned that first graders will have a total of 17 textbooks! This number of textbooks is extremely large, and if we consider the mix schedule that I mentioned above, the logical question arises: what will the generation of pupils our schools will produce during these two school years be like? The greatest damage, surely, will be to demotivate and, therefore, discourage pupils and I am fearful that an extremely large number of children will lose their love and interest in school.

Regarding higher education, conscious of the situation we are in and having no help provided by neither the Government nor the Ministry of Education, I was in a big dilemma of how to act in the period we were entering.

From internet research, in order to find a learning development strategy during the pandemic, I could not find any substantial procedure that fits these times regarding the development of virtual learning. I therefore came to the conclusion that the only thing left for me was to rely on my long experience as a graphic designer and a period of several years as a lecturer.

First, I had to identify the problems we might encounter during the virtual lecture, and at the same time identify and create inspiring and motivating methods for the students.

One of the main problems I detected as a starting point is how to use the syllabus.

Problem 01

Since the pandemic is an emergency situation, then should the ordinary syllabus be used?

To solve this problem, research has to be done.

In the lectures held during the regular, conventional lessons, I hold two academic hours for the development of the teaching unit.

During the development of such classes, one of the challenges is maintaining constant attention of the students, which is not always easy. I mainly do this by making the lessons as interesting as possible, interactive, and during the lecture to see inspiring examples. At the end of the class, we take a critical view of additional works by foreign artists, asking students to detect the elements they just have learned.

In order to have better results in lecturing, I mainly develop the lecture in several parts, so the lesson have the beginning, the development part and the main topic. For example:

1. Lesson development method during conventional learning.

- a) Interesting elements from the History of Design related to the topic / lecture
- b) c) and d) Category / Elements / Movement
- e) Lecture / Main topic

1. a) Interesting elements from the History of Design related to the topic / lecture

During the lecture of the new units, every time we made a brief introduction to the history of design focusing on the new unit I noticed that students embody the unit, seeing and feeling the journeys and challenges that artists went through. Here we see inspiring examples, which we then analyze together.

1. b) c) and d) Category / Elements / Movement

In design, as in other directions as well, nothing is presented, developed by chance, everything has a consequence and a need. Therefore, before learning the new unit, one should study the previously existing categories, elements or other movements, which were the cause for the development of the direction/ movement which we will learn in the new lesson. For example, when teaching Postmodern Design, we first start (point a) learning about earlier periods, mainly those before 1970. Points b) c) and d) would be Early Modernism, International Style and Postmodern Design, and point e) is the main subject Deconstructive Design as one of the most attractive categories of Postmodern Design.

A lecture conducted in this way lasts 70 - 80 minutes. Therefore, regarding the first problem, I raised the question, will I be able to keep the students' attention for 70-80 minutes in virtual classes?

The answer is, of course, NO!

So, what should be done?

Obviously, unnecessary elements of the subject should be reduced, so the essence should be kept as clear as possible keeping only points A and E or eventually D and E, at the same time making the class as interactive as possible in order to keep the students' attention.

Problem 02

I realised that just one class-keeping strategy was not enough, so I had to think of ways to find inspiring and motivating methods for students.

How should the student be motivated?

Sometimes graphic design students can become bored, especially first year students, because at this time they learn mostly more essential, technical things, theories which are then applied to the given tasks in practical form.

The main thing, which raises the commitment and interest in the learning units and the subsequent fulfilment of their tasks, is Art.

Sometimes it is difficult to understand why there is an attitude which for a long time tends to differentiate design from art, but one thing I know, this has a very negative impact on graphic designers and students. Here I am alluding to one of the biggest problems with graphic design, which we can often encounter in conversations and online articles, and that is the question:

"Is design art, or not?"

I was surprised when I came across questions like: "You are a graphic designer, not an artist!"

This is actually a very cruel question and is frequently asked by those unfamiliar with the artistic power of graphic design and it affects graphic designers badly. Only few graphic designers I know consider themselves artists. In one of the meetings held by staff and colleagues, this question was not intentionally raised, but I was immensely disappointed when a colleague designer said "Can we say that design is communication?" thus accepting the idea that design is not art.

Thus, the problems related to student motivation are not as simple as one might guess because these problems derive among other things - from their subconscious as they often face such unfair questions.

Strange as it may seem, if we look back in history, we will realize that this kind of situation has happened every time a new movement appeared.

From earliest times art was seen instructive, morally uplifting, refined, inspired by classical tradition, a good reflection of national culture and, above all of beauty, so painters tried to make their artworks as realistic as possible.

Regarding realism, it must be said that Realism in art is mainly the attempt to represent the subject with accuracy, avoiding artificiality, speculative fabrications and supernatural elements. Realism has been prevalent in art in many periods, so artworks can be accomplished in large part by practicing technique with serious training and avoiding stylization.

However, the world was changing rapidly and particular artists wanted their work to be about their contemporary environment - about themselves and their different perceptions of life. In short, they believed that the modern era deserved and needed to have modern art. New movements in art were largely rejected and artists with new ideas encountered huge difficulties - it was often extremely difficult for them to penetrate the prestigious galleries of that time.

In this regard, I would like to point out that the post-impressionist Dutch painter Van Gogh, who is among the most famous and influential figures in the history of Western art, was unsuccessful during his lifetime, and he was considered a madman and a failure. He became famous only after his suicide, and in the public imagination is known as a misunderstood genius. His reputation began to grow in the early 20th century as elements of his painting style began to be incorporated by Fauves and German expressionists.

The same fate befell many other artists, so the French artist Paul Gauguin, Van Gogh's contemporary, an important figure in the Symbolist movement as a painter, sculptor, press producer, ceramist and writer, remained unappreciated until after his death, but now he is distinguished for his experimental use of color and synthetic style that became a feature of some Post-Impressionist works. Although in this study, we have superficially touched only on the field of painting, this also occurred across all other fields of art such as literature, sculpture, architecture, etc.

Thankfully, we graphic designers were not so much rejected by the art community of the 21st century, when we recall just a few of the etiquettes toward designer we just mentioned above.

So, before we can show others that design is an art, I must first convince students that they are artists.

But how did I get acquainted with art in the beginning?

In 1993 I started designing materials needed for local companies, including business cards, newspaper and magazine advertisements, and a little later logo design. So, in 1994 when we established the first private printing house in the city, it was a family business. Most of the marketing materials that were designed at that time were very

simple. Back then, I came up with the idea to design business cards which will be printed in color with the offset machine. These business cards were very attractive and had not been seen before. By placing art in a small dimension - business card printing became one of the most sought works that time. This also required the design and redesign of the logos. Such experience was then followed in the design of catalogs as well as the design of packaging of food and beverage products in various technologies, such as offset and flexo printing.

For a short time, art as a key element in my designs became the icon of our printing house, and by the end of 1998 we had established a wide network of clients Albania, Macedonia, Montenegro, Serbia and Kosovo, of course.

Would my designs have been so successful at the time if they did not have artistic elements created with careful combinations of typography, original illustrations, and the use of certain color palettes? The element of Art raised the value of design to a great height. I knew this since that time, so I had experienced the feeling of being an artist and I wanted to transfer this important element to my students.

So, this previous experience gave me a clear strategy by which I will try to instill a sense of art in my graphic design students, and with this strategy I will try to keep students focused during virtual classes. This was a very good starting point.

However, how can I achieve this practically?

An environment created for a long time in which case the graphic designer is disadvantaged in artistic terms, obviously creates an unsuitable terrain for work.

While researching the different methodologies to be applied at first, I chose a powerful weapon that would give me a good start - visual perception.

The dictionary definition of what perception means contains simple and clear words explaining theoretically a concept, but when it comes to applying this practically to design, each of these words can have a much deep meaning.

Designers are generally seen as the main developers of perceptions. However, since my students had just learned the basics of design, Gestalt principles, etc., I did not want to bother them any more with these elements, I wanted more to teach them the rules of the game based also on the psychological aspect of perceiving by learning another powerful weapon - the courage to express oneself freely.

As humans, we are looking for an explanation of what we are seeing, and our brain is constantly seeking the simplest possible answers. Our eyes can process visual environments in a variety of ways and use the information to stimulate the senses we use to judge shapes, forms, colors, and data. Thus, the simpler we can perceive the elements that surround us - the better we will understand the essence of the main message.

What does simplicity mean?

It means removing elements from the content until only the most essential components remain. In doing so, the design will allow our eyes to focus only on what is most important. Any unnecessary elements will only hinder the message. During the lecture we looked at and analyzed different examples, and I would like to mention only one of them, simple but with a great message.

Imagine seeing a scene from ancient times, some 40,000 years ago. In a cave, the professor looks at the student's work in which a Bison is presented, which is realized in a very real way. The professor looks and then adds: "No no no, your work is incredibly realistic. Where is the style? Symbolism? Emotion? I do not just want to see Bison, I want to feel him. Start over!"

This example, taken from an imaginary situation from distant history, gives us an important lesson of what direction students should follow at the time of creating an artwork, and thus, in combination with analyzing other given examples, the student path in creating an artwork will be this:

1. Look, boldly perceive the environment / event in front of you
2. Simplicity / Remove unnecessary elements by focusing on the main message
3. Create using a unique style.
4. Use symbolism.
5. Involve emotionally
6. Courage / Do not worry about what others think.
7. Have fun while working.

Regarding the selection of the lecture, I have not made any changes to the teaching unit, I have used those provided by the syllabus, since from the current lectures, with great dedication we could get very good results. Thus, the lecture for the first-year students of Graphic Design was NEW MEDIA ART which includes different categories, from which I've chosen three:

1. Digital Painting
2. Digital Photography, and
3. Digital Mixed Medi Art

My requirement from students was that from the 3 existing categories they learned, they should choose 2 categories, as desired, for the realization of artistic works.

Whereas, for the second-year Graphic Design students, the topic according to the study program was Typography - Realization of the typographic poster, so that is what I chose.

Now that the students had almost all the elements for the realization of the works of art, such as Lecture, Motivation, Form and method of expression, they also needed the key element before starting the work, which is the Topic.

Topic

Today we live in a very problematic time with many different events, which obviously affect us, and some of them are quite frustrating and irritating and makes us feel quite bad. If we add to this the isolation caused by the pandemic, which consequently leads to the impossibility of exercising free movement, willingly or unwillingly the only activity that remains available is following the online media, tv news and social networks which bomb the visitor with unnecessary news and information followed by conspiracy theories of various kinds.

This environment raises in the artist a sense of rebellion for creation, turning it into a powerful weapon which in the student stimulates a process of autonomous thinking in the creation of artworks.

In this way, seeing this situation in each of the students, one of the instructions, the last advice I gave them was to listen to their feelings, finding the center of the source of dissatisfaction, thus using inner revolt to throw all the anger they kept for so long on the digital canvas. The open alternative option I gave in addition to dissatisfaction was also a theme of love and nostalgia for a certain subject.

One of my main tasks was to try to detect the unique style in each student and thus helping them to develop it further in the right direction – the creation of a work of art with a unique style.

Unfortunately, we rarely find time to talk with students about their personal views on issues that concern us in general, therefore in most cases we know students by name, perhaps even from the city from which they came and eventually what hobbies they practice. However, the artistic works of the students helped me to know each of them deeply, to understand their concerns for the path of their country towards the normalization of the situation. This journey unfortunately is stifled by various challenges. Each artwork had its own characteristics, originality, themes, so their works evoked different feelings by communicating with me visually. We, and the other generations before us, for a very long time have experienced cruel events from countries that have invaded us, so, often times, our parents have calmed us with different words as this situation is temporary and will pass soon. Surely our parents heard the same story from their parents too, and one of the posters that impressed me a great deal, without excluding other works, was the typographic poster, in which its entire surface was filled in one sentence:

It is Temporary and it Will Pass

On the other hand, a fierce political conflict waged in an inexplicable manner, which is now very clear that it is only a matter of holding power for personal and clan profit, is waged using a vocabulary full of lies against the population. Undoubtedly these lies are now easily detectable and it is intolerable especially for young people, so one of the other artworks is addressed toward political class with a single message:

Speak Right

Also, I have to mention the poster in which the design for the 12th anniversary of Kosovo is presented, which says:

Kosovo a Independent State

Thus, in this poster, the illustrated flag of Kosovars is turned upside down. It's difficult when you realize that young people don't see any light at the end of the tunnel, and that everything has gone wrong during these 12 years of citizenship.

Some of the students had also chosen digital painting as a New Media Arts category by painting for the first time their loved ones such as their mother, late grandfather and pets and their friend, the dog.

In the somewhat intense lectures held during the pandemic I saw the birth of new artists. For this reason, we organized the first virtual exhibition in Kosovo, "Can't Quarantine Art" in which only the works of my students were presented, and unfortunately, we were not able to present all of them.

During the realization of the virtual exhibition there were various challenges. While there were several websites that offered the service of exhibiting works in a virtual environment, all of these services had pros and cons. It was difficult to find a service that suited us perfectly. One of the problems we faced and unfortunately could not solve at the time was the limited number of exhibits. I, with a narrow selection of student works, have selected 100 works that I wanted to present, but by no means, in any variant, no virtual gallery offered the presentation of more than 50 works.

One of the most difficult tasks for me during the organization of the first virtual exhibition in Kosovo was halving the number of works that would be presented, from 100 to 50, and we definitely had no other choice. So, I informed the students by explaining the problems we were going through, telling them that for me everyone is a winner. The professors mainly have an expectation about the quality of the works that the students will present, so I told the students that they had exceeded all my expectations and that I was proud of each of them. Therefore, the news that only a certain number of artworks will be presented was well received.

The "CAN'T QUARANTINE ART" exhibition was very well received, had many positive reviews, and was visited by around 10,000 visitors from home and abroad in just one month. Video sequences from the exhibition also became important promotional material for AAB College.

Quarantine, in addition to the negative and harmful effects, offered us new opportunities as a result of numerous researches on the impossibility of using conventional methods of lecturing and presenting works in virtual exhibitions. Maybe this is just the beginning of a new era, in which case the requirement puts us in a position where research and development of technological innovation goes to a higher level than would normally be in a time without a pandemic. Quarantine took us out of a comfort zone in which we had apparently remained for a long time.

The students did an extraordinary job in placing the design name on a high pedestal in the major art categories, and while we are still aware that there will be dilemmas whether design is art or not, the “CAN’T QUARANTINE ART” design exhibition more than ever showed that yes, design is art!

CAN'T QUARANTINE ART /
VIDEO PRESENTATION /

ALBANIAN

Sfidat dhe përparësitë e mësimin virtual në shkollat e mesme të larta dhe fakultetet në Kosovë

Prof. Ass. Dr. Besa Hoxha Beqiri

Kolegji AAB, Prishtinë,

besa.hoxha-beqiri@aab-edu.net

Abstrakt

Ndryshimet e përnjëhershme janë gjithmonë të një vështërise të caktuar. Kështu, izolimi nga pandemia kushtëzoi mësimin virtual dhe kontaktimin në forma të ndryshme për të gjitha nivelet e shkollimit, si në botë, ashtu edhe në Kosovë. Derisa në shkollimin parashkollor, atë fillor dhe shkollimin e nivelit të mesëm të ultë, Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë që e angazhuar me mësimin nëpërmjet të televizorit, mësimdhënësit e shkollave të mesme të larta dhe fakultetet u detyruan të gjejnë mënyrë vetanake të komunikimit me nxënësitë, gjegjësisht studentët. Fakultetet patën organizimin institucional në ofrimin e platformave të caktuara mësimdhënësve të tyre, ndërkaq natyra dhe kushtet e arsimit tonë të nivelit të mesëm të lartë, nuk mundësuan një përgatitje të tillë. Shfrytëzimi ose mosshfrytëzimi i platformave të caktuara mbeti zgjedhje e vetë stafit edukues. Prandaj, në mënyrën e formës së mësimin si dhe rezultatet e saj ndikuan një sërë faktorësh, si: mosha, mundësitë, përgatitjet paraprake, dëshira, vullneti etj. Të gjithë këta faktorë kanë të bëjnë, si me mësimdhënësit, ashtu edhe me nxënësitë dhe studentët. Megjithatë, një nga faktorët kyç mbetet mosha. Për të ardhur te rezultatet në hulumtim janë përfshirë, si nxënësit dhe studentët, ashtu edhe mësimdhënësit. Në mesin e personave të përfshirë në këtë hulumtim ka edhe mësimdhënësit, të cilët japin mësim në të dy nivelet (me qëllim të pasqyrimin më të qartë të dallimeve). Në rezultate ka elemente të njejta, por edhe ndryshim, mes niveleve dhe pikëpamjes së personave të përfshirë nga pozita të ndryshme. Një ndikim në saktësinë apo mosaktësinë e përgjigjeve ka pasur edhe plotësimi dhe dorëzimi online i pyetësorëve të plotësuar, gjë që ka pamundësuar anonimitetin e plotësuesve të tyre. Aq më tepër, është vërejtur hezitim në plotësimin e tyre, posaqërisht nga mësimdhënësit. Prandaj, ka rezultuar interesante edhe përqindja e personave, të cilët i janë përgjigjur pyetësorit. Qëllimi i këtij hulumtimi ka qenë që të krijohet një pasqyrim i punës virtuale, i përparësive dhe mangësive të saj, si rezultat i të cilave mund të bëhet përmirësimi, duke pasqyruar platformat e shfrytëzuara, por edhe ndryshimi i disa mundësive të një mësimdhënieje ndryshe, edhe atëherë kur mësimi do të mbahet në objektet shkollore, gjegjësisht ato të fakulteteve.

***Fjalë kyç:** mësimi virtual, shkollat e mesme të larta, fakultetet, përparësitë dhe mangësitë, përmirësimi i mësimdhënies*

Hyrje

Fatkeqësitë natyrore gjithmonë kanë patur ndikim në jetën e njeriut. Ndryshimet e rrethanave jetësore, qoftë infrastrukturore, apo të rrezikut për jetën e tyre, kanë detyruar atë që të marrë vendime dhe të bëjë zgjedhje, shumë shpesh edhe të rënda.

Përhapja e shpejtë e sëmundjes COVID 19 në botë, shtyri Organizatën Botërore të Shëndetësisë që ta shpallë pandemi. Kjo pandemia e vitit 2020 përfshiu botën, izoloi popullatën në shumë shtete të saj. Paqartësitë rreth saj, si dhe pamundësi për të përballuar atë nga aspekti strukturor dhe profesional, si dhe rezultimi me vdekshmëri, solli deri te izolimi i popullatës për kohë të caktuar.

Në Kosovë popullata që e izoluar për dy muaj e gjysmë, periudhë kohore kjo që nuk dihej që në fillim për kohëzgjatje. Kështu, izolimi pamundësoi edhe funksionimin e shkollave. Kjo gjë solli para nevojës së një zgjidhjeje të shpejtë për arsimin në Kosovë. Dhe derisa Ministria e Arsimit të Kosovës bëri një punë intenzive për përgatitjen e shfaqjes së mësimin nëpërmjet të televizorit, si formë ku mendohej të kenë qasje pothuajse të gjithë fëmijët, për shkollat e mesme të larta të Republikës së Kosovës, u la fleksibiliteti i gjindshmërisë së Drejtorive Komunale të Arsimit, gjegjësisht vetë shkollave dhe mësimdhënësve, sipas hulumtimit të bërë në shkollat e komunës së Rahovecit. Mungesa e përvojës në këtë aspekt, bëri që të mungojë efikasiteti i një numri drejtorish. Vetëinitiative e mësimdhënësve, hulumtimet e bëra prej tyre të platformave të përshtatshme pa pagesë, si dhe kontaktimi, gjegjësisht shpërndarja e informatave dhe përvojave nëpërmjet grupit të formuar që më parë në platformën e facebookut, (grupi Mësimdhënësit në Kosovë (Kosovës M. e., 2013), me 34 602 mësimdhënësit anëtarë, si dhe grupi Mësimdhënësit e Komunës së Rahovecit (Rahovecit, 2020), si grup i mbyllur, me 127 anëtarë, bëri që mësimi online të fillojë, me raste edhe para se të merret vendimi i Ministrisë për mbajtjen e këtij mësimi. Kështu, në shkollat e mesme të larta u përdorën platforma sipas vetë zgjedhjes së mësimdhënësve.

Nga ana tjetër, te fakultetet që një organizim më ndryshe. Platforma e përdorur në kolegjin AAB Googlemeet, me studentët e të cilit kolegji është bërë hulumtimi, është siguruar brenda katër ditësh (përfshirë këtu edhe ditët e vikendit), platformë kjo e cila u korrigjua dhe kompletua brenda javës. Në vazhdimësi, gjatë punës së mësimdhënësve, që përkrahja e vazhdueshme e personave profesional të teknologjisë informative, për çdo pengesë apo mosnjohuri, si dhe vështërsi në të cilën hasnin mësimdhënësit. Përveç kësaj platforma, gjegjësisht përdorimi i saj ishte i pakufizuar në aspektin kohor. Nga ana tjetër, edhe provimet e afatit të prillit u mbajtën me këtë platformë, në formën shumë efektive të përpiluar nga zyra e TI, por edhe me udhëzime të detajuara për përpilimin e formave dhe pyetjeve për këtë provim.

Kështu, janë dallime të dukshme në mënyrën e qasjes institucionale në ofrimin e mundësive për mbajtjen e mësimi online. Duke marrë parasysh se MASHT-i kishte obligim shumë më të gjerë, gjegjësisht, për të marrë vendime të rëndësishme, si dhe për të përgatitur dokumentacionin mbështetës për mësimin online, si dhe të mendojë për të gjitha nivelet e arsimit në Republikën e Kosovës, e nga ana tjetër presioni kohor, sepse natyrisht pandemia nuk qe e planifikuar, nga ana tjetër, mospërvoja me një situatë të tillë edhe e Drejtorive Komunale të Arsimit, është shumë e kuptueshme që rezultatet e punës së tyre nuk kanë qenë gjithëpërfshirëse.

Qëllimi i studimit

Për shkak të situatës së vazhdueshme të pandemisë, si dhe lëvizjes së numrit të infektuarve me COVID 19, çështja e formës së mbajtjes së mësimi mbetet diskutabile. Andaj, nga rezultatet e hulumtimit ka qenë qëllimi që të shihen përparësitë dhe mangësitë e mësimi të mbajtur online, nga rezultatet e së cilës mund të shihen mundësitë e përmirësimit të dobësive. Nga ana tjetër, hulumtimi mund të venë në pah edhe elementet që mësimi i tillë ka sjellë në sipërfaqe si pozitive, të cilat mund të shfrytëzohen edhe atëherë kur t'i kthehemi plotësisht objekteve shkollore, por të cilit mund të vazhdohen të përdoren online.

Gjithashtu, nga hulumtimi vihet te rezultatet e përparësive dhe mangësive të mësimi online, rezultate këto që mund të shfrytëzohen për një të adhme, kur njerëzimi vihet para situatave të këtilla, siç e patëm tani me këtë pandemi.

Objektivat kryesore

Objektivat kryesore të hulumtimit janë:

- Të hulumtohet çasja dhe rezultatet e mësimi online
- Të shihen rezultatet nga perspektiva e nxënësve, studentëve dhe mësimitdhënësve
- Të hulumtohen dallimet e mësimi online në shkollat e mesme të larta dhe fakultete: dallimet, përparësitë, si dhe mangësitë nëpërmjet krahasimit
- Të sillen përfundime, të cilat mund të shërbejnë si bazë për përmirësime në të ardhmen
- Të gjenden elementet, të cilat mund të shërbejnë edhe në të ardhmen, të formës online të punës

Pyetjet e përdorura për hulumtim

Pyetjet, të cilat janë përdorur për hulumtim kanë qenë të formës së mbyllur dhe të hapur. Qëllimi ka qenë, që të jepet mundësia e marrjes së mendimeve të të anketuarve për elementet, të cilat janë pozitive dhe negative të mësimi online, nga perspektiva e tyre. Është menduar se kështu mund të vihet në më tepër elemente, të cilat mund të sjellin tek përmirësimi i kësaj forme të mësimi. Pyetjet janë:

1. Shkruarja e 3 elementeve pozitive të mësimi online
2. 3 elementet negative të kësaj forme të mësimi

3. Përshtypjet për platformat Zoom dhe Googlemeet
4. Çfarë do të kishit dashur të vazhdojë online pas kthimit në objektet e institucionit
5. Shfrytëzimi i ndonjë platforme tjetër – krahasimi
6. Cila është platforma më e përshtatshme

Forma e hulumtimit

Hulumtimi, për shkak të natyrës dhe rrethanave, është punë tavoline (kualitative) dhe me anë të pyetësorit (kuantitative). Vetë hulumtimi për këtë punim dhe koha kur është punuar, ka bërë që të kërkohej materialet në internet, duke ripëtritur ato edhe para formës finale, para prezentimit në Konferencë. Ndërkaq, shpërndarja e pyetësorit është bërë online, nëpërmjet platformave të ndryshme, por për shkak të numrit të vogël të pyetësorëve të plotësuar, u bë edhe shpërndarja fizike e tyre në dy shkollat e anketuara, vetëm tek mesimdhënësit, ndërkaq te nxënësit nëpërmjet platformës Google Classroom.

Përveç, pyetësorëve në këto shkolla, në hulumtim janë përfshirë studentët e *Fakultetit të Gjuhës Angleze, të Kolegjit AAB* (si të Bachelorit ashtu edhe të Masterit). Ata kanë pranuar pyetësorët online, formë në të cilën edhe i kanë kthyer.

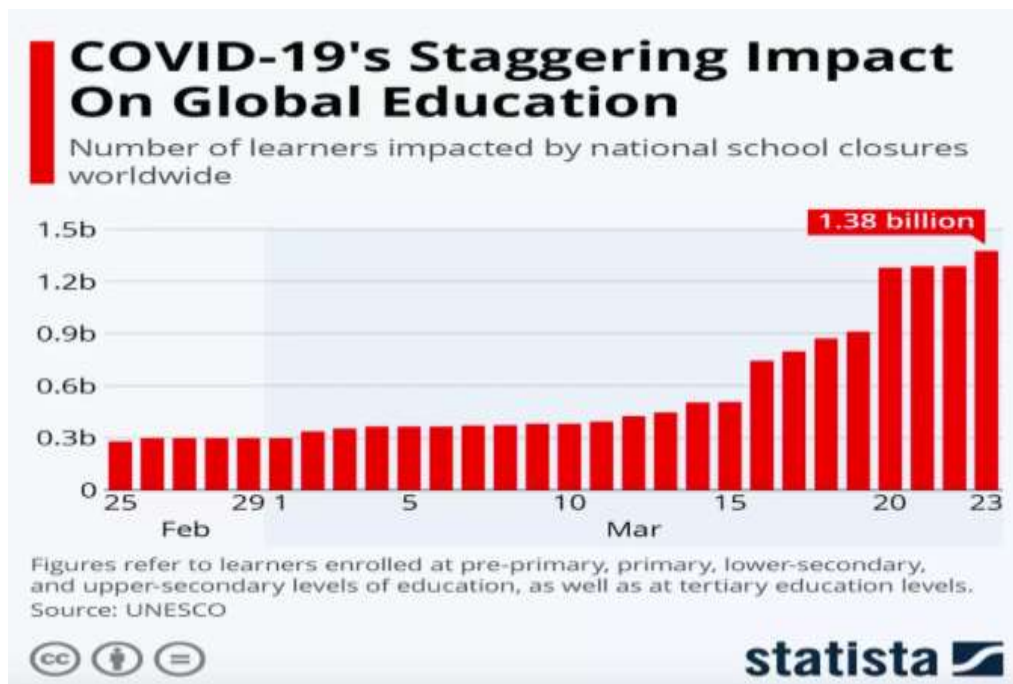
Qëllimi ka qenë i krahasimit të efektit të mësimit online në dy nivele të ndryshme të shkollimit, për shkak të natyrës së mësimit, si dhe moshës së nxënësve, gjegjësisht studentëve.

Mësimi online sipas studimeve

Mësimi online është formë e shfrytëzuar për herë të parë në Republikën e Kosovës, të paktën si formë për mbajtjen e orëve mesimore. Kjo që edhe arsyeja e vonësve të vogla dhe problemeve të paraqitura në organizimin e mësimit në disatncë, për të gjitha nivelet. Derisa për nivelin fillor dhe të mesëm të ultë u bë inçizimi dhe shfaqja e mësimëve nëpërmjet televizorit (si mjet, të cilin e ka çdo shtëpi), për arsimin e mesëm të lartë dhe universitete u la mundësia e zgjedhjes së alternativës së mësimit në distancë, pa ofruar një platformë të përbashkët nga ana e Ministrisë.

Derisa, për shkak të ndërprerjes së mësimit në nivel shtetëror, më 11 mars 2020 me *Vendimi nr. 01/07* (Kosovës Q. e., Vendim, 2020), u plotësua, me kohëzgjatjen e vendimit të Qeverisë për ndërprerje të mësimit në kohë të pacaktuar, me *Vendimin* e datës 26 (Kosovës Q. e., Vendim, 2020), pasiqë në fillim ishte bërë pezullimi deri më 27 mars, me qëllim të funksionimit më të mirë të vlerësimit të nxënësve, gjë që ishte problematike për nivelin e arsimit parauniversitar, Ministria e Arsimit Shkencës dhe Teknologjisë së Kosovës më 15 prill 2020 nxorri *Udhëzuesi për vlerësimin e nxënësve* (Ministria e Arsimit T. d., 2020) , gjë që dëshmon angazhimin e tyre. Mirëpo, nuk u prezentua një hulumtim i përfshirjes së nxënësve dhe studentëve në këtë formë të mësimit.

Ndërkaq, në nivelin botëror, kemi disa hulumtime nga organizatat e ndryshme, por edhe në nivel të Ministrive të Arsimit. Kështu, sipas hulumtimit, shifrat e UNICEF-it, të fundit të marsit 2020 janë si vijon:

(Cathy Li, 2020)

Në statistikat e prezentuara nga Banka Botërore për mësimin online janë këto rezultate:

Pandemia COVID-19 është një testim stresues për sistemi e arsimit në të gjithë botën. Për shkak të krizës, 190 shtete janë përballur me mbyllje të plotë apo të pjesëshme të shkollës dhe si rezultat, më shumë se 1.7 miliardë nxënës e studentë janë prekur. Me qindra miliona nxënës e studentë të detyruar të qëndrojnë në shtëpi, përpiluesit e politikave arsimore po punojnë për të siguruar vazhdomin e mësimin dhe që pjesa më e ndjeshme mos të mbetet prapa. Teknologjia është një nga mjetet më kritike për të mbështetur të mësuarit në distancë, kur nxënësit duhet të qëndrojnë jashtë klasave. (Bank, Lessons For Education during the COVID-19 crisis, 2020)³⁰

Mirëpo, në hulumtimin e bërë nga kjo organizatë në kohë pandemie, nuk ka asnjë të dhënë për Kosovën, megjithë faktin që kjo organizatë funksionon edhe në shtetin tonë. (Bank, The World Bank, 2020)

Hulumtim për mësimin në distancë, në fillimet e saj, ka bërë edhe Ministria e Arsimit, Rinisë dhe Sportit e Republikës së Shqipërisë. Sipas këtij sondazhi, ku janë përfshirë 321 911 nxënës, prindër dhe mësues, gjegjësisht · 178 096 nxënës; · 118 376 prindër; · 25 439 mësuesë kemi përfundimin se *kalimi nga shkolla te mësimi në kushte shtëpie, gjatë dy javëve të para është pritur shumë mirë nga nxënësit dhe prindërit. Rreth 86.4% të nxënësve*

³⁰ The COVID-19 pandemic is a stress test for education systems around the world. Due to the crisis, 190 countries have faced complete or partial school closures and as a result, more than 1.7 billion students have been affected. With hundreds of millions of learners forced to stay home, education policy makers are working to ensure that classes continue, and that the most vulnerable don't get left behind. Technology is one of the most critical tools to support remote learning when learners need to remain outside of classrooms.

shprehën se janë dakord dhe shumë dakord për të marrë mësimet përmes mësimin online dhe 90.2% shprehën dakord dhe shumë dakord që janë pjesë e grupeve të komunikimit online me mësuesit. (Ministria e Arsimit R. d., 2020).

Sa i përket hulumtimeve në Kosovë rreth mësimin online nga Ministria e Arsimit gjejmë të dhëna për pjesëmarrjen e nxënësve, por jo edhe hulumtim të detajuar rreth efikasitetit. Enti Pedagogjik i Kosovës ka bërë një hulumtim, por në faqen e tyre ende nuk mund të gjenden rezultatet.

Ndërkaq, nga raportimi i Ministrisë të Arsimit para Komisionit për Arsim, Shkencë, Teknologji, Inovacion, Kulturë, Rini dhe Sportë në lidhje me organizimin e mësimin në distancë gjatë periudhës së pandemisë fjalët e Ministrisë të Arsimit, z. Ramë Likaj kanë qenë:

Vendimmarrja ka qenë e shpejt me shumë sfida por është tejkaluar në masë të caktuar. 89.4 për qind e nxënësve kanë qenë pjesëmarrës në mësimin online kurse 32 mijë nxënës nuk kanë qenë të përfshirë në mësimin online nga distanca për shkak se nuk kanë pasur pajisje teknologjike. (Hajdari, 2020)

Nëse nisemi nga shkrimi i Bardha Qirezit, bazuar në hulumtimet e Kantarit se:

Në Kosovë penetrimi internetit është vazhdimisht në rritje dhe mbi 90% për të gjitha grupmoshat dhe pa dallim nga vendet urbane dhe rurale (Kantar, 2019). Sipas Kantar (2019), 97% e popullatës kanë qasje në telefoni mobile, 37% kanë Smart TV, 30% kanë tablet, 39% kanë kompjuter dhe 48% kanë laptop. Kosovarët qasen në internet më së shumti përmes telefonave mobil (74%), kurse arsyet kryesore të qasjes janë: komunikimi (93%), dëgjimi i muzikës (37%), leximi (35%), dëgjimi i lajmeve (22%), studimi dhe kërkimi (18%). Platformat më të përdorura janë viber (85%), facebook (67%), dhe instagram (51%). Rrjedhimisht, mund të konstatohet që teknologjia në shumicën e rasteve përdoret për komunikim dhe media sociale duke treguar një përdorim të ulët për qëllime arsimore. (Qirezi, 2020)

Vijmë në përfundim se, megjithatë nxënësit, studentët dhe mësimdhënësit, në një numër të madh kanë patur qasje në mjete teknologjike, si dhe njohurit rreth përdorimit të tyre, megjithëse në hulumtimin e bërë nga Universiteti i Prishtinës, rezulton se 41.7% e nxënësve nuk kanë kompjuter në shtëpi.

Edhe në nivel botëror, shqetësues ka qenë fakti i mospërfshirjes së të gjithë nxënësve/studentëve në procesin arsimor.

Pavarësisht, se çfarë teknologjie ose plani është përdorur për ofrimin e edukimit për të gjithë, disa fëmijë do të mbesin të anshkaluar, gjatë situatës kritike, për shkak të një sërë faktorësh, si: varfëria, migrimi, problem familjare e të tjera. (Singh, 2020) ³¹

Rezultatet e hulumtimit – pyetësorit

Hulumtimi për efektet, elementet pozitive dhe negative, përdorimi i platformave për mësimin online është bërë me nxënësit e SHMLP “Selajdin Mullaabazi” në Rahovec, si dhe mësimdhënësit e kësaj shkolle, me qëllim që të vërehet dallimi i qasjes nga dy grupet; me mësimdhënësit e SHML “Ukshin Hoti” në Krushë të Madhe, komuna e Rahovecit, si dhe me studentët e Fakultetit të Gjuhës Angleze në Kolegjin AAB. Në hulumtim u tentua të përfshihen edhe studentëve të drejtimeve të ndryshme të Universitetit të Prishtinës, si

³¹ *No matter how simple a technology or plan is being used to provide education to all, some of the children will remain left out during critical situations due to multiple causes such as poverty, migration, family problems and so on.*

dhe kolegjeve UBT dhe Riinvest, por për shkak të numrit të vogël të kthimit të pyetësorëve të plotësuar, nuk u përfshinë në hulumtim. Gjithashtu, nuk janë përfshirë edhe përgjigjet e profesorëve që punojnë në dy nivelet, për shkak se u pranuan vetëm 3 pyetësor të plotësuar.

Përzgjedhja është bërë e tillë për shkak të karakteristikave të shkollës, gjegjësisht fakulteteve. Shkolla e mesme e zgjedhur është profesionale, sepse në këto shkolla një hapsirë të madhe ze praktika, gjegjësisht me pak ndryshime 18.75% në klasat e 10-ta, 32% të 11-tat dhe 37.5% klasat e 12-ta. Për shkak të natyrës së ndryshme në drejtimit e caktuara, është bërë përpjekje që të shihet edhe ky aspekt, duke mos e potencuar në pyetësor, por duke lënë që nxënësit, gjegjësisht mësimdhënësit ta shprehin vetë një gjë të tillë.

Gjithashtu, në hulumtimin e mësimi online në fakultet është bërë përpjekje në përfshirjen edhe të fakulteteve të tjera, si dhe profileve të ndryshme edhe pse numri më i madh kanë qenë studentët të nivelit master të degës së gjuhës angleze.

Pyetjet në pyetësor kanë qenë të kombinuara. Megjithë faktin e vështërisë së paraparë në përmbledhjen përfundimtare të përgjigjeve, është përdorur kjo formë duke mos dashur që të imponohen dhe kufizohen përgjigjet. Prandaj, që pyetësor është kërkuar nga pjesëmarrësit që të shkruajnë 3 elemente pozitive dhe 3 elemente negative të mësimi online, si dhe të arsyetojnë përgjigjen e tyre pse e pëlqejnë platformën e përdorur (sipas nivelit) n; sasin; e caktuar.

Duhet t; potencohet, gjithashtu se pyetësori i është dërguar edhe grupi me Balkan Youth, grup ky i formuar me 186 anëtarë, nga të cilët pjesa dërmuese mësimdhënësit të të gjitha trojeve shqiptare, mirëpo është pranuar vetëm një pyetësor i plotësuar.

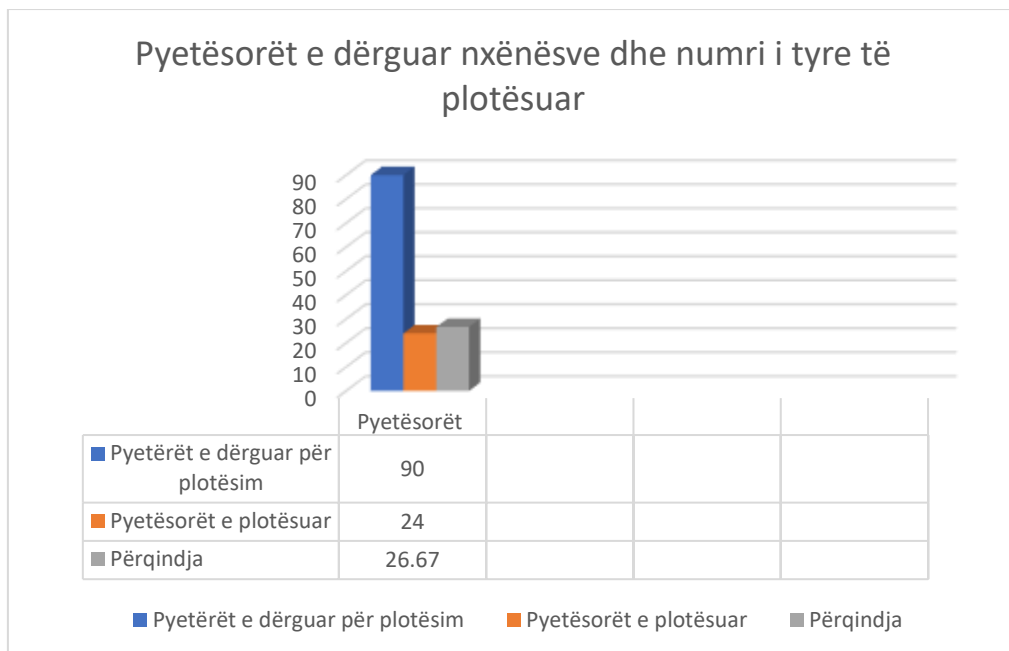
Gjithashtu, janë dërguar pyetësorët te disa drejtor shkollash, por pa sukses.

Hezitimi i plotësimit dhe dërgimit të pyetësorëve në formën online është treguar shumë problematikë, për shkak të jo anonimitetit, si te mësimdhënësit, ashtu edhe të studentët dhe nxënësit. Për një gjë të tillë flasin edhe statistikat më poshtë, duke mos përfshirë atë të grupit të madh Baljan Youth.

Mësimi online në shkollën e mesme profesionale dhe shkollën e mesme të lartë

Në Shkollën e Mesme të Lartë Profesionale “Selajdin Mullaabazi – Mici” u janë dërguar pyetësorët 90 nxënësve të drejtimeve të ndryshme, por janë pranuar vetëm 24 të plotësuar. Nxënësit e drejtimeve: Automekanikë, Bujqësi, Teknologji Ushqimore, Ndërtimtari nuk kanë kthyer përgjigje. Për shkak të mosmbajtjes së mësimi në objektet shkollore deri në përfundim të vitit, nuk ka pasur mundësi që të përdoret formë tjetër e plotësimit të pyetësorit përveç online.

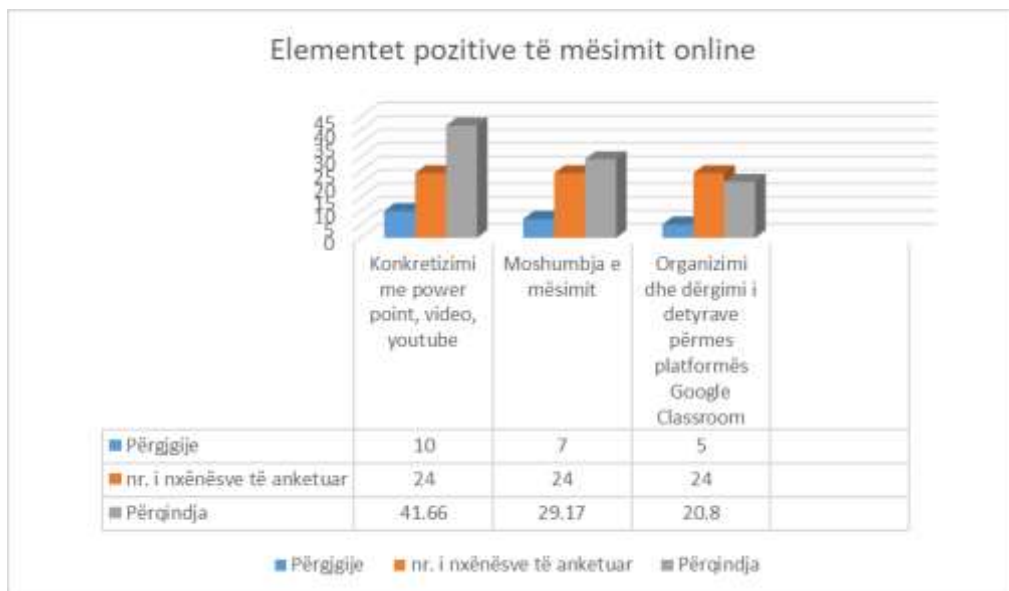
Kështu, nga 90 nxënës, në pyetësor kanë dhënë përgjigje 24 ose vetëm 26.66%

Rezultatet e pjesëmarrjes së nxënësve

Në pyetjen e dhënjes së 3 elementeve pozitive sa i përket mësimin online, 10 nxënës janë përgjigjur që është *shpjegimi me Power Point-it, konkretizimi përmes videove, youtube dhe google, sidomos në lëndët profesionale*, ndërsa 7 nxënës kanë dhënë përgjigje: *moshumbja e mësimin*, ndërsa 5 prej tyre *organizimi dhe dërgimi i detyrave përmes platformës Google Classroom*.

Nëse i paraqesim formë grafike është si vijon:

Nga përgjigjet dhe përqindja relativisht e lartë për përdorimin e elementeve konkretizuese vizuale në procesin e mësimi online, kuptohet lehtësimi i mësimi në këtë formë dhe mëspërdorimi i tyre në shkollë. Kjo pasi që shkolla posedon projektor në kabinetet e informatikës, teknologjisë dhe ekonomisë, si dhe 2 projektor të tjerë, të cilët janë të pamjaftueshëm për të përmbushur nevojat e shkollës.

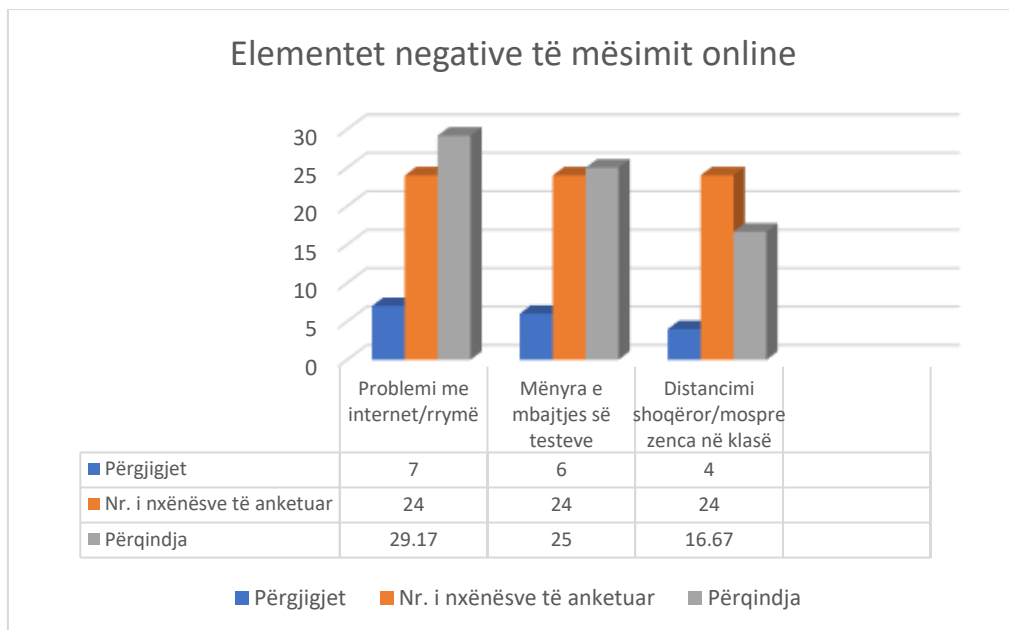
Nërkaq, përgjigjet tjera të dhëna nga nxënësit janë si vijon:

- *Mbajtja e mësimi më vonë gjatë ditës se në objektin e shkollës - 3*
- *Testet online – 2*
- *Përcaktimi i detyrave për datë të caktuar, që gjithashtu mund të hyjë te organizimi i detyrave - 2*
- *Përdorimi më i mirë i teknologjisë - 2*
- *Sjellja dhe shpjegimi i mirë i profesorëve – 2*

Ndërkaq, përgjigjet në vazhdim janë që janë dhënë vetëm nga 1 nxënës:

- *Gjetja e lehtë e materialeve në platformë*
- *Mësimi i njëjtë si në shkollë*
- *Të foluret e drejtpërdrejtë*
- *Përdorimi për qëllime pozitive i teknologjisë*
- *Vlerësimi i kuptueshëm*
- *Çdo hap i kuptueshëm, aspak i vështirë*
- *Mikrofonet e ndaluara, nuk ka zhurmë*
- *Qasja e lehtë në mësim*
- *Mësimi shtesë*
- *Lodhje më e vogël*

Përgjigjet që janë marrë nga nxënësit rreth elementeve negative të mësimi online janë: *problemet me internet dhe rrymë – 7, mënyra e mbajtjes së testeve 6 nxënës, 4 ndërsa distancimi shoqëror/mospresenca në klasë*

Nga përgjigjet shihet se problemi kryesor i vënë në pah është lidhja jostabile e internetit, si dhe mungesa e herë pas hershme e rrymës. Sa i përket kësaj problematike, në përgjigjet e nxënësve, por edhe mësimdhënësve, mund të shihet se ky element edhe është keqpërdorur si arsyetim. Kështu një nga përgjigjet e nxënësve është edhe: *mungesa të shumta me mundësi të mëdha arsyetimi* – 3 nxënës

Shqetësimi tjetër për nxënësit është forma e mbajtjes së testeve. Ankesa dhe sqarimi i tyre përqëndrohet kryesisht në kohën e kufizuar në plotësimin e tyre, duke u marrë si element stresues për ta. Ndërkaq, duke qenë se jemi qenie humane dhe shoqërore, është shumë e natyrshme që na del në sipërfaqe edhe ky element.

Përgjigjet tjera janë si vijon:

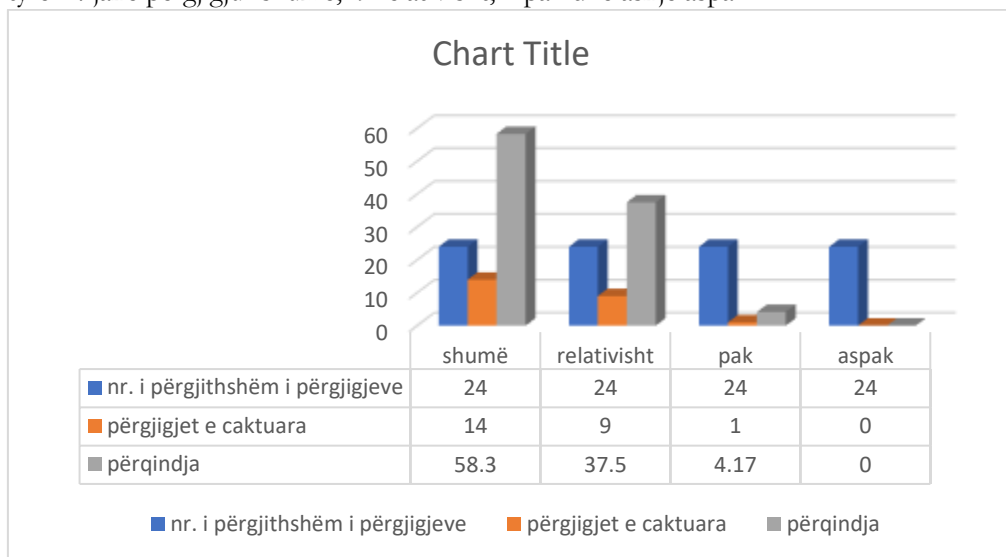
- *Kushtete ekonomike* – 3
- *Mosndëshkimi për mungesa dhe detyra* – 3
- *Joprezenca e të gjithë nxënësve* – 2
- *Mosmbajtja e orëve të praktikës profesionale* – 2
- *Mosaktivizimi i të gjithë nxënësve* - 2
- *Mundësia vetëm e kyqjes dhe mospërgjelljes së mësimin* – 2

Ndërkaq, nga një përgjigje është marrë për:

- *Sasia e detyrave*
- *Jo njejtë si mësimin me mësimdhënës në shkollë*
- *Orët më të shkurta*
- *Mosmbajtja e mësimin online nga disa mësimdhënës*
- *Distanca me mësimdhënësit*
- *Mësimin jo aq i kuptueshëm si në shkollë*

- *Mosaktivizimi i rregulltë i nxënësve me kamerë*
- *Koncentrimi më i dobët se në klasë*
- *Pengesa nga prezenca e anëtarëve të familjes*
- *Joserioziteti i disa mësimebënësve në mësimin online*

Në pyetjen tjetër *Sa in pëlqen platforma Zoom*, janë përgjigjur të gjithë nxënësit. Prej tyre 14 janë përgjigjur shumë, 9 relativisht, 1 pak dhe asnjë aspak.

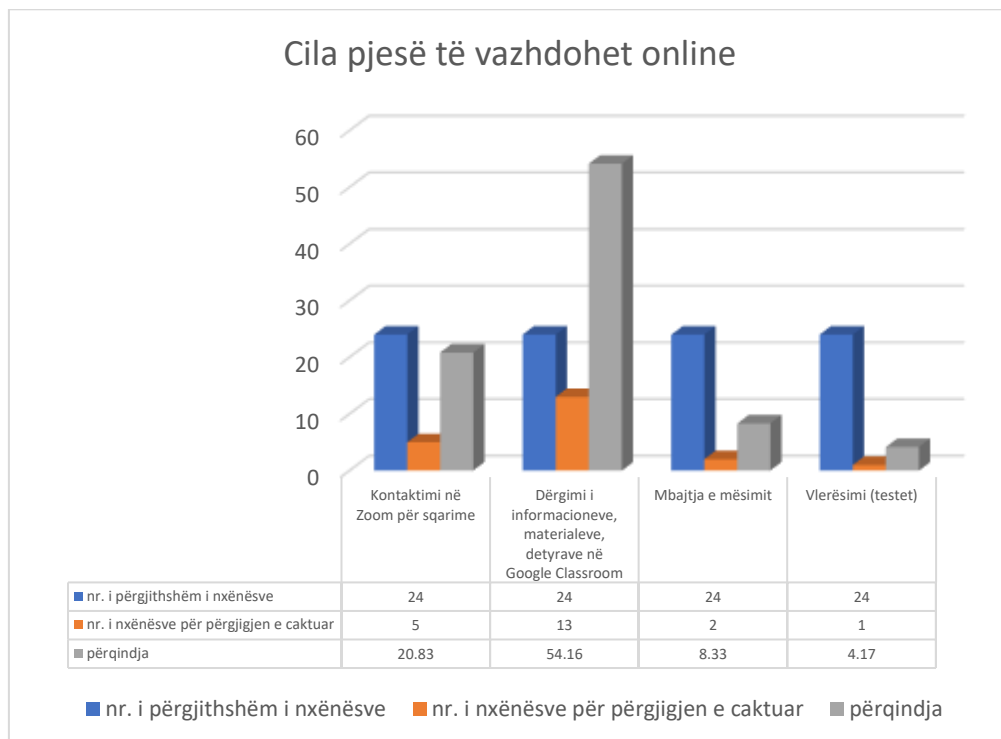
Në kërkesën *Arsyetoni pse në bazë të përgjigjes paraprake* janë marrë këto përgjigje (duhet të kihet parasysh se nxënësit kanë shkruar elementet që iu pëlqejnë për përgjigjet shumë, apo elementin negativ kur janë përgjigjur relativisht):

- *Përkufizimi i kobës së platformës*
- *Nuk ka përkthime në shqip*
- *Mundësimi i mësimin në distancë*
- *Ndryshe nga mësimin online*
- *Mundësi të mira shpjegimi, që e bëjnë më të lehtë mësimin online*
- *Për lëndët profesionale platforma Zoom më e mirë se mësimin në shkollë*
- *Kyçje të lehtë deri në 100 persona përnjëherë*
- *Edhe pse jo shumë e preferuar, platforma Zoom e përshtatshme për kushtet në të cilat jemi*

Në pyetjen *Cilën pjesë do ta vazhdonit online edhe pas kthimit në objektin e fakultetit? (mund të përgjigjeni edhe në më tepër se një përgjigje, nëse ai është mendimi juaj)*, ka qenë mundësia të rrethojnë opsionet dhe janë dhënë si përgjigje:

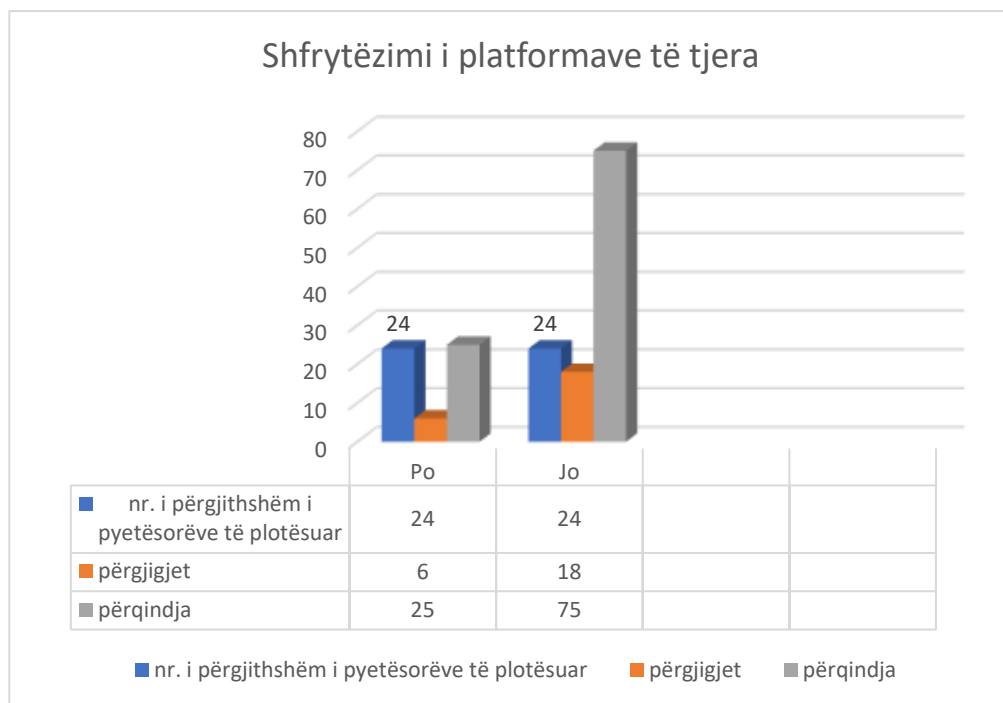
- Kontaktin në Zoom për sqarime - 5
- Dërgimin e informatave, materialeve dhe detyrave në Google Classroom - 13
- Mbajtja e mësimin - 2

d) Vlerësimi (testet) – 1

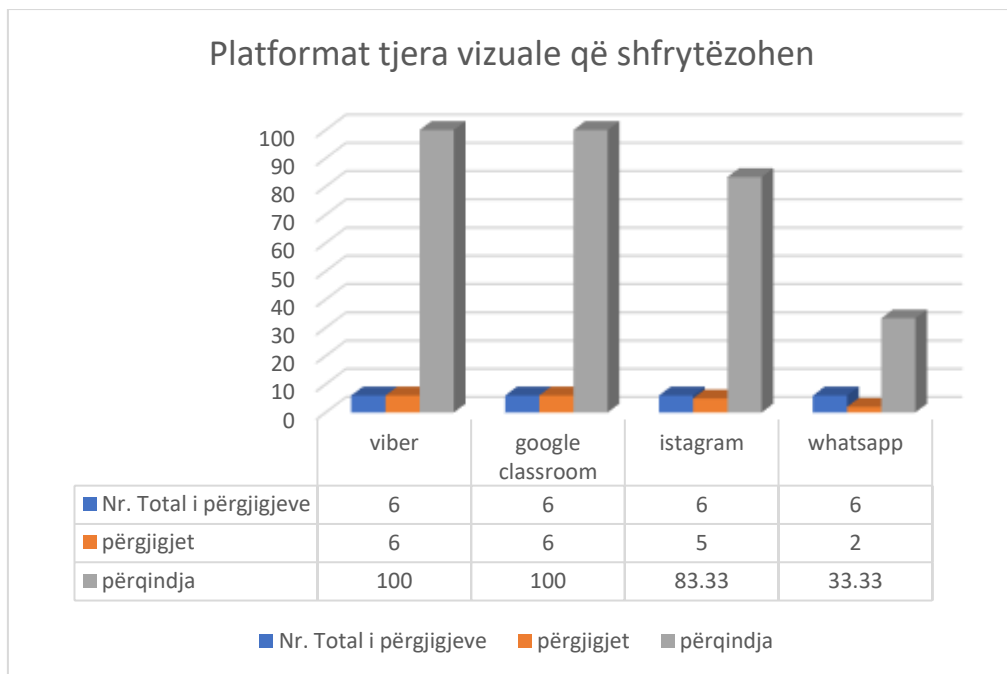

Ndërkaq, platformë tjetër vizuale shfrytëzojnë:

- a) Po - 6
- b) Jo – 18

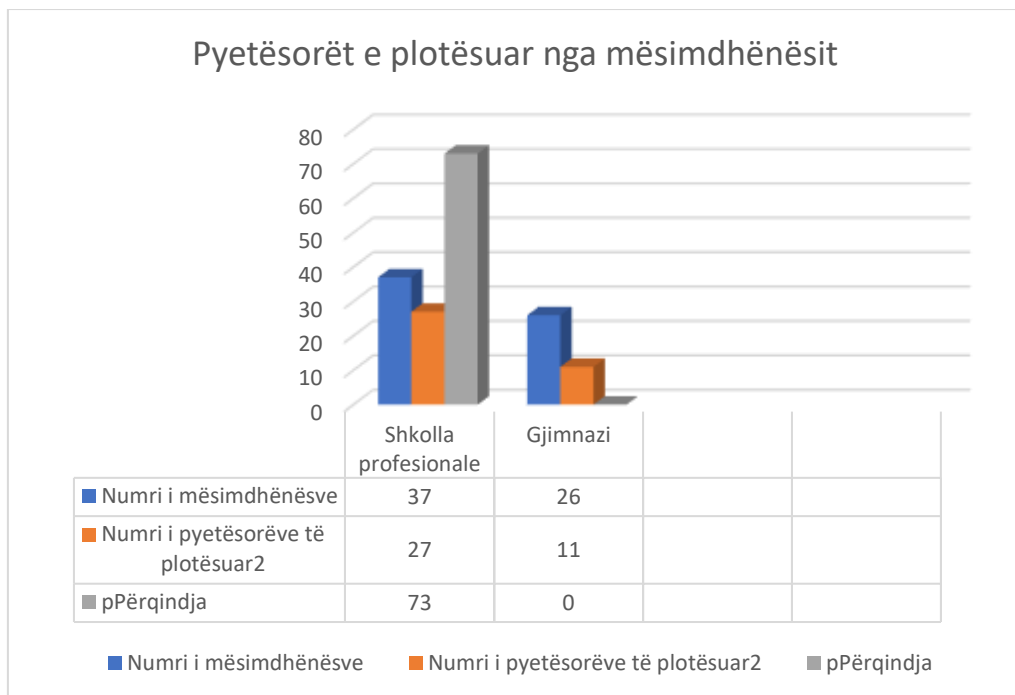
Në dy pyetjet e fundit të pyetësorit, të cilat kanë pasur t'iu përgjigjen vetëm ata, të cilët shfrytëzojnë platëformë tjetër vizuale kemi pak përgjigje, sepse është numër relativisht i vogël i atyre që janë përgjigjur që i shfrytëzojnë. Kështu në pyetjen 7 janë përgjigjur që të 6-tit që shfrytëzojnë viberin dhe google classroom, 5 prej tyre istagramin dhe 2 whatsapp

Dhe në pyetjen e fundit *Cila platformë, që shfrytëzoni është më e përshtatshme dhe përse?* janë përgjigjur se viber iu shërben për *informimit rreth orëve dhe shkëmbimi i mësimëve me shokë, google classroom për detyrat dhe platformat e tjera për komunikim dhe informim.*

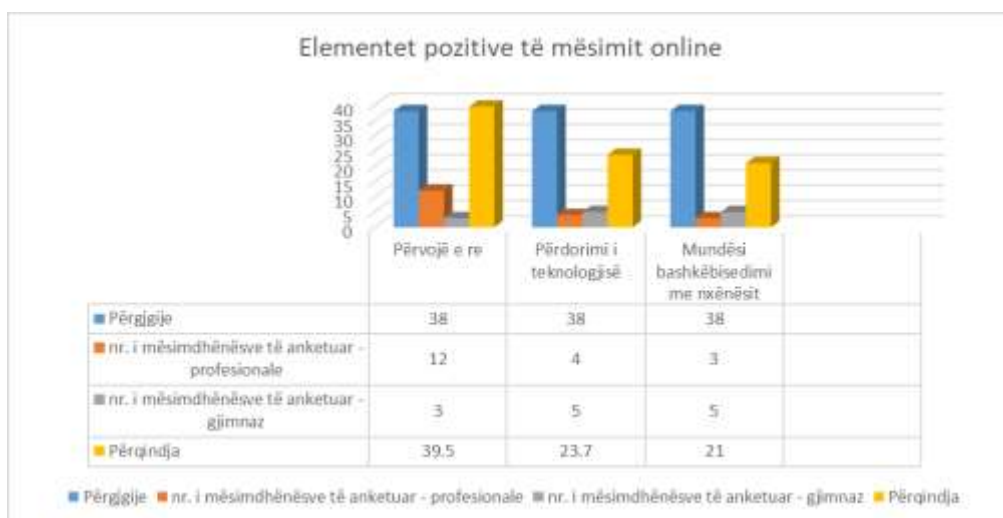
Pyetësorët e njejtë janë dërguar edhe tek mesimdhënësit e shkollës së njejtë, që të bëhet krahasimi me përgjigjen e nxënësve, por gjithashtu edhe tek mesimdhënësit e Shkollën e Mesme të Lartë “Ukshin Hoti” në Krushë të Madhe. Qëllimi i përzgjedhjes së shkollës së dytë është bërë, që të mund të shihen ndryshimet në mes të një shkolle profesionale dhe një gjimnazi (edhe pse ka një klasë ekonomi) dhe nga ana tjetër shkollës urbane me atë rurale.

Pyetësorët nuk janë plotësuar online nga mesimdhënësit. Tek ata është vërejtur një ngurim shumë më i madh i dorëzimit të pyetësorit kur nuk është anonim. Nga të gjithë pyetësorët nuk është kthyer asnjë i plotësuar. Ndërkaq, pyetësorët janë plotësuar në formë fizike dhe dorëzuar anonime nga 27 mesimdhënës prej 37 në SHMLP “Selajdin Mullaabazi – Mici”; ndërkaq, në SHML “Ukshin Hoti” janë kthyer 11 pyetësor të plotësuar nga 26.

Mësime dhënësit janë përgjigjur në 8 pyetje të pyetësorit, i cili ka qenë plotësisht i njëjtë me atë të nxënëseve.

Në kërkesën e parë *Shënoni 3 elemente që për ju kanë qenë pozitive të mësimit online* mësimi në distancë është parë si *përvojë e re* nga 12 mësime dhënëse në shkollën profesionale dhe 3 të gjimnazit; *përdorimi i teknologjisë* 4 shkolla profesionale dhe 5 gjimnazi dhe *mundësi bashkëbisedimi me nxënësit* 3 dhe gjimnazi 5.

Përgjigjet e tjera janë si vijon:

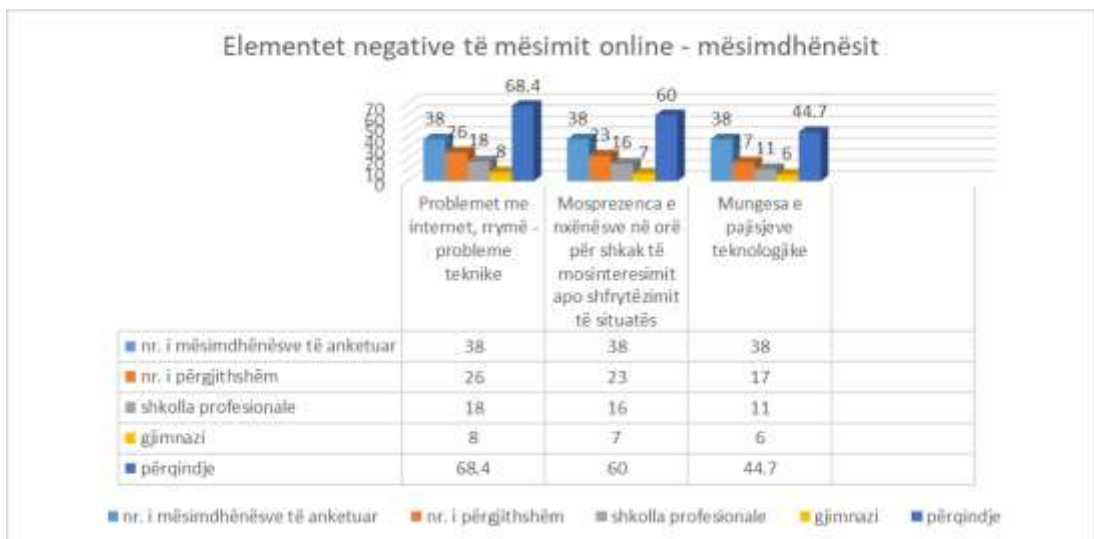
- Shfrytëzimi i materialeve online dhe informatave të reja – 7
- Moshumbje mësimi në situatë pandemie – 4
- Forma e dbënjes dhe kontrollimit të detyrave, si dhe evidentimi - 4
- Përdorimi i platformës Google Classroom për detyra – 3
- Mundësia e komunikimit në grup – 3
- Fleksibiliteti më i madh në punën e mësimdhënësit- 3
- Disiplina – 2

Ndërsa, nga përgjigjet të cilat janë dhënë vetëm nga një mësimdhënës, më interesante janë:

- Zbivillimi i aftësive për komunikim online
- Improvizimi/shpërndarja e informacionit në mënyrë më të thjeshtë (fotografi, materiale, video)
- Mundësia e aplikimit të e-mësimit dhe aplikacioneve moderne
- Orari i përshtatshëm
- Më mirë pak se hiç

Sa i përket kërkesës së dytë në pyetësor *Shënoni 3 elemente negative të mësimit online*, 3 përgjigjet më të shpeshta nga ana e mësimdhënësve janë:

problemet me internet, rrymë – probleme teknike 18 në shkollën profesionale dhe 8 të gjimnazit; *mosprezenca e nxënësve në orë për shkak të mosinteresimit apo shfrytëzimit të situatës* 16 në shkollën profesionale dhe 7 në gjimnaz, si dhe *mungesa e pajisjeve teknologjike* 11 në shkollën profesionale dhe 6 në gjimnazë. Shqetësues është fakti, që rezulton se më brengosëse është mosinteresimi i nxënësve, gjegjësisht shfrytëzimi i situatës, sesa vetë mungesa e teknologjisë. Tabela në vijim paraqet këto të dhëna në formë grafike.

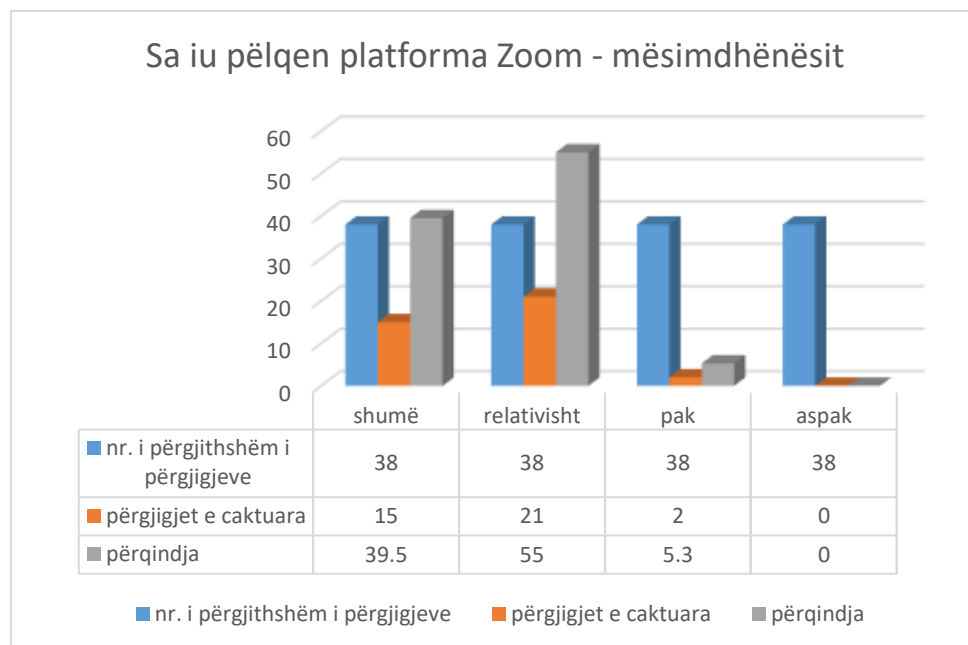

Përqindja e lartë në elementet kryesore negative të potencuara nga mësimdhënësit, venë në pah fushat në të cilat duhet të punohet, nëse vazhdohet me mësimin online.

Përgjigjet e tjera, në numër më të pakët, rreth elementeve negative të mësimin online, janë si vijon:

- *Kyçja e nxënësve formalisht dhe mospërcjellja e mësimin – 7*
- *Vlerësimi/testet – 8*
- *Mungesa e kontaktit fizik - 4*
- *Kyçjet dhe çkyçjet e vazhdueshme të nxënësve – 3*
- *Bashkëpunimi i dobët mësimdhënës, nxënës, prindër – 2*
- *Mungesa e kontrollimit të koncentrimin tek nxënësin – 2*
- *Mosmundësia e menaxhimit të dubur të interaktivitetin – 2*
- *Puna praktike – 2*
- *Mosnjohja e platformave, të cilat janë përdorur nga mësimdhënësin dhe nxënësin – 2*
- *Mosangazhimi i nxënësve në detyrat e shtëpisë dhe projektet – 2*
- *Jo të gjithë nxënësin aktiv*

Në pyetjen tjetër *Sa iu pëlqen platforma Zoom*, përgjigjet e mësimdhënësve janë: 15 janë përgjigjur shumë, 21 relativisht, 2 pak dhe asnjë aspak.

Në kërkesën *Arsyetoni pse në bazë të përgjigjes paraprake jnaë marrë këto përgjigje përgjigjet e mësimdhënësve janë:*

- *Probleme të sigurisë*
- *Inçizimi i orës mësimore*
- *Puna në grupe*

- *Mundësia e përdorimit të formave të ndryshme të prezantimeve*
- *Ndarja e ekranit*
- *Risi për nxënësit dhe mësimeve*
- *Komunikimi me audio e video*
- *Program i lehtë dhe i çashtëm*
- *Mundësi interaktiviteti dhe kombinimi platformash*
- *Mënyra interpretative e mësimeve*

Ndërkaq, si negative (për përgjigjet relativisht) janë potencuar edhe:

- *Mosmundësia e përdorimit të më tepër teknikave mësimore*
- *Mungesat*
- *Koha e kufizuar e një seance (40 minutëshe)*
- *Mungesa e komunikimit të drejtpërdrejtë*

Është për t'u theksuar se aty ku është nënvizuar, që platforma pëlqehet pak nuk është dhënë sqarim përse. Ndërkaq, përgjigjet që janë dhënë nga mësimeve e dy shkollave nuk ndryshojnë shumë, përveç theksimit të mbajtjes së praktikës nga mësimeve e shkollës profesionale dhe përgjigjet më të shumta nga këta mësimeve, për shkak të numrit të atyre që janë përgjigjur.

Në pyetjen e 5-të *Cilën pjesë do ta vazhdonit online edhe pas kthimit në objektin e fakultetit? (mund të përgjigjeni edhe në më tepër se një përgjigje, nëse ai është mendimi juaj)*, rezultatet janë:

- a) Kontaktin në Zoom për sqarime – 19 + 6
- b) Dërgimin e informatave, materialeve dhe detyrave në Google Classroom – 18 + 7
- c) Mbajtja e mësimit – 3 + 2
- d) Vlerësimi (testet) – 8 + 5

CILA PJESË TË VAZHDOHET ONLINE_PËRGJIGJA E MËSIMDHËNËSVE

nr. i përgjithshëm i nxënësve

Gjithsej

nr. i mësimdhënësve - shkolla profesionale nr. i mësimdhënësve - gjimnazi

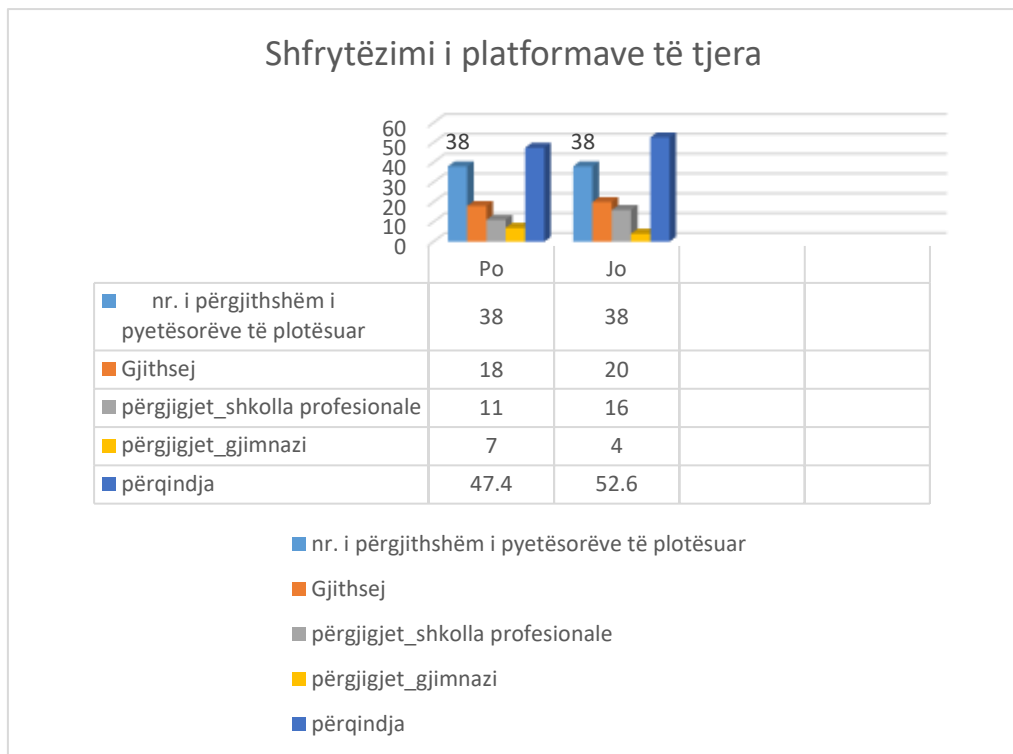
përqindja

	Kontaktimi në Zoom për sqarime	Dërgimi i informacioneve, materialeve, detyrave në Google Classroom	Mbajtja e mësimit	Vlerësimi (testet)
☒ nr. i përgjithshëm i nxënësve	38	38	38	38
☒ Gjithsej	25	25	5	13
☒ nr. i mësimdhënësve - shkolla profesionale	19	18	3	8
☒ nr. i mësimdhënësve - gjimnazi	6	7	2	5
☒ përqindja	65.8	65.8	13.2	34.2

Ndërkaq, për shfrytëzimin e platformës tjetër vizuale kemi :

e) Po – 11 + 7

f) Jo – 16 + 4

Është interesant fakti se më pak se gjysma e mësimitdhënësve të anketuar nuk përdorin platformë tjetër vizuale, përveç atyre që i kanë përdorur për mbajtjen e mësimit, megjithë faktin e përdorimit të gjerë të platformave të ndryshme në masë të gjerë. Për shkak të kësaj në pyetjen e 7-të dhe të 8-të nuk ka shumë përgjigje.

Në pyetjen e 7-të, e cila ndërlidhet me përgjigjen paraprake, nga 18 mësimitdhënësit, të cilët janë përgjigjur pozitivisht, kemi që google classroom përdoret nga 11 + 6, viberin 8 + 3, google meet 2 + 0, facebookun 0 + 2, si dhe hangout 1 + 0

PLATFOMAT E TJERA VIZUALE TË SHFRYTËZUARA NGA MËSIMDHËNËSIT

- Nr. Total i përgjigjeve
- Gjithsej
- Përgjigjet e mësimdhënësve_shkolla profesionale
- Përgjigjet e mësimdhënësve_gjimnazi
- përqindja

	google classroom	viber	google meet	facebook	hangout
 Nr. Total i përgjigjeve	18	18	18	18	18
 Gjithsej	17	11	2	2	1
 Përgjigjet e mësimdhënësve_shkolla profesionale	11	8	2	0	1
 Përgjigjet e mësimdhënësve_gjimnazi	6	3	0	2	0
 përqindja	94.4	61	11	11	5.5

Dhe në pyetjen e fundit *Cila platformë, që shfrytëzoni është më e përshtatshme dhe përse?* janë këto përgjigje:

- google classroom: për detyrat dhe platfromat e tjera për komunikim dhe informim; dëshmi e punës;ngarkimi dhe ruajtja e materialeve; ka më tepër opsione se Zoom; kyçja e drejtpërdrejtë; mjaftë mundësi për mbajtjen e mësimi.

- viber: kontaktimi

- google meet: e përafërt me Zoom; koha e pakufëzuar

Për facebook dhe hangaout nuk janë dhënë arsyetime.

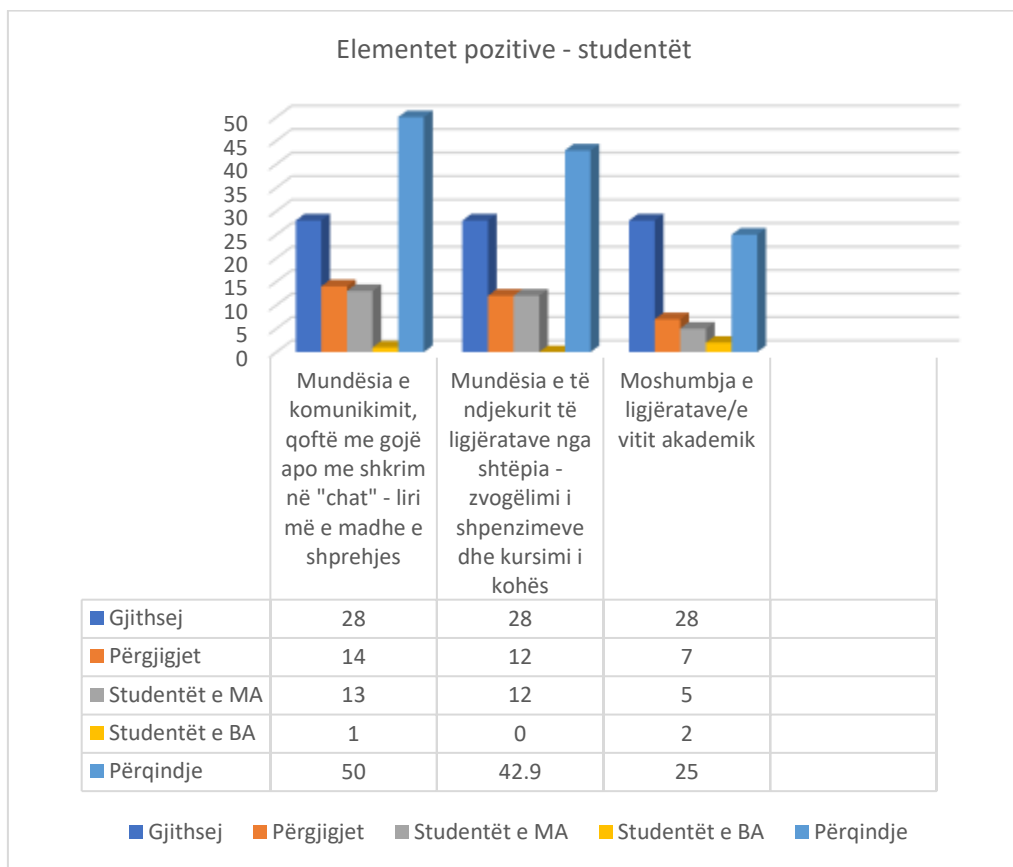
Rezultatet e pyetësorëve me studentë

Pyetësorët e njejtë, me adaptim të platformave të shfrytëzuara nga studentët, është bërë hulumtimi edhe me ta.

Vështërsia dhe problemi i njejtë është hasur edhe me studentët, në moskthimin e pyetësorëve të plotësuar, për shkak të mosmundësisë së anonimitetit, si edhe në shkolla. Kështu, nga 208 studentë të studimeve të masterit në Fakultetin e Gjuhës Angleze në AAB, vetëm 25 kanë kthyer përgjigjen.

1. Shënoni 3 elemete që për ju kanë qenë pozitive të mësimi online

- Elementet pozitive të mësimit online, të cilat janë potencuar nga studentët, që plotësuan pyetësorin janë (rezultatet e para nga studentët e masterit, ndërsa të dytat nga ata të studimeve të bachelorit): *mundësia e komunikimit qoftë me gojë apo në formë të shkrimit në "chat" – liri më e madhe e shprehjes – 13 + 1; mundësia e te ndjekurit ligjeratat nga shtëpia – zvogëlimi i shpenzimeve dhe kursimi i kohës- 12 + 0 dhe mos humbja e ligjëratave/e vitit akademik – 5+ 2*

Rezultimi i një përqindjeje aq të lartë të problemit të komunikimit të lirshëm të studentëve në prezencë të të tjerëve në salla ligjërimi është mjaftë shqetësues.

(përgjigjet janë përshkruar pa korrigjim, ashtu siç janë dhënë nga studentët):

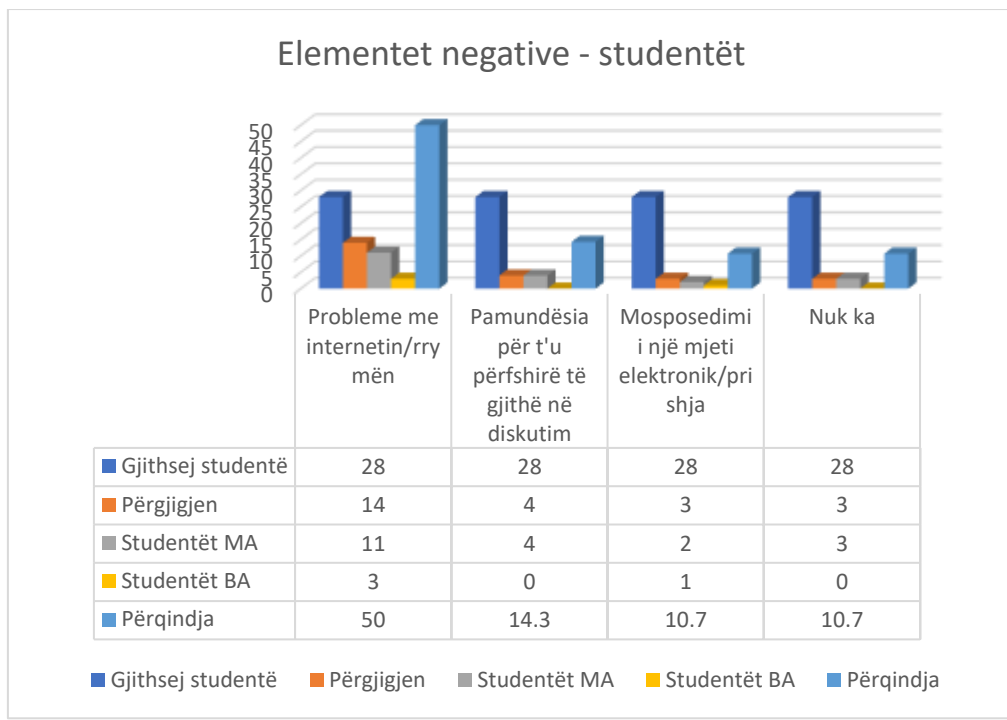
- *Gjithëpërfshirja ne proces mesimor;*
- *Angazhimi dhe mundesi zhvillimi te mendimit kritik;*
- *Zhvillimi i orës: kemi mundur të shprehim mendimet lidhur me temën, ligjeratën dhe të shkëmbejmë idetë pavarësisht që s'kemi qenë drejtpërdrejtë si në objektin e fakultetit.*
- *Diçka e re*
- *Avancimi në përdorimin e teknologjisë*
- *Kane qene ligjerata mjaft atraktive, dhe shumica aspak te merzitshme - 2*

- *Provimet online.*
- *Me profesorët kemi komunikuar pa paragjykitje paraprake, sepse nuk jemi njoftuar ballë për ballë asnjëherë*
- *Koncentrim me i mire ne ligjerim sepse je ne ambient shtëpie dhe je e qete e pushuar - 3*
- *Lehtësia e ndarjes se njohurive me njeri tjetri*
- *Dëgjim më produktiv i ligjeratave, sepse ndonjëherë gjatë mbajtjes së ligjeratave në klasë nuk arrijmë ta degjojmë profesorin kur jemi të ulur në bankat e fundit*
- *interaktiviteti i natyrshëm, kursimi i kobes, mirekuptimi ne rast te pengesave teknike,*
- *Platforma lehte per t'u perdorur nga ana e studenteve*
- *Lehtësimit në provime te disa profesorë*
- *Kemi pasur mundesi te perdornim dhe internetin per te kerkuar dicka qe nuk e kemi kuptuar*
- *Mësimi online ishte Komod, i kuptueshëm, dhe mënyrë e duhur për studentët t'i qasen studimeve.*
- *Disiplinë vetanake dhe përgjegjshmëri në nivel të lartë, duke përfshirë edhe orarin e përshtatsbëm si dhe ambientin,*
- *Lidhjet teknike kanë qenë shumë mirë gjatë semestrit.*
- *Shpërndarja e materialit mësimor me anë të platformës*

2. Shënimi 3 elemente negative të mësimin online

Elementet negative, të cilat kanë penguar më tepër studentë janë të shumëllojshme dhe kishte shumë laramani në përgjigje. Kjo është arsyeja që janë shënuar të gjitha, sepse aty gjejmë shumë përgjigje interesante, që mund të shërbejnë për korrigjimin e tyre. Megjithatë, 3 përgjigjet, të cilat janë potencuar nga më tepër studentë janë:

- *probleme me internetin, si dhe mungesa e energjise elektrike – 11 + 3; pamundësia për t'u përfshirë të gjithë në diskutime – 4 + 0; mos-posedimi i nje mjete elektronik ; prishja – 2 + 1; nuk ka (elemente negative) – 3*

- *Shumica e ligjëruesve kanë shfrytëzuar slidet para tyre, duke i lexuar ato rresht-për-rresht dhe ligjërata nuk ka qenë shumë efektive.*
- *Jo të gjithë profesorët e kanë marrë shumë parasysh aktivitetin e studentëve, dbënien e përgjigjeve.*
- *Jo gjithkush ndihet i lirshëm të përgjigjej dhe të shfaqej në kamerë.*
- *Ishte mjaft sfiduese / risi - 2*
- *Nuk kishte komunikim me studente te tjere apo edhe profesorët për sqarime shtese sic ndodhe live ne objekt.*
- *Numri i madh i studentave prezent - 2*
- *Njërin prej profesorëve nuk e njoh, për shkak se gjithmonë e ka mbajt ligjëratën pa kamerë*
- *Tek disa ka munguar interaktiviteti*
- *Frika për të folur nga pranija e shume studenteve.*
- *Mungesa e literatures online.*
- *Dekoncentrim i shpejte nese ligjerate nuk eshte atraktive.*
- *Ndoshta nuk kemi mundur te eksperimentojne shume ne mesim dhe te bejme aktivitete me te ndryshme pasi qe kaq na eshte mundesuar virtualisht, sepse kuptohet fizikisht eshte ndryshe.*
- *Ka qene kobe pandemie dhe kemi qene te gjithe ne anketë dhe me shendet mendor te lodhur.*
- *Jetesa ne bashkësi e ban pak te komplikuar mudesine e ndjekjes se oreve online rregulloisht .*
- *Mungesa për shoqeri te re koleg e bashkëpunime*
- *Mungesa e origjinalitetit ne pergjigje shpesh te lexuara nga google/ wikipedia*

- *Veshthersia e komunikimit në ato forme për disa persona*
- *Jo çdo herë ka mundësi të flasësh.*
- *Mungesa e prezencës fizike e zbeh dukshëm procesin mësimor*
- *Nderhyrja e vazhdueshme nga ana e disa studenteve, vertete irituese dhe joetike, gjatë procesit mësimor, sidomos nderhyrja gjatë përgjigjes ose fjalës nga ana e ndonjerit student prej studenteve tjere, vetem e vetem që në një mënyrë apo tjetër me lënë përshtypje pozitive tek profesori. (për mu është një lloj servilizmi)*
- *Shume herë jo kjarthesi në detyra*
- *pamundësia edhe e komunikimit dhe bashkëpunimit mes kolegesh*
- *Mos sqarimi i mënyrës së përdorimit të aplikacionit apo platformës.*
- *ndoshta në kampus do tishmi qen me aktiv*
- *Zhurmat e krijuara nga mos përdorimi i duhur i aplikacionit (lënia e mikrofonit hapur, etj).*
- *Hyrja me emaile private.*
- *Perceptimi i njësis se re ka qenë me I veshitë në mungesë të degjimit të mirë apo sqarimit*
- *Angazhimi i munguar për shkak të papërgaditjes (kamer, mikrofon)*
- *Mësimi do të ishte shumë me i mirë drejtperdrejt*
- *Nuk kam pasur shumë motivim për të mësuar nga vetë fakti që ishim të izoluar në shtëpi.*
- *Më efektive janë ligjëratat në fakultet.*
- *Feedback-u i mundshëm apo ai që pritet nga studentët e përfshirë në mësimin online ka kushtizimet e veta, si dhe nuk mund ta dijme nëse kolegeve ose profesorit ju pëlqen angazhimi - 2*
- *Ekzistojnë mundësi të shumta që mësimi online të shkaktojë forma të caktuar të vet-izolimit, si dhe mungesë të zhvillimit të aftësive komunikuese në krahasim me mësimin në klasë.*
- *Vlerësimi*

3. Sa iu pëlqen platforma Goole Meet

- a) **Shumë – 14 + 1**
- b) Relativisht – 10 + 2
- c) Pak - 1
- d) Aspak

4. Arsyeja pse në bazë të përgjigjes paraprake:

- *Duke parë se sistemi online u prezantua në fazë kritike tek ne, mendoj që e menaxhuam mirë platformën online. Edhe pse do ishte ende me mirë që të mbanim ligjëratat në objektin e fakultetit, mua më pëlqen Google Meet, pasi që na mundësoi të prezantojme, të punojmë si dhe të analizojmë pjesë të ndryshme gjatë ligjëratave.*
- *Në shumë nga ligjëratat nuk më është lejuar të futem në "meeting" me arsyeimin që shfaqej në ekran "somebody from the meeting has declined your request to join the class". Nuk më është dukur e arsyeshme të mos të lejohet një student të futet në ligjëratë 5 minuta pasi ligjëratat ka filluar, gjithmone ka një arsye*

- *Mundësia e prezantimeve (punimeve) si nga ana e profesorëve ashtu edhe e studentëve që është një pjesë shumë e rëndësishme e orës; pastaj bashkëbisedimi, mundësia për ndonjë pakjartësi, etj.*
 - *Me pelqen sepse ishte diçka që do duhej berdo kurdo ta provonim.*
 - *Nuk ka pasur pengesa, ka funksionuar shume mire*
 - *Ndonjehere kishte nderprerje por ne pergjithesi ishte shume mire.*
 - *Eshte platforme relevante ne kohen tone dhe me pelqen sepse funksionon mjaft mire*
 - *Lidhje te mire interneti, opsione te ndryshme per prezantime, kontrolloim te studenteve te AAB-së, ingjizim te ligjerates etj etj.*
 - *Platforme e lehte dhe efikase*
 - *Është shume e thjeshtë për t'u përdorur.*
 - *nese te kufizohet e folura mund te shkruash*
 - *Duke marre parasysh anet pozitive dhe negative, ka te mirat dhe te metat e saja.*
 - *"kur ska shi ben edhe bresber" thote populli.*
 - *sepse na eshte dashur te kyqemi vetem me e-mail te caktuar, ndonjehere nuk ka bere rrjeti ose edhe platforma. Nga njehere nuk ka gene e mundur as kyqja ne platformm shkakut i ngarkeses.*
 - *ishite platform e dizajnuar aq mire,me beri pershtypje se asniher nuk kishim probleme me kyqje,edhe me zerim shum mire pasi qe edhe zhurma me e vogel ndegjohetj.*
 - *Gjithcka ishte ne rregull duke pasur parasysh që është përdorur për herë të parë nga ana jonë.*
 - *Nuk kemi mbetur mbrapa me mesimet dhe provime me ndihmen e kesaj platforme*
 - *Google Meet është program i sofistikuar në mbajtjen e ligjëratave por personalisht e preferoj Zoom-in.*
 - *Me pelqen shume per shkak se ligjerimi ka gene njejt sikur te ishim ne objekt te fakultetit*
 - *Për shkak se përdoruesve iu ofron mundësi të shumta të ndërveprimit dhe se me zhvillimin e mëtejshëm të mësimin online do të paraqitet nevoja të bëhen përditësimet e duhura.*
 - *Sepse na mundesoi te mos humbasim semestrin, por nga ana tjeter ne pergjithsi ne qdo lende kemi perjetu momente jo te kendshme per shkak problemeve teknike, kur kemi humbur edhe poenat e vlersimeve te ndryshme*
 - *Ofrimi i ligjeratave është bërë i mundur sikur se të ishin bërë në objektë.*
 - *Platformat e tjera si Google Meet jep më tepër mundësi se platforma Zoom, por mund të shfrytëzohen edhe platforma tjera*
5. Cilën pjesë do ta vazhdonit online edhe pas kthimit në objektin e fakultetit? (mund të përgjigjeni edhe në më tepër se një përgjigje, nëse ai është menimi juaj)
- g) Kontaktin në Meet për sqarime – 13 + 2
 - h) Dërgimin e informatave, materialeve dhe detyrave në e-servive – 15 + 3**
 - i) Ligjëratat - 11
 - j) Provimet - 9
6. A shfrytëzoni ju ndonjë platformë vizuale?
- c) Po – 9 + 0**

d) $Jo - 16 + 3$

7. Nëse përgjigja juaj është po, ju lutem shënoni cilën/cilat, së bashku me arsyen e shfrytëzimit?

- *Zoom – 4+1*
- *Cisco Webex*
- *Microsoft teams.*
- *Skype, për ndonjë kontakt rreth punës me persona të cilët nuk jetojnë në Kosovë.*
- *Google classroom*
- *Marr pjesë në webinars për metoda të mësimi nga profesorë të ndryshëm amerikanë.*
- *Hangouts*

8. Cila platformë, që shfrytëzoni është më e përshtatshme dhe përse?

- *Zoom - ka shumë elemente të ndryshme që Google Meet nuk i ka, po ashtu edhe audio/video mendoj që është me kualitativ; është më e lehtë dhe më e përshtatshme për tu përdorur; me e përshtatshme sepse ka opsione më moderne dhe të larmishme*
- *Sa i përket platformave vizuale, besoj që Google Meet ishte mjaft e suksesshme dhe e lehtë për t'u përdorur; google meet është treguar me e suksesshmja; ke mundësi bashkëbisedimi, konsulte, e sqarime pa prezence fizike dhe shfrytëzim me të mirë të kohës; Google Meet për arsyje se zoom ka pasur ndërpreje cdo 40 minuta e ajo paraqiste problem pasi që dhe femijet humbisnin kohë në rikyqje, dhe se na është dashur të bënim update; e shfrytëzoj platformën Google Meet pasi që është shumë e përshtatshme dhe përdoruesve iu ofron mundësi të shumta të ndërveprimit; besoj që kjo platformë që ka lansuar kolegji AAB është me e dobishme për këtë qëllim; Google Meet pasi që koha juk është e kufizuar*
- *Nuk kam shfrytëzuar mjaftë por duket se Google Meet dhe Zoom kryejnë punën mjaftë mirë.*
- *Microsoft teams ka qene me e preferuar nga ana ime*

Përfundimi

Mësimi në distancë, i cili ka sjallë në sipërfaqe një sërë problemesh, venë në pah një sërë nevojash, që arsimit në përgjithësi duhet t'i ketë parasysh për të korrigjuar. Në këtë përfundim vihet edhe sipas hulumtimit të Komisionit Evropian. Sipas kësaj organizate:

Pas Luftës së Dytë Botërore ishin rreth 500 universitete në mbarë botën, ndërsa sot ky numër është afër 10,000. Universitetet gjithnjë kanë ngërthyer qëllime të shumëfishta, por në dekadat e fundit këto qëllime janë ngushtuar. Kriza e COVID-19-shit ka përkeqësuar pabarazitë ekzistuese dhe ka vënë në pah dobësinë e kapaciteteve tona të institucioneve kryesore shoqërore dhe qytetare. Krizat e mëdha çojnë në ndryshime, zakonisht duke u mbështetur në fillimet e veprimtarisë tashmë të vendosura. (GALLAGHER, 2020)³²

³² *After the Second World War there were about 500 universities worldwide and today that number is closer to 10,000. Universities have always embodied multiple purposes, but in recent decades that sense of purpose has narrowed. The COVID-*

Mësimi online, megjithë sfidat e paraqitura, sipas hulumtimit, ka rezultuar me një numër elementesh pozitive, por edhe mangësi të cilat janë vënë në pah. Vështërsia më e madhe ka qenë realizimi i përmbushjes së një numri pyetësorësh të plotësuar për shkak të dërgimit të tyre online, që nënkupton mospasjen e mundësisë së anonimitetit.

Në krahasimet e bëra përgjigjet e niveleve të ndryshme të arsimit akademik, por edhe pikëpamjet e nxënësve dhe mësimitdhënësve të shkollës së mesme të lartë profesionale “Selajdin Mullaabazi – Mici” në Rahovec, si dhe shkollës së mesme të lartë “Ukshin Hoti” në Krushë të Madhe, vërehen ballafaqime të ngjajshme. Rezulton se laramania më e madhe është hasur tek përgjigjet e studentëve të masterit të Kolegjit AAB.

Përfundimet janë si vijon:

- Përqindja e personave, të cilët i janë përgjigjur pyetësorit është shumë e ultë, gjegjësisht nga 392 pyetësor të dërguar (duke mos llogaritur pyetësorin e postuar në grupin prej 186 anëtarëve është përgjigjur vetëm 1), pyetësorin e kanë kthyer vetëm 90 ose 23 %. Kjo dëshmon ngurimin e mësimitdhënësve, studentëve dhe nxënësve tanë, që të përgjigjen në rrethana kur nuk e kanë anonimitetin
- Mësimi online, në shkollat dhe kolegjin e përfshirë në hulumtim, ka rezultuar me përparësi dhe mangësi. Përdorimi i teknologjisë, gjegjësisht shfrytëzimi gjatë shpjegimit i powerpoint-it, si dhe inçizimeve të ndryshme të materialeve mësimore nga platformat elektronike, të cilat konkretizojnë mësimet, me shqetësimin e shprehur që nuk ka përkthime të tyre në gjuhën shqipe, ka qenë elementi kryesor pozitiv për nxënësit. Këtë element sidomos e kanë preferuar nxënësit e drejtimeve mjekësore. Ndërkaq, pjesa më e madhe e mësimitdhënësve, mësimin online e kanë vlerësuar si përvojë të re.

Përgjigjet e studentëve janë befasuese sepse më tepër janë përgjigjur që është mundësia e komunikimit, në shumë raste duke vënë theksin në lirshmëri më të madhe se në ligjëratat në objekt. Përgjigje, në përqindje të lartë prej tyre kemi edhe në përfitimet të natyrës materiale dhe shfrytëzimit të kohës, tek studentët.

- Element më i shprehur negative nga të gjitha grupet e të anketuarve, është paraqitur mosstabiliteti i internetit, por me raste edhe i energjisë elektrike. Nëse në Kosovë do të planifikohesh shfrytëzimi i teknologjisë në arsimimin e nxënësve dhe studentëve, duhet të veprohet në sigurimin e një interneti stabil, por edhe në mosndërprerjen e rrymës.
- Platformat relevante, të përdorura nga të anketuarit, janë vlerësuar si të mira.
- Deri sa te numri më i madh i nxënësve dhe mësimitdhënësve preferohet të vazhdohet me platformën Google Classroom për dhënjen e detyrave të shtëpisë dhe dërgimin e përgjigjeve, platformë kjo në të cilën mësimitdhënësit kanë kthyer vlerësimet me komente. Mësimitdhënësit, me përqindje të njejtë, preferojnë edhe përdorimin e platformës Zoom për dhënien e sqarimeve. Gjithashtu, studentët preferojnë pikërisht platformën e dërgimit të informatave dhe detyrave.

19 crisis has exacerbated existing inequalities and highlighted weakness in the capacity of our core social and civic institutions. Major crises lead to change, often building on strands of activity already in place

Nga hulumtimi, vihet në përfundim se qasja në mësimin online e palëve të ndryshme, ka ndryshime. Shqetësues është fakti i përqindjes së mësimdhënësve, të cilët kanë dhënë përgjigje se përdorin platforma të tjera elektronike, duke mos harruar se pjesa më e madhe e tyre e shohin sfidues përdorimin e platformës online për mësim. Kjo sfidë ka qenë aq më tepër e shprehur nga fakti se në shkollat tona nuk ka mjete të mjaftueshme konkretizimi, por gjithashtu nuk ka angazhim të mirëfilltë institucional në përgatitjen e materialeve elektronike, qoftë të shkruara, qoftë vizuale.

Fatmirësisht, në universitete, është një situatë më e mirë, por që natyrisht do të përmirësohej nëse do të punohej në materialet në gjuhën shqipe të çashtme online.

Rekomandime

1. Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë të bëjë një plan afatgjatë në përgatitjen online të materialeve shkollore në gjuhën shqipe.
2. Të krijohet platforma shkollore ku do të mund të shfrytëzohen këto materiale nga nxënësit dhe mësimdhënësit.
3. Trajnimi i gjithë mësimdhënësve me vështërsi komunikimi teknologjik
4. Mësimi në distancë të bëhet pjesë e studimeve të kuadrove të ardhshme arsimore
5. Fakt mjaft shqetësues është josisuria e të shprehurit te studentët në prezencë të të tjerëve. Kjo vije si rezultat i mospërgatitjes së tyre gjatë shkollimit dhe studimeve paraprahe për siguri në të shprehur. Prandaj, rekomandohet të shtohet kërkesa në formë konkrete për artin e të shprehurit.
6. Furnizimi urgjent i shkollave me mjete teknologjike dhe internet.

References

- Bank, T. W. (2020, qershor 22). *Lessons For Education during the COVID-19 crisis*. Retrieved from The World Bank:
<https://www.worldbank.org/en/topic/edutech/brief/lessons-for-education-during-covid-19-crisis>
- Bank, T. W. (2020, mars-qershor N/A). *The World Bank*. Retrieved from How countries are using edtech (including online learning, radio, television, texting) to support access to remote learning during the COVID-19 pandemic:
<https://www.worldbank.org/en/topic/edutech/brief/how-countries-are-using-edtech-to-support-remote-learning-during-the-covid-19-pandemic>
- Cathy Li, F. L. (2020, prill 29). *The COVID-19 pandemic has changed education forever. This is how*. Retrieved from World of Economic Forum:
<https://www.weforum.org/agenda/2020/04/coronavirus-education-global-covid19-online-digital-learning/>
- GALLAGHER, P. T. (2020, korrik 12). *Council of Europe*. Retrieved from COVID-19 and higher education: <https://www.coe.int/en/web/education/covid-19-and-higher-education>

- Hajdari, A. (2020, qershor 16). *Ekonomia Online*. Retrieved from 32 mijë nxënës s'kanë ndjekur mësimin online gjatë pandemisë, shkak gjendja ekonomike: <https://ekonomiaonline.com/nacionale/arsim/32-mije-nxenes-skane-ndjekur-mesimin-online-gjate-pandemise-shkak-gjendja-ekonomike/>
- Kosovës, M. e. (2013, N/A N/A). Mësimdhënësit e Kosovës. N/A. N/A, Kosovë: <https://www.facebook.com/groups/mesimdheneianekosove>.
- Kosovës, Q. e. (2020, mars 26). *Vendim*. Retrieved from Zyra e Kryeministrit: <https://kryeministri-ks.net/wp-content/uploads/2020/03/Vendim-i-Mbledhjes-s%C3%AB-16-t%C3%AB-t%C3%AB-Qeveris%C3%AB-s%C3%AB-Republik%C3%ABs-s%C3%AB-Kosov%C3%ABs.pdf>
- Kosovës, Q. e. (2020, mars 11). *Vendim*. Retrieved from Ministria e Infrastrukturës: https://www.mit-ks.net/repository/docs/2020_03_12_122521_Vendimet_e_Mbledhjes_se_7-te_te_Qeverise_se_Republikes_se_Kosoves_2020.pdf
- Ministria e Arsimit, R. d. (2020, mars N/A). *Sondazhi i mësimin online*. Retrieved from arsimi.gov.al: <https://arsimi.gov.al/wp-content/uploads/2020/03/Sondazhi-i-m%C3%ABsimit-online-11581.pdf?fbclid=IwAR33xMQgLeL-tbr13Fl2IjHLY1ysqTjF5gx1CLCE0Jx0yNg7ExzuZngX8LQ>
- Ministria e Arsimit, T. d. (2020, prill 15). *Udbëzuesi për vlerësimin e nxënësve*. Retrieved from Ministria e Arsimit Skkencës dhe Teknologjisë: <https://masht.rks.gov.net/uploads/2020/04/udhezues-per-vleresimin-e-nxenesve-gjate-mesimit-ne-distance.pdf>
- Qirezi, B. (2020, prill 15). *Sbunker*. Retrieved from Mbajtja në jetë e sistemit arsimor: Si po zhvillohet mësimi online në kohë pandemie: <https://sbunker.net/op-ed/90473/mbajtja-ne-jete-e-sistemit-arsimor-si-po-zhvillohet-mesimi-online-ne-kohe-pandemie/>
- Rahovecit, M. e. (2020, dhjetor 12). Mësimdhënësit e Komunës së Rahovecit. *facebook*. Rahovec, N/A, Kosovë: <https://www.facebook.com/groups/322991031635982>.
- Singh, D. A. (2020, korrik 13). *Financial Express*. Retrieved from Online learning and education for all during and after Covid-19 pandemic: <https://www.financialexpress.com/education-2/online-learning-and-education-for-all-during-and-after-covid-19-pandemic/2021940/>

Sjelljet asociale të nxënësve të arsimit parauniversitar në Kosovë

Besjana Rexhepi, PhD. Cand.

Universiteti “Kadri Zeka”, Gjilan. Email: besjanarexhepi@universum-ks.org
Orcid ID: 0000-0001-8979-7543

Kastriot Veselaj, PhD. Cand.

Universiteti “Hasan Prishtina”, Prishtinë. Email: kastriotveselaj5@gmail.com
Orcid ID: 0000-0002-5478-247X

Abstrakt

Në sferën e arsimit parauniversitar në Kosovë, në veçanti në shkollat fillore, devijimet e sjelljes së nxënësve konsiderohen një problematikë e kahmotshme e cila vlerësohet të jetë shqetësuese jo vetëm për personelin e shkollës dhe prindërit, por dhe për shoqërinë në tërësi. Periudha disamujore e izolimit për shkak të pandemisë Covid-19, mund të ketë pasur efekte të tjera në këto sjellje. Punimi u vë theks sjelljeve asociale dhe rolit të madh që ka psikologu në rastin e çrregullimeve të sjelljeve të nxënësve në shkollimin e mesëm të ulët dhe të mesëm të lartë. Përmes anketimit, intervistimit dhe vëzhgimit të punës edukative mësimore, qëllimi i punimit është që të identifikojë se cilat moshë e cilët shkaktarë bëjnë që nxënësit të kenë sjellje asociale dhe sa është numri i nxënësve me sjellje të tilla nëpër klasa. Identifikimi i gjendjes dhe i këtyre faktorëve ndihmon që të përvetësohen metoda se si të trajtohen këta fëmijë dhe këto sjellje negative të pakësohen, qofshin metoda tradicionale, apo metoda me specifika të reja të ndikuara nga rrethanat e reja shkaku i pandemisë Covid-19.

Fjalë kyç: *introvert, ekstrovert, sjellje, devijim, pandemi.*

Hyrje

Çështja e sjelljeve asociale të fëmijëve dhe kryesisht të nxënësve të shkollave fillore apo edhe të mesme është një çështje sa me peshë dhe rëndësi edukative ashtu edhe psikologjike ku ngërthen në vete një mori lëmish hulumtimore prej nga edhe nxjerrin rezultatet se prej nga vë kjo sjellje apo nga cilët faktorë shkaktohet kryesisht. Parimisht konform kësaj ky punim hulumtimor do të trajtoj aspektet, format dhe mënyrat se si nxënësit bëjnë sjellje asociale në mes vete apo edhe me rrethin e tyre ku jetojnë dhe shoqërohen, pastaj do bëhet paraqitja e një morie shembujsh të sjelljeve të tilla dhe pasojat

që kanë shkaktuar këto sjellje në rreth ose edhe te vet fëmija i prekur me këto sjellje asociale. Njëherit përmes shtjellimit të këtij problemi dhe hulumtimit për të ardhur deri te një zgjidhje e këtij problemi padyshim që ky punim ka në vete edhe metodologjitë e punës, instrumentet matëse për të gjithnjë me qëllim që sa më mirë të shqyrtohet kjo problematikë e nxënësve, në mënyrë që të përvetësohen forma se si të trajtohen këta fëmijë dhe këto sjellje negative të pakësohen.

Konform këtyre metodave në këtë punim janë dhënë edhe disa prej diagrameve dhe imazheve grafike se si reflekton një sjellje asociale te nxënësit dhe te fëmijët kryesisht, por edhe te rrethi i tij ku jeton. Shikuar edhe nga aspektet pedagogjike dhe psikologjike apo të trajtimit multidisiplinar të këtij problemi sjellja asociale e fëmijëve gjen edhe elaborim më praktik përmes shembujve konkret marrë nga puna praktike që bëjmë në vendin e punës.

Me ndihmën e bashkëpunorëve tanë kolegë nga vendi i punës kemi arritur të i hyjmë këtij problemi në detaje dhe të gjejmë arsytet më kyçe se përse një nxënës ka sjellje asociale dhe si do të mund të i ndihmoj një mësimdhënës atij që të jetë më stabil, më me vetëbesim në vete dhe më me vullnet për të mësuar por edhe për të dashur të tjerët, mbarë rrethin familjar dhe shoqërinë e tij. Nga mostra e paket hulumtimore rezultatet e kërkimit dhe hulumtimit të këtij hulumtimi kemi nxjerrur statistikën e të disa fëmijëve të prekur nga këto sjellje asociale.

Shqyrtimi teorik i problemit

Në shumicën e rasteve sjelljet asociale definoohen prej shumë pikëpamjeve si nga ato pedagogjike por më së shumti i takojnë sferës multidisiplinare dhe kryesisht asaj psikologjike që ka të bëjë me një lloj çrregullimi që mund të kenë fëmijët, pra fjala është për introvertitetin, çrregullim ky që prek një mori fëmijësh, të indikuar prej shumë faktorësh si familjar e gjenetik, por edhe të rrethit social poashtu (Musai, 2002, p.30). Parimisht termi introvert është i definuar në mijëra teori psikologjike, teori këto që sqarojnë më gjerësisht se çka nënkuptojmë me këtë nocion dhe se cilat janë refleksionet e tij në mënyrën praktike.

Tipat introvert janë tipa të qetë të shmangur nga rrethi social, duan vetminë, e jo socialitetin me të tjerët, vështirë ambientohen në ambiente të reja dhe rënd përjetojnë ndërrimet e shoqërive dhe përshtatjen me shoqëri të reja. Kanë edhe probleme të tjera si në suksesin e tyre në shkollë, kur edhe pse mund të jenë të shkathët ata përsëri dështojnë në shprehjen e aftësive të tyre, pasi që shpesh ndihen të turpëruar (Prodanovic, 1976).

Mirëpo se sa qëndron ky lloj çrregullimi në atë se pse problemi i sjelljeve asociale paraqet problem për shoqërinë dhe jo vetëm për familjet e këtyre fëmijëve, studimet e thella thonë se shkaktar të këtyre sjelljeve janë edhe faktorë të tjerë të fushave të ndryshme të cilat i përkasin më shumë aspektit të ndikimit të faktorëve të jashtëm. Edhe pse këta fëmijë me sjellje asociale konsiderohen edhe si problematikë e shoqërisë, padyshim se kërkon trajtim të gjerë thajse në çdo fushë ku duhet të gjejë trajtim siguria, trajtimit i barabartë i çdo fëmije dhe padyshim mirëqenia për ta (Culaj, 2012).

Roli i pedagogut në punën me nxënës me sjellje asociale

Marrë parasysh faktin se roli i pedagogut është i shumfishtë në procesin edukativo-arsimor sigurisht se dhe për punën me nxënës me sjellje asociale ka ndikim bukur të madh. Nga kjo nënkuptojmë se pedagogu mund të jetë:

- Ndhmues në përzgjedhjen e metodologjisë së punës me këta fëmijë
- Udhëzues i mësimdhënësit në hartimin e **planit PIA**
- Promotor bashkëpunimi në mes trekëndëshit: **mësimdhënës-nxënës-prind**

Të gjitha këto role nën situatën e krijuar pandemike po të kishte çdo shkollë pedagogun e tyre padyshim se do të ia lehtësonte punën mësimdhënësve që posedojnë nxënës me sjellje asociale në klasat e tyre, qoftë edhe në punën me platforma online: zoom, meet, googleclassroom etj. Sipas Prof.dr. Xheladin Murati në tekstin e tij të sapo botuar “Arsimi dhe Shkolla përballë Sfidave të Pandemisë” fenomeni me të cilin përballemi sot, siç është pandemia e koronavirusit, na shpie jo vetëm në probleme të rënda shëndetësore, por edhe në pasoja më të rënda që kanë të bëjnë me stabilitetin biopsikosocial të personalitetit, të fëmijëve dhe adoleshentëve. Mbyllja në shtëpi, reduktimi i lirisë së lëvizjes, bombardimi me informacione sa objektive po aq edhe të rrejshme bën që fëmijët dhe adoleshentët të reflektojnë negativisht në psikën e tyre në disa drejtime, si:

- fëmijët humbin besimin e tyre, mendojnë për suksesin dhe dështimin;
- reflektojnë vetëvlerësimin e ulët nga shmangia sociale;
- humbin interesin ndaj mësimt;
- inatosen pa arsye, shfaqin shenja frike, bien në depresion;
- ndodhin çrregullime të personalitetit, sjellje agresive, qan dhe shfaq trishtim;
- shfaq ankth dhe stres të akumuluar etj (Murati, 2020, p.35).

Pedagogu beson në rritjen e fëmijëve me potencialin e tyre të plot. Ai lufton të sjellë ndryshime pozitive tek individit, fëmija, nxënësi. Prandaj, pedagogët duhet të përqafojnë ndryshimet pa frikë prej tyre (po aty, p.76).

Roli i psikologut në identifikimin e sjelljeve asociale

Veçmas akterit pedagog, shkolla doemos duhet të ketë dhe psikologë roli i së cilëve është i madh edhe në punën me fëmijët me sjellje asociale.

Duke e ditur se psikologu ka këto 3 role kyçe:

1. Këshillues
2. Vëzhgues
3. Ndhmues në mbarëvajtjen e procesit edukativo-arsimor (Haliti, 2007).

Pa dyshim se edhe në punën me fëmijët me çrregullime të sjelljeve të tyre roli i psikologut është i pashmangshëm, marrë në konsideratë që problemet e tilla më shumë i trajton psikologjia sesa fushat e tjera, por se në shkollat e arsimit parauniversitar vërehet një mungesë e madhe e këtij stafi poashtu, sidomos në zonat rurale, një problem që është mbetet i kahmotshtëm dhe ky njashtu.

Roli i prindërve në evitimin e sjelljeve asociale të nxënësve

Prindërit janë të parët faktorë përmes së cilëve mësimit identifikojnë qartë se çfarë lloji të dëmtimeve, pengesave zhvillimore ose sjelljeve asociale mund të kenë nxënësit (fëmijët e tyre). Pa një bashkëpunim të dyanshëm të mirëfilltë mësimit-prind, padyshim se çfarëdo përpjekje për të arritur rezultate pozitive në të mirë të fëmijëve dhe të procesit edukativo-arsimor do të dështonte tërësisht. Në përputhje me këtë 2 rolet kyçe të prindërve karshi sjelljeve asociale janë këto si në vijim:

- **Evitues pabarazie-** Duke bashkëpunuar në mes vete prindërit dhe mësimit nxënësit krijojnë barazi në raportin me sjelljen ndaj nxënësve.
- **Ndriçues i së ardhmës-** Një bashkëpunim i dyanshëm reciprok mësimit-prind jo vetëm që eviton sjelljet asociale, por dhe atribuon pozitivisht në të ardhmën e nxënësve.
- **Përmirëson rezultatet e të nxënësve-** Një prind i kujdesshëm, është bashkëpunëtor i suksesshëm dhe kjo shihet në të nxënësit e fëmijës së tij (Rexhepi, Veselaj, 2020).

Metodat e punës me fëmijët që posedojnë sjellje asociale

Sipas asociacionit amerikan të edukatorëve si këshilla për të punuar me fëmijë introvertë dhe asociale merren këto:

- **Bëni mësimin të thellë dhe kuptimplotë.** Nxënësit introvertë shpesh janë të qetë sepse janë mendimtarë të thellë. Ata kënaqen me mësimit që sfidojnë pikëpamjen e tyre ndaj botës dhe i detyrojnë ata të “përthypin” vërtet një koncept në trurin e tyre. Në të njëjtën kohë, introvertët rregullojnë gjërat që ata i shohin si të cekëta ose të pakuptimta. Nëse jeni duke u përpjekur të inkurajoni më shumë pjesëmarrje nga introvertët, mbushni mësimit tuaj me shumë materiale të mishit.
- **Jepuni kohë të formulojnë mendimet e tyre.** Mësuesit e dinë që të gjithë nxënësit kanë nevojë për kohë për të menduar pasi të bëjnë një pyetje dhe shpesh trajtohen për të dhënë mjaftë kohë pritjeje. Nxënësit introvertë kanë nevojë për atë më shumë se të tjerët. Ata nuk do të flasin derisa të kenë pasur një shansë për të mishëruar plotësisht mendimet e tyre. Një strategji për t'i ndihmuar nxënësit në procesin e përpilimit është që t'i bëni ata të shkruajnë përgjigjet e tyre në pyetjet para se t'i ndajnë me klasën.
- **Jepuni shumë kohë për të qenë vetëm.** Nxënësit introvertë preferojnë mjedise me stimulim të ulët, kështu që një klasë me ritëm të shpejtë dhe vazhdimisht duke lëvizur nga një aktivitet në tjetrin ka të ngjarë t'i lodhë ato. Lejoni introvertët të kenë projekte më afatgjata, në të cilat mund të përqendrohen vërtet gjatë disa periudhave të klasës dhe që mund të punojnë vetë. Edhe pse kjo duket kundër-intuitive për rritjen e pjesëmarrjes në grup, introvertët do të duan të ndajnë projektet e tyre me të tjerët sepse projektet do t'u japin atyre diçka për të ndarë.
- **Jepuni atyre mjete alternative të pjesëmarrjes.** Në botën e sotme, është naive të mendosh se mënyra e vetme për të marrë pjesë është duke folur në një diskutim në grup. Nxënësit introvertë lulëzojnë në internet, kryesisht për shkak të

diskutimeve asinkrone që ndodhin në to. Lejoni nxënësit të blogojnë ose të marrin pjesë në forume si mjete për të marrë pjesë. Të gjitha këto u japin nxënësve një shansë për të formuar mendimet e tyre dhe për të marrë pjesë në mënyra që ata i konsiderojnë kuptimplota.

Prandaj nga ky punim shkencor mundësohet që:

1. Kërkimi pedagogjik rëndësi të veçantë t'i jep njohjes së shkaqeve dhe faktorëve social që shkaktojnë këtë lloj sjelljeje te nxënësit.
2. Pastaj përmes njohurive nga fusha të pedagogjisë dhe përmes aplikimit të metodave të ndryshme të trajtojmë këtë problematikë në mënyrë sa më të detajuar.

QËLLIMET E HULUMTIMIT

Hulumtimi kërkimor është përpiluar në formë të përgjithësuar me këto qëllime:

- Të definohet qartë problematika e sjelljeve asociale të nxënësve në shkolla fillore dhe të mesme.
- Të identifikohet ndikimi i punës së mësimit në nxënësve në sjelljet asociale të nxënësve nëpër shkolla.
- Të identifikohet ndikimi i moskujdesit familjar në shprehjen e asocialitetit të nxënësve edhe në familjet e tyre.
- Të identifikohet ndikimi i faktorëve të jashtëm ekstern në shfaqjen e kësaj sjelljeje problematike te nxënësit.
- Të vërtetohet shkalla e zhvillimit të punës me këta fëmijë- nxënës nëpër shkolla.

Detyrat e hulumtimit

1. Të bëhet verifikimi i shkaqeve që vë deri te sjelljet asociale të nxënësve
2. Të bëhet identifikimi i një metode adekuate për të evituar këto lloje të sjelljeve
3. Gjetja e mangësive që vijnë nga vetë mësimit si indikatorë indirekt apo direkt të shfaqjes së sjelljeve asociale të nxënësve.
4. Zhdukja e tabuve ekzistuese në shoqëri se këta fëmijë nuk janë normal.

Hipotezat e hulumtimit

Duke e pasur parasysh rolin që kanë sjelljet pozitive dhe ato jo të mira në aspektin e sigurimit të suksesit sa më të denjë të nxënësve, sigurisht që ka një rol mjaft të rëndësishëm hulumtimi dhe kërkimi për këtë lloj problematike me qëllim të sigurimit të një stabiliteti te këta fëmijë në mënyrë që të avancohet procesi i mësimit dhe normalisht të rritet ai i mësimit nga ana e nxënësve. Megjithatë ekziston dallim i madh në mes këtyre dy proceseve më kryesore didaktike, por studimet e thella sjellin rezultate edhe më të mira se si duhet vepruar me të dyja këto procese në mënyrë që të kemi sa më shumë arritje në të dy fushat. Parimisht konform kësaj dhe hulumtimit të bërë dhe rezultateve kërkimore del në pah se varësisht prej moshës së fëmijëve dhe nxënësve

kryesisht dallon edhe shprehshmëria e këtyre refleksioneve të jashtme në sjellje, ku në disa raste nga evaulimi i kërkimeve, disa fëmijë ndihen të turpëruar dhe shfaqin sjellje asociale dhe nga ta largohet rrjeti social, ndoshta sepse këta tipa fëmijësh ju duken si të rrezikshëm dhe jo të dobishëm për shoqërinë. si rrjedhojë e saj kemi paraqitur këto hipoteza si në vijim:

1. Supozuam se në çdo shkollë e klasë të arsimit parauniversitarë në Kosovë gjejmë nxënës me sjellje asociale;
2. Supozuam se në pjesën dërmuese të shkollave në Kosovë ka mungesë të psikologëve dhe të pedagogëve;
3. Supozuam se bashkëpunimi: **prind-mësimdhënës** nuk është në nivel të duhur në raport me përmirësimin e sjelljeve asociale;
4. Supozuam se pjesa dërmuese e mësimdhënësve nuk janë të mirë-informuar për punën me këta fëmijë.

Variablat e Hulumtimit

Variablat e pavarura:

1. Suksesi i nxënësve me sjellje asociale në shkollat fillore dhe të mesme
2. Ndikimi i statusit material familjar në sjelljet asociale të fëmijëve
3. Ndikimi i mësimdhënësve në sjelljet asociale të nxënësve

Nga këto si variabla të varura konsiderohen:

1. Suksesi i nxënësve me sjellje asociale në shkollat fillore dhe të mesme
2. Formimi i vlerave morale dhe shoqërore te nxënësit me sjelljet asociale

Nga tërësia e këtyre llojeve të variablave padyshim se si shqyrtim më i gjerë është çështja e gjetjes së faktorëve që shpien që një fëmijë të ketë sjellje asociale dhe shoqërorizimin e tij me rreth sa më të gjerë. Rrjedhimisht nga i tërë hulumtimi varion edhe aspekti i kushteve materiale të fëmijëve të cilët edhe pse ndihen të pa faj por përsëri në zemrat e tyre figuron mungesa e ndjenjës së të qenurit me kushte më të mira materiale dhe dëshira për të qenë si të gjithë shokët me gjithçka afër vetes së tyre. Kjo gjë reflekton edhe në aspekte të tjera si në çështjen e ngritjes dhe uljes së efikasitetit jo vetëm të cilësisë në mësim, por edhe të çështjes së sjelljes dhe konformitetit të nxënësve në mes vete dhe me rrethin e gjërë.

Metodat, Teknikat dhe instrumentet e kërkimit

Si metoda kërkimore hulumtimore të këtij punimi janë:

- ❖ Metoda historike
- ❖ Metoda descriptive

Pastaj në kuadër të grupacionit të teknikave ndërputen këto lloje:

- ❖ Anketa
- ❖ Intervistimi

Nga ky studimi pedagogjik i problemit të sjelljeve asociale të fëmijëve kemi përdorur teknika dhe instrumente kërkimore për të ardhur deri te një rezultat kërkimor sa më i saktë dhe i afërt me realitetin, në kuptimin e përshkrimit sa më real të gjendjes aktuale të këtij problemi te fëmijët në mënyrë online si pasojë e pandemisë Covid-19.

Popullacioni Dhe Mostra

Ky hulumtim ka studiuar sjelljet asociale të nxënësve në klasa të ndryshme, por më shumë është fokusuar tek nxënësit e shkollës fillore dhe ka kaluar nëpër mostrën e rastësishme, të stratifikuar, të qëllimshme dhe atë aproksimative përmes së cilave jemi munduar që ta kapim problemin sa më në detaje për të dhënë një rezultat sa më real dhe të përpikët të këtij problemi didaktik. Përfshirja e respondentëve ka qenë gjithsej **57 mësimdhënës**, në disa prej shkollave të Kosovës ku mendojmë se ekzistojnë me të madhe problematikat e hulumtimit të shfaqur.

1. Mostra e rastësishme ka gjetur aplikim në rastet kur kemi hetuar sjellje asociale te ndonjë nxënësi në ndonjë moment të paparashikuar përmes së cilave jemi munduar të shprehim rrethanat se si ka ardhur deri tek ajo sjellje dhe kush ishte shkaktar që kishte shkaktuar atë lloj sjellje te ata nxënës.
2. Mostrën e qëllimshme e kemi përdorur në rastet kur kemi dashur të verifikojmë se pse ndodh një sjellje jo e mirë e atyre nxënësve të ndrojtur.
3. Mostrën aproksimative e kemi përdorur për të parë se cilat prej rrethanave sociale, apo kushteve materiale të nxënësve bëhen shkaktarë të sjelljeve jo të mira te ta.

Këto mostra i kemi përdorur vetëm me nxënësit tanë në shkollat ku punojmë: **Viti (shfmu “Safet Rexhepi”)** dhe **Suharekë (shfmu “7 Marsi”)** meqenëse ka qenë e pamundur të bëhet më gjerësisht intervistimi dhe hetimi online me nxënës shkaku i shkollave të mbyllura, si pasojë e pandemisë aktuale. Hulumtimi është realizuar në periudhën **Prill- Qershor, 2020** në dy shkollat e lartpërmendura online dhe në disa shkolla të tjera ku kanë pasur rastin të qasen mësimdhënës të niveleve të ndryshme përmes grupit Mësimdhënësia në Kosovë nga rrjeti social Facebook, të cilët kanë pasur rastin të përgjigjen në pyetësonin e shpërndarë në këtë grup, krijuar nga Google Forms.

Rezultatet e hulumtimit

Në pyetjen e parë:

1. **Punoni me nxënës të klasave, nga 57 të përgjigjur morën këto rezultate si në vijim:**

- 1-5
- 6 -9
- 10 – 12

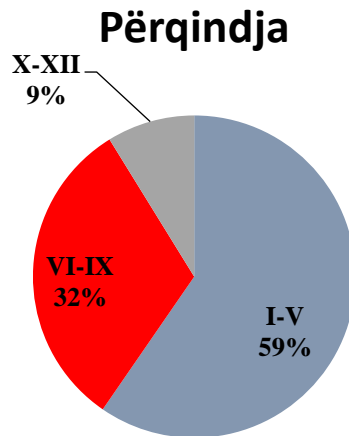
Në opsionin e parë morëm përgjigjen se **34** persona të anketuar punojnë me nxënës të klasave **1-5**. Në opsionin e dytë morëm përgjigjen se **18** nga të anketuarit punojnë me

nxënës të klasave **6-9**. Në opsionin e tretë morën përgjigjien se **5** nga të anketuarit punojnë me nxënës të klasave **10 – 12**.

Pyetja Nr.1. Punoni me Nxënës të Klasave:

Klasët e anketuara	Numri i përgjigjieve	Numri i të anketuarëve
1-5	34	56
6- 9	18	56
10- 12	5	56
Totali	23	56

Tabela Nr.1. Numri i të përgjigjurve nga pyetja e parë

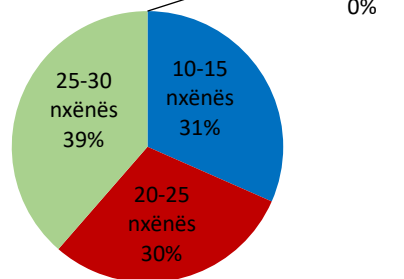

1. SA NXËNËS I KENI NË KLASË?

57 përgjigje

- 10- 15 nxënës
- 20- 25 nxënës
- 25- 30 nxënës

Numri i nxënësve në klasë

Numri i të anketuarëve

Numri i nxënësve	%	Numri i të anketuarëve
10- 15	31%	57
20- 25	30%	57
25- 30	39%	57

Nga të dhënat e raportit grafik vërejmë se: me 10-15 nxënës punojnë **31%** e mësimdhënësve, ndërsa me 20-25 të numrit të nxënësve punojnë **30 %** e mësimdhënësve, si dhe me 25-30% të numrit të nxënësve punojnë **39%** e mësimdhënësve të anketuar.

2. Keni hetuar nxënës me sjellje asociale në klasën tuaj?

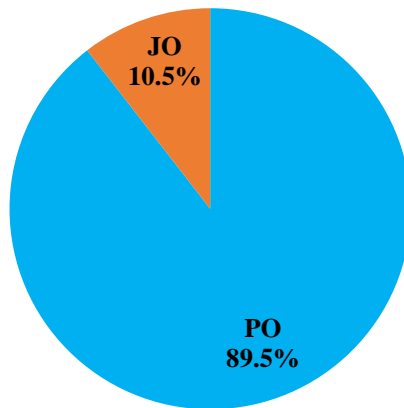
57 përgjigje

a. *PO*

b. *JO*

Opsionet	Numri i të anketuarëve	%
PO	57	89.5
JO	57	10.5

Përgjigjet

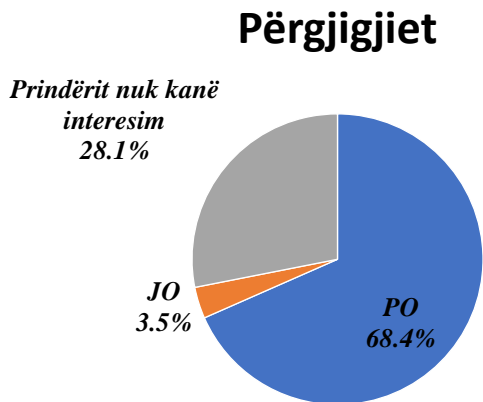

Nga paraqitja grafike mund të shohim se për opsionin PO janë përgjigjur **89.5%** e të anketuarve, ndërsa për kategorinë JO shohim se janë përgjigjur **10.5%** e mësimdhënësve të anketuar.

3. *Bashkëpunoni me prindërit e nxënësve për t'i dalë në ndihmë këtyre nxënësve?*

57 përgjigje

- Po
- JO
- Prindërit nuk kanë interesim

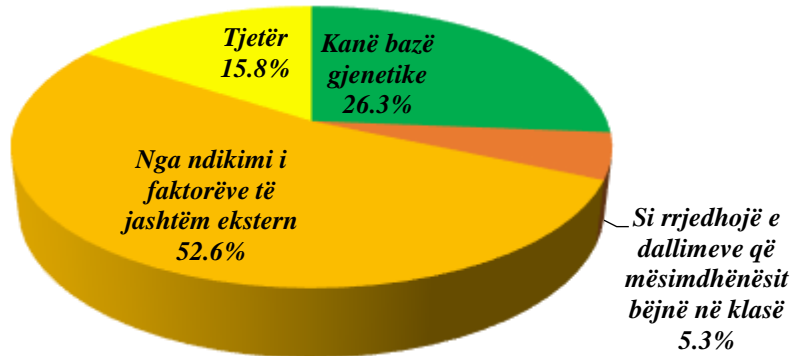
Prej të dhënave të anketimit mund të vërejmë se në kategorinë e parë janë përgjigjur **68.4%** e mësimdhënësve, ndërsa në opsionin e dytë **3.5%** e mësimdhënësve të anketuar dhe në alternativën e tretë janë përgjigjur **28.1%** e mësimdhënësve të anketuar në këtë hulumtim.

4. *Ç'mendoni nga kush shkaktohen sjelljet asociale të fëmijëve/nxënësve?*

57 përgjigje

- Kanë bazë gjenetike
- Nga ndikimi i faktorëve të jashtëm ekstern
- Si rrjedhojë e dallimeve që mësimdhënësit i bëjnë në klasë
- Tjetër

Përgjigjet

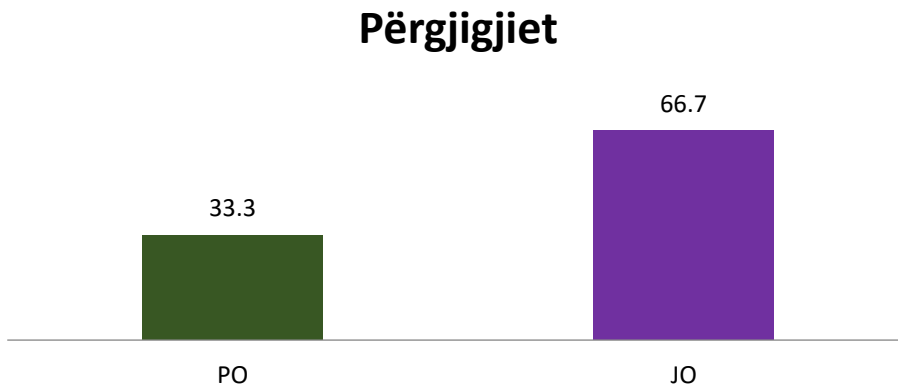

Nga raporti grafik shohim se për opsionin kanë bazë gjenetike janë përgjegjur **26.3 %** e mësimdhënësve. Ndërsa në opsionin nga ndikimi i faktorëve të jashtëm eksteren shohim se janë përgjegjur **52.6%** dhe në opsionin e tretë si rrjedhojë e dallimeve që i bëjnë mësimdhënësit në klasë janë përgjegjur **5.3 %** e mësimdhënësve.

5. Posedon shkolla e juaj psikolog?

57 përgjigje

- Po
- Jo

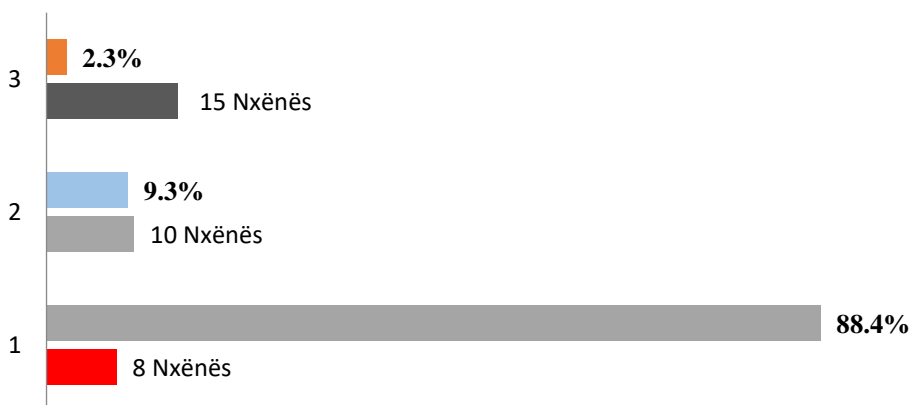
Prej të dhënave të sipërme kuptojmë se në opsionin PO, gjejmë **33.3 %** të përgjigjieve të marrura nga ana e mësimdhënësve, ndërsa në opsionin JO gjejmë **66.7 %** të përgjigjieve nga ana e mësimdhënësve.

6. Sa është numri i nxënësve me sjellje asociale në klasën tuaj?

57 përgjigje

- 8 nxënës
- 10 nxënës
- 15 nxënës

Përgjigjet

Nga të dhënat grafike shohim se në opsionin e parë prej 8 nxënësve janë përgjigjur **88.4%** e mësimdhënësve, në opsionin e dytë prej 10 nxënësve janë përgjigjur **9.3 %** e mësimdhënësve dhe në opsionin e tretë prej 15 nxënësve janë përgjigjur vetëm **2.3 %** e mësimdhënësve.

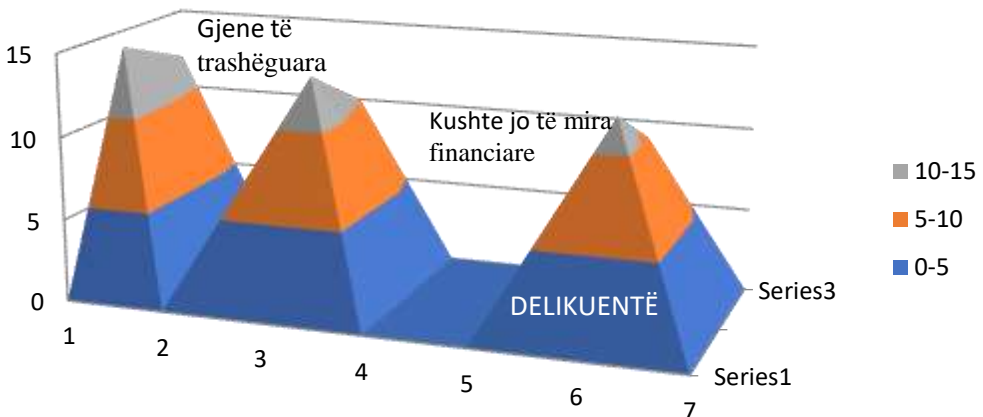
Rezultatet nga intervistimi online

Në intervistimin tonë me disa mësues online, kemi vërejtur se këta mësimdhënës nuk janë të informuar shumë mirë për këtë lloj qëndrimi të sjelljeve asociale dhe ata i japin kuptim se këto sjellje kanë të bëjnë me sjellje delikuede, ndërsa vetëm kur kemi biseduar me profesorët e psikologjisë, kemi pasur një shansë për të parë që në komunën e Suharekës dhe të Vitisë ende ekziston mungesa e informacionit të mirë ndaj këtij qëndrimi që duhet dhënë të nxënësve me sjellje asociale dhe metodave se si duhet punuar me ta.

Lidhur me mendimet e fshatrave, ata zakonisht na përgjigjeshin se këta nxënës jetojnë në rrethana jo të mira familjare, gjë që i bën ata kaq të qetë në klasa dhe gjithashtu

me kalimin e kohës këta fëmijë mund të bëhen të rrezikshëm siç thonë ata, për shkak të kushteve të tyre të dobëta të jetës në familjet e tyre.

Mendime të banorëve nëpër fshatra

Nga i gjithë diagrami mund të shohim se shumica e njerëzve të fshatrave mendojnë se nxënësit introvertë janë ata, që janë delikuentë, një mendim i gabuar i cili duhet të jetë i qartë dhe i shpjeguar atyre më shumë, me qëllim që të largohen nga paragjykimet që të krijojnë kushte më të mira për jetën e këtyre fëmijëve kudo që jetojnë. Seria e dytë e këtij diagrami na tregon se njerëzit e fshatit mendojnë se nxënësit introvertë janë fëmijë me rrethana të dobëta të jetës financiare. Në rreshtin e fundit në serinë e këtij diagrami mund të shohim që njerëzit e këtyre fshatrave nga komuna e Vitisë (Ramjan, Pozheran dhe Vërban) dhe Suharekës (Reshtan, Studençan dhe Reqan) mendojnë se njerëzit introvertë kanë trashëguar gjenet nga prindërit e tyre, prandaj kjo është arsyeja, pse ata sillen në këtë mënyrë me të tjerët.

Përfundimi

Nga intervistat e bëra me mësimdhënës dhe disa prej banorëve nëpër komunat: Suharekë dhe Viti, por dhe nisur nga rezultatet e anketimit pamë se sjelljet asociale vijnë nga indikatorë të shumtë, pjesë e së cilës janë: numri i madh i nxënësve nëpër klasa sidomos në zonat urbane, mungesa e pedagogëve dhe psikologëve nëpër institucionet shkollore, bashkëpunimi jo i duhur në mes faktorëve: mësimdhënës-prind, për të mos thënë ndërhyrja e faktorit prind në punën edukative-mësimore njashtu.

Prej të dhënave të nxjerrura vërejtëm se në të gjitha nivelet e arsimit parauniversitar shfaqen sjellje asociale në nxënës dhe se jo të gjitha llojet e sjelljeve vijnë nga rrethana të njëjta shkakore. Poashtu patëm rastin të kuptojmë se në çdo klasë dhe te çdo mësimitdhënës i anketuar hasen sjellje asociale të nxënësve të tyre.

Nga të gjitha të dhënat e anketimit, intervistimit, por edhe testimave të nxënësve bërë në periudhën para pandemisë mund të konkludojmë se sjelljet asociale janë një problem në vete që duhet punuar në kontinuitet për të në mënyrë që të ketë barazi në mes nxënësve, trajtim të duhur edukativo-arsimor, por dhe shmangie të ngacmimeve që zakonisht tipat e tillë të nxënësve e pësojnë prej nxënësve më hiperaktiv në klasë.

Literatura

- Alessandrini G, Pignalberi C. (2012), *Le sfide dell'educazione oggi. Nuovi habitat tecnologici, reti e comunità*, Pensa Multimedia, Lecce.
- Allan C. Orsten & Francis P. Hunkis, Kurrikula, bazat, Parimet dhe problemet, ISP, Tiranë, 2003
- Annamaria Santo, (1999), *La comunicazione didattica tra programmazione e tecnologie*, Pensa Multimedia, Lecce
- Baldacci M., (2001), Metodologia della ricerca pedagogica, Mondadori
- Musai, B. Psikologjia Zhvillimore e Fëmijëve, Prishtinë, 2002
- Bauman Z. (2006), *Vita liquida*, Laterza, Roma-Bari
- Bennet, L., & Londoni, M. (2005). E-books in academic libraries [Electronic version].
- Haliti, Sh.(2007), Në Kërkim të Pedagogjisë Reformuese, Kurora, Gjilan
- Kidombo, H, (2016). Institutional Management and Integration of Information and Communication Technology in Teaching and Learning in Selected Kenyan Schools, SKAP JOURNAL
- Maynard, S., & Cheyne, E. (2005). Can electronic textbooks help children to learn? [Electronic version]. *The Electronic Library*, 23(1), 103-115.
- McFall, R. (2005). Electronic textbooks that transform how textbooks are used [Electronic version]. *The Electronic Library*, 23(1), 72-81.
- Murati, Xh. (2020), Arsimi dhe Shkolla përballë Sfidave të Pandemisë, Tetovë
- Tihomir Prodanoviç, Didaktika, Enti i teksteve dhe i mjeteve mësimore, Prishtinë, 1976
- Rexhepi, B, Veselaj, K. (2020) Prindërimi dhe Efektet e tij në Mësimdhënien Bashkëkohore, Prishtinë.
- <https://www.healthline.com/health/parenting/antisocial-behavior-in-children>(kërkuar më 12 Prill, 2020)
- <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6090295/> (kërkuar më 10 qershor, 2020)

Kufizimi i të drejtave dhe lirive të njeriut në kohën e pandemisë Covid-19

Egzon Doli, Asistent Ligjerues në Kolegjin AAB-Fakulteti Juridik

Phd.cand. Universiteti i Prishtinës "Hasan Prishtina" – Fakulteti Juridik

Email: egzon.doli@universitetiaab.com

Abstrakt

Përhapja në masë e pandemisë Covid-19, me pasojë marrjen e masave kufizuese nga shteti, ka sfiduar sistemin kushtetues dhe juridik të një numri të madh të shteteve në botë. Mbrojtja dhe promovimi i të drejtave dhe lirive të njeriut përfshinë një garancion kushtetues, i proklamuar edhe me instrumentet juridike ndërkombëtare referuar kësaj fushe. Kufizimi i të drejtave dhe lirive të njeriut patjetër se duhet t'i nënshtrohet kushteve strikte kushtetuese dhe ligjore, qoft edhe gjatë kohës së ndonjë pandemie apo sëmundje ngjitëse sikurse është rasti me Covid-19. Republika e Kosovës me rregullimin kushtetues që ka ofruar lidhur me këto kufizime, ka ndjekur rrugën tashmë të trasuar nga shumica dërmuese e shteteve demokratike në Evropë dhe më gjerë, duke i paraparë shprehimisht rrethanat nën të cilat mund të kufizohet këto të drejta dhe liri njerëzore. Për nga natyra e ndërhyrjes së shtetit në terrenin e të drejtave dhe lirive të njeriut, kufizimi i tyre paraqet në esencë një shkallë më të ulët apo më të lehtë të ndërhyrjes në raport me shmangien nga të drejtat e tilla. Përderisa shmangia mund të bëhet vetëm në kushtet dhe rrethanat e gjendjes së jashtëzakonshme e cila gjendje është shpallur nga autoriteti kompetent, kufizimi jodomosdoshmërisht kërkon shpalljen e gjendjes së tillë. Kufizimi i të drejtave dhe lirive të garantuar me kushtetutë mund të bëhet pasi që autoriteti kufizues të ketë dëshmuar bindshëm plotësimin e tre kushteve strikte: 1. Parashikueshmërisë me ligj të kufizimeve të bëra, 2. Masat kufizuese të jenë legjitime, si dhe 3. Domosdoshmëria e këtyre masave për një shoqëri demokratike.

Fjalë kyç: *Covid-19, Të drejtat dhe liritë e njeriut, Kufizimet e domosdoshme, Kushtetueshmëria, Ligjshmëria.*

Hyrje

Në instancë të fundit, mekanizmi kyç dhe pothuajse i vetëm për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut padyshim që është shteti. Përrjashtuar konceptin klasik i cili shtetin e identifikon si aparat të forcës, koncepti modern shtetin më tepër e identifikon si mekanizëm për promovimin dhe mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut. Megjithatë, përkundër kësaj shpesh herë shteti me ose pa dashje paraqitet si shkelësi më i madh i lirive

dhe të drejtave të njeriut. Historia botërore njih shembuj të tmerrshëm të shkeljes së të drejtave të njeriut nga ana e shtetit (Orlin and Scheinin 2000, p.1). Në rrafshin historik, shkelja e tillë e të drejtave dhe lirive të njeriut nga ana e shtetit ka qenë posaqërisht e varur nga trajtat e regjimit politik që kanë aplikuar shtetet në periudha të ndryshme kohore, sidomos në shtetet me regjim autoritarë monarkik. Me modernizimin e shteteve dhe me perëndimin e monarkive absolute, nuk perëndoi edhe shkelja e të drejtave të njeriut nga ana e shtetit që ishte bërë deri më atëherë, përkundrazi ajo vazhdoi edhe më tej ndonëse në një formë tjetër. Megjithëse shtetet filluan të modernizohen, veçmas pas përfundimit të luftës së dytë botërore ku u formuan organizata të ndryshme ndërkombëtare dhe u nxjerrën akte të ndryshme ndërkombëtare për mbrojtjen e lirive dhe të drejtave të njeriut, prap mbrojtja e tyre parqiti një sfidë në vete. Bota në dekadën e dytë të shekullit XXI u përball me një pandemi globale me një shkallë të lartë të rrezikshmërisë për jetën e njerëzimit, i ashtuquajtur virusi COVID-19.

Rëndi juridik dhe kushtetues i shteteve edhe më moderne dhe të demokartizuara në botë, u sfidua shumë me rastin e marrjes së masave të ndryshme për parandalimin e përhapjes së pandemisë globale COVID-19. Masat e tilla të cilat shtetet u detyruan t'i aplikojnë me qëllim të parandalimit të përhapjes së pandemisë, u kontestuan si nga organizatat e ndryshme joqeveritare vendore dhe ndërkombëtare ashtu edhe në nivel të njohësve të fushës së lirive dhe të drejtave të njeriut. Madje masat e tilla, në disa raste ishin në përmasat e shkeljes së të drejtave dhe lirive kushtetuese nga ana e shtetit. Ndër shtetet e tilla ishte edhe Republika e Kosovës. Në aspektin juridik, duke qenë në një situatë krejtësisht të re e të pa provuar më parë, në shumë shtete u krijua konfuzion se si të veprohet në drejtim të pengimit të përhapjes së mëtejshme të virusit. Masat që morën shumica e shteteve në botë për të arritur qëllimin e tillë, pothuajse tërësisht ishin të varura nga rekomandimet përkatëse që ofronin organizatat shëndetësore dhe ekspertët shëndetësorë, këtu në rradhë të parë Organizata Botërore e Shëndetësisë (OBSH). Detyrimi për të mbajtur distancim social, ndalimi i tubimeve shoqërore, politike, fetare, sportive dhe të tjera, natyrshëm kërkonte vendime nga ana e shtetit që implikonin kufizimin e një sërë të drejtave dhe lirive të garantuara me Kushtetutë, e këtu në rradhë të parë lirinë e lëvizjes dhe të tubimit. Të drejta këto të cilat janë të bazuara para së gjithash në të drejtën natyrale të secilit njeri që fitohet me lindjen e tij/saj dhe e cila është e përhershme dhe e pacënueshme, porse ajo gjithashtu bazohet edhe në një numër të madh marrëveshjesh ndërkombëtare, deklaratash, konventash dhe instrumentesh, dhe rrjedhimisht garantohet edhe me Kushtetutë (Hasani. E dhe Ćukalović.I, 2013, p.80). Me të tilla situata u përballën pothuajse të gjitha shtetet e botës, madje disa nga to shpallën edhe gjendjen e jashtëzakonshme, e shumë prej tyre nxjerrën legjislacion të posaçëm anti-covid duke krijuar infrastrukturën e nevojshme ligjore për të ndërmarrë masat e duhura për parandalimin e përhapjes së pandemisë globale.

Kufizimi i lirive dhe të drejtave të njeriut në kohën e pandemisë COVID-19, rasti i Republikës së Kosovës

Kufizimi i lirive dhe të drejtave të njeriut, në aspektin juridik paraqet një stad më të ulët të ndërhyrjes së shtetit se sa shmangia nga të drejtat dhe liritë e njeriut. Pra shmangia nga të drejtat dhe liritë e njeriut, konsiderohet si stadi më i lartë i ndërhyrjes së shtetit në këtë fushë, ashtu që dallimi në mes të kufizimit dhe shmangies nga të drejtat dhe liritë e njeriut do të jetë objekt i trajtimit në këtë pjesë të punimit. Kjo për më tepër edhe për arsye se dallimi mes këtyre dy koncepteve ishte temë e debatit dhe e përplasjeve të ndryshme mes njohësve të fushës por edhe të vet skenës politike në Kosovë. Në përgjithësi koncepti i lirisë si njeriut nënkupton frenimin e shtetit nga ndërmarrja e veprimeve aktive, përkatësisht mosveprimin e shtetit për t'ia mundësuar individit që t'ia jetësoj lirinë përkatëse, në anën tjetër koncepti i të drejtës së njeriut nënkupton ndërmarrjen e veprimeve aktive nga ana e shtetit për t'ia jetësuar të drejtën përkatëse të qytetarit. Tashmë është standart i proklamuar edhe nga Gjykata Europiane për të Drejtat e Njeriut (GjEDNj) por edhe nga instrumentet dhe aktet juridike ndërkombëtare referuar lirive dhe të drejtave të njeriut, se kufizimi sikurse edhe shmangia nga liritë dhe të drejtat e tilla duhet t'i nënshtrohet kushteve strikte kushtetuese dhe ligjore. Siç u tha edhe në pjesën hyrëse të këtij punimi, bota u përball me një pandemi dhe krizë shëndetësore të paprecedentë, duke i zënë shtetet e papërgaditura në aspekt të marrjes së masave për t'iu përgjigjur krizës së tillë. Përfundim këtu nuk bëri as Kosova. Madje kjo e fundit, u sfidua shumë në aspektin kushtetues lidhur me masat të cilat i ndërmerri për t'iu kundërvënë pandemisë globale.

Mesi i muajit mars të vitit 2020 shfaqti rastet e para të konfirmuara me COVID-19 në Kosovë. Ishin dy rastet e para të cilat u shfaqën me datën 13 Mars, ato të cilat Kosovën e bënë pjesë të hartës së shteteve në të cilat ishte përhapur virusi i ri. Përhapja e virusit, shpërfaqti çuditërisht edhe antagonizmat dhe dallimet e thella politike mes partive pozitive dhe opozitare, lidhur me masat që duhet të ndërmerreshin për parandalimin e përhapjes së COVID-19. Që nga dita e parë e paraqitjes së rasteve të para pozitive me COVID-19 e deri në momentin e shkrimit të rreshtave të këtij punimi, Qeveria e Republikës së Kosovës ka marrë gjithësej 14 Vendime që implikonin kufizimet të ndryshme të lirive dhe të drejtave të njeriut të garantuara me Kushtetutë. Shumica prej 14 vendimeve qeveritare u kontestuan nga partitë politike opozitare dhe disa nga njohësit e fushës, si vendime jo kushtetuese. Madje dy nga vendimet e tilla përfunduan për interpretim në Gjykatën kushtetuese, ku u bënë objekt shqyrtimi në këtë institucion, e i cili më pas edhe e konstatoj jo kushtetueshmërinë e tyre. Ishin Aktgjykimi në rastin nr. KO 54/20 i datës 06 Prill 2020 dhe Aktgjykimi në rastin nr. KO 61/20 i datës 05 Maj 2020 të nxjerra nga Gjykata Kushtetuese, ato të cilat e konstatuan jokushtetueshmërinë e masave të ndërmarra nga ana e Qeverisë së Republikës së Kosovës për parandalimin e përhapjes së COVID-19. Përmbajtja e këtyre aktgjykimëve dhe standartet të cilat u vendosën në to do të jenë pjesë e këtij punimi në kapitullin vijues, ashtu që do të bëhet përjekje që të analizohen pikat kyçe lidhur me kufizimin e lirive dhe të drejtave të njeriut, posaqërisht lirisë së lëvizjes.

Kufuzimi i lirive dhe të drejtave të njeriut nga prizmi i Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Kosovës, Aktgjykim në rastin nr. KO54/20 i dt. 06 Prill 2020

Ishte Vendimi Nr.01/15 i dt. 23/03/2020 i nxjerrë nga Qeveria e Republikës së Kosovës i cili në 6 pikat e tij pretendonte përgjithësisht kufizimim e lirisë së lëvizjes për qytetarët nga ora 10:00 deri në orën 16:00 si dhe nga ora 20:00 deri në orën 06:00. Gjithashtu vendimi në fjalë ndalonte mbajtjen e të gjitha tubimeve qoft në mjedise publike apo private si dhe gjatë kohës së lëvizjes së qytetarëve, lëvizja të bëhej jo më shumë se nga 2 persona gjithnjë duke respektuar distancën prej të paktën 2 metrave me personat e tjerë. Ndonëse qëllim-mira, këto masa në aspektin juridik u kritikuan ashpër nga partitë politike opozitare, njohës të fushës së lirive dhe të drejtave të njeriut, e madje këtu hyri edhe Presidenti i Shtetit duke e kontestuar kushtetueshmërinë e tyre. Ky vendim ndër të tjera implikonte edhe cënim të së drejtës në privatësi. E drejta në privatësi jo vetëm që kërkon shtet të abstenojnë nga ndërhyrja në privatësinë e individëve, mirëpo gjithashtu imponon detyrë për shumë shtete që ato të ndërmarrin masa t'a mbrojnë këtë të drejtë (Gruskin.S dhe Hendriks.A, 2000, p.224). Kësisoj, meqenëse tani më masat anti-covid në Kosovë kishin marrë më shumë kahje politike se sa shëdetësore, ku njëra palë pretendonte se duhet shpallur gjendja e jashzëtakonshme, ndërsa pala tjetër pretendonte ligjshmërinë e masave të tilla, u desht të ndërhyjë një arbitër i pavarur siç është Gjykata Kushtetuese e cila vlerësoj kushtetueshmërinë e Vendimit Nr.01/15 i dt. 23/03/2020 të nxjerrë nga Qeveria e Republikës së Kosovës.

Në fakt çështja e kushtetueshmërisë së vendimit të lartëcekur në Gjykatën Kushtetuese ishte inicuar me kërkesën e Presidentit të Shtetit, i cili pretendonte se Vendimi i Qeverisë përbënte shkelje të disa neneve kushtetuese nga kapitulli II i Kushtetutës lidhur me liritë dhe të drejtat e njeriut, përkatësisht cënim të Lirisë së Lëvizjes nga neni 35 i Kushtetutës, Lirisë së Tubimit nga neni 43 i Kushtetutës, si dhe cënim të neneve 55 dhe 56 të Kushtetutës të cilat kanë të bëjnë me kufizimin e lirive dhe të drejtave të njeriut, përkatësisht me liritë dhe të drejtat e njeriut gjatë gjendjes së jashtëzakonshme. Gjithashtu, kërkesa drejtuar Gjykatës përmbante edhe pretendimin e presidencës për të vendosur masën e përkohëshme ndaj vendimit nr. 01/15 të datës 23.03.2020, për të ndaluar vijim e veprimet të efekteve juridike të vendimit në fjalë. Siç edhe u prit, referimi i kësaj çështje në Gjykatën Kushtetuese dhe pretendimi i njëjës palë për kundërkushtetueshmërinë e vendimit qeveritarë, si dhe konsistencat e Qeverisë në pretendimin e saj se vendimi ishte i ligjshëm dhe kushtetuese, vetëm sa e shpërqëndroj opinionin publik dhe qytetarët nga lufta kundër COVID-19, në luftën mes taboreve politike. Kontestimi i këtij Vendimi në Gjykatë Kushtetuese, madje krijoi paqartësi juridike edhe për qytetarët e Republikës së Kosovës në duhet t'i përmbaheshin detyrimeve të cilat përcaktonte vendimi në fjalë lidhur me lirinë e levizje dhe të tubimit, apo një vendim i tillë siç pretendonte Presidenti i Shtetit në opinionin publik nuk duhet të respektohet nga qytetarët. Kjo vetëm sa i kontribuoj edhe më shumë krijimi të një mjegullie tek qytetarët, si dhe në anën tjetër vëmendja nga lufta ndaj virusit të padukshëm

u transferua tek polarizimi i skajshëm mes partisë që qeveriste dhe atyre opozitare në anën e të cilave kishte dal edhe Presidenti i Shtetit.

Duke qenë në një situatë të tillë, i gjithë opinioni publik ishte në pritje të vendimit të Gjykatës Kushtetuese e cila para vetës kishte detyrim të interpretonte pretendimet e ngritura pranë saj lidhur me jokushtetueshmërinë e masave qeveritare anti-covid. Me të drejtë, opinioni publik dhe qytetarët prisnin një vendim të tillë nga Gjykata Kushtetuese në mënyrë që të menjanohej e tërë ajo mjegull e krijuar nga klasa politike lidhur me masat për luftimin e Covid-19, ashtu që vëmendja më pas sërish të rikthehej tek lufta ndaj virusit. Në këtë drejtim, Gjykata mund të thuhet se tregoi azhuritet në punë dhe vendimi i saj nuk vonoi.

Vlerësimet e Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Kosovës lidhur me kushtetueshmërinë e Vendimit Nr.01/15 të Qeverisë së Republikës së Kosovës

Menjëherë pas nxjerrjes së Vendimit nr. 01/15 të dt. 23/03/2020 i nxjerrë nga Qeveria e Republikës së Kosovës, erdhi reagimi nga Presidenti i Shtetit duke kontestuar ashpër kushtetueshmërinë e vendimit në fjalë dhe duke kërkuar domosdoshmërisht shpalljen e gjendjes së jashtëzakonshme. Njëherit kërkesën për interpretimin e kushtetueshmërisë së këtij Vendimi, e parashtrij para Gjykatës pikërisht Presidenti. Kryesisht detyra e Gjykatës në rastin konkret ishte të interpretonte faktin nëse ky Vendim qeveritarë cënonte lirinë e lëvizjes nga neni 35 i Kushtetutës dhe lirinë e tubimit nga neni 43 si dy nga liritë më të atakuara kudo nëpër botë që nga përhapja e Covid-19 e deri më tani. Fillimisht Gjykata duke i'u përgjigjur në kërkesën e parashtruar pranë saj, bëri një dallim të rëndësishëm mes kufizimit të lirive dhe të drejtave të njeriut dhe shmangies nga liritë dhe të drejtat e tilla. Bërja e një dallimi të tillë është i një rëndësie të veçantë sepse Vendimi nr. 01/15 i Qeverisë në esencën e tij kufizonte liritë dhe të drejtat e njeriut si rezultat i pandemisë Covid-19, por nuk i shmangte të drejtat dhe liritë e tilla. Poashtu, dallim tjetër mes kufizimit të lirive dhe të drejtave të njeriut të cilin aspekt e rregullon neni 55 i Kushtetutës dhe shmangies nga të drejtat dhe liritë e njeriut të cilin aspekt e rregullon neni 56 i Kushtetutës, është fakti se përderi sa për kufizimin nuk është e domosdoshme shpallja e gjendjes së jashtëzakonshme siç pretendonte Presidenti i Shtetit dhe një pjesë e mirë e opinionit publik, për shmangien është domosdoshme shpallja e gjendjes së jashtëzakonshme. Andaj edhe për këtë arsye këto dy çështje në pamje të parë të njehta por në esencë me dallime të rëndësishme, trajtohen me nene të ndryshme të Kushtetutës, pra me nenin 55 dhe nenin 56.

Gjykata assesi në vendimin e saj nuk ishte lëshuar në atë nëse janë adekuate masat anti-covid të ndërmarra nga Qeveria e Republikës së Kosovës, por ajo konfron mandatin të saj vetëm vlerësoj kushtetueshmërinë e masave të tilla (Gjykata Kushtetuese e Republikës së Kosovës, Aktgjykimi në rastin nr. KO54/20 dt. 06 Prill 2020, parag. 177). Duke qenë se baza ligjore të cilës i ishte referuar Qeveria për marrjen e masave për kufizimin e lirive dhe të drejtave të njeriut ishte Ligji Nr.02/L-109 për Parandalimin e

Përhapjes së Sëmundjeve Ngjitëse dhe Ligji Nr.04/L-125 për Shëndetësi, atëherë edhe interpretimi i kushtetueshmërisë së masave anti-covid u bë në atë drejtim që a ishte e mjaftueshme kjo bazë ligjore për qeverinë për t'a plotësuar kriterin nga neni 55 i Kushtetutës që kufizimi i lirive dhe të drejtave të njeriut mund të bëhet vetëm nëse kjo është e paraparë me Ligj. Pra nëse Ligji për Parandalimin e Përhapjes së Sëmundjeve Ngjitëse dhe Ligji për Shëndetësi përcaktonin dispozita autorizuese për të bërë kufizime të lirive dhe të drejtave të njeriut në rast të përhapjes së ndonjë epidemie apo pandemie siç është Covid-19. Pra ishte pikërisht Qeveria ajo e cila përkrahte qëndrimin e saj se ligjet e lartpërmendura ofronin bazë të mjaftueshme për kufizimin e lirive dhe të drejtave të njeriut. Megjithatë e të njejtimit mendim nuk ishte edhe Gjykata Kushtetuese, e cila në Aktgjykimin e saj prej 76 faqesh japi justifikime bindëse se pse Vendimi Nr. 01/15 i dt. 23/03/2020 i Qeverisë së Republikës së Kosovës nuk ishte tërësisht në përputhje me nenin 55, nenin 35 dhe nenin 43 të Kushtetutës së Republikës së Kosovës. Siç u theksua edhe më herët, cilido vendim që do t'a sjellte Gjykata do të ishte i mirëpritur për faktin që do të zbehte sadopak angakonzimet mes partive pozitive dhe opozitare në Kosovë dhe luftën politike do t'a rikthente sërish në luftë ndaj virusit Covid-19.

Veçanërisht, Gjykata u fokusua në interpretimin e nenit 41 të Ligjit për Parandalimin e Përhapjes së Sëmundjeve Ngjitëse si një prej neneve në të cilin Qeveria pretendonte se ekzistonte baza ligjore për ndërmarrjen e masave kufizuese në parandalimin e përhapjes së sëmundjes ngjitëse COVID-19. Sipas nenit në fjalë Ministria e Shëndetësisë është subjekti i autorizuar për të kufizuar lirinë e lëvizjes dhe të qarkullimit në rajonet e infektuara apo drejtëpërdrejtë të rrezikuara. Kështu sipas paragraf. 2 të këtij neni: *“Për të parandaluar futjen dhe përhapjen e kolerës, murtajës, variola vera, etbet hemorragjike virale, etheve të verdha, SARS-it, gripit të shpendëve dhe sëmundjeve tjera ngjitëse në tërë vendin, Ministria e Shëndetësisë me akte nënligjore përcakton masat e posaçme të jashtëzakonshme për mbrojtje nga këto sëmundje, si vijon: 1. Ndalimin e udhëtimit në vendin ku është përhapur epidemia e ndonjëres nga këto sëmundje, 2. Ndalimin e qarkullimit në rajonet e infektuara ose drejtëpërdrejtë të rrezikuara”*. Duke analizuar këtë nen dhe nene të tjera në të cilat ishin mbështetur juridikisht masat qeveritare anti-covid, Gjykata bëri një interpretim gjuhësorë dhe logjik të formulimit ligjor të këtyre neneve në drejtim të asaj se përmbajtja e tyre a ofronte autorizime të mjaftueshme për të plotësuar kriterin kushtetues që kufizimi i lirive dhe të drejtave të jetë i përcaktuar paraprakisht me ligj. Pra, Gjykata fillimisht vlerësoi kriterin e parë atë të përcaktueshmërisë me ligj të masave anti-covid para se të lëshohet në plotësimin e kritereve të tjera se a ishin të domosdoshme masat e tilla dhe se a ndjeknin ato një qëllim legjitim.

Në vlerësimin e Gjykatës Kushtetuese lidhur me plotësimin e kriterit të parë, Ligji për Parandalimin e Përhapjes së Sëmundjeve Ngjitëse, apo më sakt dispozita nga neni 41 i këtij Ligji, ishte e pamjaftueshme për të kufizuar liritë dhe të drejtat e njeriut për shkak të rrezikut të përhapjes së një sëmundje apo epidemie, përkatësisht e pamjaftueshme për të kufizuar lirinë e lëvizjes, tubimit dhe qarkullimit të qytetarëve. Kjo për arsye sepse neni në fjalë autorizonte Ministrinë e Shëndetësisë si organ përbërës i Qeverisë që masat e ndalimit të qarkullimit apo udhëtimit të qytetarëve nuk mund t'i ndërmerre në tërë territorin e Republikës së Kosovës por vetëm për vendin apo rajonin e infektuar apo drejtëpërdrejtë

të rrezikuar, siç kishte paraparë neni 41 parag. 1 shkronja a) i Ligjit për Parandalimin e Përhapjes së Sëmundjeve Ngjitëse. Pra në vlerësimin e Gjykatës ky nen fliste vetëm për autorizimin e Qeverisë, përkatësisht Ministrisë së Shëndetësisë për të ndaluar qarkullimin në një apo më shumë qytete, fshatra apo rajone të infektuara apo të rrezikuara, por assesi për tërë territorin e vendit. Sepse në raste kur ky autorizim ligjor për të kufizuar lirinë e lëvizjes dhe qarkullimit për shkak të rrezikut të përhapjes së sëmundjes në tërë territorin e shtetit ishte qëllimi i ligjënësit, atëherë atë ky i fundit e kishte paraparë shprehimisht duke përdorur shprehje si “në tërë vendin” apo “mbarë vendin” dhe jo “në vendin” apo “rajonet” e infektuara, siç bënte neni 41 i këtij Ligji (Gjykata Kushtetuese e Republikës së Kosovës, Aktgjykimi në rastin nr. KO54/20 dt. 06 Prill 2020, parag 244). Duke qenë se kriteri i parë i përcaktueshmërisë me ligj të kufizimit të lirive dhe të drejtave të njeriut siç e parasheh neni 55 i Kushtetutës nuk ishte plotësuar për të qenë kushtetues Vendimi nr. 01/15 i Qeverisë së Republikës së Kosovës, atëherë Gjykata Kushtetuese nuk u lëshua edhe në konstatimin se a janë plotësuar edhe kriteret tjera të cilat domosdo duhet të përmbushen për të qenë kushtetues një akt i cili i kufizon të drejtat dhe liritë e garantuara me Kushtetutë. Pra në vlerësimin e Gjykatës ishte e panevojshme lëshimi në atë se a janë të domosdoshme masat qeveritare anti-covid dhe a janë të njejtat legjitime, meqenëse kriteri i përcaktueshmërisë me ligj i kufizimeve të bëra nuk ishte përmbushur.

Vlerësimet e Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Kosovës lidhur me kushtetueshmërinë e vendimeve Nr.214/IV/2020, Nr.229/IV/2020, Nr.238/IV/2020, Nr. 239/IV/2020 të Ministrisë së Shëndetësisë lidhur me masat anti-covid

“Saga” e kontestimit të vendimeve të Qeverisë së Republikës së Kosovës, përkatësisht Ministrisë së Shëndetësisë në Gjykatën Kushtetuese sa i përket masave kufizuese të lirisë së lëvizjes, qarkullimit dhe të tubimit si liri fundamentale kushtetuese, vazhdoj edhe me vendimet tjera qeveritare, siç është rasti edhe me vendimin për shpalljen e Komunës së Prizrenit si zonë karantine, dhe vendimet për parandalimin, luftimin dhe eliminimin e sëmundjeve ngjitëse të cilat implikonin territorin e Komunës së Dragashit dhe Istogut. Përkundër faktit që Aktgjykimi i Gjykatës Kushtetuese nr. KO54/20 dt. 06 Prill 2020 i obligonte institucionet përgjegjëse, posaçërisht Kuvendin e Republikës së Kosovës që të krijonte infrastrukturën e nevojshme ligjore për ndërmarrjen e masave kufizuese për parandalimin e përhapjes së COVID-19, ekzekutivi i vendit vazhdoj nxjerrjen e akteve të cilat implikonin kufizimin e disa të drejtave dhe lirive të njeriut, në rradhë të parë lirisë së lëvizjes, të drejtën e privatësisë dhe lirinë e tubimit, sërish duke u mbështetur në bazën e njejtë juridike. Pra, sërish duke u mbështetur në Ligjin për Parandalimin e Përhapjes së Sëmundjeve Ngjitëse, përkundër faktit që nga Gjykata më parë ky Ligj ishte konsideruar si i pamjaftueshëm për të kufizuar liritë dhe të drejtat e njeriut me anë të vendimeve administrative siç ishin ato të Ministrisë së Shëndetësisë. Kësisoj Vendimi nr.214/IV/2020 i cili e shpallte Komunën e Prizrenit zonë karantine, ndër të tjera parashihte ndalimin e hyrje-daljeve nga kjo komunë, ashtu që kjo ndalesë padyshim që

implikonte kufizim të lirisë së lëvizjes dhe të qarkullimit për qytetarët. Ndërsa Vendimi nr. 229/IV/2020 dhe nr. 238/IV/2020 përcaktonin kufizime të njejta për Komunën e Dragashit dhe të Istogut duke përcaktuar rregulla të reja dhe orar të posaçëm të lirisë së lëvizjes së qytetarëve me qëllim të parandalimit të përhapjes së mëtejshme të COVID-19 në këto Komuna.

Për dallim nga Aktgjykimi paraprak, në Aktgjykimin KO61/20 Gjykata Kushtetuese kishte konstatuar se kufizimi i lëvizjes dhe qarkullimit të qytetarëve i cili ishte përcaktuar me Vendimet e Ministrisë së Shëndetësisë, ishin të përcaktuara me Ligj sepse të njejtat përcaktonin kufizimin e lirisë së lëvizjes dhe të qarkullimit në një rajon të caktuar, përkatësisht rajonin e Prizrenit, Dragashit dhe të Istogut. Në këtë drejtim sipas Gjykatës ishte përmbushur kriteri i “përcaktueshmërisë me ligj” të kufizimeve të bëra dhe kufizimet e tilla ndjeknin një qëllim legjitim siç ishte parandalimi i përhapjes së sëmundjes COVID-19 si dhe ishin të domosdoshme për rajonet e tilla të cilat ishin shëndërruar në vatra të infeksionit. Gjykata Kushtetuese në këtë rast ishte lëshuar edhe në çështje të tjera të ngritura nga ana e parashtruesve të kërkesës por që për qëllime të këtij punimi dhe temës të cilën e kam trajtuar në punim kanë relevancë më të vogël në krahasim me çështjen kryesore se a ishte cënuar liria e lëvizjes me rastin me marrjes së masave nga ana e Ministrisë së Shëndetësisë. Megjithatë mund të thuhet që në rastin e Kosovës baza juridike ishte e pamjaftueshme për të përmbushur kriterin kushtetues për “përcaktueshmërinë me ligj” të kufizimit të lirisë dhe të drejtave të njeriut, deri në momentin kur edhe Kuvendi duke vepruar sipas udhëzimeve të Gjykatës Kushtetuese në rastin nr. KO54/20 dt. 06 Prill 2020, nxjerri Ligjin nr.07/L-006 për Parandalimin e dhe Luftimin e Pandemisë COVID-19 në Territorin e Republikës së Kosovës i dt. 25 Gusht 2020.

Konkluzion

Përhapja globale e pandemisë COVID-19, pothuajse ndikoj negativisht çdo sektor të jetës madje duke i sfiduar edhe shtetet më të fuqishme si në aspektin shëndetësor, ekonomik e deri tek masat të cilat shtetet u detyruan t'i ndërmarrin për qëllime të parandalimit të përhapjes së COVID-19. Masat e tilla anti-covid padyshim që për shkak të urgjencës ishin të nxituara në kohë dhe shpesh herë afektonin liritë fundamentale të njeriut, gjithnjë në justifikimin e qëllim legjitim të ndërmarrjes së tyre, përkatësisht ruajtjes së popullatës nga infektimi nga ky virus i ri. Madje lirshëm mund të thuhet që kishte një relacion joharmonik mes qëllim legjitim të masave anti-covid dhe kushtetueshmërisë së masave të tilla që ndërmorrën shtetet. Janë të shumtë shembujt nëpër botë ku vendimet e autoriteteve kompetente u kontestuan në aspektin e kushtetueshmërisë së tyre, duke pretenduar gjithmonë që ndalimin i qarkullimit të njerëzve dhe mbajtjes së tubimeve si një nga ndalesat më të shpeshta për të frenuar përhapjen e COVID-19 cënon dy nga liritë themelore të garantuara me anë të instrumenteve juridike ndërkombëtare siç është liria e lëvizjes dhe ajo e tubimit. Askush, madje as shtetet me sistem të konsoliduar juridik nuk ishin të përgatitura në aspektin ligjor për të vepruar në drejtim të marrjes së vendimeve që ti ndalonin qytetarët të lëviznin apo të tuboheshin, sepse vet përhapja e virusit ishte e

menjëhershme dhe ndër veprimet më të kërkuara edhe nga vet OBSH ishte distancimi social i cili mund të sigurohej vetëm përmes mbylljes totale të shteteve. Si rast më i njohur në botë, i cili ndjek një “politikë” tjetër në përballje me virusin ishte Suedia. Pothuajse të gjitha shtetet tjera ishin të orientuara nga izolimi i popullatës dhe mbyllja e të gjitha aktiviteteve me qëllim të sigurimit të distancimit social. Në këtë drejtim nuk bënte dallim as Republika e Kosovës. Në këtë të fundit, fatkeqësisht përveç luftës ndaj virusit të padukshëm u shpërfaq edhe lufta politike e cila kontribuoi negativisht në aspektin e menaxhimit të pandemisë. Kosova, mbase mund të thuhet që u bë vendi i vetëm në botë që në pikun e përhapjes së COVID-19 arriti të rrëzoj qeverinë e saj, duke i’u marrë mandatin përderisa një numër i konsiderueshëm i shteteve arritën të gjejnë modalitetet ligjore dhe kushtetuese për zgjatjen e mandatit të qeverive aktuale me qëllim të mos shkëputjes së zingjirit gjatë menaxhimit të COVID-19. Siç edhe u theksua në pjesën e sipërme të këtij punimi, vendimet qeveritare për masat anti-covid vetëm sa e shpërfaqën edhe më shumë luftën politike në rastin e Kosovës. Edhapse një demokraci me institucione jo mjaftueshëm të konsoliduara siç është Kosova, u arrit që në aspektin e respektimit të lirive dhe të drejtave të njeriut për sa i përket masave qeveritare për parandalimin e përhapjes së virusit, të ruhet një stabilitet nga një korrektor i pavarur siç ishte Gjykata Kushtetuese e cila evitoj shkeljet e lirive dhe të drejtave të njeriut që u bënë si rezultat i masave anti-covid. Si liritë më të atakuara ishin liria e lëvizjes dhe ajo e tubimit, kufizimi i të cilat mund të bëhej vetëm në rrethana dhe kushte qartësisht të përcaktuara me Kushtetutë. Përkundër që të domosdoshme dhe legjitime, masat e tilla në shumë raste nuk arritën të përmbushin kriterin e parë, atë të “përcaktueshmërisë apo parashikueshmërisë me ligj” të kufizimit të lirive dhe të drejtave të njeriut. Në shumë shtete, me qëllim që të krijohej baza e mjaftueshme kushtetuese për të kufizuar dhe deroguar disa nga të drejtat dhe liritë fundamentale të njeriut, u shpall gjendja e jashtëzakonshme nga autoritetet respektive, siç ishte rasti i Republikës së Maqedonisë së Veriut. Situata e jashtëzakonshme që e krijoi përhapja e COVID-19 në shumë raste arsyetonte veprimet e shteteve për të shpallur dhe ndërmarrë masa të jashtëzakonshme. Për t’u rikthyer tek rasti i Kosovës dhe esenca e temës të cilës kam trajtuar në këtë punim, Gjykata Kushtetuese e konfirmoj në vendimet e saj që konform edhe standarteve dhe akteve ndërkombëtare referuar lirive dhe të drejtave të njeriut, ekziston një dallim substancial ndërmjet kufizimit të lirive dhe të drejtave të njeriut dhe shmangies apo derogimit të tyre. Kufizimi kërkon përmbushjen komulative të tre kushteve kryesore siç janë: 1. Përcaktueshmëria apo parashikueshmëria ligjore e kufizimeve, 2. Kufizimet të ndjekin një qëllim legjitim, 3. Domosdoshmëria e kufizimeve. Në anën tjetër për t’i deroguar apo për të shmangur nga liritë dhe të drejtat e njeriut kërkohet patjetër shpallja e gjendjes së jashtëzakonshme. Me fjalë të tjera kufizimi i lirive dhe të drejtave të njeriut, paraqet një stad më të ulët të ndërhyrjes së shtetit në terrenin e lirive dhe të drejtave të njeriut se sa derogimi apo shmangia. Në shumë raste shtetet u detyruan që të kufizojnë liritë e tilla, por në plot raste të tjera masat anti-covid mund të kualifikohen si shmangie nga liritë dhe të drejtat e njeriut.

Referencat

- Orlin, Th. & Rosas, A. Dhe Scheinin.M (2000). Jurisprudenca e Ligjit të të Drejtave të Njeriut Një Qasje Krahasimore.
- Hasani, E. & Cukalovic, I. (2013). Komentari i Kushtetutës së Republikës së Kosovës.
- Boerefijn, I. & Toebes, B. (1998). Health and Human Rights: The Health Issues Discussed by the United Nations Treaty Monitoring Bodies.
- Bantekas, I. & Oette, L. (2013). International Human Rights Law and Practice.
- Andrews, W.G. (1963). Constitution and Constitutionalism.
- Konventa Europiane për Liritë dhe të Drejtat Njeriut (1950).
- Kushtetuta e Republikës së Kosovës (2008).
- Ligji Nr.02/L-109 për Parandalimin e Përhapjes së Sëmundjeve Ngjitëse.
- Aktgjykim i Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Kosovës në rastin KO54/20 dt. 06 Prill 2020.
- Aktgjykim i Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Kosovës në rastin KO61/20 dt. 05 Maj 2020.

Globalizmi, i sfiduar apo i transformuar gjatë pandemisë Covid-19?

Militant Plakolli, student i MA.

Kolegji AAB, Prishtinë

E-mail: militant.plakolli@universitetiaab.com

Abstrakt

Globalizmi jo rrallë herë ka qenë i sfiduar dhe i penguar në zhvillimin e tij nga faktorët politik, ekonomik e social, ai sot është i sfiduar direkt nga një krizë shëndetësore globale, e njohur si pandemia “Covid-19”. Kjo krizë shëndetësore ka bërë që globalizmi të transformohet dhe të adaptohet në kushtet dhe rrethanat e tilla dhe se i gjithë qëllimi i këtij punimi kërkimor është që të gjej formën e ndryshimeve dhe transformimeve potenciale të këtij procesi global, brenda periudhës së krizës pandemike “COVID-19”. Ky punim kërkimi është bazuar në grumbullimin e të dhënave dhe të fakteve me kërkime hulumtuese për të bërë më pas një kritikë dhe një analizë me metodë kualitative. Nga rezultatet e nxjerrura nga ky punim kuptohet qartë se me gjithë sfidat e mundshme (cilat do qofshin ato), globalizmi ka aftësinë për t’u përshtatur dhe për t’u transformuar në diçka që mund të quhet më shumë instrumentalizim politik dhe ekonomik e social i vendeve të mëdha sesa një megasistem i integritit global. Andaj, ky punim kërkimor vjen në përfundim se: globalizmi pasi që sfidohet, ai gjithmonë transformohet, sepse kjo është mënyra më e mirë për avancimin dhe zhvillimin e tij.

Fjalë kyçe: *globalizmi, sfida, transformimi, pandemia Covid-19, adaptimi.*

Prezantim

(Sheffield . J, Korotayev. A, & Grinin. L, 2013) pohojnë se: “*problemet me të cilat përballet bota bashkëkohore nuk mund të zgjidhen duke lënë gjithçka në veprimet e shteteve individuale, ose funksionimit të tregut dhe se mekanizmat ekzistues janë të pamjaftueshme për t’u marrë me to.*”³³ Megjithëkëtë, globalizmi në disa raste më shumë është parë si një mit e ndoherë edhe si një perandorim i fuqive të mëdha mbi shtetet satelite sesa një proces integruar i shoqërisë njerëzore me mundësi të barabarta. Kjo ka bërë që në shumë raste globalizmi në syrin kritik të marrë nota jo edhe aq të mira dhe të pranohet me vonesë ose edhe të pranohet

³³ Sheffield. J, Korotayev. A, & Grinin. L, “GLOBALIZATION - Yesterday, Today, and Tomorrow”, 2013 (page 401)

gjithmonë me atë këndin e mëdyshjes për pasojat që mund të sjellë një proces i tillë në zvetnimin e mëtutjeshëm kombëtar.

Por, nuk vendosim dot një prerje cezariane se si mund të pranohet një proces i tillë global dhe nuk lëshohemi dot më shumë në sensitivitetin e pranimit, mos pranimit ose gjysmë pranimit të globalizmit, kur dihet se globalizmi është një proces evolutiv i hapjes së shoqërisë njerëzore brenda për brenda saj dhe se shtrirja e tij vjen po aq natyrshëm.

Sidoqoftë, sfidat politike për globalizmin ka qenë çdo herë evidente, madje globalizmi është sfiduar edhe prej atyre që sfidimin e tyre vendosin ta shfaqin nëpërmjet një elementi globalist (teknologjia e informimit – interneti).

Shtetet kombëtare kanë qenë dhe mbasin një ndër sfidat më të mëdha dhe më të paluhatshme politike për globalizmin sepse globalizmi është ai procesi i aftë që të merret me problemet e botës, çka qeveritë kombëtare nuk arrijnë ta bëjnë një gjë të tillë.

Me gjithë faktin se shtetet kombëtare nuk mund të merren me të gjitha çështjet globale, frika se globalizmi është një farë kupole superamaciste mbi këto vende nacionale, ka bërë që jo çdo problem global të trajtohet mbi suaza globale me gjithë shpërfaqjen globale të atij problemi.

Ta zëmë, shumica e shteteve problemin global të terrorizmit apo edhe të emigrantëve të paligjshëm e trajtojnë ndryshe nga njëra tjetra, ani pse kanë ngjajshmëri të shumta në ndërveprimet që i marrin në raport me këto probleme, prap se prap intencat e menaxhimit krijojnë një klimë kontradiktore në menaxhimin e atyre krizave. Secila palë vepron në bazë apo krahas nevojës që u shtrohet atyre për të reaguar kundrejt këtyre fenomeneve. (Mearsheimer, 2014) pohon se: *“shtetet që veprojnë në një botë me interes personal pothuajse gjithmonë veprojnë sipas interesit të tyre personal dhe nuk i nënshtrojnë interesat e tyre interesave të shteteve të tjera, ose interesave të të ashtuquajturës bashkësi ndërkombëtare.”*³⁴ Sërish, për t’u mos u lëshuar më shumë në atë se me çfarë krizash, problemesh apo sfidash mund të jetë përballur në kohë e rrethana të ndryshme procesi globalist, ne duhet të jemi më konkretë në tematikën që kemi zgjedhur ta hulumtojmë.

Megjithëkëtë, ishin shtetet kombëtare që me vendimet e tyre një farë forme kushtëzuan apo pezulluan përkohësisht shumë prej proceseve globaliste.

Kina si një superfuqi globale, me një rritje të hatashme ekonomike e ushtarake, tani më me vendime krejtësisht të panjohura, po izolohej dhe po mbyllej e po bëhej gjithnjë e më shumë e padisponueshme për botën e jashtme, në mënyrë të frenohej përhapja e koronavirusit.

Meqë, atje filloi gjithçka në lidhje me pandeminë Covid-19, Kina po bëhej një manual për vendet e tjera se si duhet vepruar kundrejt një emergjence dhe një situatë apokaliptike të shëndetësisë globale.

Kjo vetëm sa e dëshmonte se bota nuk ishte e përgatitur për rrethana të tilla dhe se natyrisht varej shumë nga çdo informacion që mund të prodhonte Kina në lidhje me këtë sëmundje.

Për shkak të mos njohurisë minimale rreth sëmundjes, nga frika e një përhapje të shpejtë,

³⁴ Mearsheimer, J, “The Tragedy of Great Power Politics”, 2014 (page 33)

shtetet kombëtare filluan me rritjen e rishtrikcioneve dhe për më shumë edhe me mbylljen apo bllokimin e tërësishëm të kufijve, përderisa OBSH-ja akoma nuk parashihte një rrezik serioz, bota tani më po pushtohet nga diçka e padukshme që do të thellohej më tej në një krizë shëndetësore globale.

Bashkimi Evropian (padyshim, një formë unike me tipare globaliste) duke parë se rastet e sëmundjes po rriteshin dita ditës dhe rreziku vinte nga vendet që tashmë veçse janë prekur në masë të konsiderueshme me Covid-19, nuk po rrinte duarkryq e as nuk po e luante rolin e spektatorit. Bashkimi Evropian nëpërmjet Komisionit Evropian në muajin Mars të vitit 2020 lëshoi një komunikatë zyrtare që parashihte mbylljen e përkohshme të kufijve, që mund të shpjegohej si kufizim i përkohshëm për udhëtime jothelbësore në Bashkimin Evropian. (COMMISSION, 2020)

Gjithashtu, edhe Shtetet e Bashkuara të Amerikës filluan me karantinimin dhe izolimin siç po bënte pjesa më e madhe e planetit. Në të tilla raste, gjithçka përafrohet në besueshmërinë ndaj shtetit dhe thujase po faktohet një teori realiste, të cilin e transmeton (STEPHEN MCGLINCHEY, ROSIE WALTERS and CHRISTIAN SCHEINPFLUG, 2017) mendojnë se: *“shteti komb është aktori kryesor në marrëdhëniet ndërkombëtare. Trupa të tjerë ekzistojnë, të tillë si individë dhe organizata, por fuqia e tyre është e kufizuar. Së dyti, shteti është një aktor unitar. Interesat kombëtare, veçanërisht në kohë lufte (krizë), e udhëheqin shtetin të flasësh dhe të veprësh me një zë. Së treti, vendimmarrësit janë aktorë racionalë në sensin që vendimmarrja racionale çon në ndjekjen e kombëtarit interes”*.³⁵

Qeveritë kombëtare nuk po përjetonin më vetëm një krizë të re shëndetësore, por edhe një shok emergjent dhe veprimet e tyre përveç që ishin të mjegullta ishin edhe të paefektshme sepse efekti i infektimit me gjithë përpjekjet për parandalimin e sëmundjes ishte relativisht i madh. Qytetarët e të gjitha vendeve tashmë ishin të frikësuar për fatin e tyre dhe se e tërë shpresa e tyre përvijohet në aftësinë e vendimmarrjeve të sakta dhe korrekte të qeverive të tyre. Kjo e mveshte qeverinë shtetërore me përgjegjësi të shumta dhe padyshim se e rriste rolin e saj si asnjëherë më parë në gjithë kulmin e proceseve globaliste.

Tashmë, bota nuk gëzonte atë udhëheqjen mitike globale, por gjithçka ishte kthyer në qendrën e ndërmarrjes së veprimeve, në qeveritë e shteteve kombëtare.

Sigurisht se mbyllja e vendeve të punës, rishtrikcionet e orareve në punë, mbyllja e shkollave dhe e fabrikave si dhe kufizimi i lëvizjes për qytetarët prekte jo vetëm rendin e brendshëm shoqëror të një vendi, por e gjithë kjo refektonte si një pasqyrë edhe në pjesën globale, për fajin e asnjëres palë. Përderisa, shtetet e mëdha evropiane po përjetonin thujase kolapsin e tyre shëndetësor, ShBA-ja po ndalonte fondet për OBSH-në, vlera e së cilave fonde kapte shifrën 400 milion dollarëve amerikan. E tek më vonë në mesin e pandemisë, në korrik të këtij viti ShBA-ja do

³⁵ McGlinchey, S, Walters, R and Scheinpflug, Ch, “International Relations Theory”, 2017 (page 21)

të tërhiqej edhe zyrtarisht nga OBSH-ja, për shkak se administrata amerikane që nga fillimi kishte dyshime për përfshirjen e Kinës dhe OBSH-së në një komplot shëndetësor global.

(Lawless, 2020) pohon se: *“si udhëheqës i rendit liberal, Shtetet e Bashkuara po përjetojnë një krizë legjitimiteti në skenën botërore. Armiqësia e hapur me të cilën administrata Trump ka të bëjë me rendin liberal dhe dobia e tij ilustron me tërbeqjen e administratës nga një numër i madh i marrëveshjeve ndërkombëtare, kundërshtimi i multilateralizmit më gjerësisht, dhe "qasja e saj e kushtëzuar ndaj angazhimeve dikur të paprekshme të aleancës amerikane në Evropë dhe Azji.”*³⁶

Pra, këtu nuk kemi të bëjmë vetëm me një përplasje të njohur për opinionin global të SHBA-së dhe Kinës, por kemi të bëjmë edhe me një përplasje direkte të një qeverie të fuqishme kombëtare me organizatën më të madhe të shëndetësisë në botë.

Një përplasje e tillë, e inicuar nga një superfuqi sikurse që është SHBA-ja drejtuar një mekanizmi global, ulte ndjeshëm rëndësinë, kredibilitetin dhe rolin e funksionin e tij në raport me qeveritë e tjera të botës. Këtë më së miri e argumenton (J., 2002) i cili shprehet se: *“diskutimi deri më tani është përqendruar në ndryshimin e mjedisit të jashtëm të aktorëve dhe duke ndryshuar perceptimet e tyre për qëllimet e atyre me me të cilët bashkëveprojnë” dhe se “institucionet mund të ndryshojnë preferencat dhe aktorët”.*³⁷

Meqenëse, pandemia Covid-19 ndoherë me ose me pa të drejtë edhe krahasohet me Gripin Spanjoll, natyrisht se gjendja ekonomike (gjatë) pas kësaj pandemie lirisht mund të krahasohet me Depresionin e Madh, ndoshta jo për shkaqet e njëjta, por për qëllimin e vetëm e të njëjtë që mund të shkaktojë një krizë globale e rëndë ekonomike. Pra, rënien ekonomike jo vetëm të superfuqive të mëdha por edhe rënien e fuqive ekonomike të organizatave transnacionale.

Jo shumë gjatë prej kësaj periudhe bota veçse kishte përjetuar një krizë të madhe ekonomike të përmasave globale, që shumë vende edhe sot e tutje e vuajnë dhe nuk po arrijnë ta kalojnë asesi.

E gjithë kjo vinte si pasojë e problemeve të shumta në sistemet financiare e gjithashtu të tilla probleme të afta për të shkaktuar një krizë globale ekonomike ishin edhe paqëndrueshmëritë e tregjeve financiare që bashkarisht me të tjera elemente të paqëndrueshmërisë ekonomike vetëm sa e rëndonin edhe me tej ekonominë globale. Izolimi dhe thuajse pezullimi i çdo sferë të jetës publike, përfshirë këtu edhe mbylljen e përkohshme të vendeve të punës dhe bizneseve që nënkuptonte edhe rritjen e papunësisë, e që rënia e fuqisë punëtore bënte që binte fuqia prodhuese, pastaj qarkullimi krejt i pjesshëm i produkteve dhe kapitaleve bënë që kriza shëndetësore pandemike të implikonte automatikisht edhe krizën ekonomike globale.

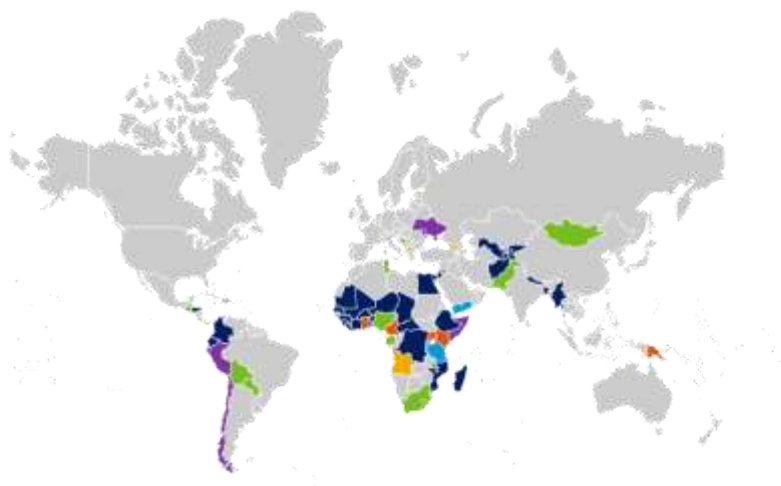
³⁶ Lawless. S. “American Grand Strategy for an Emerging World Order”, 2020

³⁷ Donnelly . J. Realism and International Relations, Cambridge University Press, 2002, (Page 152)

Në kuadër të kësaj, mirëqenia ekonomike globale po pësonte një rënie të hatashme, që mund të krahasohej për nga impakti edhe me krizat e vitit 2008 dhe me gjithë krizat e tjera të shekullit të kaluar.

Qeveritë kombëtare po punonin fuqishëm për ngritjen e pakove emergjente shëndetësore për të përballuar pandeminë dhe ngjiturazi kësaj po punonin edhe për pako të tjera financiare për të rimëkëmbur ekonominë.

Shumica e vendeve të botës nuk mund të përballonin më shumë rënien e vazhdueshme ekonomike pa çka se u vunë në funksion të borxheve dhe të kredive nga institucione të mëdha financiare globale, më së shumti nga Banka Botërore dhe Fondi Monetar Ndërkombëtar. (Fund, 2020)

(Hartë e huazuar nga Fondi Monetar Ndërkombëtar, ku shihet asistenca që është bërë ndaj shteteve gjatë krizës së pandemisë Covid-19)

Këto sfida të shumta politike dhe ekonomike paraqesin një trajektore gjurmësh kritike në rëndësinë e globalizmit përballë të panjohurave që vijnë si rezultat i të paparashikueshmes. Terrorizmi dhe migrimet e shumta si pasojë e konflikteve dhe luftërave ishin vetëm një pjesë sfidante e globalizmit.

Shtoja kësaj edhe krizën ekonomike në vitin 2008, për të filluar më pas me pranverën arabe që përvijojë më shumë në revolucione e rotacione politike.

Lufta tregtare në mes ShBA-së dhe Kinës, së bashku me BREXIT-i dhe në fund fare edhe kriza shëndetësore Covid-19 janë pjesë e medaljes së prishjes së rendit të vjetër botëror dhe fillimit të një rendi të ri botëror.

Me gjithë këto fakte të pamohueshme, (Sheffield . J, Korotayev. A, & Grinin. L, 2013) besojnë se: “*Kërkimi i përgjigjeve globale ndaj sfidave kryesore do të çojë në lloje të ndryshme të*

sgjithjeve në nivelin më të lartë politik, nga ato që synojnë formimin e një urdbri të aftë për të duke funksionuar për dekada (përvoja e madhe e shekullit të 20-të provon që kjo të jetë mjaft e mundur) në një masë të atyre jo-sistematike, pragmatike dhe paliative. Sidoqoftë, madje vendimet impulsive lejojnë fillimin e formimit të një sistemi të ri vendimesh dhe institucioneesh, koalicionesh dhe sindikatasb. Nga ana tjetër, suksesi i disa institucioneve do të lejojë krijimin e disa parashikimeve mbi ristrukturimin e botës.”³⁸

Kjo nuk nënkupton mosglobalizëm, megjithatë, ngjarje të tilla të përmasave kaq të mëdha në arenën ndërkombëtare janë tregues i qartë se globalizmi po merr një trajtë a një formë krejt tjetër nga që jemi mësuar ta shohim më parë.

Në këto kondita mund të vërehet qartë se globalizmi po ndryshon, po merr tjetër formë, mbi të gjitha me gjithë sfidat dhe barrierat ai po transformohet në diçka krejt tjetër.

Pra, globalizmi është një proces i cili vazhdimisht evoluon dhe ndryshon varësisht nga rrethanat dhe kushtet e krijuara.

Aq sa globalizmi ka para vetës kushte të pandryshueshme, ashtu edhe vijon të mbetet, por meqë kushtet dhe rrethanat ndryshojnë shpesh në disfavor të tij, atëherë e vetmja mundësi e tij që të mbijetojë si një megaproces me shtrirje globale është që të ndryshojë konform gjendjeve reale që mund të vihen me ose pa dashje. Kësi lloji, globalizmi ka gjetur mënyra të përshtatjes dhe të adaptimit koherent dhe kohabitativ në varësi të ngjarjeve apo fenomeneve që vijnë si rezultat i klimave të ndryshueshme të forcave të fuqive të mëdha, që në një farë forme janë hisetarë të formave zhvilluese të globalizmit nëpërmjet kapitalizmit.

Edhe pandemia Covid-19 sikurse shumë kriza të tjera të niveleve globale, jo veç se e kanë sfiduar globalizmin, por edhe kanë ndryshuar atë në bazë të lojës së fuqive të mëdha, të cilat po ndryshojnë herë pas here dhe se ky ndryshim po vije si pasojë jo vetëm e luhatjeve politike e ekonomike, por edhe në bazë të aspiratave dhe ambicieve të mëdha të superfuqive për sa më shumë dominim në politikë dhe në ekonominë globale. Pra, transformimi i globalizmit nuk fillon dhe nuk mbaron me pandeminë Covid-19, por kjo pandemi është një prej rrugëve që çon në këtë drejtim.

Por, megjithkëtë, kjo dëshmon se bota vuan nga mungesa e një qeverie globale dhe se kjo lejon që fuqitë e mëdha të bëjnë atë që bëjnë më së miri, të arrijnë realizimin e interesit të tyre kombëtar. (Sheffield . J, Korotayev. A, & Grinin. L, 2013) argumentojnë se:” *“Një qendër koordinimi është shumë e nevojshme, pa të do të bëhet bota një konglomerat i pakontrolluar. Përveç kësaj, ekziston një stereotip mbizotërues mbi domosdoshmërinë e disa institucioneve globale, kështu që ata do të aspirohen, pak a shumë me sukses.”* (Sheffield . J, Korotayev. A, & Grinin. L, 2013)³⁹

Natyrisht se globalizmi është megaproces i integritit të ideve dhe kulturave që kanë konsekuenca të drejtpërdrejta politike dhe ekonomike.

³⁸ Sheffield. J, Korotayev. A, & Grinin. L, “GLOBALIZATION - Yesterday, Today, and Tomorrow”, 2013 (Page 402)

³⁹ Sheffield. J, Korotayev. A, & Grinin. L, “GLOBALIZATION - Yesterday, Today, and Tomorrow”, 2013 (Page 401)

Pa dashur që të bëjmë një retrospektivë dhe të kthehemi në etapa kohore të zhvillimit të këtij procesi, është fare e qartë se globalizmi megjithëse është një megaproces integrimi, në të shumtën e rasteve ai është një instrument i fuqive, që e favorizojnë apo e kolabojnë globalizmin për shkak të nevojave dhe konsumeve dhe interesave të fuqive të mëdha.

(Kissinger, 1995) argumenton se sistemi ndërkombëtar funksionon më mirë “kur e mban pakënaqësinë në nivelin në të cilin pala e dëmtuar do të kërkojë të përmbysë rendin ndërkombëtar.”⁴⁰ sepse kësi lloji kemi të bëjmë përveç me një ri-strukturim të fuqive globale, si pasojë e prishjes së balancave të fuqive globale.

Përderisa, kritikët e globalizmit theksojnë se ky proces dobëson rolin e shteteve kombëtare, janë pikërisht krizat globale që rrisin rolin e shteteve kombëtare.

Mirëpo, a është ky një argument i mjaftueshëm?

Globalizmi shpeshherë kalon nëpër disa faza demode që kanë nevojë për ristrukturime të mëtutjeshme për arritur kulminacionin e një roli aktiv dhe të përhershëm. Pra, globalizmi është një proces evolutiv që ndryshon në dukje, por asnjëherë në substancë.

Thjeshtë, globalizmi është i lidhur ngushtë me ri-strukturimet e rendit të ri botëror. Përfundimi i Luftës së Ftohtë, solli në pah hegjemoninë amerikane, në të cilën globalizmi u adaptua shumë mirë dhe njëkohësisht nëpërmjet tij po synohet një ristrukturim tjetër.

Ky ri-strukturim nënkupton prishjen e balancave dhe fillimin e një etape të re globale, ku raporti i fuqive të mëdha, meqenëse, është ose përvidhet si i barabartë, balanca globale është e prishur.

Andaj, mendimi se kemi të bëjmë me një qeveri globale përkthehet në diçka mitike, sepse qeveria botërore varet direkt nga hegjemonia e një pale a koalicioni me karakter global.

Formën e një perandorimi mbi baza e shfrytëzimit të shteteve satelite apo koalitative e paraqet (Freedman, 2020), duke thënë se “në të kaluarën, fuqitë e mëdha më të frikshme mund të njiheshin nga perandoritë e tyre kontinentale ose detare. Perandoritë nuk janë më të mundshme. Tani e pranojmë që marrja e kolonive përmes pushtimit dhe mbajtja e tyre përmes shtypjes së dëshirave popullore për pavarësi është jo vetëm i paligjshëm, por gjithashtu përfshin shumë rreziku. Në vend të perandorive të policisë, prandaj, fuqitë e mëdha tani duhet të mbajnë rrjetet e shteteve mbështetëse. Këto rrjete kanë një cilësi transaksioni, pasi varen nga interesat e përbashkëta, megjithëse ka më shumë gjasa të ndodhin.”⁴¹

Pandemia Covid-19 dëshmoi edhe njëherë se balanca e fuqisë globale është prishur aq shumë sa që bota ndodhet në një gjendje anarkike.

Meqenëse, kemi një organizatë të kombeve të bashkuara (OKB) dhe veçanërisht organizata të tjera të këtij modusi, kriza shëndetësore globale – Covid-19 është matësi më

⁴⁰ Kissinger, H, “Diplomacy”, Simon & Schuster; Reprint Edition, 1995 (page 21)

⁴¹ (Freedman, 2020), Who Wants to Be A Great Power? Institute for National Strategic Security, National Defense University, 2020

i mirë se bota akoma nuk ka arritur që të funksionojë brenda një çatie, e aftë për të mbuluar dhe mbrojtur interesat e karaktereve globale.

Ka kohë që bota është e ndarë në lobe e interesa të caktuara, çka kjo ka bërë që mjafton një krizë dhe gjërat të vihen në shesh.

Kjo dëshmon se globalizmi në gjendje normale gjenerohet tutje si një megaproces integrimi, e në raste të krizave të tilla si Covid-19, ai lumohet në rrjedhën e fuqive të mëdha për shkak të modifikimit të rrethanave gjeo-politike-ekonomike.

Rezultatet

Rezultatet dëshmojnë fare qartë se globalizmi ka qenë qysh më herët i sfiduar mbi baza politike dhe ekonomike. Pandemia Covid-19 përveç që e sfidoi atë në baza politike dhe ekonomike, kjo sëmundje e sfidoi edhe në një përmasë të paparamenduar shëndetësore, por, asnjëherë bota nuk ishte sfiduar deri në këtë përmasë, kur për një kohë relativisht të shkurtër të kufizohet liria e lëvizjes, e mallërave, e më pas vendimet e qeverive kombëtare të jenë në mospajtim me kondiktat globaliste me mbylljen e kufijve, përfshirë këtu edhe mbylljen e shkollave, bankave, bizneseve dhe, institucioneve që nënkuptonte largimin e njerëzve nga vendet e punës e që çonte në rritjen e papunësisë, rënien e fuqisë punëtore dhe në rënien e fuqisë prodhuese.

Kjo prekte jo vetëm vendet kombëtare, por edhe korporatat transnacionale, siç ishte rasti i vonimit të sjelljes së brendeve dhe produkteve amerikane (Iphone) në SHBA, e që këto produkte prodhoheshin në Kinën, në vatrën fillestare të kësaj pandemie.

Rezultatet tregojnë një “normalitet” të sfidimit të globalizmit në të tilla përmasa, por jo edhe “normalitet” në këtë formë.

Sidoqoftë, nga analiza e rezultateve vihet në theks se janë këto kriza globale, veçanërisht Covid-19 që i prinë transformimeve të globalizmit dhe ri-strukturimit të rendit të ri botëror.

Po ashtu globalizmi nga këto përfundime na del më shumë se një instrument i një hegjemonie a koalicioni me karakter global, që vihet në funksion të tij sesa një megaproces integrimi.

Faktikisht, globalizmi është natyrë duale sepse ai gjithmonë do të mundohet të integrojë idetë, kulutrën produktin dhe kapitalin e një hegjemonie apo një koalicioni me natyrë globale deri tek vendet kombëtare të dorës së dytë dhe të rris pamëshirashëm edhe mundësinë e eksplotimit të botës së tretë.

Konkluzione

Gjatë kohës sa po e përfundoja këtë kërkim po mendoja dhe po hulumtoja shumë se si mund të dilet me disa rekomandime të qarta rreth sfidimit dhe transformimit të globalizmit gjatë pandemisë Covid-19, por ishte diçka e vështirë sepse kjo gjendje ishte e para e këtij lloji në këto përmasa dhe me kaq ndikim në sferën globale. Mirëpo, konkluzionet ishin më se të qarta.

Sfidimi i globalizmit gjatë pandemisë Covid-19 ishte vazhdimësi e sfidimeve politike dhe ekonomike të globalizmit nga periudhat e mëhershme.

Dallonte më shumë forma e sfidimit të Covid-19 ndaj globalizmit sesa përmasat e këtij lloji të sfidimit. Natyrisht se edhe përmasat ishin aq kritike, por forma apo mënyra që po e sfidonte procesin globalist ishte e paparamenduar, çka e zuri gjithë botën në hutinë dhe shokun e gjendjes reale në të cilën po ndodhej bota, e që ishte anashkualuar aq shumë jo nga moskujdesi, por nga thellimi i interesave në çështje të tjera nga ndikimet gjeopolitike-ekonomike. Pandemia Covid-19 bëri që të ulet roli globalist dhe të rritet roli i fuqisë së qeverive kombëtare.

Në të ardhmen e afërt pritet që roli në arenën ndërkombëtare të jetë i fokusuar në kornizat e shteteve-nacionaliste. Po ashtu si konkluzion mund të paraqitet edhe mundësia se pandemia Covid-19 do të prishë balancat e fuqive të mëdha në sferën globale sepse gjithmonë kështu bëjnë krizat. Prishja e këtyre balancave nuk është fundi i botës, por ri-strukturimi i saj. Ri-strukturimi i arenës globale e transformon globalizmin dhe e vendos atë në rolin e instrumenteve të hegjemonive të reja.

Referencat

- Held. D and McGrew A, “The Global Transformations”, UK. Polity, 2nd Edition, 2003
- Donnelly . J. Realism and International Relations, Cambridge University Press, 2002
- Sheffield. J, Korotayev. A, & Grinin. L, “Globalization - Yesterday, Today, and Tomorrow”, 2013
- Mearsheimer. J, “The Tragedy of Great Power Politics”, 2014
- Kissinger. H, “Diplomacy”, Simon & Schuster; Reprint Edition, 1995
- McGlinchey. S, Walters. R and Scheinflug. Ch, “International Relations Theory”, 2017 (Freedman, 2020), Who Wants to Be A Great Power? Institute for National Strategic Security, National Defense University, 2020
- Lawless. S. “American Grand Strategy for an Emerging World Order”, 2020
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0115>
- <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/COVID-Lending-Tracker#CCRT>

Përdorimi i teknologjisë së informacionit në shkollat fillore (Qyteti i Tiranës dhe Durrësit)

Dr. Rita Loloçi

Kolegji AAB, Kosovë, rita.loloci@universitetiaab.com

Abstrakt

Ky studim ka si qëllim të hulumtojë ndikimin që ka TIK në procesin e mësimdhënies dhe mësimnxënies në shkollat e ciklit të ulët (qyteti Durrës dhe qyteti Tiranë). Ky studim ofron një shpjegim mbi situatën në të cilën ndodhen shkollat fillore në lidhje me përdorimin e TIK, lehtësitë ose vështirësitë që burojnë nga përdorimi i tij në mësim, duke adresuar problematika të ndryshme.

Fjalë kyç: *Mësimdhënie, teknologji, mësim, mësimnxënie, shkollë fillore.*

Hyrje

Përparimi indjeshëm i Teknologjisë së Informimit dhe Komunikimit (TIK) ka sjellë vetvetiu përmbysje në të gjitha sferat e shoqërisë, përfshi edhe arsimin. Shkolla, si pjesë integrale në procesin e edukimit u bë pjesë e përdorimit të teknologjisë së informimit si tek nxënësit ashtu dhe tek mësuesit.

Brenda kësaj rrjedhe nuk mund të rrinte anash edhe shoqëria dhe shteti shqiptar, që jo vetëm e përfshiu atë në veprimtarinë e vet, por edhe nxorri një sërë aktesh ligjore dhe nënligjore për ta vënë në zbatim.

Disa nga projektet e Ministrisë së Arsimit në këtë fushë ishin, “Sokrates”, “Internet i sigurt”, “Klasa inteligjente-shkolla dixhitale”, “Smart Classroom”...

Të gjitha këto projekte dhe masa të marra u bënë në përputhje me direktivën europiane për kompetenca dixhitale e cila është njëkohesisht kërkesë dhe e drejtë e qytetare.

Pavarësisht se Shqipëria nuk radhitet ndër vendet me internet të shpejtë, duhet pohuar se në një kohë fare të shkurtër ai është i pranishëm në të gjithë territorin, në qytet dhe në fshat dhe po kaq rritje ka pasur edhe përdorimi i kompjuterave që fillon nga ciklet më të ulta të shkollimit e deri në mjediset universitare.

Por si është situata e TIK në Shqipëri dhe aksesit që kanë familjet shqiptare me internetin?

Referuar raportit të INSTAT të vitit 2019, aksesit në internet i familjeve realizohet nga burime të ndryshme, duke përdorur smartphonë, kompjutera statikë, tabletë apo laptopë. Përqindja e familjeve shqiptare që kanë akses në internet në vitin 2019 është 82,

2 %, krahasuar me 80,7 % që ishte një vit më parë. Më shumë se gjysma e familjeve (56,6 % ose 359.884 familje) kanë akses në internet me rrjet broadband (rrjet optike ose kabllor, ADSL, etj). Përçindja e familjeve me akses në internet nëpërmjet lidhjes “mobile broadband” (telefona smart 3G ose 4G, tablet, etj.), është 88,9 %.

Qëllimi i studimit

Ky studim ka si qëllim të hulumtojë ndikimin që ka TIK në procesin e mësimdhënies dhe mësimnxënies në shkollat e ciklit të ulët (qyteti Durrës dhe qyteti Tiranë), a përdoret dhe sa përdoret ai në procesin e mësimdhënies dhe mësimnxënies? Ky studim ofron një shpjegim mbi sistemin e TIK, si dhe lehtësitë dhe nevojën e përdorimit të tij në mësim duke adresuar dhe problematika të ndryshme si kostoja e përdorimit të tij në shkolla, krahasuar me buxhetin që ofron qeveria për arsimin. Vështirësitë krijohen edhe për shkak të mungesës së internetit në zonat rurale.

Hipoteza e studimit

Përdorimi i TIK rrit cilësinë, zgjerimin e njohurive, kuptueshmërinë dhe e bën më ndikuese mësimdhënien dhe mësimnxënien në klasat e ciklit të ulët.

Pyetjet kërkimore janë disa, nëpërmjet të cilave analizohet situata e përdorimit të mjeteve teknologjike në mësimdhënie, frekuenca e përdorimit, vështirësitë e përdorimit, kualifikimin dhe trajnimin e mësuesve në këtë fushë, mënyra dhe veçoritë e bashkëpunimit mësues-nxënës. Pra sa e lehtëson mësimdhënien dhe mësimnxënien përdorimi i TIK.

Metodologjia

Ky është një kërkim që bazohet në të dhëna të mbledhura dhe të monitoruara në terren. Ky kërkim u krye nëpërmjet metodës së anketimit dhe vëzhgimit. Instrumenti i përdorur është pyetësi dhe intervista me pyetje të strukturuar dhe gjysmë të strukturuar. Analiza krahasuese midis dy shkollave na mundëson të shikojmë realisht ndryshimet që burojnë nga përdorimi i TIK. Metoda sasiore dhe cilësore zë vend të rëndësishëm në shpjegimin e rezultatit të studimit. Shqyrtimi i literaturës na mundësoi interpretimin më të mirë të të dhënave, të treguesve që influencuan mësimdhënien dhe mësimnxënien gjatë përdorimit të teknologjisë së informacionit.

Shqyrtimi i literaturës

Për të dhënë një pamje të plotë mbi analizën e sistemit të TIK, studimi ka shqyrtuar botime nga autorë shqiptarë dhe të huaj. Kjo mënyrë mundëson të shpjegohen problemet dhe vështirësitë që hasen nga përdorimi i TIK në mësimdhënie dhe mësimnxënie. Sipas Kesler & Plakans (2008) performanca e mësuesve në procesin e mësimdhënies varet shumë nga trajnimet dhe kualifikimet e tyre në këtë fushë. Analiza e literaturës së shqyrtuar

ndihmon të kuptohen më mirë një sërë kompetencash tekno-pedagogjike, sipas Wildner (1999), që duhet të kenë mësuesit për të përdorur TIK si një gjuhë e dytë në edukim, (Bankou 2006).

Në publikimin ‘CALL Environments’ (Egbert & Hanson-Smith, 1999) përshkruhen hollësisht metodat se si duhet të zhvillohet mësimi duke përdorur mjetet e ndryshme teknologjike për grupet e ndryshme të nxënësve. Një ndër metodat ishte edhe ajo e bashkëveprimit gjatë procesit mësimor përmes TIK. Kjo metodë realizohet me tri mënyra: nxënës-nxënës, nxënës-grup dhe grupi me grupin. Nga ana tjetër nxënësit kanë mundësi që të hyjnë në bashkëveprim me persona të tjerë, si me shokët e klasës, mësuesin, nxënësit e klasave të tjera, nxënës nga komunitete të ndryshme në rajon dhe më gjerë. Duke iu referuar James Kulik (2003) sistemi i përdorimit të teknologjisë së informacionit në mësim quhet ndryshe një “*integrated learning systems*” që do të thotë përdorimi i videove tutoriale për të lehtësuar punën e nxënësve për të përdorur më lehtë TIK.

Për të analizuar më mirë rezultat e anketimit dhe të intervistave u tregua kujdes për t’u njohur me kuadrin ligjor në Shqipëri për arsimin parauniversitar si dhe “Strategjinë e Arsimit Parauniversitar për vitet 2014-2020”. Meqenëse Shqipëria është në një proces për t’u anëtarësuar në BE, nuk mund të mos krahasoheshin përshtatshmëria e legjislacionit shqiptar mbi kompetencën dixhitale me Kornizën Europiane për këto kompetenca.

Të dhëna mbi pyetësin

Në këtë studim morën pjesë nxënës dhe mësues të ciklit fillor të qytetit të Durrësit dhe Tiranës. U përzgjedhën në mënyrë rastësore 3 shkolla nga klasa e parë deri te klasa e pestë, ku kampioni për secilën shkollë varioi në raport me numrin e nxënësve. Njëkohësisht në anketim u përfshi edhe një shkollë e qytetit të Tiranës, (kryeqytet i Shqipërisë), shkolla 9-vjeçare “*Misto Mame*”, e cila prej dy vitesh është duke zbatuar një platformë mësimdhënie dhe mësimnxënie (*school me*) që konsiston në një program ‘*e- teaching and e- learning*’. Për të kryer këtë studim u kërkuar leje nga drejtoritë e shkollave dhe në të njëjtën kohë u respektua e drejta e nxënësve për pjesëmarrje. Përpara se nxënësit të plotësonin të dhënat e pyetësit, u bënë të qarta qëllimet e studimit, natyra vullnetare e pjesëmarrjes, si dhe mundësia e tërheqjes, nëse nuk kishin dëshirë të merrnin pjesë në të. Megjithëse u bë kujdes që ky studim të japi perfundime dhe rezultate objektive, nuk mund të shmangeshin disa kufizime si më poshtë vijon:

Studimi u krye me nxënësit e katër shkollave, e cila sjell përfundime të kufizuara në përgjithësimin e të dhënave. Është e pamundur që të eliminohet 100% subjektiviteti i nxënësve dhe mësuesve, megjithë përpjekjet e bëra për të inkurajuar përgjigje të sinqerta nëpërmjet ruajtjes së anonimitit dhe privatesisë; fakti që anketimet e nxënësve u kryen në mjediset e klasave të shkollës merret me mend se kjo ka ndikuar edhe në përgjigjet e tyre.

Të dhënat u përpunuan me programin kompjuterik Excel. Kampionimi u përzgjedh në mënyrë rastësore, por duke ruajtur balancat gjinore. Gjithsej janë anketuar 159 nxënës nga shkollat e rrethit të Durrësit, nga të cilët 85 vajza dhe 74 djem, kurse në shkollën “*Misto Mame*” në Tiranë u anketuan 94 nxënës nga të cilët 50 vajza dhe 44 djem.

Gjithashtu u intervistuan dhe 8 mësues, 4 mësues nga shkolla e Tiranës dhe 4 mësues nga shkollat e Durrësit.

Kështu në anketim morën pjesë këto shkolla të rrethit të Durrësit. Nga shkolla 9-vjeçare “*e Re*” ishin 98 nxënës, (56 vajza dhe 42 djem); 24 nxënës nga shkolla 9-vjeçare “*Shaqe Mazreku*” (13 vajza dhe 11 djem) klasa e pestë dhe 37 nxënës të shkollës “*Maria Kaçulini*” (16 vajza dhe 21 djem) klasa e dytë dhe 94 nxënës nga shkolla “*Misto Mame*”, Tiranë.

Të dhënat e dala nga pyetsori i nxënësve të rrethit të Durrësit

Megjithëse më shumë se gjysma e familjeve shqiptare, sipas raportit të INSTAT-it, (2019) rezultojnë që kanë akses në internet në përgjigjen e pyetjes: “*A keni kompjuter në shtëpi*”, 48% e të intervistuarve i është përgjigjur *po* dhe 52% i është përgjigjur *jo*. Kjo shpjegohet me faktin se gjysma e nxënësve janë nga zonat rurale të Durrësit dhe përsëri sipas INSTAT familjet në zonat rurale nuk disponojnë mjete teknologjike.

Për pyetjen “*Përveçse në shtëpi ku e përdorni kompjuterin*”, ku alternativat ishin në shtëpi; në shkollë; në internet kafe apo te të afërmit, vihet re se alternativën *në shkollë* nuk e ka qarkuar as një nxënës, pasi edhe ato pak mjete që janë i përdor mësuesja, në shërbim të mësimin.

Nxënësit nuk i prekin fare apo t’u afrohen pasi zakonisht mjetet që përdoren janë projektorët, për orë të veçanta dhe telefoni personal i mësuesit.

31% shprehen se nuk e përdorin kompjuterin jashtë shkollës dhe pjesa më e madhe rreth 47 % e përdorin tek të afërm. Ajo që vlen për tu theksuar është se 22 % e të intervistuarve pohojnë se e përdorin internetin në internet kafe. Në vijim të këtyre përgjigjeve ne i bëmë një kërkesë Drejtorise Rajonale Durrës për të na përcjellë informacionin për numrin e kompjuterave që disponojnë shkollat 9-vjeçare të Durrësit.

Sipas informacionit zyrtar të DAR-it Durrës, për vitin 2018-2019 shkollat 9-vjeçare kanë në përdorim 456 kompjutera, 61 laboratorë, 51 laptopa, 68 projektor dhe 83 printera. Ajo që bie në sy është se ka shkolla që numrin e kompjuterave e kanë 15 dhe ka shkolla që nuk kanë asnjë kompjuter. 10 shkolla kanë një numër më të vogël se 2 kompjutera, ku 2 prej këtyre shkollave nuk kanë as edhe 1 kompjuter. Duhet pasur parasysh se ato shkolla që kanë 1 kompjuter, ky kompjuter do qëndrojë në zyrat e drejtorit. Në këto shkolla gjendet nga një projektor dhe mësuesit me njëri-tjetrin bien dakort kur do e përdorin duke përshtatur orët mësimore.

Dhe pyetjes “*Përse e përdorni internetin*” më tepër se 46% e të intervistuarve ka pohuar se e përdor për të kërkuar materiale mësimore, 27% pohon se e përdor për të luajtur me lodra elektronike, kurse 9% e përdorin internetin për t’u futur në rrjetet sociale, facebook etj. Megjithëse është një shifër e lartë, shumica e nxënësve të klasave të pesta që u pyetën kishin nga një llogari në *Facebook* me dijeninë e prindërve, 15% e përdornin internetin për të dëgjuar muzikë dhe 3% për informacione të ndryshme.

Nga përgjigjet e nxënësve u vu re që ata i përdorin faqet e internetit për gjetjen e informacioneve që u duhen për detyrat e shtëpisë. Kjo shpjegon faktin që mësuesit

kërkojnë nga nxënësit të shfrytëzojnë burime të ndryshme literature për të kuptuar më mirë një temë të caktuar. Për të kryer këto kërkime në internet në intervistën me mësueset e shkollave u pohua se ato janë të kujdeshme që nxënësit e klasave të para ta përdorin internetin nën asistencën e prindërve.

Pyetjes se *“Cilat janë mjetet që përdoror mësuesi zakonisht në klasë”*, 77% e nxënësve janë përgjigjur se mjeti që përdoret më shpesh është projektori dhe më pas me 23% vjen telefoni. Në raste të veçanta mësuesja përdor edhe laptopin personal, pasi mungojnë mjetet teknologjike në shkolla.

Nga pyetjet e formuluar kuptohet se gjatë atyre orëve të pakta që mësuesit shpjegojnë me mjete teknologjike nxënësit jo vetëm argëtohen pasi mësimi iu duket më tërheqës, por edhe mësojnë më mirë. Kjo vjen sepse nxënësit kanë stile të ndryshme të mësimnxënies dhe mjetet teknologjike i përshtaten më së miri stilit viziv dhe audio.

Mbas çdo pyetje ka pas një rresht bosh për të lënë komente, por jo të gjithë nxënësit kanë argumentuar përgjigjet e dhëna.

Pyetjes *“A ju pëlqen kur gjatë mësimit përdoret teknologjia”*, 87% i është përgjigjur po dhe 13% është përgjigjur jo.

Pyetjes *“A mësoni më shumë kur gjatë mësimit përdoren mjete teknologjike”*, 79% i janë përgjigjur po dhe 21% i janë përgjigjur jo.

Një nxënës kishte lënë një koment *“Argëtohem shumë kur mësuesja shpjegon me projektor, pasi ka më shumë gjallëri në klasë”*.

Pyetjes *“Keni vështirësi gjatë mësimit kur përdoren mjete teknologjike”*, 18% janë shprehur po dhe 82 % janë shprehur se jo, shumica duke cituar se kemi tableta, kompjutera në shtëpi dhe dimë t'i përdorim. Për sa i përket përdorimit të internetit, vihet re se nxënësit nuk kanë probleme për ta përdorur pasi që në moshë të hershme janë njohur me smartfone, tableta apo kompjutera në shtëpi apo tek të afërm. Por ka një dallim në përdorimin e mjeteve teknologjike për të luajtur, apo për të biseduar me njeri-tjetrin dhe përdorimin e internetit për qëllime pedagogjike.

Pyetjes *“Bashkëpunoni më shumë me mësuesin kur gjatë mësimit përdoren mjete teknologjike”*, 63% e të intervistuarve janë përgjigjur po dhe 37 % janë përgjigjur jo.

Një nxënës që kishte qarkuar jo kishte lënë një shënim *“ne bashkëpunojmë gjithmonë me mësuesin”*.

Për pyetjen *“A mendoni se mësimi me anë të mjeteve teknologjike është mënyra më e mirë për ta kuptuar mësimin”*, 89% e nxënësve janë përgjigjur po dhe 11% e nxënësve janë përgjigjur jo.

Nxënësit u pyetën se sa ndikon kompjuteri në progresin e tyre në mësim dhe 70 % e tyre pohuan se ka një ndikim të madh në arsimim e tyre, 22 për qind dhanë përgjigje mohuese, pra që nuk ndikon ose ndikon pak dhe 8 për qind nuk dhanë asnjë përgjigje.

Programet e internetit që përdoren më shumë nga nxënësit, jo vetëm për procesin mësimor, por edhe për lojë, zbavitje na jep një panoramë të larmishme ku kryesojnë *Google* me 60 për qind dhe *Facebook* me 52 %. Programe të tjera që përdoren nga nxënësit janë: *You Tube* me 30%, *Messenger* me 20%, *Wikipedia* 12% dhe *Skype* me 5-6 %.

Nga intervista me disa mësuese u konstatua që një problem tjetër që mbetet për t'u diskutuar është se edhe ata kanë vështirësi në përdorimin e këtyre mjeteve, sidomos ata

që janë më të vjeter në moshë. Pavarësisht përpjekjeve të Ministrisë së Arsimit për t'i trajnuar me kurse që të aftësojnë njohuritë e nevojshme sërish ka mangësi. Kjo mangësi lidhet edhe me mungesën e mjeteve pasi duke mos i vënë në praktikë njohuritë që kanë mësuar ata i harrojnë. Edhe pse mësuesit e kanë të vështirë ta shprehin hapur këtë pohim, duket që ata më të vjetrit në prag të pensionit kanë vështirësi, madje edhe dyshime rreth përdorimit të teknologjisë në orën e mësimit.

Në këtë studim u përdorën edhe intervista të drejtpërdrejta me mësues me qëllim që të plotësohet më mirë situata reale nga të gjithë aktorët që bashkëpunojnë në procesin e mësimit. Nga pyetjet e intervistës mëson se trupa mësimore ishte trajnuar në përdorimin e TIK dhe këtë trajnim e kishin transmetuar edhe te nxënësit e tyre, por kishte gjithashtu nga këto dy kategoritë, mësues e nxënës, që nuk e kishin kryer këtë trajnim ose e kishin bërë në mënyrë individuale.

Të dy kategoritë përdornin më shumë programet bazë të kompjuterit e sidomos programin *Word*, më pak *Excel* dhe *Power Point*.

Të dhënat e intervistave konstatuan se interneti përdorej gjerësisht nga pothuajse të gjithë mësuesit e çdo fushe, por më shumë ishin të interesuar ata të lëndëve shoqërore dhe të gjuhës së huaj dhe më pak ata të lëndëve të tjera. *Google*, *Yahoo*, *Youtube*, rrjetet sociale si *Facebook*, *Instagram* kishin një përdorim të gjerë që nga njëra anë i lehtësonte për të mësuar të reja për lëndët, por edhe i vinte para rriskut për të marrë edhe informacion të gabuar.

Nga faqet informative më të ndjekura nga të dy palët ishte Wikipedia (një faqe enciklopedike, por që në shumë raste transmeton informacion të pasaktë për vetë natyrën që ajo ka si një punë vullnetare), në përqindje të larta nga mësues dhe nxënës, por disa mësime më të udhëzojnë që të shfletojnë botime më serioze që lidheshin me lëndë të caktuara.

Pyetjes që iu bë mësuesve për sugjerimin e materialeve shtesë për nxënësit nga interneti, disa prej tyre u përgjigjën se ju rekomandojnë material shtesë nga interneti, kryesisht libra të autorëve të njohur, ndërsa të tjerët pohuan se nuk u kanë ofruar materiale nga interneti nxënësve të tyre.

Kishte mësues që për t'i ruajtur nxënësit nga programe dhe video të papërshtashme vendosnin ndalesa të ndryshme, por kjo nuk ndodhte me prindërit dhe nxënësit ishin më të ekspozuar ndaj këtyre informacionit të dëmshëm.

Trupa mësime më të udhëzojnë pohon se përdorimi racional i interneti lehtëson bashkëpunimin midis prindërve dhe nxënësve, duke e zvogëluar nevojën që nxënësit të jenë në të njëtin auditor apo vend. Mirëpo mësime më të udhëzojnë deklarohen se në një pjesë të nxënësve u mungon interesimi për bashkëpunim, sepse shumicën e kohës e kalojnë duke e përdorur internetin për lojëra, programe zbavitëse dhe bisedime të ndryshme.

Duke marrë shkas nga ky pohim, mund të thuhet se roli i mësime më të udhëzojnë në nxitjen e nxënësve për përdorimin e internetit në mësime është shumë i rëndësishëm. Ka mjaft mënyra që mësime më të udhëzojnë nxënësve përdorimin e dobishëm të internetit. Ata kërkojnë nga nxënësit që komunikimin midis tyre ta bëjnë përmes postës elektronike, apo nga mundësitë që japin rrjetet sociale për komunikim të shpejtë, madje edhe bisedor, me zë dhe figurë.

Mendimet e trupës mësimore për metodat e zhvillimit të mësimin përmes TIK janë të larmishme, shumica e mësimitdhënësve pohojnë se ata i udhëzojnë nxënësit, duke i orientuar në adresa të caktuara për të shfletuar tema të ndryshme mësimore dhe më pastaj këto tema bëhen objekt debati gjatë orës mësimore.

Disa mësues të tjerë pohuan se ata i trajnojnë nxënësit se si të përdorin internetin, çfarë është e dobishme dhe çfarë është e dëmshme, si të verifikojnë që tekstet e shfletuara janë të standardeve të pranuar, etj. Mënyra të tjera të kryerjes së procesit mësimor janë, prezantimi i temave të caktuara me foto, harta, skica, tabela ose në *Power Point*. Në këtë mënyrë nxënësit orientohen në adresa të ndryshme për të studiuar në shtëpi mbi temat mësimore dhe më pas zhvillohet një seancë mësimore me pyetje-përgjigje rreth këtyre temave.

Pra siç shihet TIK zë një vend të rëndësishëm në procesin e mësimitdhënies dhe të mësimitnxënies. Duke marrë shkas nga të dhënat, mund të dilet në përfundim se nxënësit i përdorin kompjuterët dhe internetin më shumë për lojëra dhe më pak për procesin mësimor.

Kompjuteri dhe të gjitha mediat e tjera elektronike përherë e më tepër po zëvendësojnë më shumë orë nga jeta aktive e fëmijëve, nga kontaktet e tyre me të afërmit, kushërinjtë, shokët duke bartur rrezikun e qëndrimit vetëm dhe pa kontaktet e domodoshme njerëzore.

Njëherësh me këtë dukuri, disa emisione që shpërndahen prej internetit kanë rrisur që fëmijët t'i bëjnë më agresivë e të dhunshëm, të kopjojnë skena që shohin dhe t'i përdorin në jetën reale. Psikologë dhe hulumtues të botës së nxënësve sugjerojnë që si mësuesit ashtu edhe prindërit duhet të jenë më të kujdesshëm në kontrollin e fëmijëve, duke i nxitur më shumë në shembujt pozitive të moshatarëve të tyre që arrijnë të shkëlqejnë në fusha të ndryshme, në sport, muzikë, art, etj

Siç theksuam edhe në fillim të studimit, për të marrë një panoramë sa më të plotë të përdorimit të TIK në mësim nga mësuesit dhe nxënësit. pjesë e studimit u bë edhe shkolla fillore "*Misto Mame*" në Tiranë, shkollë e cila ishte bërë pjesë e projektit "*School me*". Ky projekt i mundësoi shkollës që të zhvillonte mësimin përmes një platforme *on line*. Në këtë platformë nxënësit hidhnin detyrat, mësuesit jepnin temat e mësimin, përdornin video, fotografi, lojra të ndryshme si pjesë e mësimin. Përdorimi i kësaj platforme ishte shumë e kënaqshme për nxënësit dhe kjo gjë vihet re dhe në përgjigjet e pyetësorit që u zhvillua në këtë shkollë.

Pyetjes "*A keni kompjuter në shtëpi*" 82% e të intervistuarve i është përgjigjur *po* dhe 18% i është përgjigjur *jo*.

Për pyetjen "*Përveçse në shtëpi ku e përdorni kompjuterin*" ku alternativat ishin në shtëpi, në shkollë, në internet kafe apo te të afërmit, vihet re që pjesa më e madhe e nxënësve e përdorin kompjuterin në shkollë dhe kjo falë mbështetjes së bërë në kuadër të projektit.

18% shprehen se nuk e përdorin jashtë shkollës, pjesa më e madhe, rreth 75 % e përdorin tek të afërm në shkollë, kurse 7 % e të intervistuarve pohojnë se e përdorin internetin në internet kafe.

Dhe pyetjes "*Përsa e përdorni internetin më tepër*" se 57 % e të intervistuarve ka pohuar se e përdor për të kërkuar materiale mësimore. 20% pohon se e përdor për të luajtur me

lodra elektronike, kurse 9% e përdorin internetin për t'u futur në rrjetet sociale, si *Facebook* etj. Megjithëse është një shifër e lartë, shumica e nxënësve të klasave të pesta që u pyetën kishin nga një llogari në *Facebook* me dijeninë e prindërve, 14% e përdornin internetin për të dëgjuar muzikë dhe 3% për informacione të ndryshme.

Pyetjes se "*Cilat janë mjetet që përdoror mësuesi zakonisht në klasë*", 81 % e nxënësve janë përgjigjur se mjeti që përdoret më shpesh është *projektori* dhe *platforma* më pas me 19% vjen *laptopi*. Në raste të veçanta mësuesja përdor edhe *telefonin personal*, në rastet kur mungon interneti në shkollë.

Ndaj pyetjes "*A ju pëlqen kur gjatë mësimit përdoret teknologjia*", 87% i është përgjigjur *po* dhe 13% është përgjigjur *jo*.

Pyetjes "*A mësoni më shumë kur gjatë mësimit përdoren mjete teknologjike*", 90% i janë përgjigjur *po* dhe 10 % i janë përgjigjur *jo*.

Pyetjes "*Keni vështirësi gjatë mësimit kur përdoren mjete teknologjike*", 12% janë shprehur *po*, 88 % janë shprehur se *jo* dhe shumica kanë pohuar se kemi tableta, kompjutera në shtëpi dhe dimë t'i përdorim.

Pyetjes "*Bashkëpunoni më shumë me mësuesin kur gjatë mësimit përdoren mjete teknologjike*", 63% e të intervistuarve janë përgjigjur *po* dhe 37 % janë përgjigjur *jo*.

Për pyetjen "*A mendoni se mësimi me anë të mjeteve teknologjike është mënyra më e mirë për ta kuptuar mësimin*", 95 % e nxënësve janë përgjigjur *po* dhe 5 % e nxënësve janë përgjigjur *jo*.

Siç shihet nga rezultatet e pyetësorit të bërë në shkollën "*Misto Mame*", rezultatet e të nxënësve tek nxënës të larta se nxënës të shkollave të Durrësit, ky përfundim erdhi pasi u krahasuan tabelat e rezultateve të nxënësve të këtyre shkollave. Shkathtësia në përdorimin e programeve kompjuterike ishte më e madhe tek nxënës të shkollës '*Misto Mame*' në Tiranë.

Përfundime dhe rekomandime

Është e kuptueshme se interneti është një mjet shumë lehtësues për mësime dhe mësimnxënie. Mësime dhe mësimnxënie të përdorura në internetin i ndihmon ata sepse ofron mënyra të llojllojshme të transmetimit të dijeve. Nga ana tjetër interneti u vjen në ndihmë nxënësve sepse u jep mundësinë që të shfletojnë më shumë materiale, libra, broshura dhe që të punojnë në mënyrë të pavarur për të përvetësuar lëndët mësimore. Përveç librit të përditshëm që kanë gjatë procesit mësimor, interneti iu mundëson mësime dhe mësimnxënie dhe nxënësve edhe gjatë procesit mësimor, interneti iu mundëson mësime dhe mësimnxënie dhe nxënësve edhe gjatë procesit mësimor, interneti iu mundëson mësime dhe mësimnxënie dhe nxënësve edhe gjatë procesit mësimor.

Shkolla dhe mësuesit duhet të jenë sa më pranë nxënësve të së ardhmes dhe qëllimeve arsimore të një vendi, sidomos në këtë periudhë të ndryshimeve të shpejta të teknologjisë dhe informacionit. Është e pashmangshme që në kohë ndryshimesh të mëdha, shoqëria u drejtohet shkollave të saj për t'i ndihmuar qytetarët t'u përshtaten këtyre ndryshimeve. Në vetvete teknologjia ndikon në procesin mësimor duke na paraqitur një sërë metodash.

Disa nga përfundime të këtij studimi janë:

Përdorimi i TIK mundëson mësimdhënie të thjeshtë, efektive e të pëlqyeshme nga nxënësit, ku rezultatet e të nxënimit janë më të larta.

Përdorimi i TIK lejon përdorimin e një larmirshmëri metodash të cilat bëjnë të mundur që lëndët të zhvillohen sipas standardeve europiane.

Përdorimi i TIK mundëson shtrirjen dhe eksplorimin në një gamë më të gjerë informacioni dhe materialesh, por nuk ofron barazi mbi zgjedhjet dhe akseset e informacioneve, pasi nxënësit e zonave rurale nuk kanë qasje as në mjetet teknologjike dhe as në internet.

Metoda demonstruese rezulton të jetë më efektive gjatë përdorimit të teknologjisë. Nëpërmjet përdorimit të TIK nxënësit arrijnë të kenë një perceptim më të mirë të koncepteve dhe trajtimit të problemit, duke përmirësuar njohuritë, sjelljen dhe interesin ndaj mësimin.

Me anë të TIK realizohet më mirë mësimi bashkëkohor duke vënë në qendër nxënësin dhe duke aftësuar më shumë mësuesit.

Duhet pranuar se MASH ka ndërmarë një sërë projektesh në përmirësimin e infrastrukturës në shkollat, por ende ka probleme në mospajisjen e disa prej tyre me mjete teknologjike.

Literatura

1. Anketa mbi Përdorimin e Teknologjisë së Informacionit dhe Komunikimit (TIK) në Familje dhe nga Individët 2018-2019, www.instat.gov.al.
2. Arsham. H, (2002) *“Impact of the internet on learning and teaching”* Research Gate, <http://home.ubalt.edu/ntsbarsh/interactive.htm>.
3. Bangou. F, (2006), *“Reading ICT, Second Language Education and the self”* Brill, fq. 143-161
4. Chhachhar .R.A, Qureshi. B, Maher.A. Z, Ahmed. Sh. *“Influence of Internet Websites on Children Study”*. *J Am Sci* 2014; 10(5):40-45]. (ISSN: 1545-1003). <http://www.jofamericanscience.org>.
5. Giuseppe Milan, *Edukim në Dialog. Pedagogjia e Martin Buber*, Qytet i Ri, Roma 1994. <https://arsimi.gov.al/ligj-nr-69-2012-per-sistemin-arsimor-parauniversitar-ne-republiken-e-shqiperise-i-azhurnuar/>
6. Joussef. A, Ludovic.R (2008) *“The use of ICT for learning and teaching in Europe’s Higher Education institutions: From digital divides to digital trajectories”*, Study for the European Commission DG Education and Culture, April 2008. *Universities and Knowledge Society Journal* 5(1).
7. Kulik. J, (2003), *“Effects of Using Instructional Technology in Elementary and Secondary Schools: What Controlled Evaluation Studies Say”* Final Raport on SRI Project Number P10446.001.
8. Ligj nr. 69/2012 *“Për Sistemin Arsimor Parauniversitar në Republikën e Shqipërisë”*, i azhurnuar.

9. Lobe. B, Livingstone. S and Haddon. L (2007) “Researching children’s experiences online” across countries: issues and problems in methodology”, Available in LSE Research Online: April 2013, EU Kids Online Network, London, UK. ISBN 9780853283539.
10. Livingstone, S and H, Leslie and Görzig, Anke and Ólafsson, Kjartan (2011) *Risks and safety on the internet: the perspective of European children: full findings and policy implications from the EU Kids Online survey of 9-16 year olds and their parents in 25 countries*. EU Kids, Online, Deliverable D4. EU Kids Online Network, London, UK.
11. Mexhuani. A, (2014) *“Integrimi i teknologjisë informative të komunikimit në mësimdhënie dhe nxënie”*, Instituti Pedagogjik i Kosovës.
12. Musai. B, (2003). Metodologjia e mësimdhënies. Botimet Pegi, Tiranë. faqe: 244, 245.
13. Musherr. T, (2018), *“ICT as a catalyst for teaching-learning process: A meta-analysis study”*, International Journal of Advanced Education and Research, Volume 3; Issue; Page No. 61-64.
14. Redecker, C. (2017), *“European Framework for the Digital Competence of Educators”*: DigCompEdu. Punie, Y. (ed). EUR 28775 EN. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2017
15. Samuel R. J. Zaitun A. B. (2007), “Do teachers have adequate ict resources and the right ict skills In integrating ict tools in the teaching and learning of English Language in malaysian schools” EJISDC (2007) 29, 2, 1-15 , The Electronic Journal on Information Systems in Developing Countries, <http://www.ejisdc.org>.
16. Sansanwal, D.N. *“Information Technology and Higher Education”*. University News, Vol. 38, No. 46, 2006.
17. Sadker dhe Sadker (1995). *Mësuesit, shkollat dhe shoqëria*. Eureka, 105-107.
18. Smeets. E, Mooij. T, (2000) *“The Impact of ICT on the Teacher”*, Paper for the European Conference on Educational Research (ECER), Edinburgh.
19. Simo, P. (2015) *“Teknologjitë e Edukimit”*, Tiranë, Botimet Dita 2000, f. 171.
20. Sokoli, L (2016). *Metodat e kërkimit shkencor*. Instituti i Sociologjisë, 114, 131. VKM, nr. 11, datë 11.1.2016: *“Për miratimin e Strategjisë së Zhvillimit të Arsimit Parauniversitar, për periudhën 2014–2020”*.
21. Visions 2020 *“Transforming Education and Training Through Advanced Technologies”*, U.S. Department of Commerce, Ashington. <http://www.technology.gov/reports/TechPolicy/2020Visions.pdf>.
22. World Vision, *“Siguria e Fëmijëve online”*, studim Dhjetor 2013- Janar 2014.
23. Woolfolk, A. (2011). Psikologjia e edukimit. CDE. Tiranë, 2011.
24. Zhapaj. A, (2014); Doktoratura *“Varësia nga interneti dhe impakti i saj në performancën shkollore të nxënësve”*, Fakulteti i Shkencave të Natyrës, Tiranë.

Përdorimi i rrjeteve sociale para dhe gjatë pandemisë Covid-19

MSc. Nida Santuri

AAB College, Prishtinë, Kosovë

E-mail: nida.santuri@universitetiaab.com

Abstrakt

Sëmundja me koronavirus (COVID-19) është një sëmundje infektive e shkaktuar nga një virus i ri, SARS-CoV-2. Shumica e njerëzve të infektuar me COVID-19 e përjetojnë me lehtë pa trajtim të veçantë krahas sëmundjeve të frymëmarrjes. Që nga prilli i vitit 2020, OBSH raporton 6,912,751 raste të konfirmuara dhe 400,469 vdekje të konfirmuara në mbarë botën, zona ose territore urbane dhe rurale. Interneti dhe rrjetet sociale janë bërë mjete më të vlerësuar për lirinë e fjalës, demokracinë, të vërtetën, argëtimi dhe burimi i informacionit. Në një situatë pandemie si Covid-19, rrjeti social është bërë burimi kryesor për të përhapur informacione, qasje në lajmet më të reja, mjekimin dhe masat e sigurisë në lidhje me virusin, rrjeti social bëhet vendi më i kërkuar për mbledhjen e informacionit dhe vendi ku kalon më së shumti kohë. Në këtë studim synohet të provohet përdromi i rrjetit social para dhe gjatë pandemisë. Mënyra se si njerëzit përdorin rrjetet sociale, rritet përditë e më shumë. Shpejtësia me të cilën përhapet informacioni në rrjete sociale është e paimagjinueshme. Gjetjet e këtij studimi do të ndihmojnë për të kuptuar vendin e rrjeteve sociale në jetën tonë shoqërore. Intervistat u realizuan me përdorues aktivë të rrjeteve sociale, të cilët ndjekin informacionet në lidhje me pandeminë që shfaqen në platforma të ndryshme të rrjeteve sociale. Rëndësia e hulumtimit qëndron në zbulimin e varshmërisë ndaj rrjeteve sociale para dhe gjatë pandemisë.

Fjalë kyç: *sëmundje, Covid-19, rrjete sociale, informacion, varshmëri, siguri.*

Hyrja

Sëmundja e shekullit qujatur si SARS-CoV-2 ka shkaktuar pandeminë Covid-19 ky virus që aktualisht kërcënon miliona njerëz në mbarë botën. Jeta çdo ditë e më shumë po transformohet dhe po adaptohet në përdorimin e internetit dhe benefitet që i përcjell. Platformat gjigande të mediave sociale kanë inkuadruar shumë metoda për të shkëmbyer informacione me shpejtësi dhe me depërtim të jashtëzakonshëm, madje edhe ekspertët e shëndetësisë përdorin këto media për të shpërndarë informacione të sakta dhe për të

diskutuar vetëdijen, masat e sigurisë dhe hulumtimet më të reja në lidhje me pandeminë Covid-19 (Garza, 2020).

Përhapja e dezinformatave në internet nuk është një fenomen i ri. Individët në internet me vetëdije dhe pa njohuri përhapin informacione, ku mund të ndikoj në sjelljet e publikut me pasoja të rënda duke manipuluar negativisht ose pozitivisht opinionin. Dezinformimet paraqiten në forma të ndryshme si email, lajme mashtruese si dhe lloje të tjera.

Pandemia Covid-19

Sëmundja koronavirus (COVID-19) është një sëmundje infektive e shkaktuar nga një virus i zbuluar i ri, SARS-CoV-2 (World Health Organization, n.d). Shumica e njerëzve të infektuar me virusin Covid-19 kishin punuar në një treg të madh të ushqimeve të detit dhe kafshëve të gjalla në Wuhan, Kinë. Kjo mundësoi përhapjen e virusit nga kafshët tek njeriu. Rruga kryesore e përhapjes, bazuar në të dhënat e disponueshme nga OBSH janë raste kontakti ku ato mund të jenë simptomatike dhe asimptomatike (Instituti Kombëtar i Shëndetësisë Pulike të Kosovës, n.d).

Njerëzit me infeksionin Covid-19 paraqesin një sërë simptomash, në fillim manifestohet me ethe, kollë të thatë, lodhje dhe vështirësi në frymëmarrje. Në raste të rënda virusi shkakton pneumoni të rëndë dhe dështim të funksionimit të organeve tjera. Shërimi varet kryesisht nga gjendja e sistemit imunitar dhe tashmë dihet se shumica e të vdekurve kanë vujatur nga një ose më shumë sëmundje kronike.

Rastete e para me Covid-19 në Kosovë u konfirmuan më 13 mars nga shtetasit që hynë në Kosovë nga vendet e jashtme (Italia, Gjermania, etj) ku dhe filloi shpërndarja e virusit sëpari nga bartësit e virusit dhe më pas te rastet kontaktuese që në të shumtën e rasteve ishin familjarët.

Lirimi i masave parandaluese për shpërndarjen e virusit Covid-19 po zbatohet në mbarë botën po ashtu edhe në Kosovë, gjë që liria e lëvizjes dhe kthimi në normalitet po shkakton raste të reja kontakti dhe të infektimit gjë që numri i infektimeve është në rritje të vazhdueshme.

Roli i teknologjisë në jetën e njeriut

Teknologjia e informimit dhe komunikimit (TIK) (Bosamia, 2013) ofron shumë shërbime të ndryshme në internet dhe aplikacione që lidhen me të për të lehtësuar jetën e njeriut. TIK-u ka përmirësuar jashtëzakonisht cilësinë e jetës njerëzore, duke përmirësuar shpërndarjen në kohë të informacioneve përmes rrjeteve sociale, posta elektrike, blerje online ku çdo ditë e më shumë është në rritje. Mund të lidheni dhe të kontrolloni pajisjet shtëpijake (lavatrice, frigorifer, sistemi i sigurisë shtëpisë), lexoni gazeta online, mësimi në distancë, video konferencat etj, duke shfrytëzuar aplikacionet që janë bërë pjesë e pandarshme në jetën e njeriut. Pandemia Covid-19 ndryshoi pothuajse çdo aspekt të jetës dhe shoqërisë, shumë shërbime u transformuan dhe u munduan të përshtaten rethanave

në kohë pandemie. Arsimimi i zakonshëm u transformua në online, komunikimi me shoqëri me anë të teknologjisë u bë pjesë e pandarshme e njeriut si kurë më parë.

Shkencëtarët kundër izolimit kanë përdorur intilegjencën artificiale për të gjurmuar epideminë në kohë reale në mënyre që të mund të parashikojnë se ku mund të shfaqet virusi tjetër dhe të zhvillojnë një reagim efektiv (Kritikos, 2020).

Shpërndarja e shpejtë e të dhënave është thelbësore në situatë pandemie teknologjia në këto raste është burimi i vetëm i shpërndajës së informacioneve si bazë e parandalimit dhe kujdesit efektiv. Kapaciteti i teknologjisë në këtë rastë ka mundësuar në krijimin e platformave të teknologjisë së informacionit për shkëmbimin e të dhënave ku shumica e këtyre veprimeve janë koordinuar nga Organizata Botërore e Shëndetit (OBSH) dhe Qendra Evropiane për Parandalimin dhe Kontrollimin e Sëmundjeve (Kritikos, 2020).

Ndikimi i pandemisë në përdorimin e rrjeteve sociale

Përdorimi i rrjeteve sociale po rritet vazhdimisht në mbarë botën dhe vërehet se në janar të vitit 2020 u rrit 49% përdorimi i rrjeteve sociale. Me rritjen e përdorimit të pajisjeve mobile pritet dhe rritja më e madhe e numrit të përdorimit të rrjeteve sociale, përdorimi ose koha mesatare e përdorimit në rrjete sociale ndryshon nga vendet të ndryshme në botë ku edhe në Kosovë është rritur dukshëm. Rjetet më të njohura sociale Facebook dhe Instagram janë aplikacionet që kanë me miliarda përdorues aktiv mujor dhe janë aplikacione më të shkarkuara të rrjeteve sociale (J.Clement, 2020).

Pavarësisht izolimit gjatë pandemisë përdorimi i internetit dhe komunikimit u shtua, teknologjia moderne dhe rrjetet sociale u fuqizuan edhe më shumë sepse izolimi ishte shtytja më e madhe e konsumimit të këtyre shërbimeve ku nganjëherë ishin edhe burime të dezinformacioneve që shkaktonin panike tek populli. Njerëzit përdornin rrjete sociale pos argëtimit edhe si burimi i informacionit, direktivave, udhëzimeve të Ministrisë së Shëndetësisë, por kryesisht përfunduan me lajme të rejshme nga burimet jo zyrtare. Përhapja e saktë dhe informacione të besueshme në lidhje me pandeminë Covid-19 mund të ndihmojë në kontrollimin e përhapjes së virusit stresit dhe ankthit të shkaktuar te njerëzit (Shaukat & Arif, 2020).

OBSH publikon udhëzime të përditësuara vazhdimisht mbi përdorimin e maskave dhe për masat parandaluese. Përdorimi i një maske është e mjaftueshme për të mbrojtur përdoruesin dhe të tjetrët. Brenda udhëzimeve të përditësuara jepen dhe këshilla praktike në raporte të përditësuara dhe në web faqen zyrtare të OBSH (World Health Organization, 2020). Pothuajse çdo njeri në botë ka një llogari të rrjeteve sociale tani, qoftë Twitter, Facebook, WhatsApp apo Instagram.

Faqet e rrjeteve sociale si Facebook, Twitter janë duke përtitësuar vazhdimisht informacionet në lidhje me pandeminë dhe janë në bashkëpunim me OBSH për të siguruar informacione të sakta publikut në kohë reale për të eliminuar dezinformacionet. Mund të themi se kjo është koha e duhur që rrjeteve sociale t'ju kthehet besueshmëria dhe të tregojnë se mund të ndikojnë në shëndetin publik me shpërndarjen e informacioneve të sakta (Shaukat & Arif, 2020).

Në pamundësinë që në hulumtim të përfshihet tërë territori i Republikës së Kosovës, hulumtimi i rastit është kufizuar me 150 pjesëmarrës. Është përdorur hulumtimi kuantitativ ku është realizuar pyetsori me 10 pyetje ku janë përgjigjur njerëz nga grupmosha të ndryshme pra përdorues të rrjeteve sociale.

	Opsionet	Nr i pjesëmarrësve	Përqindja
Gjinia	Femër	99	66.4%
	Mashkul	50	33.6%
Mosha	18-25 vjeçar	61	41.2%
	26-35 vjeçar	36	24.3%
	36-45 vjeçar	13	8.8%
	46-55 vjeçar	38	25.7%
Cilat rrjete sociale i përdorni	Facebook	132	88.6%
	Instagram	127	85.2%
	Snapchat	47	31.5%
	Twitter	15	10.1%
Sa ka qenë koha e përdorimit të rrjeti social para Pandemis Covid-19	1-3 orë	73	49%
	2-3 orë	39	26.2%
	4-5 orë	37	24.8%
Sa është koha e shpenzuar në rrjete sociale gjatë Pandemis Covid-19	1-3 orë	26	17.6%
	4-6 orë	65	43.9%
	Tërë ditën	57	38.5%
Cilin aplikacion e keni përdorur më së shumti gjatë Pandemis Covid-19	Facebook	115	77.2%
	Instagram	107	71.8%
	Snapchat	28	18.8%
	Twitter	8	5.4%
A mendoni se ka pasur dezinformacione në rrjete sociale në lidhje me Pandemin Covid-19	Po	132	90.4%
	Jo	14	9.6%
A jeni lodhur nga përdorimi i rrjeteve sociale gjatë Pandemis Covid-19	Po	116	78%
	Jo	33	22%

A mendoni se keni fituar varshmëri në rrjete sociale gjatë Pandemis Covid-19	Po	77	52%
	Jo	71	48%
A mendoni se duhet të reduktoni përdorimin e rrjetit social	Po	113	76.4%
	Jo	35	23.6%

Table 1. Të dhënat e hulumtimit

Në vazhdim është komentuar tabela e lartë shfaqur, pyetjet dhe përqindjet e hulumtimit e marur baz nga përgjigjet e pjesëmarrësve anonim.

Të dhënat e mbledhura nga hulumtimi tregojnë se nummri i pjesëmarrësve të gjinisë femërore është 66.4% ndërsa të gjinis mashkullore është 33.6%.

Kemi pjesëmarrës të grupmoshave të ndyrshme ku grupmosha më dominante është ajo rinore pra 18-25 vjeç ku ka 41.2%, është një fakt interesant sepse 25.7% është përqindja e të moshuarve pra 46-55 vjeçar që renditet e dyta radhazi në grafik, më pas 24.3% janë 26-35 vjeçarët dhe 8.8% ato të moshës 36-45.

Analizimi se cilat rrjete sociale janë përdorur para pandemisë Covid-19 na tregojnë se Facebook dhe Instagram janë ndër aplikacionet më të përdorura ku 132 pjesëmarrës pra 88.6% përdorin Facebook, 127 pjesëmarrës 85.2% përdorin Instagram, 31.5 % të pjesëmarrësve përdorin Snapchat dhe 10.1% të pjesëmarrësve përdorin Twitter.

Shumica e të anketuarve shprehin se rrjetet sociale para pandemis kanë përdorur më pakë, 49% të pjesëmarrësve kanë përdorur 1-2 orë në ditë, 26.2% 2-3 orë në ditë dhe 24.8% 4-5 orë në ditë rrjetet sociale.

Ndërsa përdorimi i rrjeteve sociale në pandemi është rritur dukshëm për shkak të izolimit ku 43.9% të pjesëmarrësve kanë përdorur këto aplikacione rreth 4-6 orë në ditë, 38.5% të pjesëmarrësve shprehin se përdorimi i rrjeteve sociale ka qenë tërë ditën, ndërsa 17.6% kanë përdorur 1-3 orë në ditë rrjetet sociale.

Ashtu si para pandemis edhe në pandemi janë shfrytëzuar aplikacione të njëjta ku vërehet se Facebook është aplikacioni më i përdorur me 77.2%, Instagram është 71.8%, Snapchat është 18.8%, dhe Twitter është 5.4%.

90.4% të pjesëmarrësve mendojnë se ka pasur dezinformacione në rrjete sociale në lidhje me pandemin Covid-19, ndërsa 9.6% mendojnë se nuk ka pas dezinformacione.

77.9% të anketuarve shprehin se janë lodhur nga përdorimi i shumtë të rrjeteve sociale, ndërsa 22.1% nuk mendojnë ashtu.

Mendimi se përdorimi i shumtë i rrjeteve sociale shkakton varshmëri nga 52% të pjesëmarrësve është pranuar ndërsa 48% nuk mendojnë ashtu kjo na tregon se përdoruesit ose janë të kënaqur nga përdorimi ose nuk janë të vetëdijshëm për varshmërin e tyre.

Si dhe pyetja e fundit ishte a mendoni se duhet të reduktoni përdorimin e rrjetit social 76.4% të anketuarve mendojnë se duhet të reduktojnë, ndërsa 23.6% janë në mendim të kundërt.

Konkluzion

Pandemia Covid-19 ende po rezikon shëndetin tonë, lajmet në rrjetet sociale, postimet me lajme të reme mund të rezultojnë në ndikimin e përhapjes së virusit Covid-19. Janë me miliona informacione që po qarkullojnë në rrjete sociale duke përfshirë Facebook, Instagram, WhatsApp etj, njerëzit nuk janë në gjendje të identifikojnë të vërtetën dhe gënjeshtrenë në rrjete sociale. Google, Facebook e shumë platforma tjera janë duke bashkëpunuar me njëri tjetrin dhe me OBSH për të parandaluar shpërndarjen e informacioneve jo të sakta dhe manipulimet që mund të ndodhin në lidhje me pandemin Covid-19.

Varshmëria në internet në rrjete sociale çdo ditë e më shumë po shpreh ndikimin në jetën tonë, përdorimi mesatar i rrjeteve sociale para pandemis Covid-19 ka qanë 4 orë në ditë, ndërsa tani mund të themi se është mbi 8 orë madje edhe tërë ditën. Edhe në hulumtimin e realizuar vërejmë që rrjetet sociale janë bërë pjesë e jetës pra mund të themi si një organ virtual brenda trupit tonë që ka ndikim në jetën tonë dhe çdo ditë e më shumë po shkakton varshmëri.

Në hulumtimin e realizuar vërejmë që grupmoshat të ndryshme janë duke përdorur rrjetet sociale duke përfshirë edhe të moshuarit që po përdorin për komunikim me të afërmit madje për shkak të pandemis numri i përdorimit është në rritje. Përdorimi i rrjeteve siq cekëm edhe më parë ishte vetëm pjesë e rutinës ditore por tani është shëndruar në domosdoshmëri, përdorimi i aplikacioneve të shumta qoftë për informim qoftë për argetim po shkaktojnë varshmëri sepse izolimi në shtëpi dhe pa mundësi e lëvizjes së lirë është duke shtyrë në përdorim të internetit dhe benefitet që i sjell dhe kjo çdo ditë e më shumë po vërteton se jemi të varur nga internet. 77.9% të anketuarve shprehin se janë lodhur nga përdorimi i internetit rrjeteve sociale, informata të shumta që po shkaktojnë panik dhe ankth.

Ndoshta kthimi në normalitet do ishte arsye e mirë për redukimin e përdorimit të rrjeteve sociale, për njerëz që tashmë janë të vetëdijshëm për varshmërin ndaj rrjeteve sociale, por nuk mund ta mohojmë edhe benefitet shpejtësin e shpërndarjes së informacioneve, ndoshta është koha e duhur që të fillojmë ta menaxhojmë më mirë dhe saktë përdorimin e rrjeteve sociale dhe të shmangemi varshmërisë së shekullit.

Bibliografia

Bosamia, M. P. (2013). Positive and Negative Impacts of Information and Communication Technology in our Everyday Life . *“Disciplinary and Interdisciplinary Approaches to Knowledge Creation in Higher Education : CANADA & INDIA (GENESIS 2013)”*.

- Garza, A. D. (2020, February 11). *Coronavirus Researchers Are Using High-Tech Methods to Predict Where the Virus Might Go Next*. Retrieved from TIME: <https://time.com/5780683/coronavirus-ai/>
- Instituti Kombëtar i Shëndetësisë Pulike të Kosovës. (n.d). *NJOHURITË BAZIKE DHE MASAT MBROJTËSE PËR CORONAVIRUS COVID-19*. Retrieved from Instituti Kombëtar i Shëndetësisë Pulike të Kosovës: <http://niph-rks.org/njohurite-bazike-dhe-masat-mbrojtese-per-coronavirus-covid-19/>
- J.Clement. (2020, Jul 15). *Social Media & User-Generated Content*. Retrieved from Statista: <https://www.statista.com/statistics/278414/number-of-worldwide-social-network-users/>
- Kritikos, M. (2020). *Ten technologies to fight coronavirus*. European Union.
- Shaukat, R., & Arif, D. .. (2020). Social Media Role in Relation with Covid -19 in Pakistan: A scientific and. *Global Scientific Journals*.
- World Health Organization. (2020, June 11). *Coronavirus disease*. Retrieved from World Health Organization: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200611-covid-19-sitrep-143.pdf?sfvrsn=2adbe568_4
- World Health Organization. (n.d). *Coronavirus*. Retrieved from World Health Organization: https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1

Katalogimi në botim – (CIP)
Biblioteka Kombëtare e Kosovës “Pjetër Bogdani”

614.4:316(06)

Book of Proceedings : transformations and
consequences in society due to covid-19 pandemic
/ Kolegji AAB. - Prishtinë : Kolegji AAB, 2020. –
218 f. ; 24 cm.

ISBN 978-9951-494-95-3

ISBN 978-9951-494-95-3

9 789951 494953